

somut

20 NİSAN 1984
100 LİRA
Yıl: 4 Sayı: 54

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

nasılsınız

Gemiciler korosu

Bu Gemi Nereye

bu gemi-ne gemi-ne yüzer-ne batar-halatı-dümeni-direği-bacası-bebeği-ergini-kocası-türkünün-acısı-denizin-delisi-dalganın-yücesi-kaptanın-cücesi-kavganın-nicesi-neylesen-ayrılmaz-gündüzü-gecesi-bu gemi-ne gemi-

bu gemi-ne gemi-kazanda-kürekte-dümende-direkte-ellerin-iştedir-yürekler-motorun-sesinde-neylesen-neylesen-yılanın-gözleri-tasında-bir kaşık-aştadır-yüreğin-düştedir-gözlerin-yaştadır-bu gemi-ne gemi-

taşımış-barbaros-forsunu-direkler-bilmez mi-yellerin-hırsını-bitirsin-görelim-başlatan-masalın-tersini-dolacak-bordada-açılan-yaraya-yabanın-çağrılı-korsanı-düzenler-emekler-hepsi bir-hepsi bir-paraya- öyle mi-bu gemi-ne gemi-tayfanın-özlemi-bu gemi-vurmasın-karaya-bu gemi-nereye?

VEDAT TÜRKALİ

Sözleşme dönemi ve sendikalar

Sendikacılık tarihin içine, işçilerin tek tek hak aramasının kendi zararlarına olduğu bilinciyle birlikte doğar. Nitekim çağdaş sendikacılığın temelinde, işverenlerin, işçi sınıfını bölük bölük bölerek, kendi paçasının derdine düşürebilme çabalarının boşa çıkarılması vardır. İşçi, kendisinin en iyi olduğu inancına kaptırıldı mı, bütün sorunlarını bir başına çözeceğini sanar. İşveren bütün işçilerine aynı mavi boncuğu dağıta dağıta, hepsini birbirinden koparır. Ve elbette, hepsini toplu halde sömürür.

İşçiler, yoğun bir birlik halinde çalışır duruma geldiklerinde, bunu sezerler. Çünkü teker teker büyük değer oldukları belirtildiği halde, ekonomik durumları gelişeceğine geriliyordur. O zaman tutarlar, aralarında tümünü birden temsil edecek sözcüler seçerler. Bu sözcüler, işverenle işçinin arasında bir arabulucu, bir uzlaşmacı ya da hakem değildirler. Kendileri de işçi olduklarından, doğrudan bütün işçilerin çıkarlarına sözleşme bağıtlamaya, karşılıklı taleplerin belli bir eğim noktasında buluşmasına görevlidirler. Ancak, yerleri bellidir. Her zaman iş-

İlk Meclis diyor ki:

"Emperyalizmin ve kapitalizmin zulmüne karşıyız"

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli hudutlar dahilinde hayat ve istiklâlini temin ve Hilâfet ve Saltanat makamını tahlis ahdiyle teşekkül etmiştir. Binaenaleyh, hayat ve istiklâlini, yegâne ve mukaddes emel bildiği, Türkiye halkını emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetin sahibi kılmakla gâyesine vasıl olacağı kanaatindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı müdafaa ve bu maksada münafi hareket edenleri tedip azmiyle müesses bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda salâhiyeti Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyeti maneviyesindedir."

(Meclis Beyannamesinden)

Yazısı orta sayfada

Yazko Genel Kurulu toplanıyor

Sınırlı Sorumlu Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi'nin olağan genel kurul toplantısı, 21 Nisan 1984 Cumartesi günü saat 11.00'de yapılacak.

Kooperatifin, Türkocağı Caddesi 17/19 numaralı İstanbul Tabib Odası toplantı salonunda yapılacak olan genel kurulunda; yönetim ve denetim kurullarının raporlarının okunması, yönetim kurulu çalışmalarının incelenmesi ve bilançonun tetkiki ile yeni yönetim kurulunun seçilmesi üzerinde durulacak.

Yazko olağan genel kurulunda çoğunluğun sağlanamaması durumunda, toplantı, aynı yerde 7 Mayıs 1984 günü yine saat 11.00'de yapılacak. Durumları genel kurula katılmaya elverişli olmayan üyeler, oy kullanma haklarını yazılı olarak başka bir üyeye devredebilecekler.

"Rıfat Ilgaz-Cide Edebiyat Ödülü" kondu

... gazeteci Rıfat Ilgaz ... ları'nca gerçekleştirilen ödül, her yıl ayrı bir

Bu sayıda

Adnan Cemgil: "Kültürün temeli tam bağımsızlıktır." Şahap Balcıoğlu (12. sayfada)

Hasan İzzettin Dinamo ile söyleşi Mesude Honsari (2. sayfada)

Ermeni tedhişinin bir hedefi Türkkaya Ataöv **3. sayfada**

Otomobil-İş Başkan Yardımcısı: "Öncü işçiler işten atılıyor" İbrahim Akyürek **4. Sayfada**

Bankacılıkta yapısal değişme 4. Sayfada

1960'lı yıllarda dünya öğrenci gençlik hareketleri Mustafa K.Erdemol **5. Sayfada**

Üçüncü ulusal mı? Cengiz Bektaş **5. Sayfada**

Parti liderleri ve çocuklar 23 Nisan için ne dediler? **Orta sayfamızda**

Karda Kargalar" - 100 x 70 cm - Yağlıboya

Yüzyıllık yalnızlığın girdabında Aydın Ayan'ın resimleri **(Sf.11.'de)**

çiler adına davranmak.

Bizim sendikacılığımızın başlangıcı da böyle olmuştur. XV - XVI. yüzyıllardaki fıtyan olaylarını, hatta şer'iye sicillerine geçen bazı "İş Bırakmalarını" saymayacak olursak, çağdaş anlamda ilk oluşumlar 1872'lere dayanır. Tersane işçilerinden hemen sonra Rumeli Şimendiferleri gündeme girer.

Başlangıçtan beri yazdıklarımızı doğrulayacak bir öyküyle hem de!.. İşçiler, Galip, Rıfat, Enver ve Vedat adlarındaki arkadaşlarını sözcü seçerler. Genel Müdür'den randevu alınır. Odasına girdiklerinde isteklerini söylerler. Genel Müdür'ün tepkisi, "olmaz dersem, ne yapacaksınız?" biçiminde gerçekleşir. Yanıtları; "Adlarımızın baş harflerini yukarıdan aşağıya okur musunuz?" olur...

Uzun bir suskunluk döneminin arkasından gelişen sendikacılığımız yeniden yol ayırımında. Önceleri rakip sendikalarla yarışmak zorunda bulunan Türk-İş biçimi işçi temsilciliği, günümüzde tekelleşmenin örneğini vermektedir. Rekabet korkusuyla, tam bir sendikacılık yapamasa da, arada bir sesini yükseltme gereksinimi duyan sendikacılarımız, boş alanda at koşturmanın kolaylığı ve zorluğuyla başbaşa kalıverdiler.

Kaldıkları anda da, temel nitelikleri ortaya çıktı. Birer işçi temsilcisi olduklarını unutarak, Yenicami dilencilerine dönüştüler. Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu koşullar belli. Bütün bu koşullar çerçevesinde sendikacılık yapacak olanın, işçileri uzun sürelerle bağlayan sözleşmeleri hazırlarken, uzun vadedeki bütün gelişmeleri gözönünde tutması gerekir, denilebilir. Ama, daha iş oraya varmadan, sendikacılarımız havlu attılar. Kimi yeninin, kimi yerinin darlığından söz ediyorlar. Sanki ağalar kırk yıl öncenin zorlanarak sendikacılığa soyunmuş temsilcileri. Oysa, sendikacılık her koşul altında yapılabildiğinde bir değer taşır. İşçilerin haklarını işverenin iki dudağı arasında bırakarak, ya da yalvar yakar bir şeyler koparmaya çalışarak değil. Yasaların izin verdiği bütün haklar, işçiler adına yetkiye dönüştürülüp uygulanarak.

Çünkü tek yanlı kararlara bırakılan bir ilişki, sözleşme olmaktan çıkar. Doğrudan bağış biçimine dönüşür. Elbette her zaman güç koşullar olacaktır. Öyle güç koşullar vardır ki, tarihin derinliklerine yansır. Burada Mısır Firavunu Tutankamon'un bir mektubundan söz etmek istiyoruz. Oğlunun iyi yetişmesi amacıyla kaleme alınan mektupta, "Altın çıkaran kölelere iyi bakmasını," öneriyor. "Bir kezinde yiyecek kervanlarını zamanında göndermediği için, işi bırakmışlar. Firavun da, bunu başkaldırı sayıp, hepsini öldürtmüş. Gerisini kendinden dinleyelim." Sakın olasın aynı hatayı işlemeyesin," diye sürdürüyor. "Onların yerine altın çıkarıp işleyebilecek yeni köleler yetiştirinceye, hazinem eridi. Hititlerle yaptığım savaşı yitirdim."

Koşulların hiç biri, Tutankamon döneminin ki kadar ağır olamaz. Sanırız sendikacılarımızın da bu görüşte birleşerek, bir an önce işçi haklarını savunmaya başlamaları kaçınılmazdır. Yasal görevlerini savsayarak, daha çok yetki isteyeceklerine bir an önce sözleşmeler bağıtlayarak, işçilerimizin haklarını yine yasaların sınırları içinde sağlasalar, bizce sendikacılığa da başlamış olurlar. Yoksa, yasaların değişmesini beklerken, işçi haklarının tümünü işverenlerin isteklerine bağlı kılmanın sorumluluğundan hiç bir zaman kurtulamazlar. İşçi kitleleri eninde sonunda kendi haklarını savunacak sendikacıları bulurlar ama korkarız, işveren bağışı bekleyen sendikacılarımız bir daha saltanatlarını bulamazlar.

SOMUT

"Yaralı Asker"- Ali Çelebi (100 x 150 cm) Yağlıboya

Ünlü Sovyet Piantnitsy Folklor Topluluğu kentimizde

Sovyetler Birliği'nin dünyaca ünlü "Piatnitsky" Folklor Topluluğu 21-24 Nisan 1984 günlerinde İstanbul'da Atatürk Kültür Merkezi'nde dört gösteri sunacak. Gösteriler, İstanbul Filormoni Derneği'nce düzenlenecek.

Avrupa'nın en büyük akordeon virtüözü Anatoli Baliaev, balalayka virtüözü Boris Avksentyev ve Aleksandr Tsigankov; yine Sovyetler'in ünlü dansçılarından Tatyana Kubatkina ve Nikolay Trişkin de ünlü halk şarkıları sanatçısı Yakaterine Gutkova ve armonika virtüözü Vasili Kalinin de toplulukta yer alacaklar.

Aleksandr Tsigankov

Çobanlı, Samuk, Yıldırım ve Erdem'in sergileri

Toplu ya da kişisel sergiler açısından geçen yıla oranla bu öğrenim yılını daha zayıf geçiren Atatürk Eğitim Fakültesi ilkbahar dönemine oldukça canlı girdi. Öğretim görevlilerinden Zehra Çobanlı'nın seramik, Gonca Samuk'un tekstil dallarında geçen hafta fakültede açtıkları sergiler gelecek hafta sona erecek.

Atatürk Eğitim Fakültesinin gene Resim-İş Bölümü Öğretim görevlilerinden Vural Yıldırım'la Basri Erdem'in Taksim Sanat Galerisinde açtıkları resim sergileri de ilgiyle karşılandı. Bu iki sergi de onbeş gün süreyle açık kalacak.

Ömer Faruk Toprak'ın şiirleri Arnavutça'ya çevrildi

Ömer Faruk Toprak'ın şiirleri Arnavutça'ya çevrilerek, bir antolojide yayımlandı.

Ozanın "Mutluluk Düşüncesi", "Mutluluk", "Hürriyet" ve "İyi İnsanlar" adlı şiirleri B.Londo ve Z.Lito tarafından Arnavutça'ya çevrilerek Naim Frasheri Yayınevi'nce çıkarılan "Poezi Turke te Shekullit" (Yirminci Yüzyıl Türk Şiiri) adlı antolojide yer aldı. Aynı antolojide, daha önce yapıtları Arnavutça'ya çevrilen, Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Nazım Hikmet'in şiirleri de yayımlandı.

Antolojide, şiirlerin yanı sıra, Türk ozanlarını Arnavut okurlarına tanıtmak amacıyla, ozanların kısa özgeçmişlerine ve yapıtlarından özetlemelere de yer verildi.

adına edebiyat ödülü kondu.

Cide Postası Gazetesi ve Çınar Yayınları dalda ve dönüşümlü olarak verilecek. Rıfat Ilgaz'ın doğum günü olan 24 Nisan 1984'te açıklanacak olan ödül bu yıl 'şiir' dalındaki yapıtları kapsıyor. Daha önce kitap olarak yayımlanmamış şiirlerin kabul edileceği yarışma için isteklilerin, en az dört formalık bir kitap oluşturabilecek sayıdaki şiirle 24 Eylül 1984'e dek Cide Postası gazetesine ya da Çınar Yayınları'na başvurmaları gerekiyor.

"Rıfat Ilgaz- Cide Edebiyat Ödülü" seçiciler kurulu şu sanatçılardan oluşuyor: Necati Cumalı, Alpay Kabacalı, Şükran Kurdakul, İlhan Özdemirci ve İlhan Selçuk, Ödül, birinciye 125.000 TL. ikinciye 75.000 TL ve üçüncüye de 50.000 TL olarak dağıtılacak.

Madaralı Roman Ödülü'nü Orhan Pamuk aldı

1983 Madaralı Roman Ödülü'nü, Seçiciler Kurulu oy çokluğuyla Orhan Pamuk'un **"Sessiz Ev"** adlı romanına verdi.

Ödül, 22 Nisan günü, Ankara Sanat Kurulu'ndadüzenlenecek bir törenle sahibine verilecek.

Orhan Pamuk daha önce de "Cevdet Bey ve Oğulları" adlı romanıyla 1979 Milliyet Yayınları Roman Yarışması birinciliğini Mehmet Eroğlu ile paylaşmış vc 1983 Orhan Kemal Roman armağanını da kazanmıştı.

Bu yılki yarışmada ayrıca Latife Tekin'in "Sevgili Arsız Ölüm"ü iki oy, Fakir Baykurt'un "Yüksek Fırınlar" adlı romanı da bir oy aldılar.

Ümit Yaşar Galerisi'nin "Yazar Haftaları" Salâh Birsel'le sürüyor

Ümit Yaşar Sanat Galerisi'nde, Aziz Nesin'le başlayan "yazar haftaları"nın ikincisi Salâh Birsel'le sürüyor.

24-28 Nisan günleri arasında yapılacak olan, Salâh Birsel haftası'nda; sanatçının basılı yapıtları, el yazısıyla şiirleri ve fotoğraflarla yaşamı sergilenecek. Ayrıca, hergün 15.00-18.00 arasında Salâh Birsel yapıtlarını imzalayacak ve okurlarıyla söyleşecek. Hafta boyunca, sanatçının imzalı fotoğrafları konuklara armağan edilecek.

Halis Başarır

Ressam Halis Başarır, Pangaltı Sanat Galerisi'nde "Gecikmiş Resimler" konulu bir resim sergisi açıyor. 21 Nisan 1984 tarihinde açılacak olan sergi 16 Mayıs'a kadar izlenebilecek.

Bilindiği gibi sanatçı, III. Balkan Film Şenliği sinema karikatürleri yarışması büyük ödülünü, 1978 DÜnya Gençlik Haftası afiş yarışması birincilik ödülünü, DİSK afiş yarışmasında da birinci mansiyonu almıştı. Ayrıca, kültür ve sanat şenliklerinde plastik sanatlar uygulamalarına katıldı.

ANKARA KULİSİ

Bir Fransız atasözü, "Yasaların anası ihtiyaç ise, babası parlamentodur" der. 6 Kasım seçimleri sonrasında oluşan parlamento, babalık görevini Özal hükümetine bıraktı. Gerçi yeni Meclis, yasa teklif ve tasarılarını görüşüyor, ancak ağırlık, hükümete yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi verilmesini öngören yasa tasarılarında...

Özellikle 25 Mart seçimlerinden sonra Meclis'teki muhalefet partilerinin gerçek gücü ortaya çıkınca, muhalefetsiz bir Meclis'te iktidar partisi alabildiğine rahatladı.

Geçtiğimiz hafta, "demokrasiye geçiş dönemi"nin başlamasından bu yana en önemli yasa teklifi Meclis komisyonlarında görüşüldü. Tüm mahkumiyet kararlarında cezalardan 10 yıl düşülmesini öngören bir af yasa teklifi ise, cezaların infazına ilişkin 647 sayılı yasada değişiklik yapılarak ceza indirim sürelerinde yeni bir düzenleme ile şartlı salıvermede üçte bir indirim oranının yüzde 50'ye indirilmesini öngören yasa teklifi...

İnfaz Yasası'nda değişiklik teklifi reddedildi, af yasa teklifi ise partilerarası bir komisyonun getireceği teklifin esas alınması isteği üzerine teklif sahibince geri çekildi.

Tekliflerin Adalet Komisyonu'nda görüşülmesi sırasında MDP'li Rıfat Bayazıt ile Sabahattin Eryurt, "Bize vatandaşlardan mektup geliyor. Af çıksın diyenler olduğu kadar, af çıkmasın diyenler de var. Şimdi bu teklifi ne yapalım?" deyince, teklif sahibi HP Adana Milletvekili Cüneyt Canver, "Kesekağıdı yaparsınız, olur biter" karşılığını verdi.

Sonuç mu? Teklif, kesekağıdı bile yapılamadı...

★ ★ ★

Affa ve cezaların indirilmesine karşı çıkan milletvekilleri, komisyon toplantısı sona erince, koştura koştura kulis kapısındaki kuyruğa katıldılar.

6136 sayısı yasaya göre, TBMM üyeleri tabanca ve tüfek alabiliyorlar. TBMM Başkanlığı, yerli malı MKE Kırıkkale marka tabancanın yanısıra, Milli Savunma Bakanlığı ile gerçekleştirilen işbirliği sonucu, yabancı marka tabancaların da milletvekillerine satılmasını sağladı. Tabanca satış formu kulis kapısında verilince, milletvekilleri bu kapının önünde kuyruk oluşturdu.

MDP'liler de bu kuyruğa katıldılar...

Yerli malı Kırıkkale tabanca 7,65 çapında, 7 mermi alan ve yarı otomatik özelliklere sahip. Fiyatı 52 bin 705 lira. Yabancı marka tabancalar da aynı özellikleri taşıyor, ama, etiketi farklı, 40 bin lira. Çünkü bu tabancalar, zoralım yoluyla çeşitli kişi ve yerlerden toplanan tabancalar...

Milletvekilleri, aralarında Smith Wesson bulunmadığı için yabancı marka tabancalara önce burun kıvırdılar, ama Browning'e okey dediler.

Böylece, sokaktaki vatandaşlardan ayrıcalıklı olma özelliklerini bir daha artırdılar...

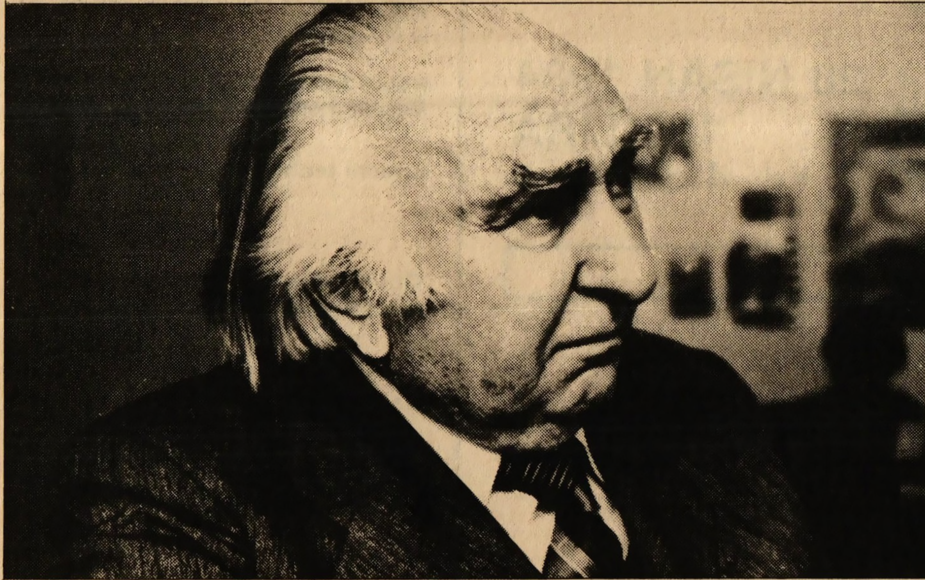
Yeni Anayasa ile sokaktaki adama, yani işçiye, köylüye, öğrenciye, memura, sendikaya, derneğe siyaset yapma yasaklanmış, politikacıya serbest bırakılmıştı. Bu serbestiye tabanca satın alma, taşıyıp kullanma serbestisi de eklendi.

(Devamı 12. Sayfada)

"Bekleyiş"- Utku Varlık (23 x 38 cm)- 1942

Dinamo: "Kutsal İsyan ve Kutsal Barış yaşamımın en anlamlı işleri, yemişleridir"

"Ben konuşkan bir adam değilim. Siyasal baskı zamanla dört yanımı öyle bir engelle çevirdiki, onun da bu suskuğum üstünde etkisi oldu"

MESUDE HONSARİ
Fotoğraflar: Nazım Timuroğlu

"Kutsal İsyan'ı yazmak için bir özgürlük günü gerekiyordu. 1960 özgürlük günleri gelip çatmıştı. Ömrümü verdiğim bu ciltleri o yıldan bu yana birer birer yazmaya ve yayımlamaya başladım. Ben bir kahramanlık kültüne hiçbir vakit inanmadım. Kahramanlar, ulusların stoklarından oluşur. Uluslar gereksiyince onları yaratırlar. Nitekim Mustafa Kemal de öyle oldu"

Sayın Dinamo, Kutsal İsyan ve Kutsal Barış'ta, Atatürk bütün yüceliğiyle canlı ve çarpıcı bir öğe olmuş. Aydın kişiliğinizden doğan Atatürk'e sevgi ve saygı teması da, bu özlü yapıtlarınızda adeta kutsallaşmış. Yaşamınızın bir tutkusu olmuş. Hem öz benliğinizde, hem yaşantınızda bu erişilmesi güç başarıyı nasıl gerçekleştirebildiniz?

Kutsal İsyan ve Kutsal Barış, benim bütün yaşamımın en anlamlı işleri, yemişleridir. Bırakışma yıllarında, on yaşında bir çocukken, İstanbul'da Beykoz Darüleytam'ında (öksüzyurdu) bulunuyordum.

Dörtyüz çocuktuk. Ünlü Beykoz çayırlarının ucunda bir tepe üzerinde eski padişahlar döneminden kalma bir kışla vardır ki, Nizâmı Cedit örgütleri kurulduğu dönemlerde yapıldığını sandığım kışlalardan biriydi, Selimiye gibi. İşte biz, Birinci Dünya Savaşı'nın öksüz bıraktığı dört yüz şehit çocuğu, bu kışlada oturuyorduk. Açık renk kaba yünden giysilerimiz, ayaklarımızda tahta ayakkabılarımız vardı.

Bu kışladan neden bu kerte önemle söz ediyorum? Bundan bir çok nedenlerle sözetmiştim. Bu bizim okulumuzdu. İngilizler, bizi asker sanıyordu. Bundan mı, İngilizlerin saldırısına uğramıştık? Bundan dolayı da işgal askerine karşı hepimiz kin duymaktaydık.

Hele bizim bez toplarımızla hergün sabahtan akşamlara dek oynayıp durduğumuz yeşil çayırlarımızda bütün İngiliz çadırları kurulmuştu. İngiliz savaş gemilerinden çıkıp gelmiş deniz askerleri, İstanbul Rumları arasından devşirilmeye çalışılan Türkçe konuşan Yunan askerleri eğitim yapmaktaydı. Başlarında ortodoks papazlarının yüksek şapkalarını giymiş moralci iki de papaz vardı. Askerlere Türkçe moral veriyorlardı.

Bunlar ileride öğretmen okulunda yazacağım piyeslerin komik kahramanlarıydılar. Anadolu'dan ilk vurucu sesler gelmeye başlayınca, genç öğretmenlerimiz, birer muştu meleği gibi güleç yüzleriyle karşımıza dikiliyor, Mustafa Kemal'den, Refet beyden, Kara Fatma'dan söz ediyorlardı. Okuldaki bütün canlıların Kuvayi Milliyeci olmasını sağlayan bir olay, 1920 yılında pusluca bir mart sabahı başladı. İngilizler, İstanbul'u vurup kırarak işgale başladılar. İngiliz çadırlarından silahını kapan Hintli askerin dışarı fırladığı gözleniyordu. Kimileri, taşıdıkları ağır makinalı tüfekleri bir yere yerleş-

Yûşâ tepesine doğru yürütme buyruğunu verdiler. Sabah kahvaltısını etmeden yola çıkarıldık. Ancak, Adil bey bu arada Türk çocuğunun kafasında bombalar patlasa korkmayacağını, korkmamamızı söyledi. O kısa aralıkta bunları sokuşturdu, kendisini de alıp götüreceklerdi. O da ne olduğunu bilmiyordu. Müdürümüz, ünlü Kâzım Nami Duru, bir hafta önce Ankara'ya kaçmıştı. Aşağıda okulun cümle kapısından hintli askerlerle kuşatılmış olarak çıkarken, yaşlı kapıcı Sait baba ağır makinalının karşısında ceketsiz, kolları iki yanında sarkık, dikilmiş duruyordu.

Beykoz ormanlarına giren çınarlı yoldan giderken, dağ taş makinalı tüfenk, piyade tüfenklerinin yoğun sesleriyle inliyordu. Hemen hepimiz dağa öldürülmeye götürüldüğümüze inanmıştık. Sıraların her iki yanında, sakalları ve bıyıkları insana korkunç gelebilecek biçimde yapılmış askerler, Hindistan'da ikide bir Müslüman katliamlarına girişen silahları taşıyorlardı.

Okulun hademe kadınlarını da bizimle birlikte almışlardı. Kadıncağızlar, bütün yol boyunca ağladıkları gibi, en sonra varacağımız küçük çayırlığa dek ağladılar. Hepimizi de gerçekten ölüme gidiyormuşuz gibi inandırdılar. Yolun solundaki çayırlığın dibinden akan derenin üstünden uzayan tepelere gözümüz ilişince, değerli bir öğretmenimizin iki İngiliz subayının ortasında Yuşâ tepesine doğru götürülmekte olduğunu gördük. "Öğretmenimiz Galip beyi öldürmeye götürüyorlar" diye, küçük çocuklardan biri çığlığı basmasın mı? Oğlan kendi ölümünü unutmuş bile.

Beykoz çayırlarının en sonundaki küçük bir bölüme çarkettirildik. Orada yere oturttular. Karşımıza makinalı tüfenkleri yerleştirdiler. Ölüm düşleri, bir kez canlanmıştı ki gözlerimizde, acaba makinalı tüfenkle kolay ölecek miydik? Hindular, süngüleriyle dürtüştürerek bizi bir araya topladılar, bayağı birbiri üzerine yığılmış ufak bir gübre yığını gibiydik. Bu öyküyü daha çok uzatmayacağım. Ölüm korkusu içimizde kurudu gitti ve biz yine akşama doğru sağ olarak okula döndük. İngilizler, yemek kazanlarımızı mı devirip rezil etmediler, erzak anbarını altüst edip, şekerlerin üstüne gaz yağı tenekelerini mi boca etmediler?

Öğleden sonra Hint askerleri, okula dört bir yandan ateş açıp pencerelerde bir tek sağlam cam mı bırakmadılar? Babalarını, ağabeylerini cephelerde öldürdükleri bu çocuklara bu zulüm niye idi? Hünkâr iskelesinin önlerinde va-

bekir'in kocaman resimlerini yapıyordum. Şimdi Kuvayi Milliye için şiirler yazmaya başlamıştım. Sınıf öğretmenimiz, bunları bana, arasıra verdiğimiz müsamerelerde sahnede okutmak istiyordu.

Yunanlılar korkunç bir hızla Ankara'ya doğru ilerlerken, derme çatma Türk ordusunca öyle hırpalanmışlardı ki, Sakarya'yı geçtikten sonra Ankara üstüne hemen saldıramadılar. Sipere girdiler, Türk ordusu da bu sırada hazırlandı. Yani, türkçesi, kuruldu ve çapukçuları bekledi. Yunanlıların bu duraklaması bile İstanbul'un tutsak ruhunda korkunç bir moral fırtınası estirmişti. O günlerde bir Papulas destanı geçti elimize, bizim Karadenizli kambur

rın yüksek külahlarını da bu piyese koymayı unutmamıştım. Piyesin kahramanları ki, bunlar çok kalabalıktır-bir paşa Yunanlıların içinde kalmış görünen oğlunun, vatan hainliğine el attığını işitir. Bu, bir yanlış anlamadır. Piyes Sivas halkınca çok alkışlandı.

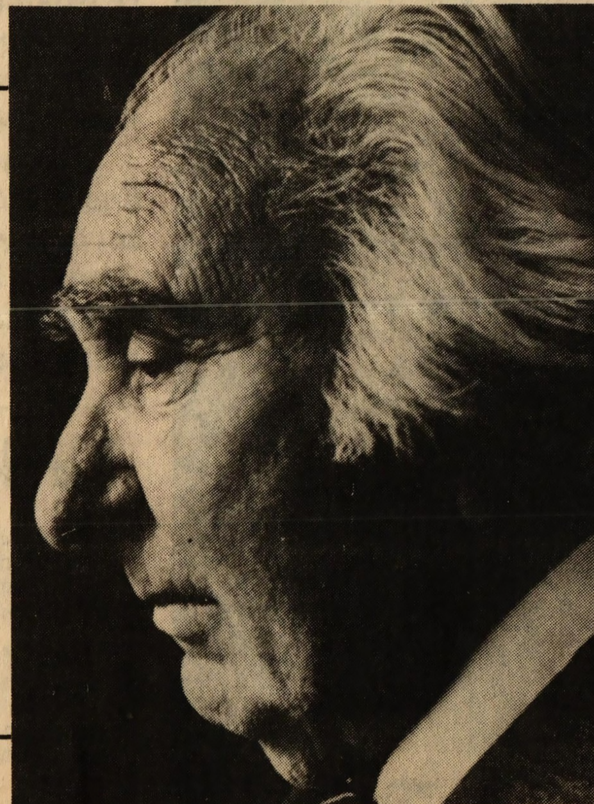
Oyundan sonra beni gören Kolordu Komutanı paşa, oyunu kutladıktan sonra: O paşa kimdi Allahaşına? diye sordu.

"Tevfik Paşa" dedim.

Evet, bizim Lütfü'nün emekli albay olan babasının rütbesini biz piyeste paşalığa yükseltmiştik.

Kolordu Komutanı, gülümser gibi yaparak, fakat bizimkilerin arasında: "Tevfik paşa di-

"Mustafa Kemal denince, bütün Türk ulusunun onun çevresinde bir oğul arı gibi kümelendiğini düşünürüm. Ulusundan ayrı, soyut bir kahraman olamaz. Tarihin olgunlaşmamış durumlarında liderlik için öne fırlamış bütün kişileri, tarihin tutup yere çarptığını biliyoruz."

Hakkı nerden bulmuşsa bu uzun yergı şiirini belleğine almıştı. Durmadan okuyordu. Düşman ordusunun baş komutanını sanki biz yenmişiz gibi sevinçli idik. Bu şiirden ancak bir iki

ye ben kimseyi tanımıyorum. Evet bir Tevfik paşa vardı, vardı ama, padişahçıların safında." dedi. Çok mahçup olmuştum.

Ondan sonra, Ulusal Kurtuluş Savaşa'mızı

Mustafa Kemal denince, bütün Türk ulusunun onun çevresinde bir oğul arı gibi kümelendiğini düşünürüm. Ulusundan ayrı, soyut bir kahraman olamaz. Tarihin olgunlaşmamış durumlarında liderlik için öne fırlamış bütün kişileri tarihini tutup yere çarptığını biliyoruz.

Yaşayan ve okumayı öğrenen her kişi, yayınlanan tüm kitapları anlayarak okuyabilir. Böylece bir kitap okuma alışkanlığı doğar o kişiler için. Fakat, okumanın yazmaya dönüşmesi bir yetenek ve aile kökeninden gelme soylu bir tutkudur. Siz, ailenizde ilk okuyan ve yazan kişi olduğunuzu açıkladınız. Bu nasıl doğdu, nasıl gelişti ve sizi bu günkü "erişilmesi güç" düzeye getirdi? Bu konuyu açıklayabilir misiniz?

Evet, ben bir köylü çocuğuyum. Bizim ailede hiçbir okur yazar kişi yoktu. Anamızla babamızın yitiklere karışmasından sonra, iki kız kardeşimle Darüleytam'larda ve ondan sonraki gerekli okullarda okumak olanağı bulduk. ilkokulu bile doğru dürüst okuyamadım. Dörtyüz erkek çocuk, Beykoz fabrikalarında, türlü bölümlerde bir iki yıl, yecuç mecuç askerleri gibi çalıştırıldık. En sonra, bunca çocuğu karacahil bırakmamak için okutmaya karar verdiler. Bizi sınıflara ayırdılar. Ben birinci sınıftaydım, ama, bütün sınıf arkadaşlarımın mektuplarını yazıyordum. Okuma yazmayı meğer kendi kendime öğrenmişim. Öğretmenler, bir yoklama daha yaptılar, üçüncü sınıfta okumam gerektiği anlaşıldı. Sonra, okul dağıldı, biz Halıcıoğlu'na gittik, karma karışık, cıvıl cıvıl bir okul. Bir toplama yeri.

Oradan Bigados'a (Selimpaşa) gönderildik. Bigados'ta dördüncü sınıfı okumadan beşinci sınıfa geçirildim. Koca okulun bir tek öğretmeni vardı. Bulgaristanlı İsmail Hakkı bey, uzun boylu, pehlivan yapılı bir adamdı. Sigara ve içki içmezdi. Yaz ve kış spor ve cimnastik yapar, yaz kış denizde yüzer, kışın gövdesini karla ovalayarak kızışmaya çalışırdı. Yüz yıl yaşamak savındaydı. "Bir insan en az yüzyıl yaşamak üzere doğmuştur. Eğer bu yaşa erişemezse kendi hatasıdır. Eğer bir de kısa ömürlü bir ana babadan doğmamışsa." Şu dörtlüğü her zaman bir sağlık kuralı olarak yinelerdi:

Ayağını sıcak tut
Başını serin.
Yemeğe dikkat et,
Düşünme derin...

Burada "derin düşünmek" üzülmek, kederlenmek anlamınaydı elbette.

Bir ikindi üzeriydi, bütün çocukları bahçede sıraya dizdi. Herkes ne olacak diye bekliyordu. Uzun iki sırayı gözden geçirdikten sonra:

"Nerede Hasan İzzettin efendi?" diye sordu. "Eyvah, dedim. Bir şey mi oldu acaba?"

"Buradayım efendim." diye seslendim, arkalardan.

"Hele öne çık, şöyle yanıma gel."

Sesi çok otoriterdi, hiçbir şey anlaşılmıyordu. Ne olursa olsun diyerek sıradan çıkıp yanına gittim.

"Şöyle çocuklara karşı yüzünü dön." dedi.

İsmail Hakkı bey, bir süre bana baktı, kısa pantolonlu, yalnayak, başı kabak, ondört yaşlarında bir çocuk.

"Bunu görüyor musunuz, dedi. Bunun adı bil-

salları"nı da almıştım. Oraya gider gitmez, "Grim Kardeşler"in masallarını okumak ve dinlemek için, büyük yaştaki çocukların yatıp kalktıkları koğuşta ve akşamları, küçük büyük bütün çocuklar toplanmaya başlamıştık.

Batı masallarının güzelliğini ve çekiciliğini daha o zamanlar anlamıştım. Arasıra ya ben okuyordum, ya büyük çocuklardan biri okuyordu. Kitabı okuyan arkadaşın çevresi "oğul"ların kümelenmesi gibi bir görünüme bürünürdü.

Grim Kardeşler'in masalları, beni esrik etmekle beraber, Milli Edebiyat'a Doğru adlı kitap, öyle bir kitaptı ki, aruzdan kurtulup hece veznine geçişin başlangıcını ve sonra gelecek büyükçe şairlerin tohumlarını veriyordu.

Sanki Ulusal Kurtuluş savaşının bitmesinden sonra yüreklerimiz sevinç ve umutla dolu iken bir de edebiyatta öztürkçe ile ve onun ölçüleriyle yazmaya başlayan bu şairler ve yığınla şiir beni kendimden geçiriyordu. Şimdiye dek böyle şiirlere toplu olarak hiç bir yerde rastlamamıştım.

Yalnız, bu kitaptaki öztürkçe ve güzel başlangıçları vermiş olan kimi şairleri sonraki yıllarda hiçbir yerde bulamadım. Ne olmuşlardı? Barutları oracıkta bitmiş miydi?...

Kaç yaşında ve hangi koşullarda yazmaya başladınız? Yazdığınız ilk kitabın adını ve tarihini söyleyebilir misiniz?

Beykoz darüleytamında, oniki, onüç yaşlarında kuvayimilliyecilik üstüne ilk şiirlerimi yazdığımı anımsıyorum. "Millî Edebiyata Doğru" adlı kitaptaki şiirleri okuduktan sonradır ki şiir yazabileceğimi anladım. Ben de onlar gibi, daha çok lirik ve duygusal konularda şiirler yazdım uzun süre.

Sivas öğretmen okulunda Batan Güneşler adına Ulusal Kurtuluş savaşı günlerinde geçen bir savaş ve aşk romanım, Ankara'da Hâkimiyeti Milliye gazetesinde yitmişti. Sonra, o gazetenin muhâbirlerinden biri bunu kendi imzasıyla yayımlamıştı. Gördüm.

Sanki, felek bunu örnek almış gibi, ondan sonra kırk yaşına dek yazacağım hemen hemen bütün romanları, şiirleri, "müsadere edecek" ve bunları bana bir kez daha yazdıracaktır.

Bunların öyküsü uzun. Cebeci cezaevinde dört yıl boyunca yazdığım bir kaç büyük romanla, yığınla şiir, Ankara-Adana yolculuğumda bavulumla birlikte yitiklere karışmıştı.

Yabancı dil bilginiz nasıl başladı, nasıl gelişti? Bu "velût" yazarlık serüveni içinde yabancı dil öğreniminizi başarma olanaklarını nasıl bulabildiniz?

Yabancı dil bilgisine daha ilkokul sıralarında heveslendim. Bir Fransızca alfabe edinmiştim. Bunu yıllarca yanımda taşıdım. Öğretecek kimsem olmadığı gibi, bir lugat kitabı da edinemiyordum. Bu, Öğretmen Okulu'nun sonuna dek sürdü. Okuldan mezun olduğumda, ancak okulun öğrettiğince Fransızca biliyordum. Öğretmenlik yıllarım cıvıl cıvıldı. Bana yabancı dili aratmadı. Sonra, Gazi Eğitim Enstitüsünde üç yıl Stauerwald'den almanca okuduk.

Birşeyler okuyacak duruma gelmek üzere idik ki, bir provokosyonla Cebeci cezaevinin kocaman kapısından içeri girdim. Bir daha da ancak dört yıl sonra çıkacaktım. Bu yeni üni-

tiriyor, hemen çevresinde bir kaç kişi mevzie giriyordu. Biz hepimiz bunları çocukça bir merakla gözlüyorduk, yeni bir savaş mı patlamıştı? Kuvayi Milliye İstanbul'u mu basmıştı? Hepimizin kanısı ve umutu daha çok buydu. Demin mevzie giren bütün makinalı tüfekler, hep birden, birer yana ateşe başlamıştı ya. Nereye ateş ediliyordu. Ortalarda düşman müşman gibi kimse görünmüyordu. Yine de bir kıyamettir gidiyordu. Bir kaç dakika içinde Beykoz çayırları bir savaş alanı olup çıkmıştı. Bir takım Hintli de, yukarı Palamar suyunun oralara koşar adım çıkmaya başlamıştı. Palamar suyuna çıkan bir ağır makinalı, biraz sonra Kelle İbrahim'in Beykoz futbol takımıyla oynayıp durduğu bir tek boş kalmış çayırlığa ateş etmeye başladı. Mermilerin bir sıra olarak düştüğü yerden toprak, bir fıskiye gibi yukarı sıçrıyordu. Bu da gördüğümüz olayın bir düş, bir film olmadığını gösteriyordu.

Bütün öğrenciler, bu koca bebeklerin oynayıp durdukları bu savaş oyununu, bayrak direğinin bulunduğu tören taşlığından gözlüyordu. Ancak, bunun bir oyun olmadığını düşünmeleri uzun sürmedi. İngiliz subayları okula girdiler, Trabzonlu müdür yardımcısı Adil beyi kaldırıp, çocukları sekizer kişilik sıralar yaparak tan İnion Dog (Demir Köpek) adlı İngiliz Kruvazörü olay gecesi, büyük çaptaki toplarıyla Beykoz'un üzerinden bombardımana başladı ki, bütün yaşamım boyunca böyle sürekli korkunç patlamaları bir kez daha ne dinledim, ne de dinleyeceğim. Bir iki gün sonra, öğretmenlerimiz döndüğünde, bunun İstanbul'un gerçek işgali olduğunu söylediler.

Yunan ordusunun subayları komutasındaki İstanbul devşirmesi Rum taburu da bu olaydan sonra çayırlarda daha çok görünmeye başlamıştı. "Hepinizin anasını belleyeceğiz. Mustafa Kemal'i esir etmek için yakında Ankara'ya gideceğiz. Hepinizi İstanbul'dan kovacağız. Konstantinopl bizim kentimiz."

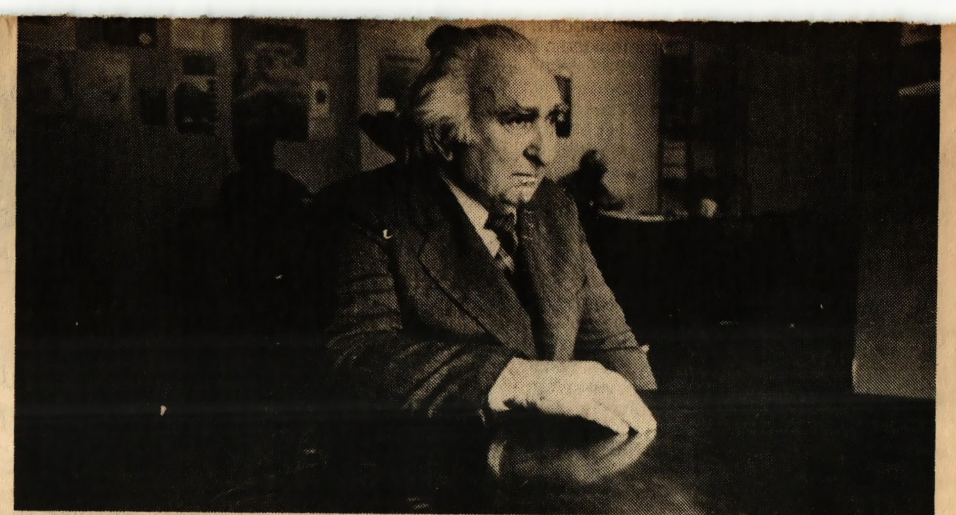
İşte ne olduysa, Rum taburunun bu sözlerini dinledikten sonra oldu. Hepimiz bunlara da, bunların efendilerine de diş bilemeye başlamıştık. Artık Beykoz Darüleytam'ı bütün canlılarıyla gözünü Anadolu'ya dikmişti. Hepimiz, tepeden tırnağa Kuvayi Milliyeci kesilmiştik. Ben küçükten bu yana resim yapmaya çok heveslydim, büyük savaş içinde Yavuz'un Midilli'nin ya da başka savaş gemilerinin resimlerini yapmaktan hoşlanırdık. Kuvayi Milliye başladıktan sonra kara kalemle Mustafa Kemal'in Refet beyin (daha paşa değildi) Kâzım Karakıta belleğimde kalmış:

Ne büyük kuvvetmiş megal ideas
Bu kuvvetle uçtu ihtiyar papas
Sen de bu kuvvetle masa başında
Yapmıştın ne güzel plan, Papulas.
On günde Ankara gezilecekti?
Türk'ün orduları ezilecekti,
Binlerce esirler dizilecekti
Ne tatlı bu hülya, bu şan, Papulas.
....
....
Yiyelim derken Ankara balı
Silkindi başına kovan Papulas.

Bu, daha bir şey değildi. Yirmi iki gündüz, yirmi iki gece süren Sakarya Meydan Savaşından sonra olacaklar önemliydi.

Uzun yıllar sonra, Sivas öğretmen okulunda arkadaşlarla ikinci kolordu'nun sahnesinde bir piyes oynadık. Bunu ben yazmıştım. O çocukluk günlerimin coşkusuyla. Kurtuluş savaşımızı, derinlemine bilmediğimden kahramanlarımı kendim uydurmak zorunda kalmıştım. Ancak, Beykoz çayırlarındaki talimlerde Mustafa Kemal'i nasıl yakalayacağız diye eğitimler yapıp anamıza avratımıza söven yerli Yunan askerleriyle bunlara moral veren papasla- oluşturan bütün büyük kahramanları incelemeye, araştırmaya, öğrenmeye karar verdim.

Kutsal İsyan'ı yazmak için bir özgürlük günü gerekiyordu. 1960 Özgürlük günleri gelip çatmıştı. Ömrümü verdiğim bu ciltleri o yıldan bu yana birer birer yazmaya ve yayınlamaya başladım. Ben, bir kahramanlık kültüne? hiçbir vakit inanmadım. **Carlyle** gibi kahramanların yaptığına inanmıyorum. Kahramanlar, ulusların stoklarından oluşur. Uluslar gerekseyince onları yaratırlar. Nitekim, Mustafa Kemal de öyle oldu. Tiyatrosunu da yazmayı denemiştim. Ancak, bir Kolordu Komutanı'nın uyarısıyla yaptığım yanlışı anlayarak bunca yakın ve bunca büyük bir olayda gerçek kişileri bir yana bırakıp, imgelemden düşsel kahramanlar çıkarılamazdı. İşte, bu düşünce ile, Mustafa Kemal'i ve onun çevresinde Türkiye'nin bütün ufuklarına dek genişleyen ve ölümüne dek süren bütün olayları kaleme aldım. Ancak, bunu bir gazeteci, bir tarihçi olarak değil de, bir sanatçı, belki de bir romancı olarak yapmaya çalıştım. Bu ciltleri yazarken, büyük roman serüvenlerinin coşkusunu duydum ve yaşadım hep, Mustafa Kemal'le birlikte didiştiği bütün karşıtlarını da kitaba koydum. Gerçekçiliğe son kerte namuslu bir disiplinle sadık kaldım.

"Gerçekçiliğe son kerte namuslu bir disiplinle sadık kaldım"

diğiniz gibi Hasan İzzettin'dir. İçinizde bir tek okuyan, okumaya hevesli, belki de bir tek adam olmaya hevesli olan çocuk. Bakıyorum, sabahtan akşamlara dek bir kenara çekilip birşeyler okuyor. Okuyacak bir şeyler buluyor. Size son öğüdüm, bu arkadaşınızı örnek alın. Bir insan, yedisinde ne ise yetmişinde de odur. Eğer yaşarsanız göreceksiniz, bu arkadaşınızdan birşeyler çıkacak. Haydi dağılın şimdi bakayım."

En yakın arkadaşım Adanalı Şefik, sonra yanıma sokularak: "Ulan, bakan makan olursan bizi görmezden gelme ha."diyerek güldü.

Selânikli Hamdi de: "Eğer yazdığın şiirleri de bilseydi seni daha çok överdi." dedi.

Dersler başlayınca İsmail Hakkı bey, beni dördüncü sınıftan çekti, beşinci sınıfa aldı. Bu iki sınıfı da okutuyordu. Cumhuriyet bayramının ilân edildiği yıldı. Beşinci sınıfı bitirmiştik. Bizden önce ilkokullar altı yıldı. Bu yıl beş yıl olmuştu. İlk beş yıllık mezunlar bizler olacaktık. Evrakımız Ankara'ya gönderilmişti.

Gitmek istediğimiz okulları bile yazdılar. Ne yazık ki Ankara'dan mezun olduğumuzu bildiren ne bir haber, ne de bir şahadetnâme geldi. Beşinci sınıfı bir daha okuyacaktık.

Bigados öksüzyurdu da dağılmıştı. İsmail Hakkı bey, bir çok çocukla İzmir Sanâyi mektebine gönderildi. İçimizdeki en küçükler Tirilye öksüzyurdu'na gönderildi. Ben de eskimiş bir darüleytamlı olarak on yıllık okul yaşamımı doldurmak üzere Amasya darüleytamına gönderildim. Birçok arkadaşımla. Genç öğretmenlerimiz Arif ve Rıza beyler bizimle birlikte Amasya öksüzyurduna verilmişlerdi. Onlardan işittiğime göre, İsmail Hakkı bey, bizden ayrıldıktan dört yıl sonra, İzmir'de caddede giderken düşüp can vermişti. Yani sektei kalpten gitmişti, yüzyaş düşleriyle birlikte, altmışdört yaşında.

Bigados'a giderken, elime nereden geçtiğini unuttuğum bir kaç kuruşla, işportadan "Milli Edebiyat'a Doğru" adlı bir kitapla, Grim Kardeşler'in en güzel masallarıyla dolu "Garp ma-

versitem hiçte boş geçmemişti. Çıktığımda, Fransızca, Almanca, İngilizce biliyordum. Bu arada Rusça'ya ve Lâtince'ye bile çalışmıştım. Ama, bu üç dili okuyor, anlıyor ve lügatle olsun çeviri yapabiliyordum. Ancak bu dillerle kimseyle iki satır konuşamazdım. O zamanlar otuz yaşındaydım.

Az konuştuğunuz da bir diğer özelliğiniz. Bu sürekli okumanın, sürekli düşünmenin ve yazmanın size verdiği doyurucu bir özellik mi oluyor, yoksa uzun boylu konuşmayı sevmediğinizden mi ileri geliyor? Bilgi dağarcığı dolu kişilerin konuşma istekleri onları bazan çok konuşmaya ve sıkıcı olmaya zorlayabiliyor. Sizde bu adeta suskunluğa dönüşmüş, neden?

Evet, ben konuşkan bir adam değilim. Bunun nedenleri üzerinde şimdiye dek hiç düşünmedim değil. Bunun birkaç nedeni var. Bir kez, kendimi bildim bileli, ilk çocukluğumdan bu yana iyi bir dinleyiciyim. Çok zorunluk olmadıkça ağzımı açmadığım doğrudur. Ben, kültür düzeyimdeki boşlukları doldurmak, çatlakları kapamak üzere okurum. Bu kültür de elbette, yaratıcı bir kültürdür. Kültürün kendisi suskun değildir, o konuşmak için fırsat kollar. Ben de ona kitaplarımda konuşma olanağı sağlarım.

Hava zamanla dört bir yanımı öyle bir engelle çevirdi ki, onun da bu suskunluğum üstünde etkisi oldu. Uzun yıllar sürgünde hemen hiç konuşmadım, hep düşündüm. Dostların şiirlerini, hikâyelerini, dertlerini öyle uzun zaman dinledim ki, bu yüzden konuşmak, bendekileri satmak ve şiirlerimi birilerine okuyup kafa ütülemek olanağından uzak kaldım. Bunda da hoşnudum.

Bu röportaj, özgeçmişim ve düz yazılarım üzerinde oldu. Şiirlerim ve bütün şiir yaşamım üstüne de bir başka konuşma yapmak isterim.

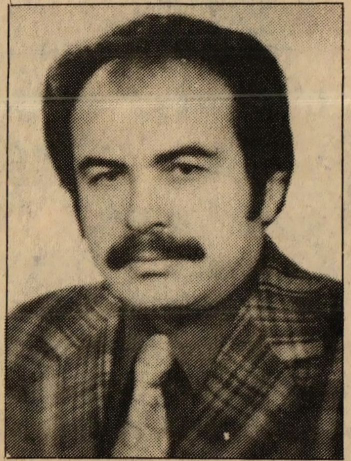
Sayın Dinamo, sorularımı, ilgiyle karşılayıp yanıtladığnız için, teşekkürlerimi sunarım.

Mahmut Alptekin: "Yazar, toplumu ve zamanıyla bir bütündür"

Kapak: Haslet Soyöz

"Olaya tutsaklıktan kurtularak hayatı anlamlandıran tip ve karakterler (öyle kesin hatlarla belirmeseler de) insansal gerçekliğe -ürettiğimiz öykü aracılığıyla- yönelip ulaşmamızda bize birer basamak, birer pencere olabilirler. Sorun bu basamakları inandırıcı bir sağlıklılıkla yerine oturtabilmededir."

Öykü istediği zaman doğar elbet. Şiir de öyle. Bize bağımlı değildir. Ama doğmalıdır. Doğacaktır. Ancak öykü, yaşamın kopyası değildir. Bilinen bir gerçeği kâğıda dökmek bir öykü olamaz."

CELAL ÖZCAN

Yıllardır şiir yazıyorsun. Bu arada röportajların ve öykülerin de yayımlandı önemli gazete ve dergilerde. Öykülerin 1983 sonlarında BİR DENİZİN İKİ KIYISI adlı kitabında toplanıp yayımlandı. Bu kitaptaki öyküleri kronolojik olarak sıralamaya özellikle yöneldiğin gözleniyor. Başlardaki öykülerde bireysel duygulanımlar ve cinsellik ağır basıyor. Sayfalar açıldıkça dış'a bir açılma, 'birey-toplum' gerçekliğine bakışlara da yöneldiğin dikkatten kaçmıyor. Bu değişmeyi nasıl açıklarsın? (Bu arada, bugünkü öykü anlayışına da değinir misin?)

Öyküleri kronolojik olarak yerleştirmeye özellikle dikkat ettim. Okur birçok açıdan (ayrıntıya dalmamak için) öyküyü, dili ve benzeri bazı şeyleri izleyebilsin diye. Bireysellik-toplumsallık açısından öyküler arasında ayrılıklar olması doğaldır. Çünkü hayatta ayrım vardır. Yani, yaş, baş sorunu, ilgi sorunu. Kimi öykülerde romantik ve cinsel motifler alması da bu bakımdan doğallık taşıyor olmalı.

İlk öykülerden sonrakilerde yerine oturmuş, bireyi dış'la görmeye çalışmış öyküler de bir değişmenin belirtisidir. Yazar, sanatçı, toplum ve zamanıyla bir bütündür. Bundan kopmasına olanak yoktur. Elinden gelse de gelmese de bazı sorunlar kişiyi, ülkesini ve kendisini, daha sonra toplumu damgalar. Öykülerimdeki kimi özellikleri vurguladığın soru'nda bu gercekçilik gözlenmiş olmalı.

Peki bugün, son öykülerinde belirlenen öykü anlayışı mı gündemde senin için. Ne diyorsun?

Belki. Her şey değişiyor. Yarın başka biçim ve öz'de öyküler de yazabilirim. Yaşam durağan değil çünkü. Öykü de öyle, şiir de. Hatta roman da öyle.

Gözlem ve izlenim ve elbet yorumun bileşimiyle gündemlenen oldukça başarılı röportajların vardı. (Aralara şiirler de serpişmişti bunlarda, konuya uyan) Bir öykü yazarı olarak röportaja yenik düşmemiş görünüyorsun. Bu durumda senin öykü gerçekliğini belirleyen bir yanın oluyor. Yaşam gerçeklerinden yakaladığın izlenimleri öyküde sanatsal bir üreti olarak yedirmeni nasıl açıklarsın?

Bana göre öyküde ve röportajda izlenim çok önemli. Kendimi özlenim öykücüsü sayabilirim. Gerçi bu benim işim değil ama -eleştirmenlerin işi olsa gerek- öyledir diyorum. Yol boyunda gördüğüm bir ağaç, kavşakta bir insan, trende, vapurda bir yolcu; onların durumları bir öykü, bir şiir konusudur. Daha sonra gelişiyor, geliştiriliyor bunlar. Ama ne zaman gerçek bir sanat üretimi olarak doğuyorlar, o belli değil işte.

Hemen sorayım öyleyse; Çehov'un ilginç bir yaklaşımı var bu konuda (notlarıma almışım): "Hiç bir zaman hayattan alınanı olduğu gibi yazmadım, belleğim her şeyi eleyinceye, yalnız tipik olanı, önemli olanı kendisinde tutuncaya değin bekledim" diyor, Çehov. Sen öykülerini yazarken böyle bir damıtma sabrına alıştırabiliyor musun kendini?

Öykü istediği zaman doğar elbet. Şiir de öyle. Bize bağımlı değildir. Ama doğmalıdır, doğacaktır. Ancak öykü yaşamın kopyası değildir. Bilinen bir gerçeği kağıda dökmek bir öykü olamaz. Aksi takdirde, örneğin mahkeme kayıtlarında notlanmış konu ve olaylar öykü oluverirdi. Çehov ustanın belirlemeye çalıştığı üretme yolu, gerçek bir sanat yapıtın damıtılmasında herhalde örnek alınması gereken önemli bir yöntemdir.

"Bir Denizin İki Kıyısı"nda yer alan 'İstasyon', 'İzmir'in Kavakları' gibi öykülerinde günlük yaşayışlardaki gözlem ve izlenimlerden çağrıştırıcı ayrıntıları seçmen, bunları bir öykü örgüsü içinde işlemen de bu yöntemin bir yansıması olmuyor mu sende?

Önceden biçimlenmiş bir yöntemden söz edemem. Her konu kendi yöntemini doğuş sırasında belirler. Bunu o doğum sancıları yaşanırken öykücünün ilgileri, kafası, yorumlama yetisi, duyguları ve dışlaştırma becerisi bileşkeliyor belki.

Öyküde 'olay', 'tip' ve 'karakter' kimi zaman yer değiştirerek önem kazanırlar. Sen öykülerinde bu konuda nasıl bir yaklaşım içindesin?

'Olay öykücüsü' değilim; izlenim öykücüsüyüm ben. Ömer Seyfettin ve Sait Faik öykü tarzları açısından ne gibi özellikler taşır bilirsin. İkisi de öykücüdür, ikisinin de ürettikleri öyküdür. Ama ayrılıkları oldukça çok. Olaya tutsaklıktan kurtularak hayatı anlamlarından tip ve karakterler (öyle kesin hatlarla belirlenmeseler de) insansal gerçekliğe -ürettiğimiz öykü aracılığıyla- yönelip ulaşmamızda bize birer basamak, birer pencere olabilirler. Sorun bu basamakları inandırıcı bir sağlıklılıkla yerine oturtabilmededir. Ben bunu yapmaya çalışıyorum.

Bir Denizin İki Kıyıs'ndaki öykülerin hemen hepsinde Ege yöresi (İstanbul'dan İzmir'e, Denizli'ye doğru uzanarak) ve bu çevrenin insanları konu edinilmiş. Bunun özel bir yanı var mı senin için?

'İzlenim öykücüsüyüm' demiştim. Yaşanmış çevre ve ilişkiler yoğunluğu kurulmuş insanlar bu öykü tarzıyla ilintili olsa gerektir. Birikimlerden öncelikli üretmeler için. (Böyle bir kural da yok aslında.) Başka çevrelerden, başka çevre insanlarından öyküler de ürettiğimi bizzat sen de bilirsin. Amaç çevreyi ve insanı tanıtmak değil, coğrafyası her zaman değişebilen nesnel yaşam gerçekliğinde 'ilişkiler dünyasını ve insansal evreni' keşfedip onu yeniden yorumlayıp yeniden yaşatmaktır.

yazko **somut**
HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

Yıl: 4
Sayı: 54
Fiyatı: 100 lira
Tarih: 20 Nisan 1984

S.S. Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi-YAZKO adına Sahibi ve Genel Yayın Müdürü Erol Toy / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Hayati Asılyazıcı / Müessese Müdürü: Hayri Eroğlu / Teknik Yönetmen: Canan Öztürk / İlan Müdürü: Nuri Dikeç / Ankara Temsilcisi: Ali Alkan İnal / Yönetim Yeri: Türkocağı Caddesi No: 17 Kat: 2 Cağaloğlu / Yazışma ve Havale Adresi: YAZKO, P.K. 442 Sirkeci, İstanbul /Telefon: 522 92 57 / Abone Koşulları: 6 aylık: 2600,lira, 12 aylık:5200 lira / Yurtdışı için iki katıdır / İlan sayfalarında santim / sütun: 1600 lira, diğer sayfalarda santim/sütun: 2000 lira/Dizgi, film, ofset hazırlık, baskı: Güçlü Gazetecilik, Yayıncılık ve Matbaacılık/Dağıtım: GAMEDA Ltd. Şti.

İNCELEME

Kıyamet Malları Sanayii

VEHBİ BELGİL

Bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi bugün Amerika'da da iktisadi durgunluk hüküm sürmektedir. Halk mal almadığı için fabrikalar üretimi kısmakta, bu da işsizliğe yol açmaktadır. Amerikalı iktisatçılar iktisadi canlanmanın ilk belirtilerinin ufukta gözüktüğü müjdesini veriyorlarsa da buna kimse inanmamaktadır.

"Acaba Amerikan halkı fakirleştide mi mal almıyor?" sorusu akla geliyor ilk anda. Ama durum öyle değil. Çünkü, bazı sanayi kolları, bu durgunluk ortasında, kâr üstüne kâr etmekte, sermayelerine sermaye katmaktadırlar. Bu sanayi kollarının ileri gelenleri, son bir kaç yıl içinde, kârlarını 3-4 katına çıkardıklarını gizlememektedirler.

Sözünü ettiğimiz sanayi kolları, kıyamet malları üreten faaliyet kollarıdır. Nedir kıyamet malları? Bunların neler olduklarını anlayabilmemiz için önce Amerika'yı saran büyük korkudan söz etmemiz gerekir.

Amerikan halkı şu korkular içinde yaşamakta veya yaşatılmaktadır:

- Dünya nükleer bir savaşa doğru hızla gitmektedir. Bu savaşa şimdiden hazırlanmak gerekir.
- Komünistler her yerde artmaktadır. Bunlar Amerika'yı içinden, dışından saracaklar, yerle bir edeceklerdir.
- Üçüncü dünya ülkeleri açlığın pençesinde kıvranmaktadır. Bunların artan nüfusları durumu daha korkunçlaştırmaktadır. Bütün Asya, Güney Amerika, Afrika, Endonezya açtır. Amerika'nın yumuşak karnının altındaki Küba'da ve öbür adalarda yaşayanlar açtır. Yani, dünyanın 4 milyar insanından 3.5 milyarı açtır... Amerika bunların karşısında askeri bakımdan, ahlaki bakımdan gerilemektedir. Bunun sonucu olarak, bu aç milletler, 250 milyonluk zengin Amerika'ya çekirge sürüleri gibi saldıracaklardır.
- Bir kısım Amerikalılar, dolar değerinin düşe düşe sıfıra ineceğine ve alış-verişlerin para ile değil trampa ile, yani mal değiş tokuşu ile yapılacağına inanmaktadırlar.
- Başka bir kısım Amerikalı da, artan dünya nüfusuna yetecek derecede besin üretmek için topraklar, sular kâfi gelmeyecektir. Fosil yakıtlardan ve 5-6 milyar insanın ciğerlerinden ve tabii bir o kadar hayvanın nefeslerinden çıkan karbondioksit denen gazlar dünyanın yukarlarında atmosferi kalın bir kuşak gibi kaplayacak, bunlar güneş ışıklarını içeri bırakacak, fakat yeryüzündeki sıcaklığı dışarı bırakmayacaklardır. Bunun sonunda dünya iklimi değişecek, yani ısınacak, kutuplardaki buzlar eriyecek, alçak ülkeleri su basacaktır.
- Ve nihayet, başka bir korku da "din kıyameti" korkusudur. Bütün fabrikatörler, özel sektör erbabı halkı korkutup sızdırma yoluna giderken din tüccarları boş dururlar mı? Onlar da, din kitaplarının haber verdikleri kıyametin ticaretini yapmayı hız vermişlerdir. Bu kıyamet, artan cinayetlere, ahlaksızlara, çürümüş sosyal müesseselere ve insanların din yolundan ayrılmalarına kızacak Tanrı'nın cezalandırması biçiminde olacaktır.

KIYAMET MALLARI

Aile fertleri sıra ile pedal çevirecekler, evin ihtiyacı olan elektriği üreteceklerdir. Böyle bir bisiklet bir saatte, flüoresan lambaların 24 saat yanmasına yetecek elektrik vermektedir. 4 saatlik pedal çevirme ise bir kısa dalga radyoyu çalıştırabilecek güç sağlamaktadır.

Besinler: Evi yaptınız, içine girdiniz, kapılarınızı kapattınız, hatta atom savaşı da geldi geçti diyelim. Ortalık mayna verinceye kadar yeraltı konutunuzda kukumav kuşu gibi oturmayacaksınız ya: Yiyeceksiniz, içeceksiniz, eğlencelik atıştıracaksınız. Uzağı gören, vatanlarını ve uluslarını çok düşünen işadamları bu gereksinmeleri karşılayacak malları da harıl harıl üretme fırtınasına kendilerini kaptırmışlardır.

Kıyamet besinleri arasında kurutulmuş dana, sığır, hindi, tavuk etleri, bal, pirinç, patates toiçin, yani avcılık yapmak için silah alıyorum. Kendimi savunmak için ise ok ile yay alıyorum. Esasen, savaştan sonra ekmek için kapıma gelecek yurttaşımı elleri boş çeviremem. Içeri alır, Allah ne verdi ise onlarla birlikte yerim."

Kimileri, resmen, kendilerini savunacaklarını söylüyorlar: "Herif kapıma mı dayandı? Elimdekileri, avucumdakileri mi istiyor? Vermem. Ya o yaşayacak, ya ben. Gözünün yaşına bakmam."

Bazı işadamları, aile boyu silahlardan ambalajlar yapmışlar. Bunlarda tabanca, mavzer, av tüfeği ile yeterli mermi, bir arada satılıyor.

Kimi kimseler de makineli tüfekleri tercih ediyor.

Kitap satışları: Bu arada, savaş sonrasında nasıl hazırlanılacağını gösteren kitapların satışları da rekor düzeylere ulaşmıştır. Bir kaç örnek verelim:

Arizona eyaletindeki Cornville kentindeki "Çöl Yayınları Anonim Şirketi" (Desert Publications, Inc.) tarafından çıkarılan şu iki kitap çok satılmaktadır:

- Nasıl Adam Öldürülür. Cil 1-5?
(How to Kill-volumes 1-5)
- Evinizi Saldırganlardan Nasıl Koruyabilirsiniz?
(How to Booby-Trap Your Home From Liberals)

Bu kitaplar ekmek peynir gibi satılmakta, elden ele dolaştırılmaktadır. Bunlarda kimlerin saldırabilecekleri, nasıl ve hangi araçlarla saldırabilecekleri, bunlara karşı uygulanacak taktikler ve hileler anlatılmaktadır. Çünkü, elin oğlu kapınıza elini kolunu sallayarak gelmeyecek elbette.

Çok satan kitaplardan biri de:

Gelecek Kötü Yıllarda Refah İçinde Nasıl Yaşayabilirsiniz?
(How to Prosper During the Coming Bad Years)
adı altında Howard Ruff diye birisi tarafından yazılan bir kitap. Pahalı baskısı, yani ciltli baskısı bir anda, 700 bin satılmıştı. 1979'da. Bir yıl sonra aynı kitabın ucuz, yani kağıt kaplı baskısı 2.5 milyona satmış. Yapıt Japonca'ya da çevrilmiş.

Bu arada, kıyamet dergileri de alıp yürümüştür. Bunlar da, piyasaya çıkarılan yeni ürünler hakkında geniş bilgiler yer almaktadır. Tabii konut ve yeraltı kentleri hakkında da bilgi verilmektedir.

Altına hücum

Bir çok kimseler de, fazla paralarını, mallarını altın, gümüş, elmas, yakut... gibi değeri çok, yükü az mallara, yani, masalcı ninelerimizin deyişi ile, yükte hafif pahada ağır mallara kaydırmaktadırlar. Eh, nasıl olsa, atom savaşı sonrasında doların değerinin sıfıra düşmesi yüzünden alış-verişler trampa yolu ile yapılacağına göre bu kıymetli madenlerle taşlar çok değer kazanacaklar.

Ancak, bunların saklanması büyük sorun yaratmaktadır. Bir kağıda, mukavca kutuya koyup yere gömseniz ha deyince nasıl bulacaksınız? Cabbar işadamları bununda çaresini bulmuşlar. Polivinil klorid'den (sert plastikten) gayet mazbut kutular yapmışlar. Bunlar su almıyor, hava geçirmiyor, kolay kolay açılmıyor.

Ancak, iş bununla da bitmiyor. Bunları gizleyeceğiniz yeraltının ve sizde böyle malların bulunduğunun da bilinmemesi de lazım. Eğer böyle bir kutuyu günegündüz alır da evinize geti-

ANI

18.9.1982 GÜNLÜK

MUZAFFER BUYRUKÇU

Doğan Hızlan'ı gördüm; haldeydi, çözümleyemediği bir işin tedirginliğiyle bir aşağı bir yukarı geziniyordu. Kafası binlerce düşünceyle ağırlaşmış ve bu düşüncelerle bunalmış biri gibi dalgınlıkla kuşatılmıştı. Gözleri bana iliştikten bir dakika sonra o dalgınlık çemberini bir an için parçaladı; uzak, gündeminde bulunmadığımı belirten bir sesle *"Hoş geldin Buyrukçu, bir dakka!"* dedi.

"Bekliyorum" dedim.

İşaret parmağıyla boşluğun bir yanını tombullaştırdı, dediğini anımsıyormuş, ilk kez konuşuyormuş gibi dudakları açıldı. *"Bir dakka!"*

Gösteriden sakallı Farukla Cumhuriyet'te, Hızlan'ın yönettiği sanat servisinde muhabirlik stajını yapan Dilek, yanyana duruyorlardı. Dilek, sıkıntılıydı. Siyah kıvırcık saçları, matruş besili yüzü ve göbekli iri gövdesiyle Romalı bir Konsül'ü andıran Doğan Hızlan'ı seyrederken Halil İbrahim Bahar'ın sözlerini düşünüyordum. Bugün kimbilir kaç kişiyi atlatacak, kaç kişinin yüreğine su serpecek kaç kişiyi umutlandıracaktı.. Doğan Hızlan, birileriyle konuşuyor, bana dönüyor, *"Bir dakka"* diyordu. Gülüyordum. İlk zamanlar kızıyordum verdiği sözü yerine getirmiyor, atlatıyor diye. Bir yazım bir yıldan beri yayımlanacağı ayı bekliyordu Gösteri'nin dosyasında. *"Yayımlıyorum, yayımlayacağım, dizdirdim"* demiş ama hala yayımlamamıştı. . Oysa yazı yazmamı isteyen kendisiydi. Beni ya da başkalarını -uyuturken- mutlaka birilerinin işini yapıyordu; sevindiriyordu onu, sıkıntı balonunu söndürüyordu. Özellikle, özgünlükleri olan biriydi. (Ben buyum) diyordu tavırlarıyla, edimleriyle (işinize gelirse...) Ve bir sürü yazar çizer, aralarında ben de vardım, kızıp köpürdüğümüz, aleyhinde atıp tuttuğumuz halde çıkarlarımıza ters düştüğü için uzaklaşamıyorduk yanından. O değildi iki yüzlü, bizdik... Yani dedikodusunu yapanlar, yani kitaplarını imzalayanlar, haklarında iyi şeyler yazması için yaltaklananlar, dalkavukluk çirkinliğini sergileyenler...

Ya onunla ilişkilerimizi kesecek ya da sürdürecektik, sürdüreceksek herşeye katlanacak, olduğu gibi kabul edecektik.

Dr. Turhan Bozkurt, konuklarını yolcu ettikten sonra beni (buyur) etti odasına. Koltuğa oturdum, omuzumu okşadı. *"Kusura bakma Buyrukçu, bir iş..."*

"Asıl sen kusura bakma" dedim, *"Bazen kapı kapalı olduğu halde içerde kimse bulunmuyor da.. Özür dilerim!"*

"Ben özür dilerim!" dedi Turhan Bozkurt, *"Doğan'ı gördün mü?"*

"Gördüm. Boyuna - bir dakka- diyor. Ben de eşref saatini kolluyorum. Yalnız hali pürmelali kötü" dedi.

"Hayrola?" dedi Burhan Bozkurt.

"Sanki kafasındaki cinlerle konuşuyor.. Yazıktır!" dedim.

O -bir dakka-lar var ya, cinlerin kuşatmasını onlarla yarmaya çalışıyor" dedi Turhan Bozkurt, güldü. *"Sen kork o-Bir dakka-lardan."*

"Neden?"

"Bir saat da olabilir, bir gün de, bir ayda.."

"Şu anda çekip gider de değil mi?"

Güldü Turhan Bozkurt *"Evet, sonra da - özür dilerim, unuttum- der.*

"Unutur mu gerçekten?" dedim.

"Unutur, unutur, samimidir. Beyni çeşitli sorunlarla kaynıyor."

Sekreter hanım, Turhan Bozkurt'a seslendi. Arka odalardan birinde Aynur Sezer düzeltdu ve deli doluydu. Remzi Inanç'ın dükkanında -oraya geleceğini ummadığımdan- anımsatmalarla yeniden tanıştığımızda, saçlarını karaya boyamıştı. Ankara'ya yerleşmesi, hikaye yazmaya sıvanması sevindirmişti beni. Sık sık görüşecektik. Ama görüşemedik. Geçen kış, yağmurun bardaktan boşanırcasına yağdığı bir akşam birlikte çıkmıştık Yazko'dan. Adnan Özyalçınlar ile ben Sennur Sezer'in şemsiyenin altında sığınmıştık. Aynur Sezer, halimize kikir kikir gülüyor, üstümüze düşen damlaları buharlaştıran esprileri sıralıyordu. Gazeteciler Cemiyeti'nin manzarası eşsiz lokantasında yağmur dinene kadar oturmuş, bir şeyler içmiştik. Olayları olaylara bağlayarak, durumları durumlara ekleyerek o anımıza gelmiş, anılı, anısız konuları deşmiştik ve uyumlarımızı çoğaltan söyleşileri seçmiştik. İlk maaşını alan Aynur Sezer ödemişti hesabı. Gene karşılaşmıştık. *"Bir yağmur yağsa da sana rakı ısmarlasam"* demiş, mücevher parlaklığındaki gözlerini içtenlikli bir gülüşle anlamlandırmıştı. Acaba *"Yazacağım"* dediği hikayeleri yazıyor muydu? İşimi bitirince arayacak, soracaktım.

Doğan Hızlan, tepeme dikildi. *"Birisini mi bekliyorsunuz?"* dedi şakacı bir sesle.

"Hayır"

"Güzeel, beğendim?" dedi.

Yüzüne baktım. *"Saat kaç? Saatten haberiniz var mı?"*

Eğildi üstüme doğru. *"Acele etme Buyrukçu, biraz işim var"* dedi.

"Biraz mı?"

Burnundan güldü Doğan Hızlan. *"Biraz çok... Biraz... Buyrukçu, Buyrukçu beni işletiyorsun."*

"İşittin mi halk otobüsüne biniyor, halk lokantasında yemek yiyor muşsun" dedim.

"Pek tabii Buyrukçu, halkla bütünleşmek gerekiyor" dedi Doğan Hızlan, dipteki odaya yürüdü; yürürken bir kahkaha attı.

İç çektim ve beklemeye başladım.

[illegible] İşte, Amerikan halkı, şimdi varını yoğunu, bu felaketli günlere hazırlık için harcamaktadır. 50'li yılların ilk çeyreğinde, bir ara, Fransa da böyle bir korku içine girmiş veya sokulmuştu. Tuzun fiyatı birden astronomik düzeye yükselmişti. Atoma karşı korunmanın en iyi yolunun tonlarla tuz depo etmek olduğuna inandırılmış bu insanlar durmadan tuz alıyorlardı. O zamanki Fransa'nın tuz deliliği günümüz Amerika'sında her türlü mal deliliğine dönüşmüştür.

Amerika'yı, sözünü ettiğimiz felaketlerden koruyacak kıyamet malları arsalardan yeraltı evlerine, savunma silahlarından kurutulmuş besinlere, her türlü giyim eşyasından gaz maskelerine, kıymetli taşların ve madenlerin saklanacakları özelmuhafazalardansu ve şarap küplerine, kahve değirmenlerinden, el değirmenlerinden korunma gaz maskelerine, kitaplara kadar hemen her tür malı içine almaktadır.

Şimdi bu malları ayrı ayrı incelememize başlayabiliriz.

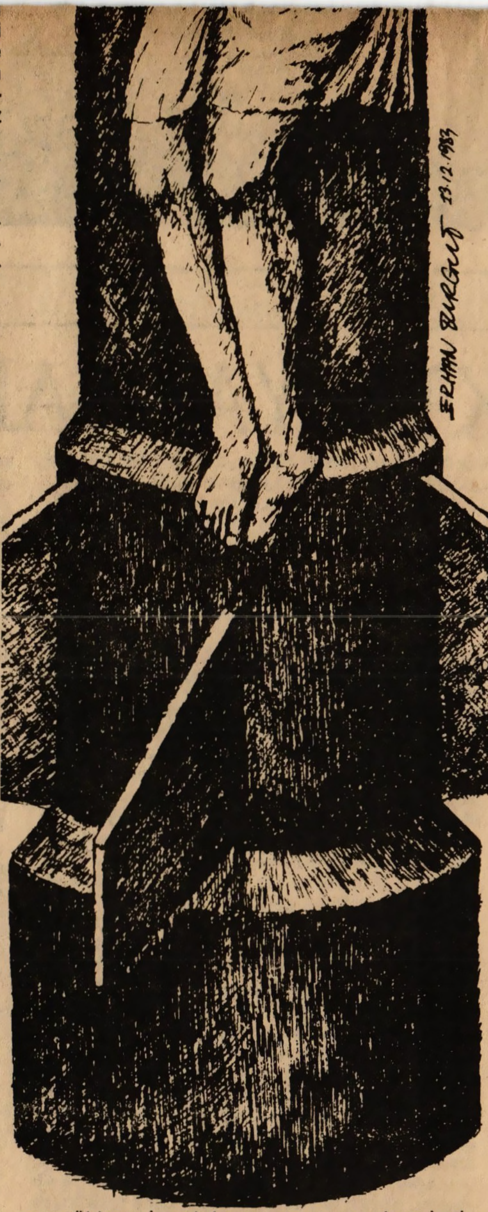
Arsalar: Atom kıyametine karşı ilk önlem olarak, tabii, kırlara açılma gelmektedir. Bu yüzden de, buralardaki arsaların fiyatları birden yükselmiştir. En çok tercih edilen yerler: 1) Kuzey Kaliforniya, 2) Güney Oregon, Idaho'nun bazı yöreleri, 3) Utah, 4) Oklahoma, 5) Arkansas gibi eyaletlerdir.

Buralarda arsa alanların bir kısmı evlerini yer üstünde, bir kısmı da yer altında yapmaktadır. Bunların sahipleri, ilk insanlar tarzında bir yaşamaya ilkel tarım araçları ile besin üretmeye, evlerini sadece güneşle ısıtmaya alışmaktadırlar. Bunu, yani bu ilkel yaşam şeklini, Hopi kızılderililerinden öğrenmektedirler. Bu yolu tutanlar için Colorada'nın Alamosa yöresinde "Baca Grande" planı hazırlanmıştır. 250 kilometre kareyi kaplayan bu geniş alanda evler hep taştan yapılmaktadır.

Başka bir kısım insanlar da yeraltlarını yeğlemektedir. Bunlar, Utah eyaletinin La Verkin yöresinde 250 konutluk yeraltı kentleri yapmışlardır. Tek yatak odalı, dayalı döşeli bir konut, dolar 300 lira hesabı ile, 11 küsur milyona (39 bin dolara) satılmaktadır. Bu evlerin tavan araları, duvar içleri, hatta mobilyalarının içleri, bir kişiye dört yıl yetecek çoklukta besin maddeleri ile doldurulmuştur. Tabii özel surette kurutulmuş besinler.

Evler ve yapımcıları: Yeraltı kentleri yapmada uzmanlaşmış "Yarına Sağ Çık' (Survive Tomorrow, Inc.) Anonim Şirketi'nin Başkanı Ron Boutwell, yeraltı kentleri konusunda şunları söylemiştir: "Son üç hafta içinde firmamıza 400'den fazla başvuru oldu. Hepsinde, kendi bölgelerinde yapımlara ne zaman başlayacağımız sorulmaktadır."

Başkanın konut modellerinden biri resimde görülmektedir.

Bir kısım kimseler de, başka insanlardan uzak yerlerde, yamaca dayalı, yarı ev, yarı mağaralar yapmayı yeğlemektedir. Örneğin, Amerikan Hava Kuvvetleri'nde araştırmacılık yapan bilim adamı Kent Stowell, Ohio'daki evini satmış, araba ile iki saat çeken bir yerde, bir dağ yamacında yerleşmiştir.

Evler kurşun işlemez, depreme dayanıklı, her türlü yakıta, yani kömüre, oduna, petrole, kağıda elverişli sobalarla donatılmış, derin kilerleri, tehlike zilleri olan evlerdir. Bu tür evler daha çok alıcı bulmaktadır.

Parası çok olmayanlar, kırsal kesimde konut sahibi olamayacaklarını bildiklerinden, mevcut evlerini islaha çalışmaktadırlar. Bunların en çok aldıkları şeyler arasında odun sobaları, petrolle işleyen buzdolapları bulunmaktadır. Bazıları da, nükleer kıyamet süresince çocuklarına okutacakları kitapları alıp depo etmektedirler.

Kıyamet evleri edinenlerin bir kısmı ise başka bir tutum içindedirler.

45 ailelik bir grup, Florida'nın kuzeyinde, herkesten uzakta küçük bir köy kurup lağım ve kanalizasyonlarını kendileri yaptırmışlar, telefon ve elektrik tellerini yeraltına gizlemişler. Fakat, bunlar, nükleer kıyamet korkusundan değil, arasıra gidip eğlenmek, dinlenmek için köy kurduklarını söylemektedirler. Bunlar alay edilmekten çekinenlerdir. Bir kısmı da, bir yandan tanınmamak, bir yandan da, mallarını nerelere gizlediklerini başkalarına göstermemek için konu komşu ile temas etmemektedir.

Ev eşyaları: Tabii bu kıyamet konutlarını içinde kullanılacak araç ve gereçler de hararetli satışlara konu olmaktadır. Bunların başında, bisikletle çalıştırılan elektrik motorları gelmektedir.

[illegible] zu, süt tozu, kurutulmuş meyve ve sebze; karides, yengeç gibi deniz ürünleri; kesme şeker gibi biçimlendirilmiş dondurmalar da vardır. Ayrıca bir ton kapasiteli su ve şarap depoları da çok alıcı bulmaktadır. Tabii, su tasfiye cihazları da çok satılmaktadır. Kireçsiz suyu, tatlı suyu nerede bulacaksınız savaş hengamesinde?

Bir konut sahibi de şunları söylemiştir: "Kilere 250 kilo buğday atmıştım. Geçen gün baktım, hepsi böceklenmiş Ona rağmen atmadım buğdayları. Savaş sonrasında açlar kapıma dolarlar da buğday isterlerse 'İşte elimde kalan budur' diyebilmek için."

Silahlar: Ama, savaştan sonra kapınıza gelenler: "İşte elimde kalan bunlar" demenize kanıp başka kapıya gidecekler değil ya? Zorla içeri girip yiyecek, içecek, yatacak, kalkacağınıza ortak olmayacaklar mı?

İş adamları, buna çare olarak da savunma silahları üretimine hız vermişler. Herif: "Allah versin" demenize kulak asmayıp kapınızı mı zorlamaya kalkacak? Alnına kurşunu hemen yapıştıracaksınız. Bunun için de silah lazım. Harıl harıl silah alınıyor, deneme atışları yapılıyor, hatta, bunlarla savaş oyunları bile oynanıyor. Komşulardan bir kısmı hırsız, soyguncu olup size veya evinize saldırmaya kalkıyor, siz de önce bilek gücünüz, sonra silahınızla savunmaya geçiyorsunuz. Bu oyunlar, haftanın belirli günlerinde kırlarda oynanıyor. Savaş oyununu sadece kurmaylar oynamaz ya?

Ancak, silah konusunda herkes ayrı bir tutum içine giriyor.

Kimileri, ateşli silahlara karşı. Bunlar şöyle diyor: "Ben kendimi savunmak için ateşli silahlara para vermem. Ne yapacağım silahı? Ama buna rağmen alıyorum. Çünkü, savaştan sonra, yiyeceklerimiz tükenirse av hayvanları sağlamak

[illegible] rirseniz herkes elmasınız, altınınız, gümüşünüz olduğunu anlar ve bunları nereye gömeceğinizi gözetlemeye başlar. Buna çare olmak üzere, bu mallar gece yarısından sonra evlere teslim ediliyor. Kutulara, gece yarısından sonra teslim edildikleri ve gömüldükleri için, "Geceyarısı Bahçıvanı" adı verilmiş (Midnight Gardener).

Bir Amerikan ailesi: Bu konularla ilgili olarak size bir de Amerikan ailesi tanıtmak isterim.

Chappell ailesı. Aile, Denver eyaletinin kuzey batısında, bir yeraltı konutunu satın almış. karı, koca İçine, bir yıl yetecek kadar kuru meyve ve sebze doldurmuş. Bir yıl yetecek kadar da buğday. Tabii, gerektiğinde bunun öğütülmesi için de bir el değirmeni. Buna da 65 dolar vermişler (dolar 300 den 20 bin lira).

Ayrıca, sıkıldıkça okunacak kitaplarla tavla, satranç gibi oyun araçları da almışlar. Odalarının ortasına kurdukları odun sobası aynı zamanda yemek de pişiriyor.

"Neden bu kadar hazırlanıyorsunuz? Ne var?" dendiğinde şu yanıtı veriyorlar.

"Tehlike o kadar uzaklarda değil, her an omuzumuzun üzerinde bakıyor. Yarın ne olacağını kimse bilmiyor. Bu nedenle, biraz delilik etmek lazım. Şimdi bize deli gözü ile bakıyorlar. Fakat, kimin deli, kimin akıllı olduğu ilerde belli olacak. Kaldı ki, alıp sakladığımız mallar bizi pahalılığa karşı da koruyor. Bir yıl sonra, savaş olmazsa, sakladıklarımızı yeriz. Böylece ucuza satın almış duruma geçeriz. Hele bir de savaş olursa pahalılığın nerelere yükseleceğini bir düşünün."

Aile bir de tüfek ve yetecek kadar da mermi almış. Bunun için de şöyle diyor: "Şimdi bizimle alay edenler, yarın kapımızı zorlayıp elimizdekileri almaya çalışacaklar. Kendimizi savunmamız gerekecek. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da bir somun ekmek için adam öldürülüyordu. Biz altın, elmas alıp saklamaktansa besin maddeleri alıp saklamayı tercih ediyoruz. Savaş sonrasında kıtlıktan halk birbirini yemeye başlayınca elmas da para etmeyecek. Yiyecek, 'altın para' yerine geçecek."

Chappell ailesinin depo ettiği mallar arasında 25 kilo bal, fıstık yağı, peynirler, toz yoğurtlar, kurutulmuş etler de var. Bayan Chappell şunu söylüyor: "Savaş olmazsa bunları kendimiz yeriz. Devlet baba ihtiyarlıkta insana elini uzatmıyor. Uzatsa da yetmiyor."

Sonuç

Sam Amcamız'ın hali şimdilik bu. Belki bundan sonraki aşamada sıra "Tımarhane malları"nın üretimine gelecek. Ona da ihtiyaç var.

Dünyanın en güçlü ülkesini saran bu "gelecek korkusu" akla şu övkümüzü getiriyor.

Adam, sırtında bir tulumla derede bir şey çiğniyor, elleriyle yün eğiriyor, bir iple kıyıdaki beşikte uyuyan bebeğin beşiğini sallıyor, başka bir iple de bir korkuluğu arasıra titretip kargaları kaçırıyor.

Durumu uzun uzun seyreden birisi sormuş:

"Hayrola ahbap, ne yapıyorsun böyle? Ne bu sırtındaki tulum? Ne çiğniyorsun derede?"

"Ne yapayım babacığım, derede çamaşırları çiğniyip yıkıyorum. Sırtımdaki tulumda, arasıra silkinip, tereyağ çıkarıyorum. Bir yandan da sütle ayran çıkarıyorum. Ellerimle kışlık yün eğiriyorum. Çorap, hırka, bunlarla yapılacak. Bir elimle arasıra bebeği sallıyorum. Öbür elimle de arasıra kargaları korkutuyorum... Ne yaparsın, çalışmak lazım bu ölümlü dünyada."

Bunu öğrenen adam bir ara dayanamayıp patlamış: "Ulan pezevenk, dünya ölümlü olduğunu için böyle yapıyordun. Ya ölümsüz olsa idi daha ne yapacaktın?"

Bu arada, benim Sam Amcamıza, Sam Teyzemize, Sam Halamıza, Sam biraderlerimize bir önerim olacak: Böyle yaşanmaz. En iyisi, Çin Fağfurunun yaptığı gibi yapın. Hani, fi tarihinde Çin'e yağacak bir yağmurdan içenin deli olacağı söylenmiş. Öyle de olmuş. Bütün Çin delirmiş. Ama, önceden küplerini temiz su ile dolduran saray halkı akıllı kalmış. Gelgelelim, bir süre sonra, ülke insanları ile bütün bağları kesilmiş. Kimse ile konuşamıyorlar, alış-veriş yapamıyorlar, hiç bir ilişkiye giremiyorlar... Bunun üzerine kendileri de aynı sudan içmiş ve delirmişler. Rahata da böyle kavuşmuşlar.

Ben de Amerikalı dostlarımıza delirmeyi öneririm. Nasıl olsa bir gün delirecekler. Bari, değillerse, deliliğe de alışsınlar şimdiden: "Deliye hergün bayram" olduğu için.

[illegible] menlik yapıyordu. Değişikti belleğimdeki resimleri; hafif alaycı gülmeleri ve bakışları. 1968-70 yıllarında sarı saçlıydı, sağlıklıydı, yanaklarından kan damlıyordu; devinimlerinden yaşamaya duyduğu sevginin canlılığı fışkırıyor-

Ermeni tedhişinin bir hedefi

TÜRKKAYA ATAÖV

Batı'daki Ermeni terör çevrelerinden bir kısmının bir hedefi de Sovyet Ermenistanı'dır. Çeşitli terör örgütlerinin bu konuda düşündükleri farklı olabilir. Ama önemli bir kesiminin Sovyet Ermenistanı'na yönelik bazı tasarıları vardır. Hemen eklemek gerekir ki, bu tasarılar düşünsel dayanaklar yönünden zayıf ve gerçeklerden kopuktur. Ancak, Amerika'da yayınlanan bazı Ermeni dergilerinde bu yöndeki yazılara yer verildiğinden, burada bunların sözünü etmekte yarar görüyoruz. Son yazılarından biri Boston'da yayınlanan "The Armenian Weekly" (Haftalık Ermeni) dergisinin 11 Haziran 1983 tarihli nüshasında çıkmıştır. Türkiye'yi hedef almaya çalışan bir akımın bir yönüyle ve aşağıda özetleyeceğim çerçeve içinde Sovyetler'i de hedef alması ilginçtir.

Kısaca özetlenirse, Ermeni terör örgütlerinin bir kanadı Sovyet Ermenistanı'nı Sovyetler Birliği'nden çıkarma ve "bağımsız, büyük bir Ermenistan" kurma düşünü görmektedir. Hatırlanacağı gibi, 1917'den sonra, Kafkaslar'da da kısa süren bir takım yönetim değişiklikleri olmuş ve yaklaşık iki-buçuk yıl içinde Ermeniler de dört ayrı başbakanın başkanlığında yedi kabine kurmuşlardı.

Bu başbakanlardan birincisi Hovannes Kaçaznuni, sonuncusu da Simon Vratzian'dır. İlkinin "Daşnakların Artık Yapacakları Birşey Kalmamıştır" başlığını taşıyan ve temelde 1923'de Bükreş'te parti temsilcileri huzurunda yaptığı uzun konuşması, bir kitap halinde Ermenice ve sonra İngilizce yayınlanmıştı. Kitabın başlığından da anlaşılacağı gibi, bir zamanlar bağımsız bir Ermenistan kurmuş olan Daşnak Partisi iktidarı, her bakımdan kötü bir iç ve dış politika uygulamıştı. Bu devletin ilk başbakanı, bilmesi gereken biri olarak Ermenistan'ın kendi sonunu kendi eliyle hazırladığını bu kitabında itiraf etmekte, bu arada Türklere karşı da durmadan saldırgan bir politika izlediklerini belirtmektedir. Bu yayını bugün bulmak olanaksızdır; büyük dünya kütüphanelerinden çalınmış ve yok edilmiştir. Bende bir kopyası vardır. İbret dolu bu kitabın en azından önemli bölümlerini Türkçe ve yabancı dillerde yayınlayacağım. Bu kitabın Rusçasının, hatta Ermenicesinin de Sovyetler Birliği'nde yayınlanması derslerle dolu bir geçmişin hatırlanması için yararlı olabilir.

İkinci olarak, bağımsız Ermenistan'ın son başbakanı Vratzian'ın çaresizlik içinde neler yaptığını gene bir Ermeni yazarı olan S.K. Papazian'ın 1938'de Boston'da yayınladığı "Patriotism Perverted" (Sapık Yurtseverlik) adlı kitabının son bölümlerinden izleyebiliyoruz. Kendine "bağımsız" diyen o devlet, Ankara hükümeti ile sınır andlaşması yapmış, hatta bizden Bolşeviklere karşı destek ve askerî yardım istemiştir. Ne var ki, bu öneriye yanıt bile alamamıştır.

Bugün de, "bağımsız ve büyük Ermenistan" düşü görenlerin yakın geçmişten alacağı dersler vardır. Kaçaznuni'nin kitabını da, Papazian'ınkini de yayınlayacağım. Bu iki yayın da Ermenileri yapay biçimde destekleyenlerin onları yüzüstü nasıl bırakıverdiklerini de göstermektedir. Bazı Ermeni akımlarının sırtlarını dışa dayamaları geçen yüzyılda bu yüzyılın başında onları hüsrana uğratmış, sonunda kimi Fransa'yı, kimi Amerika'yı, kimi İngiltere'yi, kimi Çarlıs Rusya'sını suçlamakla kalmışlardır. Moskova metrolarından birine, 1977'de olduğu gibi, patlayıcı madde koymak kimseye birşey kazandırmaz. Anlamsız, akılsızca, saçma bir eylemdir. Olsa olsa, bu olayda görüldüğü gibi, Zadikian ile iki arkadaşı yakalanır, mahkeme olur ve asılır, o kadar!

Dünyada bir Ermeni devleti var. O da bir federasyon içinde on-beş cumhuriyetten biri olan Ermeni Cumhuriyeti'dir. Mutlaka bir Ermeni devleti içinde yaşamak isteyen oraya gider. Amerikan Ermenisi Gregoryan kökenli iyi bir Amerikan yurttaşı olmalıdır. Fransız Ermenisi, aynı biçimde iyi bir Fransız gibi hareket etmek zorundadır. Bu ölçülere uymak istemeyenin yeri Sovyet Ermenistan'ı olmak gerekir. Oradaki yaşam düzeyi de federal bütçeden yapılan yardımlarla ayakta durmaktadır. Erivan ve Leninakan (eski Gümrü) çevresi kısıtlı zenginlikleriyle ne emekli maaşlarını ödeyebilir, ne yüzlerce polikliniği kurabilir, ne de yiyecek satan yerler o ürünlerle dolar. Sovyet Ermenistan'ı federal devlete verdiğinden çok daha fazla alan cumhuriyetlerden biridir. Ermeni konyağı gerçekten güzeldir ama, yalnız onunla yaşanmaz. Evlerdeki televizyonlar, kapının önündeki araç ve cepteki maaşın büyük kısmı başka yerden geliyor. "Bağımsız ve büyük Ermenistan" bir düştür. Bugünün militan Ermeni kuşakları Kaçaznuni ve Papazyan gibi dedelerinin iyi öğrendikleri yakın tarihi okusunlar.

Latin Amerika'ya nasıl bakmamak

TÜRKER ALKAN

Lâtin Amerika gene gündemde. Bir taraftan Arjantin ve Brezilya'da demokrasiye dönme çabaları, askeri rejimlerin birbiri peşi sıra uğradıkları başarısızlıklar, öte yandan Orta Amerika'da nereye varacağı belli olmayan huzursuzluklar; demokrasi ve istikrar umutları ile birlikte, dikta ve istikrarsızlık kaygılarını da aynı anda manşetlere yükseltiyor. Kuşkusuz ki Lâtin Amerika dikkatle izlenmesi gereken bir bölge, üzerinde durulması gereken ve ders alınabilecek deneyimleri yaşayan insanların anakarası. Fakat, bazı önyargılardan ve basmakalıp görüşlerden sıyrılabilme koşuluyla.

Kurtulmamız gereken basmakalıp görüşlerden birisi, Lâtin Amerika'nın "istikrarsızlığın ve askeri diktatörlüklerin simgesi olduğu" inancıdır. Lâtin Amerika ülkelerinde istikrarsızlık ve diktatörlük olduğu doğrudur ama, istikrarlı ve demokratik ülkelerin sayısı da azımsanamaz. Latin Amerika'daki istikrarlı ve demokratik ülkelerin oranı, Asya ve Afrika'daki istikrarlı ve demokratik ülkelerin oranından sanırım daha yüksektir. (Afrikanın dikkate değer tek demokrasi deneyimi olan Nijerya geçenlerde bir askeri diktanın yönetimine girdi).

Öyleyse nedir Latin Amerika'da bu kötü şöhreti kazandıran? Sakın olaylara hep "batılı gözüyle" bakmamız olmasın? Askeri diktatörlükler ve istikrarsızlık Asya ve Afrika ülkeleri için "doğal"dır, çünkü onlar "Asyalı ve Afrikalı"dır. Latin Amerikalılar ise batılı ve Avrupa kökenlidir. "Üstün ırk" demek ayıp günümüzde ama, en azından "üstün kültürden" (Hıristiyan?) gelen bu insanların Asyalı ve Afrikalı gibi yönetilmelerinde bir tuhaflık yok mu? Korkarım Latin Amerika'daki askeri diktatörlüklerin Asya ve Afrika'dakilerden daha fazla öne çıkarılmasının bir nedeni bu önyargılı bakış açısıdır.

Böyle bir önyargı insanın kendi kültüründen de kaynaklanırsa, hoşgörülemez. Uygar insan, kültürel önyargılarından sıyrılabildiği ölçüde uygardır. Fakat bu en azından batılı insanın önyargısıdır. Peki, bize ne oluyor? Batılılaşmak demek, batının önyargılarını da benimsemek mi demektir?

Lâtin Amerika değerlendirmelerine ilişkin bir önyargı değilse bile aceleci bir yargı, bu ülkelerde ortaya çıkan hemen her şeyi ABD'nin denetlediği görüşüdür. ABD'nin bir çok Lâtin Amerika ülkesi üzerinde ağır bir denetim kurduğu, bir çok askeri diktatörlüklerin de mimarı olduğu ortada. Fakat, bu ülkelerde yer alan hemen her gelişmeyi "arka bahçe" anlayışına bağlamak yanlış, ABD güçlü, fakat her şeyi denetleyebilecek kadar güçlü değil. ABD'nin gerçekte olduğundan daha güçlü görmek ve göstermek, bir bakıma ABD propaganda makinesine farkına varmadan katkıda bulunmak demektir. Nitekim, bu bölgede ABD'nin denetimi dışında önemli gelişmeler olmuştur (en çarpıcı örneği Küba ve daha da olacaktır.

Lâtin Amerika'ya ilişkin yanıltıcı bakış açılarından birisi de, "hiç bir şey değişmiyor, demokratik ve askeri hükümetler arasında bitip tükenmeyen bir gel-git olayı izliyoruz," yargısıdır. Çok uzaktan baktığımız için böyle gözükebilir, fakat Lâtin Amerika'da çok şeyin değiştiğini sanıyorum. Bir zamanlarda Meksika'da askeri hükümetler hiç bitmeyecekmiş gibi gelirdi. 1910 yılında Madero'nun başlattığı devrim hareketi, 1934'te Cardenas'ın başa geçmesine değin birbirini izleyen darbelere, ayaklanmalara, cinayetlere ve askeri yönetimlere tanık oldu. Cardenas'ın kendisi de bir generaldı. Fakat, siyasal yaşamda kurumlaşmanın önemini kavradı, Calles'in kurduğu Ulusal Devrimci Parti'yi güçlendirdi (daha sonra bu parti Kurumsal Devrim Partisi adını aldı), toprak reformu yaptı, köylüleri ve işçileri ulusal düzeyde örgütledi, yabancı petrol ve demiryolu işletmelerini devletleştirdi. Cardenas'tan sonra bir general daha devlet başkanı seçildi, 1941'de ordunun Parti'nin bir kanadını oluşturma ayrıcalığına son verildi. O zamandan bu yana seçilen başkanların hepsi sivil oldu ve ordu hızla siyasetten uzaklaştı.

ABD'nin en duyarlı olduğu en yakınındaki "arka bahçe" de, açıkça Amerika karşıtı olan Cardenas gibi bir devlet adamı bu adımları cesaret ve başarıyla atmış, hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bir karışıklıklar dönemine son vermiştir. Lâtin Amerika'nın diğer ülkelerinde de benzer gelişmeler olduğunu sanıyorum. Olağan sivil yönetimler, olağandışı askeri yönetimlerin yerini almaktadır, er ya da geç askeri yönetimlerin hepsi değişecektir. Lâtin Amerika'nın ekonomik kültürel ve kurumsal bazı zorlukları bu süreçte düzensizlikler ve aksamalar doğursa da, bu sonuca doğru bir ilerleme vardır. Sivil yönetimlerin nasıl bir sivil yönetim olacağı ise ayrı bir soru.

Fotoğraflar: Mehmet Ünal

Göçmen de olsa işçi, öncelikle insandır

EKREM TOS

Emeğin göçü, uluslararası boyutlara ulaşmıştır. Konjonktürel dalgalanmaların oransal bakımdan en şiddetli görüldüğü Avrupa kıtası, ilgileri de üzerinde yoğunlaştırmıştır. Buna karşın, aslında sorun yalnızca Avrupa'nın batısını sarsma özelliğini aşmış; uluslararası niteliğe bürünmüştür. Dolayısıyla, ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), sözkonusu gerçeği dile getirdikten sonra tüm sanayileşmiş ülkelere zorunlu bir uyarıda bulunmuştur.

Sanayileşmiş ülkelerin, göçmen işçi akımını durdurmaya ya da yavaşlatmaya çalıştığı bir dönem geçirilmekte olduğu da vurgulanmaktadır. ILO, özellikle Afrika, Asya ve Amerika kıtasının yoksul ülkelerinden dışarıya akan işgücünün, çoğalmaya eğilimli olduğu uyarısında bulunmaktadır. Öte yandan sanayileşmiş ülkelerde iş bulma ve düzenli yerleştirim olanaklarının azaldığına da değiniliyor.

Gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışı, genç kesimin geniş bir kitle oluşturması ve beklentilerdeki artış vb. etmenler, iş arama göçünü daha da yoğunlaştırıyor. Bu etmenlerin ilerleyen baskısı ile yasal iş bulma yollarının kapanması arasındaki ilişki, kaçak işçi göçünün fazlalaşmasına yol açabilecektir.

Avrupa ülkeleri arasındaki kitlesel göçlere, sanayileşme olgusuyla birlikte rastlıyoruz. 1907 yılında Almanya'da 960.000 yabancı işçi çalışıyordu. Bugün bu sayı dört milyona yaklaşmış ve dünyadaki göçmen işçiler sayısı ise 19 ile 22 milyon arasında bulunmaktadır. Bakmakla yükümlü oldukları bireylerin sayısı da aşağı yukarı bu ölçü-

lumsal yaşamın gidişiyle ilintisi bakımından hiç de öne sürülenleri doğrulamamakta; gerçek manzarayı yansıtmamaktadır'' denilmektedir. Göçmen işçiler, hiçbir zaman o ülkelerin gerçek yaşam standartlarına ulaşamamışlardır. Hele hele kaçak işçilerin o ülkelere bir yük olduğu savı, asla doğru olamaz. Çünkü bunlar olmasa da bu ülkenin yurttaşı aynı koşullara, aynı korkulara, yaşam güvencesinden uzak işlerin yükü altına girmeye yanaşmayacaktır. Kaldı ki, deniyor raporda; birçok konuk işçi, çok sıkı kuralların mengenesindedir. Durumları yasal görünümlü de olsa, serbest seçenekler ellerinde değildir. Sonra, izolasyon karşısındaki duyarlığı onu daha da çok kendi içine kapamıştır. Bu durumda, kendi içgüdüleri doğrultusunda yapmaları gerektiğini sandıkları işlevleri yürütmekte; ulusal alışkanlıklarını sürdürmektedirler. Geçen zaman göstermiştir ki, işçiler dışlandıkça, yani insan oldukları unutuldukça bu eğilim zamanla daha da sık ve yoğun nitelik kazanmıştır.

ILO, görüldüğü gibi insan olmanın önemini gözardı etmeksizin konuya yaklaşım göstermektedir. Fakat daha çok, bürokrasinin karmaşıklaştığı bir çağda yaşıyor olmamızı sorunsal olarak getirmektedir. Sözkonusu saptama, gerçeğin bir yanıdır; varacağımız tanımlamaların bir parçasıdır. Çok daha genel bir özetleme yaparsak, denilebilir ki, göçmen de olsa işçi, öncelikle insandır. Bir vida ya da atılabilir yedek parça düzeyinde görülemez. Dolayısıyla ne zaman ve nerede çalışacağına karar vermesi gereken kişi, özde, işçinin kendisidir.

GÖÇMEN DE OLSA İŞÇİ, ÖNCELİKLE İNSANDIR. BİR VİDA YA DA ATILABİLİR YEDEK PARÇA DÜZEYİNDE GÖRÜLEMEZ. DOLAYISIYLA, NE ZAMAN VE NEREDE ÇALIŞACAĞINA KARAR VERMESİ GEREKEN KİŞİ, ÖZDE, İŞÇİNİN KENDİSİDİR.

İşkolları içinde, metal işkolu en nitelikli işçiyi gerektiriyor. Demokratik ve sendikal hakları savunan işçilerin başında metal işçileri geliyor. Metal işkolu, ülkemizde tekelleşmenin yoğun olduğu işkollarından biri aynı zamanda. Bu işkolunun MESS diye (Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası) bir işveren sendikası bile var. Kurulduğundan bu yana işçilerle uğraşmayı (bilinçli olarak) ''ÇALIŞMA BARIŞI'' diye diye sürdürüyor. Bağımsız Otomobil-İş Sendikası, öncü işçilerin çıktığı bu işkolunda örgütlenmesini sürdürüyor. Bulunduğu işkolunda yüzde on barajını aşarak, toplu iş sözleşme yapma hakkını kazanan bu sendikanın Başkan Yardımcısı İlhan Dalkılıç ile yaptığımız söyleşiyi aşağıda sunuyoruz.

''Öncü işçiler işten atılıyor''

Otomobil-İş Başkan Yardımcısı: ''İşkolunda Türkiye çapında referanduma hazırız''

İBRAHİM AKYÜREK

Yüzde on barajını aştınız. Metal işkolunda yetkili sendika oldunuz. Örgütlenme sorunlarınız neler?

MESS'e (Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası) bağlı işyerlerinde güçlükler çıkarılıyor. Koç Grubu'na bağlı ARÇELİK'te işveren; işçileri Otomobil-İş'ten ayrılıp Türk-Metal'e geçmeye zorluyor. Yoksa iş akitlerini feshetmekle tehdit ediyor. 850 üyemizin 700'ü Çayırova Arçelik'ten ayrılmaya zorlandı. Arkadan tensikata başladılar. Yedi öncü işçinin iş akitlerini geçen hafta feshettiler. Kalan işçileri de ''Buzdolabı kısmını kapatacağız'' diyerek işten atacaklar. Bunun için sıkıyönetimden 100 kişilik tensikat izni aldıklarını öğrendik. Buzdolabı kısmını kapatma gerekçeleri bahanedir. Bolu ve Eskişehir'de Arçelik fabrikalarında benzer işi sürdüreceklerdir. Bolu Arçelik'te Türk-Metal'e geçecek olanlara 20 bin lira ve gıda maddesi dağıttılar. MAN ve UZEL'de aynı zorluklarla karşılaşıyoruz. Sekiz-on arkadaşımızı bize öncülük yaptıkları için işten çıkardılar. Bu işyerlerinde sendikamıza bağlı işçiler, işverenin vasıtalarıyla, iş saatlerinde Türk-Metal'e üye olmaları için notere taşınmışlardır. Türk-Metal yöneticileri, bu işyerlerinde yetkili olmadıkları halde, işyerlerine ellerini kollarını sallayarak girebilmektedirler.

Anadolu'daki örgütlenmeniz nasıl?

Karadeniz Ereğli'de şube açtık. Demir-çelik fabrikasında yarıdan fazla üyemiz var. Seydişehir'de çalışmalarımız devam ediyor. Burada da şube çalışmalarımız sürüyor. Seydişehir'de yüzde on barajını aşma konusunda sahtelikler yapılmıştır. Özdemir-İş Sendikası, 6 bin işçiyi üyesi gibi göstermiştir. Bu rakam, Türk-Metal'in Özdemir-İş'e itiraz dilekçesinden alınmıştır. Bu dilekçeye göre, Özdemir-İş, 25 bin işçiyi Türkiye çapında üyesi gibi göstermiştir.

Yetkili sendika sizce nasıl saptanmalı?

İşçinin iradesi ile.. Referandum ile saptanmalı. İşkolunda, Türkiye çapında referanduma hazırız.

Sendikaların denetlenmesi güncellik kazandı. Bu konuda ne dersiniz?

Denetime karşı değiliz. Denetimleri bağımsız yargı organlarının yapmasından yanayız. Bakanlıktan gelen müfettişlerin ta-

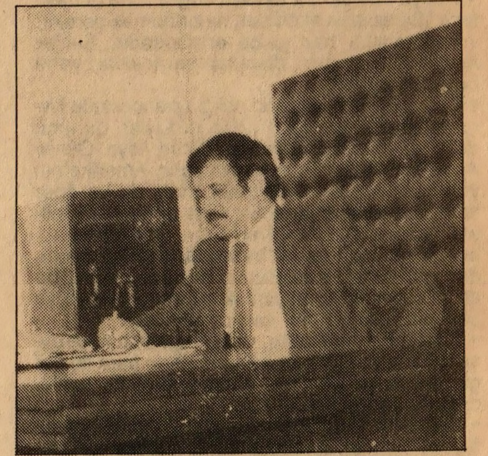
YHK'nun vereceği rakam bellidir. İşçinin alım gücü her gün biraz daha düşmektedir. İşveren, masada sendikanın istediğini vermeyecektir, YHK'na gidecektir.

Örgütlenme çalışmalarınız yanında öteki işçi sorunlarıyla ilgilenebiliyor musunuz?

İşçi sağlığı konusunda bir seminer düzenlemiştik. İşçiler, sendikalarına yalnızca toplu sözleşme amacıyla bağlanmamalı, sendikalar onların sosyal haklarına da dikkat etmelidir. Metal işkolunda en güçlü sendika olmak istiyoruz. Yalnızca toplu sözleşme değil, yasaların izin verdiği ölçüde konut ve gıda alanlarında kooperatif çalışmaları yapmak istiyoruz. Çünkü, işçilerin aldıkları paraların büyük bir kısmı konut ve gıdaya gidiyor. Dinlenme alanında çalışmalar yapmak istiyoruz. Mesleki eğitim, işgüvenliği, işçi sağlığı, SSK konularında, kıdem tazminatının hesaplanması konusunda...

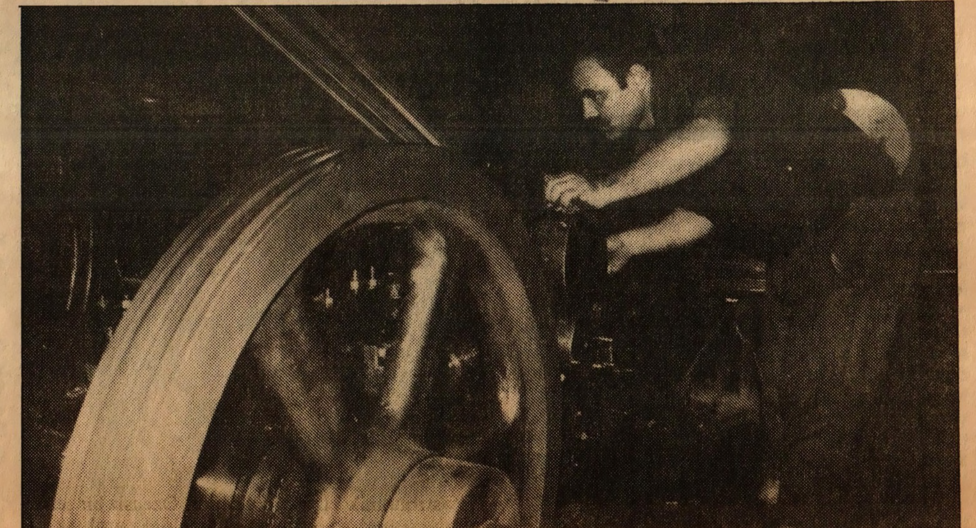
İşçilerin güncel sorunları neler?

İşçiler, özgürce sendikalarını seçemediklerinden, isverenlerin baskılarından yakınıyorlar. SUNGURLAR'da üretim sürdüğü halde ücret iki ayda bir ödeniyor. GÜLOK, TROFOSAN, KALİTELİ ÇELİK SANAYİİ işçileri yoğun ekonomik sıkıntı içindeler.

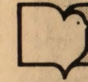

Otomobil-İş Başkan Yardımcısı İlhan Dalkılıç

''Toplu sözleşmelerin şimdiki kanunlarla yapılacağına inanmıyoruz. Avans olarak verilen paralar, masaya oturulduğunda alacak olarak sendikaların karşısına çıkarılıyor. Hiçbir sözleşmenin masada biteceğini sanmıyoruz. Araya YHK girecektir. YHK'nun vereceği rakam bellidir. İşçinin alım gücü hergün biraz daha düşmektedir.''

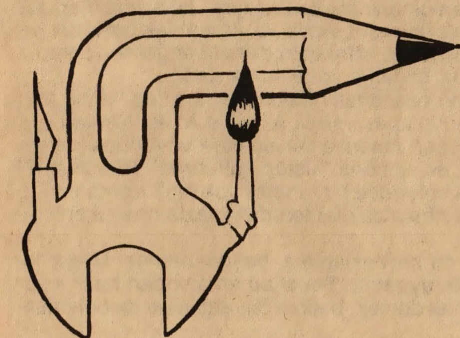
yu bulmaktadır. Batı Avrupa, Kuzey Amerika - nın yanısıra en çok göçmen işçi çeken ülkelerin bulunduğu bölümdür. 1980 yılı istatistiklerine göre Batı Avrupa'daki Türkiyeli göçmen işçilerin sayısı 770.000'in üzerindedir. Bunun da 620.000'i aşkını Batı Almanya'da, 80.000'i Hollanda'da bulunmaktadır. Portekizli göçmen işçilerin sayısı da 520.000'i buluyor. Bunların 430.000'i Fransa'da çalışmakta. Yunanlıların sayısı yaklaşık 166.000 dolayında. Çoğunluğu yine Batı Almanya'da. Cezayir'den, Fransa'ya giden işçi sayısı 322.000; Fas'tan gidenler 116.000; Tunus'tan gidenler ise 65.000. Bu arada İtalyan yetkililer, yaklaşık yarım milyon yabancının bu ülkede kaçak olarak çalışmakta bulunuşundan yakınmaktadırlar. Göçmen işçiler arasında hepsi yasal konumuna kavuşmamış bulunduğu gibi, bazıları kaçak bazıları da yönetsel yetersizliklerden yararlanarak o ülkeye girmiş geçinmektedirler. Ancak, sonradan sendikal çalışmaların olumlu yansımaları sonucunda yasal konuma ulaşan işçi kesimleri de vardır. Örneğin Fransa'da. resmi kanallardan geçmeksizin iş bularak çalışanlara daha sonra izin sağlanabilmiştir. Başka bazı ülkelerde ise, göçmen işçilere ilişkin resmi tutum belirlenmemiş olduğu gibi, kapsamlı iş göçüyle uğraşabilecek yönetsel düzenleme de henüz durulup oturmamıştır. ILO'nun yeni yayınlanan son raporuna göre, işçi göçü, olumsuz bazı sonuçları yarattığı oranda olumlu değişimleri de birlikte getirmiştir. İşçilerin çıkar ortaklığının evrensel anlamda somutlaşıp yaygınlaşması ve birlikte bazı ülkelerle tutumların yerleşmesi olguları gözlenmektedir. Gerek gönderen ve gerekse çalıştıran ülkelerin ise ulusal bütçeleri bakımından bir artı-değer sağladıkları gerçeği de yadsınamaz. Yani, karşılıklı olarak bu ülkeler de aslında parasal açıdan hoşnutturlar. Göçmen işçiler, hem gelmiş bulundukları ve hem de çalıştıran ülkelere yarar sağlamaktadırlar. 1978 yılında göçmen işçilerin kendi yurtlarına gönderdikleri para, toplam 24 milyar dolardır. Raporda bu saptamalar rakamsal olarak dile getirildikten sonra ayrıca, geriye dönüş konusu da enine boyuna ele alınıp sonuçlar çıkarılmıştır. "Yabancı işçilerin yerleşimi ve geçici bir süre için çalıştırılması konularında yapılan düzenlemeler ya da zorlamalar, top-

rafsız olacağını zannetmiyorum.

Yüksek Hakem Kurulu (YHK) üzerine ne düşünüyorsunuz?

Toplu sözleşmelerin şimdiki kanunlarla yapılacağına inanmıyoruz. Avans olarak verilen paralar, masaya oturulduğunda alacak olarak sendikaların karşısına çıkarılıyor. Hiçbir sözleşmenin masada biteceğini sanmıyoruz. Araya YHK girecektir.

İŞÇİLER VE AMATÖR UĞRAŞLARI

Bir gün 34 saat olsa...

"İşçilerin sanat ve kültüre ilgisini artırmakla, toplumun sanat ve kültüre olan ilgisini artırmak özdeştir. Ülkemizde sanatın üretimi de tüketimi de pahalı"

Gazetemizde de karikatürleri yayımlanan Raif Zor, 12 yaşında Demiryolları Çırak Okulu'na girmiş. TCDD lokomotif bakım atölyesinde çalışıyor. Lokomotiflerin servis, bakım ve onarımlarını yapıyor. Uğraşı olan karikatüre beş yıl önce başlamış. Şimdi resim ve karikatürü birlikte yürütüyor.

Karikatür üzerine çalışmalarını, düşünce ve sorunlarını bize şöye anlattı:

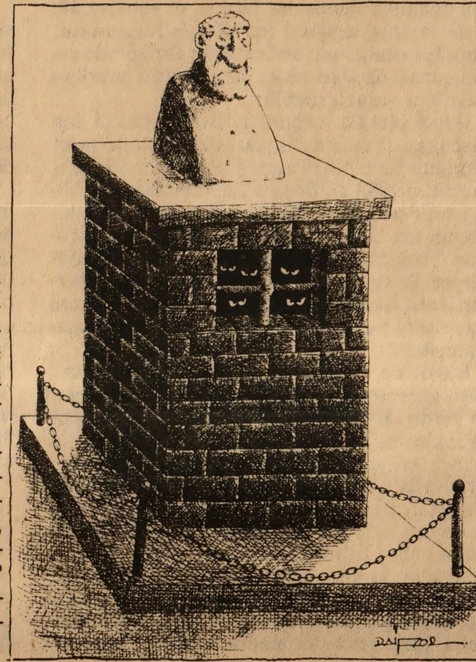
"Karikatür bilgisini geliştirmeye yönelik düzenli bir kurum ve yayın yok. Karikatüristler kendi kişisel çabalarıyla çalışmalarını geliştiriyorlar Böyle olunca da kendimi gelişmek için hayli zorladım.. En büyük güçlük de zamansızlık. Çalışmalarıma yeterli zaman ayırmam olası değil. İşe gidip-gelme 13-14 saatimi alıyor.Diğer saatler yemek, dinlenme ve karikatür çalışması ile geçiyor. Bir gün 34 saat olsa güzel olurdu..

İşçilerin sanat ve kültüre ilgisini artırmakla, toplumun sanat ve kültüre olan ilgisini artırmak özdeştir. Ülkemizde sanatın üretimi de, tüketimi de pahalı. Bence buradan işe başlamalı.Aydınlarımızdan çok şeylerbekliyoruz.Aslında aydınlarımız -gerçek aydınlarımız- bekleneni veriyorlar. İnsanlarımızın dertlerini, çözümlerini biliyorlar, ellerinden geldiğince çözümü için çalışıyorlar. Bir de aydınlarımız (!) var ki, onlardan gürültü etmesinler, başka bir şey beklemiyoruz.

Ürünlerimi birkaç kez sergileme olanağı buldum. Çeşitli dergilerde karikatürlerim görüldü, görülmekte. Etkilendiğim sanatçılar; yardımlarını gördüğüm Oğuz Aral, Raşit Yakalı, Semih Balcıoğlu ve Tan Oral'dır. Yabancılardan Topor Volinski ve Serre'den etkilendim.

Ayrıca karikatüristlerin örgütlenme sorunları var. Ne bir dernek, ne bir lokal... En dağınık sanatçılar sanırım karikatüristler. Karikatüristlerin grup kurması, değişik mizah anlayışlarından değil, örgütsüzlükten kaynaklanıyor. Bununla beraber yayın organları genç çizerlere yeterince yer vermiyor. Onlar da eserlerini izleyicilere ulaştırmak için grup kurup sergi açıyorlar.

"Sulu mizah" şeklinde eleştiriler var. Burada kastedilen, konuların özüne doğru bir şekilde yaklaşmayan, biçime gerekli özen gösterilmeyen karikatürlerdir. Bu da Gırgır, Fırt, Çarşaf dergilerine mal ediliyor. Ama bu dergilerde çıkan çok güzel karikatürler yok mu? Elbette var. Karikatür çizgide mizah yapmaktır. Karikatürleri değerlendirmede kriter, mizahın çizgiyle yapılıp yapılmadığı olmalı."

EKONOMİ

BANKACILIKTA YAPISAL DEĞİŞME

Türkiye Cumhuriyeti, 1930'lara kadar para basma hakkını Osmanlı Bankası'nın tekelinde bıraktı. Ne var ki, daha 1926'da, özel sektörde kalkınma çabalarının sürdüğü zamanlarda oluşturduğu İş Bankası ile bankacılık alanına girmişti. 1930'da, Merkez Bankası çalışmaya başladıktan sonra, Türkiye ekonomisinin bütün ipleri Türkiye devletinin eline geçmişti. Gerçi 1923'ten sonra Osmanlı Bankası'nın pek sesi çıkmıyordu. Yine de, para basma yetkisine dayanarak, etkinliğini sürekli kılmayı başarmıştı. 1930 Haziran'ında Merkez Bankası'nın para basma yetkisiyle donatılması, Osmanlı Bankası'nı, Selanik, Doyçebank, Banka Komerçiyale İtalyana ve ötekileri gibi bir yabancı banka konumuna düşürdü.

Ancak, İttihat Terakki'nin ulusal finans çabalarından doğan bazı küçük bankalar, sönük bir biçimde yaşamlarını sürdürüyordu. İş Bankası bunlardan birini bünyesinde eritmeyi başarmıştı. Yine de Adapazarı Ticaret, (Bugünkü Türkbank) Denizli Ticaret, Eytam ve İmar gibi pekçok küçük banka ne yapacağını bilemez bir biçimde kalmışlardı.

PLANLI EKONOMİNİN GETİRDİKLERİ

1929 bunalımı, liberal ekonominin bütün yollarını kapayınca, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanmaya konuldu. Hemen hemen bütün temel üretim dallarına el atan Devlet, bu gelişmeleri İş Bankası örneğinden yola çıkarak, bankalar kanalıyla işletmeye karar vermişti. Çünkü, İş Bankası, finans gücünün desteğinde, 1930'lara değin ulusallaştırılan pekçok yabancı işletmeyi üstlenmişti. Zonguldak Havza-i Fahmiye'sinden, Paşabahçe Cam Fabrikası'na uzanan endüstrileşme çabalarına katkı, geçerli bir örnek oluşturmuştu.

Buradan yola çıkan Devlet, yatırım alanlarını finansla bütünleştiriyordu. Sümerbank, Etibank ve Denizcilik Bankası bu anlayışa örnek gösterilebilir. Yatırım alanlarıyla birlikte, onların gelişmesine dayanak olacak finans kurumları da birbiri arkasından yaşama geçiriliyordu. Öyle ki, endüstri makro dengede ve entegre olarak kurulurken, finansı da içinde taşıyan ve son aşamasını da kuruluşla birlikte tamamlayan bir özellik ortaya çıkıyordu. Bilindiği üzere, Batı kapitalizminin gelişmesinde, atelyelerden, manifaktüre, ordan sanayiye ve ardından büyük mağazacılıkla, bankacılığa geçilmiştir. Oysa bir Sümerbank olgusu Batı'nın yüzyıllar süren bu aşamalarının aynı anda oluşturulması anlamını taşıyordu. Sümerbank, bir yandan tarım satış kooperatifleri aracılığıyla pamuk üretiminin yaygınlaştırılması ve düzenlenmesi ile uğraşırken, öte yandan fabrikalarını kuruyor ve aynı zamanda büyük mağazalarla, bankacılık şubelerini birlikte açıyordu. Böylesine dört başı mamur yatırım kuruluşlarını ancak Devlet yapabilirdi.

Durum Etibank için de değişiklik göstermemektedir. Bir yanıyla İş Bankası'nın üstlendiği ulusal madenleri bünyesinde topluyor, bir yanıyla demir fabrikası kuruyor, öte yandan da finans kurumunu aynı anda oluşturuyordu.

Kuruluş amaçları ve işletme biçimleri ele alındığında, İkinci Dünya Savaşı'nın ülkemiz kalkınmasına çektiği seti görmek olasıdır. Zaten plan savaş başlangıcına değin uygulama alanı bulmuş, ondan sonra savaşın getirdiği yokluklar ve güçlüklerle başbaşa kalınmıştır. Üstelik planın uygulanmasında en büyük yükü sırtlamış ve desteği göstermiş olan Sovyetler Birliği, savaşın taraflarından biri olarak kendi başının derdine düşünce, yatırımların sürekliliğini sağlamak zorlaşmıştır. Yine de, bütün bu planlı ekonominin ürettikleri olmasaydı, dünya savaşının yokluklarıyla büsbütün başbaşa kalınmaz mıydı sorusunu belirtmek gereklidir.

ÖZEL SEKTÖR YARATMA ÇABALARI

Savaş müttefiklerin yengisiyle bittiğinde, 1946'lar Türkiyesi'ne ulaşmış bulunuyoruz. 1930'lar öncesi liberalizm özlemleri yeniden gündeme gelmiştir. Öyle ki, plan ve program bir yana bırakılmış. Kamu İktisadi Sektörünün desteğinde yepyeni bir sınıf yaratılması çabalarına girilmiştir. Üstelik 1920'ler Türkiye'sine göre Devletin olanakları çok yüksek olduğundan, böyle bir oluşumun mümkün görünmesi de çok şaşırtıcı olmamalıdır. Çünkü, kuşaklar değişmemiştir. 1900'lerin özlemlerindekiler hayattadırlar. Ve biraz çaba, biraz destekle, zenginler meydana gelir, onlar bu ülkeyi kalkındırıverirler!

Batı'nın ikiyüz elli üçyüz yıllık sihirli değneği budur. Bizimki neden olmasın? Hemen kollar sıvanır 1946-1955 arasında, yeni yeni özel fabrikalarla birlikte, bir özel bankacılık furyası da kendini gösterir. Yapı ve Kredi, Akbank, Pamukbank, Garanti Bankası gibi finans kuruluşları, İş Bankası'nın ardına takılır. Örnek, Kamu İktisadi Sektörüdür. Bir yanıyla bir fabrikanın temelini atan özel sektörümüz, öbür yanıyla hemen bankacılığa el atar. Atar ya 1960'lar geride kaldığında, salt ülke pazarını sömürmek amacıyla oluşturulan özel sektör yaratma çabaları da teklemeye başlar. İthalat olanakları kısıtlandıkça ya da pazarın sürekli büyümesi sonucu, daha fazla kredi olanakları gerektirdikçe, özel sektörümüzün nefesi de sıkışmaya başlar. Çok çabuk anlaşılacak bu kesin durum, kendini 1980'lere değin sürükleyebildiyse, ardında hem devletin, hem kendi kurdukları finans gücünün desteğini taşıdığı için görkemini sürdürebilmiştir. Ancak, 1978'lerde bütün ağırlıyla kendini gösteren ekonomik bunalım, dış kaynakları kuruttuğu anda, durum bütün açıklığıyla ortaya çıkmıştır. Özel sektörümüz, bütün çabalara karşın kendini sürükleyebilecek olanaklara pek sahip değildir. Ardından devlet desteği, yani Kamu İktisadi Kuruluşlarının ürünlerinin ucuza verilmesinden doğan büyük birikimler çekiliverince, yapısal değişiklik kaygıları hemen gündeme gelivermiştir.

DEVLETLEŞTİRMELER UNUTULMAMALI

Kaç entegre tesisin kendi kendini kurtaramayacağı anlaşılarak, Devletleştirildiği belleklerdedir. Üstelik bu kadarla da kalınmamıştır. Banker iflaslarının hemen ardından, yapay büyümelerle göze batan holdinglerin ortak olduğu bankalar da sıraya girmişler, Devlet bankalarının içinde erime günlerini beklemektedirler.

İlk aşamada büyüklerin kendini kurtardığı sevinci ortalığı kaplamıştır. Sevinçlerinin kursaklarında kalmamasını dileriz. Ama, görünen odur ki, entegre desteklere sahip bulunmayan finans kurumlarının, salt halktan para toplayarak, para ticareti yoluyla ayakta kalmaları pek kolay olmayacaktır.

Çünkü Bankalar Yasası gereği, bankalar topladıkları paraların bir bölümünü karşılık fonlarına aktarmaya koşuludurlar. Bu fonların karşılığında Merkez Bankası'ndan aldıkları reeskont kredilerini ucuza kullanarak büyük kârlar elde etmektedirler. Elbette büyük kredi müşterilerinin sürekli ayakta kalması koşuluyla. Bunun yanında, % 10'u aşan bu miktarda nakit bulundurmaya zorunludurlar.

Böylelikle, topladıkları mevduatın aşağı yukarı yarısı kullanamaz hale gelmektedirler. Yukarıda belirttiğimiz gibi, o yarısının karşılığında reeskont kredisi alabildiklerinde, durumu yine de idare ederler. Hiçbir kredi müşterilerinin, hiç bir kuruşu batırmaması koşuluyla...

Ne var ki, Merkez Bankası kaynaklarından gelen haberler hiç de iç açıcı değildir. Merkez Bankası başkanı, reeskont kredilerinin kaldırılacağı gibi sözler etmektedir. Eğer bu doğru çıkarsa, Banka kredilerinin maliyetleri, mevduat faizlerinin ikibuçuk, üç katına çıkacak demektir. Bankalar ancak o zaman para kazanabilirler. Bu da Banka Kredi gelirlerinin % 100-150 arasında değişmesi demektir. İşte o zaman, şimdiye kadar ayakta kalmayı başarmış büyük kredi müşterilerinin arka arkaya yıkıldıklarına tanık olmak işten değildir. Ve kredi müşterilerinden iki-üç büyüğün ödeme güçlüğüne girmesiyle birlikte, büyük saydığımız özel bankaların da sarsıntıya girmeleri gün sorunu haline gelecektir.

MEVDUAT FAİZLERİNİ KARŞILAMAK ZOR

Özellikle % 52'ye varan mevduat faizlerinin ödeme zamanlarında, bankalarımızın altındaki zemin kayganlaşacaktır. Denilebilir ki, bu çok büyük bir operasyondur. Ve şimdiye değin hükümetler cesaret edemediğinden ertelenmiştir. Belki yine ertelenir. Ertelenmezse, ayakta kalabilmiş üç-dört büyük Özel Sektör Bankasının kısa zamanda entegre endüstrilerle, doğrudan uzman bankacılıklara kayması, kendi gelecekleri bakımından kaçınılmaz bir yapısal değişiklik gerektirmektedir.

Ancak o zaman, ya endüstriyel yatırımlardan artırdıkları finans fazlasıyla, öteki ticaret firmalarına kredi açarak, salt gelir elde etmeye yöneleceklerdir. Ya konut yapımı, faizsiz mevduat toplama, gibi yollara başvurarak, ticaret bankacılığını sürdürmeye çalışacaklardır. Her iki durumun da pek kolay olmadığı açıktır. Yandaki devlet bankası % 52'lik faiz verirken, özel bankaya faizsiz para yatıracak birini bulmak hemen hemen olanaksızdır. Elbette dini bütün para sahipleri faizin haramına bulaşmak istemeyeceklerdir. Ama, onlar için de serbest olan ticaret yolları açılmaktadır. Köprü, baraj ve liman gelirleri gibi faizi gizleyen yatırımlar, büyük mevduatların o yöne kaymasına neden olabilir. Bütün paranın yeniden devletin elinde toplanması gibi bir olgunun gerçekleşmesi ise, özel bankacılığımızın sonunu getirebilir.

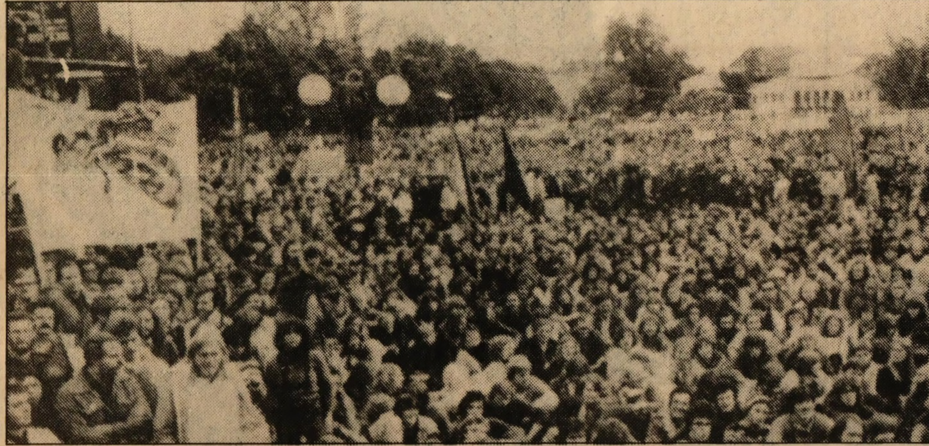
1980 başlarında, çanların kendileri için de çalabileceğini göremeyen pekçok holding, gümbür gümbür yuvarlandı. 1985'lerde sıranın kendilerine geldiğini göremeyen bankalar varsa, kaçınılmaz sonları geldiğinde, uyanmaları bir şey ifade etmeyecektir.

Yalnız şöyle ya da böyle, bankaların uzlaşma, mümkün olan en az şube ile en çok işi yapma ve işsizlik oranlarımıza yeni miktarlar ekleme dönemleri gelmiş dayanmıştır. Köprü satışından, yapısal değişikliklere kadar sürekli alkış tutanlarımızın, önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacak bu durumlardan ötürü bizi şeamet tellâllığıyla suçlamaları, gerçekleri değiştirmez. Değiştireceği tek şey, **bu sistemi yıldızlara bulayanların, giderek azalacağı, kalanların ise yıldızların miktarını artıracaklarıdır.**

GENÇLİK

1960'lı yıllarda dünya öğrenci gençlik hareketleri (1)

MUSTAFA K.ERDEMOL

1960'lı yıllar dünya gençlik hareketlerinin önü alınmaz bir şekilde geliştiği yıllardır. Sözkonusu dönemlerde evrensel boyutlara ulaşan gençlik hareketlerinin ortaya çıkışına ilişkin genellikle doğru olmayan nedenler ileri sürülmüş, çeşitli iktidar olgusuna, demokratik istemlerle karşı koyan genç toplulukların, aynı yıllarda büyük gelişme gösteren ulusal kurtuluş mücadelelerinden etkilendiği görmezlikten gelinmiştir.

Demokratik istemlerle başlayan hareketler, emperyalizmin içinde bulunduğu bunalımlarıyla belirlenen yayılmacılığı karşısında bağımsızlık hareketlerinin gelişmesini desteklemeye, emperyalizmin yayılmacı politikalarına karşı çıkmaya dönüşmüştür.

Gençlik hareketleri, oluşmaya başladığı dönemlerden günümüze değin, gençliğin bir baskı grubu olarak işlevlerini görmezlikten gelen iktidarlar için, -1960'lı yılların yoğun politik tavrından uzak olmakla birlikte- bugün de bir tehlike olmaya devam etmektedir. 1960'lı yılların politik/eylemci ve sonuçta iktidarları hedefleyen sosyal dönüşümcü gençliğinin yerini bugün, tüm sistemleri reddeden, anlayışlarında küçük burjuva değer yargıları egemen olup, küçük burjuva radikal gençliği almıştır.

60'lı yıllarda oluşan çeşitli ülkelerdeki gençlik hareketleri ne zaman, nasıl ve neden başlamıştı? Evrensel bir hale gelen ve dünya kamuoyunun gündeminden uzun süre inmeyen öğrenci gençlik hareketlerinin, elimizdeki dökümanlardan da yararlanarak çeşitli ülkelerdeki gelişimlerini kısaca anımsatmaya çalışalım.

ABD: DEVRİMCİ OLMAYAN BİR GENÇLİK

Amerika Birleşik Devletleri'nde başgösteren öğrenci gençlik hareketleri, gittikçe yayılmaya başlayan diğer ülke öğrenci hareketleriyle karşılaştırıldığında o yıllar "henüz gelişiyor" sayılabilirdi. Doğrudan hükümete yönelik olmayan bu hareketlerden en büyük olanı 1964 yılında Berkeley'deki California Üniversitesi'nde meydana geldi. Bu olaya gelinceye değin ABD öğrenci gençliği, genellikle apolitik bir özellik taşımaktaydı. California Üniversitesi'ndeki olayın ortaya çıkış nedeni resmi çevrelerce yapılan analize (!) göre, "eğitim sisteminin doğal çalışmasının aksamasıydı."

Ancak, 1954'de Yüksek Mahkeme'nin ırklararası fark gözetme aleyhine aldığı kararın ardından birçok beyaz öğrencinin Güney'de siyahlarla ortak tavır içinde olması hiç de resmi ağızların "eğitimdeki aksama" yollu tahlillerine uygun değildi. Öğrenciler zamanla 1960'da Şiddet Aleyhtarı Öğrenci Komitesi (SNCC) ve Irk Eşitliği Kongresi (CORE)'nin kurulmasıyla "sosyal düzene" karşı protestolarını arttırdılar. Giderek Vietnam Savaşı'na karşı olmaya değin uzanan hareketler askerliğe karşı olmayla da birleşti. Bu "karşı oluş" öğrenci gençliğin celp kağıtlarını yakmak, asker sevk trenlerini durdurmaya çalışmak ve askeri birliklerde savaş aleyhtarı broşürler dağıtmak türünden eylemleriyle somutlaştı. Uzun süre devam eden bu eylemler karşısında ABD hükümeti "gençliğin demokratik yaşama doğrudan doğruya katılması gereksinimini görerek" seçmen yaşını 21'den 18'e indiren bir kanunu kabul etti. Öğrencilerin çeşitli sorunlarının belirlenmesi için bir de komisyon kuruldu.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız devrimci olmayan, eylemleri iktidara hedeflememesine karşın Amerikan öğrenci gençlik hareketi, bir profesörün hükümete sunduğu konuyla ilgili raporunda şöyle tanımlanıyor:

"Akademik amaçların yerini partizan siyasi amaçlar almış ve üniversite, kahramanları en insafsız diktatörlüklerin önderleri, Lenin, Mao Tse-Tung, Castro, Ho Chi Minch, Che Guevara olan, küçük militan azınlıkların yatağı olmuştur."

ABD'de gelip geçici olan, burjuva demokrasinin sınırları içinde Vietnam Savaşı'na karşı çıkmakla doruğuna ulaşan ve biten öğrenci gençlik hareketi buydu.

ALMANYA: VİETNAM SAVAŞI'NDAN ÜLKE SORUNLARINA

1965 yılında az da olsa görülen öğrenci hareketleri gerçek anlamda 1967'de etkili oldu. Önceleri Vietnam Savaşı'na karşı gelişen, daha sonra ülke içi sorunlara yönelen Alman öğrenci hareketi ABD ve Fransa'daki öğrenci hareketlerinden etkilendi. İkinci Dünya Savaşı ile 1965 yılı arasındaki süre Almanya için "toparlanma" devriydi. Sözkonusu devir, ülkeyi baştan başa onarmaya çalışan tüm sınıflar için oldukça sıkıntılı geçti. Her alanda başlatılan yenilenme çalışmaları sol, liberal öğrenci gençliğe göre, yapılması gereken -özellikle eğitimdeki- kimi reformları gölgeliyordu. Konuyla ilgili olarak 1960'da üniversitelerin geliştirilmesine ilişkin bir dizi reform uygulamasına girişildi. 12 yeni üniversite kuruldu, 27 üniversitenin kapasitesi genişletildi.

Buna karşın 1967'de öğrenci hareketlerinin gelişimi önlenemedi. Berlin, Heidelberg ve diğer üniversitelerde öğrencilerin eğitime ilişkin protestoları, zamanla siyasal bir temele oturtularak sosyal reformların gerekirliliğini savunmaya, bunun sonucu olarak da iktidarları hedeflemeye dönüştü. Sözkonusu olaylar hükümet çevrelerince şöyle yorumlanıyordu:

"Hükümetin üniversite reformları konusunda uzun süre hareketsiz kalmış olması, birçok öğrencide şüpheler uyandırdı, bazıları aşırı solcu oldu ve parlamenter demokrasinin yıkılmasını, Marksist-Mao'cu esaslara dayanan bir yönetim şeklinin yaratılmasını amaç edindiler. Çoğunluk, bugüne kadar yapılan reformları yeterli buldu."

Alman öğrenciler de, ABD'li öğrencilerin uyguladığı yöntemlere benzer yöntemler uyguluyorlardı. Boykot, oturma grevleri, dersleri engelleme, kaba kuvvet. Tüm bu hareketlerin karşısında önlemi eğitimde reform olarak görme yanılgısı Alman hükümetinin uygulamasında da görüldü. Protestoların kaynağında eğitim sorunları olduğu denli ülke sorunlarının çözümüne yönelinmesinin hedeflendiği gözardı edildi. Öğrenci hareketlerinin Almanya'da elde ettiği başarılar arasında yıllardır sessiz kalan, Sosyal Demokrat ve Liberal Partilerin gelişen olaylar karşısında demokratik istemlere sahip çıkabilmelerinin bağlanmasıydı.

Arabeskin toplumsal işlevi (2)

CİHAN OĞUZ

ARABESK MAFYASI

Geçmiş yıllardan başlayarak, toplumsal yapının olanak sağladığı bir çok çıkar kapısından yararlanmak ve 'duyguları sömürme' yoluyla kazanç sağlamak amacıyla, etkin bir piyasa yapısı oluştu. Bu piyasa yapısı, "duyguların" ve "gereksinimlerin" sorunsalını kendine "dert edindi" ve böylece, toplumsal yapı içinde çözülen, silinen bireyi, tarihsel süreç içinde nesnel olarak değerlen-

"süper-star"lar bulundu; böylece, gençliğin sinemaya gelmesi sağlandı.

Halkın çok sevdiği Hülya Koçyiğit de O. Gencabay'la birlikte film çevirdi. Ardından F.Tayfur-Neclâ Nazır ikilisinin sergilediği filmler çekildi. Onları da İ.Tatlıses, Ü.Besen vb. izledi. İlkel bir sinemacılık anlayışıyla oluşan bu filmler, herşeye karşın arabesk mafyasına kazanç getirdi. F.Tayfur'a Türk Sinemasında çok az sanatçıya verilen "astronomik" ücretler ödendi. Özensiz bir senaryoyu içeren ve daha çok başroldeki arabesk sa-

di. Burada ardı ardına konserler veren F.Tayfur da "halkın sanatçısı" olduğunu savlamaya başladı. Kendisinin dediğine göre, konserlerinde "ağzına jilet atan garibanlar", en çok üzüldüğü kişilerdi. Nitekim, arabesk mafyasının düzenlediği İzmir Fuarındaki konserlerde, astronomik ücretlerin karşılığını rahatça ödedi F.Tayfur...

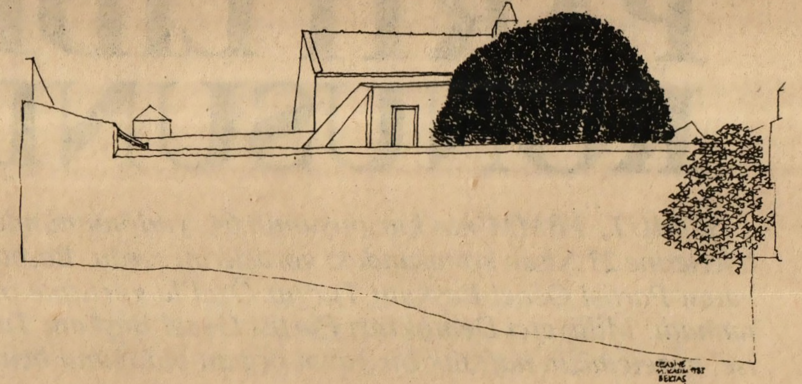
Toplumsal yapının, değişim içinde çalkalanan karmaşık ilişkiler bütünlüğünde gözardı ettiği gençlik, böylece kendisine "en yakın" alana ilgisini kaydırmış oldu. Genelevlerin dar sokakların-

Barıştan yana 20. Yüzyıl kuşağı

SELİM TALAY

Sen beyni silah üreten insan- barış duygusu olmayan bir ortamdan geldin. Özgürlük ve barışın birbirinden kopmaz bir bütünlük olduğu gerçeği seni ta içinden değiştirmedi. Şimdi daha iyi anlıyorum ki, sen bu-

ÇEVRE

ÜÇÜNCÜ ULUSAL MI?

CENGİZ BEKTAŞ

Bizim ev tahta tavanlıydı.

Pencereleri, şu bildiğimiz üst üste iki kareden oluşan ayakta duran dikdörtgen biçimli; boyutları bize uygun, perdelerinin uçları işlemeliydi.

Maketleri (bizim oralarda makat'ın söyleniş biçimi-sedir) ak örtülüydü. Onların da etekleri işlemeliydi. İşlemelerde kuşlar, çiçekler arasından birbirlerine uçarlardı.

Duvarlarında, pencerelerin altından, üstünden tahta kuşaklar dolanırdı. Bu kuşaklarla pencereler arasında kalan alanlar bağdadi sıvalı, soluk alıp veren kireç badanalıydılar. Bir avuç olsa da bahçemizde havuzlar vardı, arıklar akardı. Dalları birbirine karışmış ekşi tatlı narlar, ayvalar, erikler, zerdali, kayısı, ak dut, kara dut... Birer-ikişer harım da olsa domates, patlıcan biber...

Dışta-içte, çiçekler... Çiçekler vardı...

Ben bu evden çıkıp Gazi ilkokulu'na gittim.

Gazi İlkokulu taşdı betondu...

Üzerleri **"Türk olsun"** (!) diye kemerli, bizim hiç açamadığımız dev pencerelerin yanında pire gibi kalırdım.

Gri boyalı kapılardan korkardım.

Kapılar açılmak için değil de sanki, bizi kapatmak içindiler..

Hele öğretmenlerin girip çıktığı, önü kalın iki beton direkli, üstü balkonlu kapıdan sanırım hiç geçemedim.

Gazi İlkokulu taşdı betondu...

Üzerleri **"Türk olsun"** (!) diye kemerli, bizim hiç açamadığırnız dev pencerelerin yanında pire gibi kalırdım.

Gri boyalı kapılardan korkardım.

Kapılar açılmak için değil de sanki, bizi kapatmak içindiler...

Hele öğretmenlerin girip çıktığı, önü kalın iki beton direkli, üstü balkonlu kapıdan sanırım hiç geçemedim.

Gazi İlkokulu taşdı, betondu...

Mualla hanım, bizi

yapılar?" dediler mi, bu her şeyden önce, **"Biz ne kötü şeyler istiyoruz, biz ne kötü şeyleri onaylıyoruz, biz ne kötü şeylere karşı çıkamıyoruz."** demektir.

Herkesin bildiği gibi mimarlık, toplumun aynasıdır. O aynaya baktınız mı başkasını görecek değilsiniz ya!...

KÖTÜLEŞMEYE ARAÇ OLMAK

Sakın mimarları hiç suçsuz bulduğum sanılmasın! Bir kez, böyle bir tarihi kalıtın var olduğu bir ülkede mimar olmak kolay değil.. Ayrıca güncel sorunların ötesinde bir duyarlığı yeterince titizlik ve sorumluluk duygusu da olmadı mı, çevrenin iyileştirilmesine değil

kötüleştirilmesine katılıverir mimar. Ancak ilginizi çekerim, **"katılıverir"** diyorum.

Çünkü **"kötüleştirme"** olayı ondan önce başlamıştır...

Bugünün Türkiye'sinde mimar, mimarlık ürününün oluşması sürecinin bir yerinde, yalnızca, araç olarak olaya katılır. Daha doğrusu kullanılır... Onun, edebilirse titizlik edeceği yön, **"kötüleşmeye"** araç olmamaktır. Bunu, çoğu kez, **"aç kalma"** olgusuna karşı becermek zorundadır.

"İyi" mimar, titizlik edip, **kötüleşmeye"** katılmamakla da yetinemez. Sorumluluğu vardır: Çevrenin insancıllaştırılması, çağdaşlaştırılması için toplumu uyaracaktır, daha iyiyi önererek, **"ikna"** edecektir. Bunu yapabilmesi için bu sorumluluğa önceden bilinçle hazırlanacaktır.

Nasıl olacak bu iş?

BU SORUMLULUĞA MİMAR KENDİNİ NASIL YETİŞTİRECEK?

Bunun için, gene herşeyden önce, genel kültürde bir yoruma kendi dalında bir bilince varması gerekiyor.

Bu söylediklerimi

di. Bu "etkin piyasa yapısı", "arabesk mafyası'-ydı. Arabesk mafyası, başta arabesk sanatçılarının plâk, kaset, konser gibi "halka dönük çabalarını" parasal olarak desteklerken, kendisi de "işin kaymağını" koparmaya başladı. Ana sermayesi "duygu" olan piyasa olanakları içinde gelen kazanç, hem arabesk mafyasını hem de arabesk sanatçısını tatmin etmeye yetiyordu. Ortaya konan 'ürünlere' ise "gençlik" sahip çıkıyor, böylece arabesk mafyasının kendi oluşturduğu yapay çember içinde, herkesin gereksinimine karşılık verecek bir yapı oluşuyordu. Kısacası, "alan memnun, satan memnun" du.

Arabesk mafyasının "faaliyet alanı"na, plâk-kaset-konser dışında gazino-bar-pavyon üçlemi de oldukça etkin bir biçimde girdi. "Garibanın yanında" olduğunu savlayan arabesk mafyası ve uzantısı olan sanatçılar gazino -bar- pavyon üçleminin bütünlediği bu çevreye, parasal koşulları iyi olanların da gelmesini sağladılar. "Sonradan görme" diye suçladığmız lumpen-komprador kesim, kültürel gereksinmesini artık gazino-bar-pavyon üçleminde karşılamaya başladı.

Toplumsal yapı içinde "duygu sömürüsünün" dizginlerini elinde tutan arebesk mafyası, yeni yeni sanatçıları televizyonda yılbaşı gecelerine çıkarıp, arabesk piyasasına sürmenin yollarını da buldu. TV'ye çıktığı ana dek yalnızca pavyon çevresinde tanınan "Ege'nin gülü" Kibariye, bir anda "kimbilir" şarkısıyla "gönüllere taht kurdu". Böylece, arabesk mafyası, özerk kurumlara kadar elini uzatabilecek güce sahip olduğunu kanıtlamış oldu.

Arabesk mafyası ülke içinde öylesine bir güç oluşturdu ki, kendi içersinde de çelişkiler yaşamaya başladı. O Gencebay'ın "Leyla ile Mecnun" uzunçalarına karşılık, hemen onun ardından F.Tayfur'un "Sen de mi Leyla"sı çıktı piyasaya. Daha önceleri de beliren bu "yapay rekabet", her iki sanatçının da gelirini etkilemedi, arabesk piyasasının 'canlılığı" tüm 'görkemiyle' sürdü...

Arabesk mafyası, bunlarla da yetinmedi. Başta renkli basın olmak üzere tüm iletişim araçlarını harekete geçirdi. Sinema, video, gazino-bar-pavyon cümbüşü içinde, halkın duygularından oluşan bu 'kaynak'tan yararlanmayı sürdürdü. Örneğin, sinema alanında, arabesk sanatçılara natçısının şarkılarının ağırlıkta olduğu bu filmler sonradan videoya da alındı ve tüm yurtta gösterim olanağına kavuştu. Kahveler, biraneler, çay bah-

çeleri, parklar hep "garibanlarla" doldu...

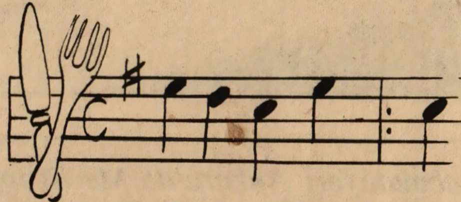
Arabesk mafyası, O.Gencebayın sahneye çıkıp, şarkı söylemesini de çok istiyordu. Ama kendini "hakın sanatçısı" olarak gören ve "halk adına" bu yola girdiğini savlayan O.Gencebay'ın, "kazanılmış değerlerini" yitirmemek için olsa gerek, bu "cazip" öneriye "rağbet" etmediği gözlendi. Arabesk mafyasının bu "cazip" önerisini reddeden O.Gencebay'ın bu işi sahnede kıvıracak yeteneğe sahip olmadığı söylendi. Renkli gazetelere "Ben bir arabesk araştırmacısıyım" diye demeçler veren O.Gencebay'ın bu araştırıcılığının ne denli gerçek olduğu da ortaya çıkmış oldu. Buna karşılık, F.Tayfur, 1979 yazındaki İzmir Fuarı'na gel-

"gereksinim" merkezlerinde "nasıl isyan etmem/nasıl kahretmem/ "biçimindeki parçalar çalınmaya başladı. Arabesk mafyası yapabileceği herşeyi yaparak, gençliği kendine çekti ve arabesk piyasasının canlılığını sağlamış oldu.

SONUÇ

Arabesk mafyası, toplumsal yapının eksikliğinden ve gençliğin tutkularından yararlanarak, hiç ummadığı kadar zengin ve geniş bir çevre ve çıkara kavuşmuştur. Yalnızca duyguları sömürmekle kalmamış, onları yönlendirmesini de bilmiştir. Renkli basının olanakları içinde, yapay dedikodularla "arabesk anlayış"ı pompalamış, gençliği kendi ana sorunsalından uzaklaştırmayı başarmıştır. Hiçbir müzik ve nota bilgisi olmayan kişileri, "halkın gereksinmesini" karşılamak üzere piyasaya sürmüş, kısmen de olsa TV'ye çıkarmış, filmler, konserler, plâk ve kasetlerle topluma sunmuştur. Bu gerçeği, Türkiye'nin geleneksel kültür yapısı içinde değerlendirmek gerekirse şu söylenebilir: Bir çok kültürün odak ve gelişme merkezi olan yurdumuza 'arabesk tipi' bir kültür aşılamak, gelecekte bilinçten yoksun kitlelerin oluşmasını sağlamaktan öte bir işe yaramayacaktır.

Küçük-burjuva populizmine yatkın olan lumpen-demokrat kesimi de içine alan arabesk yapı, gelişmeyi engelleyen tutumuyla, kitlelerin benimsememesi ve yaşamaması gereken bir süreçtir. Kitleyi kendi ana sorunsalından çok uzakta bir "yaşam felsefesi"nin tuzağına düşmekten kurtarmak, kültür yapısını temellendirecek ölçüde yeni olanaklar, yeni yönelişler bulmakla mümkün olacaktır. Tarihsel süreç içinde, duygu-mantık-yaratı üçleminde oluşturulacak bir kültürel yapı, "çağdaşlaşma aşamasında" sancı çeken Türkiye toplumunun özlediği bir arayıştır.

raya boşuna gönderilmiş değilsin. Ne gözün günlük olaylardan ötelere bakabiliyor, ne de barışın her yönüyle egemen olduğu barışçıl ülkelerin tutkusuyla mutlanabiliyor. Sen daha çiçeği burnunda bir delikanlı iken, ikinci dünya savaşı koptuğuna göre, daha sonra öğrendiklerini saymazsak bile, oldukça iyi bir tarih bilgisi edinmişsindir. Şu melek yüzlü insanların kurduğu barışın tarihsel yolu üstünde yapıp ürettiği sanat ve kültür değerlerinin sayısı ve çeşidi üzerine bir fikrin var mı? Şimdi sözgelimi engizisyon mahkemeleri eliyle, Haçlı seferlerinde, büyü koğuşturmalarında,.... vb? Ya da başka bir örnek serisi, Ortaçağ toprak köleliği, köylü ayaklanmaları, Kral sülaleleri arasındaki savaşlar, emperyalizm çağındaki sömürgecilik sistemleri milyonlarca ve milyonlarca insanı karıncalar gibi çiğneyip eze eze gelmemiş midir? Ya senin savaş güçlerinin marifetleri? İkinci dünya savaşında Nazi Almanyasının maden ocaklarında, gemilerde, fabrikalarda, köy ve kasabalarda sivil halk dahil, süründüre süründüre öldürdüğü, sömürdüğü insanların sayısını bir hesaplamaya kalksan aklın durur! Bütün bu sayılanlar sence tarihin doğal ya da Tanrısal kanunlarına göre olup geçmiş doğru, haklı şeyler midir? Onun için mi barışçıl insanların hiç burun kanatmadan, yalnız inanç, aşk ve umut türküleri söyleyerek yığınları sanat ve kültür etkinlikleriyle ideal bir geleceğe doğru gidildiğine üzülüyor ve kızıyorsun? İkibin yıl durmadan kan dökerek gelen savaş, insanlığa ne kazandırdı, sorarım sana? İstersen şimdi, "bizi, yaşamakta olan bizim kuşakları" diyebilirsin şüphesiz. İyi ya işte barış sevgisiyle yetişen insan türü bizleriz. Barışın ve özgürlüğün kamplarını kuran sanat, kültür ve çağdaş uygarlık düşmanı savaş artıklarını süpüren bizim kuşak. Biz ikibin yıllık savaşın ürettiği, eğittiği biz yirminci yüzyıl çocukları! Savaşın yarattığı feodal burjuva dünyası uzun yıllar boyunca iflastan iflasa sürüklenmeseydi bugün biz barış savunucuları olmazdık.

kapkara tahtanın önünde bir ders boyu ayakta tutarak, Ömer bey tokat atarak cezalandırırdı. Üstüne, bunların ceza bile sayılmayacağını söyleyerek eskinin falakasını anlatırlardı.

Biri evimizdi işte...

Öteki de okul...

Ben devlet kurumlarını böyle mi algılamalıydım?

Yurdumuz, bu karşıtlığı bugün de durmadan yaşayan her kesimden insanların ülkesi... Ankara'da, gecekondulardan gelip de Yenişehir'in dev kitleleri arasına giren insanların yaşadıkları da herşeyden önce böyle bir karşıtlık değil mi?

O binlerce binlerce ton betondan; yayaları, işi düşenleri ezim ezim ezen, genel müdürlük yapılarını bir düşünün.

Her birinden bir ülke yönetilebilir nerdeyse...

(Geçenlerde İzmir'li bir mimar dostumun yolu Ankara'ya düşmüştü. Bırakın gecekondudan, köyden gelenleri, O bile ezildiğini söylüyordu... Bunca yapının içlerindeki görevlilerle, bütçelerini de bir düşünün. Gene o dostum, örneğin İzmir Belediyesi'nin bütçesinin, yanlış anımsamıyorsam %80'inin sabit giderler olduğunu söylüyordu. Evet, yirmi kuruşluk iş yapmak için 80 kuruşluk gider... Apaçık ve ilginç bir durum değil mi? İsveç'teki gibi, bir süre için bürokrasi bakanlığı gerekli desem "moda" bir söz mü etmiş olurum.)

BİZ ÇEVRE DEĞİŞTİREBİLİYOR MUYUZ?

İnsanları, içlerinde bulundukları yapılar, çevre, içinde bulundukları giysilerden bile elbette daha çok etkilerler. Kendileri ayrımında olmasalar da, bir gün bir de bakarlar ki, bu "fiziksel mekan"a uygun yürüyorlar, soluk alıyorlar.

Evet çevre bizi etkiler de, ya biz çevreyi etkiliyebilir miyiz?

Asıl sorun burada...

"**Elbette etkiliyoruz!**" Diyeceksiniz..

"**Kültür ne ki? İnsanoğlunun bir şeyleri etkileyip, değiştirip, oluşturduğu çevresi değil mi?**" Diyeceksiniz biliyorum...

Evet öyle, öyle olmasına da... Ben sorumu o denli geniş bir çerçevede sormadım.. Öyle bilimsel falan değil benim sorum. Örneğin sokağımızı değiştirebiliyor muyuz?

Sık sık kazılmaktan kurtaramıyorum, kaldırımını düzeltemiyorum. Ben yetişinceye dek koskoca ağacını kesiveriyorlar. Ortasına gaz tüplerini tepeleme yığıyorlar da, belediyeyi uyaramıyorum. (Bir yerlerde tüp patlayıp, insanlar ölünce; dergilerden gelip benimle "röportaj" yapıyorlar. Soruyorlar: Suç kimde? Ne yapmalıydı? Güleyim mi, ağlayayım mı bilemiyorum.)

Yapamadıklarımızı belki de siz benden iyi sıralarsınız. Ne var ki benim işim, çevrenin değiştirilmesiyle ilgili... İşveren gelip, "**şurada şunu istiyorum**" dedi de ben de "**peki**" dedim mi, bir şeyler değişmeye başlar bile...

Doğru dürüst adam gelip, doğru dürüst bağlama (örneğin doğru dürüst bir imar plânına) oturan, doğru dürüst bir şeyler istedi mi; biz de iyi tasarımcıysak, değişim iyiye olacak demektir.

TOPLUMUN AYNASI MİMARLIK

Bir başka deyişle bizim dalımızın etkinliğinin olumlu, yaratacağı değişimin iyiye doğru olması yalnız ve önce kendisine bağlı değildir.

Birileri,

"**Bu ne biçim mimarlık, bunlar ne kötü**

alabilirsiniz. Ama bunlar, benim kendimle ilgili kişisel saptamalarımdı bir bakıma... Bu saptamaları yapınca, çevreye bakmağa başladım... Tutunacak bir dal bulmak, oradan iz sürmek için... "**Çevre**" dediniz mi, önce "**en yakın**"dan başlanıyor doğal olarak... Ankara'daydım. İlkin Ankara'ya baktım...

ANKARA'YA BAKINCA

Tutunacak bir dal bulamadım.

Şöyle sağlam ilkelere oturmuş, genel geçerlik kazanmış bir yapı tutumu yok. Baktım ki yapılar bir kaçı dışında, ne yönden esmişse o yöne uygun yüzler takınmışlar. Aynı mimarın yapıları bile her dönemde bir başka telden çalmışlar. Üstelik kimse de bu durumu yadsımıyor...

Neden bu yalpalama?..

Bakıyorsunuz, iç donunu ceviz kabuğu ile boyayıp "üniforma" diye giyen, kadının taşıdığı mermi ile savaşan bir ordunun başkentinde, yepyeni Cumhuriyet için kurulan yapılarda, yalancı kubbeler, kemerler, sütunlar, süsler püsler... Hemen ardından (neredeyse dünden bugüne çabuklukla) başka ülkelerin biçim dilleri, mimarları, giderek ustaları, (evet şimdi kimseler inanmıyorlar ya o zaman gerekli ustalarımız bile yoktu), işçileri, Ankara'yı kendilerine benzetmişler...

Onun da ardından, yeniden Osmanlı sütun başlıkları, saçakları... Biçim ulusculuğu... Yaptığın yapının yüzüne eski çağ penceresinin biçimini oturttun mu, onun da üstüne azıcık Kütahya çinisi döşedin mi, ya da taç kapılar düzenledin mi (hem de yabancı işçilerle) ulusçu oluveriyorsun.

Daha da sonra, İkinci Dünya Savaşı ve Mussolini'ymiş Hitler'miş öyküleri bitince gelsin enternasyonalizm...

Bir konu için yarışma yapılıyor... Bütün önerilerde: Kubbeler kubbeler... Nedense olmuyor; o konu için hemen bir yarışma daha yapılıyor... Bu kez de Almanya'dan, Fransa'dan şurdan burdan aktarılmış görünüşler...

(Evet, mimarlık falan değil yalnızca görüntüler...)

Siz gelin de bir dala tutunun.

BÖYLESİNE HIZLI DEĞİŞİMLER NEDEN?

Altta bir tutanı olmadığından, besbelli köksüzlükten... Öyleyse daha köklü bir şeylere bakmalı... Böyle yaptım yıllarca...

Anlatılanlarla, yazılanlarla yetinmeyip, yerine giderek, elle tutup gözle görerek öğrenmeye çalıştım. Antik çağı, sonra Selçuk'u, sonra Osmanlı'yı sonra orda burda kimi çağdaş yapıları...

Ve bir gün, artık bir antik yapının üzerindeki evin (halktan birinin usta ile birlikte kendi yaptığı evi) o binlerce yıl önceki yapıdan bu yana gelen birikim olmasaydı olamıyacağını gördüm. Her ikisindeki soylulukta, aralarındaki zincirin kopuksuzluğunun payı olduğunu gördüm.

O günden sonra "Halk Yapı Sanatı" dediğim alanın ürünlerini de ölçerek, biçerek, yaşayarak; öncesini sonrasını görerek; yapanlarını yaptıranlarını, yaşıyorlarsa bulup konuşarak tanımağa çalıştım.

Çeşitli yollarla (dergi-kitap) yayınladım da... Sergilerle duyurdum da...

Baktım ki, her şey gibi, tek başına olacak iş değil.. Petek gözle bakmak gerek... Topluluklar oluşturup öyle inceledim... Halkın yapı gereksinimine doğrudan karşılık veren ürünlerin ortak yönlerini, ilkelerini saptamağa çalıştım.

(Sürecek)

OKUR İLİŞKİLERİ

İÇTENLİK SÜSLERİN EN GÜZELİDİR

Ben bir köy delikanlısıyım. Olanaklarımız ölçüsünde okumaya çalışan, yoksul bir çiftçi ailesinin çocuğuyum.

Bir eleştirmen değilim. Hoş, ülkemizde "eleştirmen" sözcüğü tanımlamada bile tartışma konusudur ya!... Sözüm şu ki, bir yapıtı değerlendirecek kadar yeterli değilim. Fakat bir şeyler söylemek için de mutlaka, kalıplaşmış terimlerin öğrenilmesi, bilinmesi gerektiğine inanmıyorum...

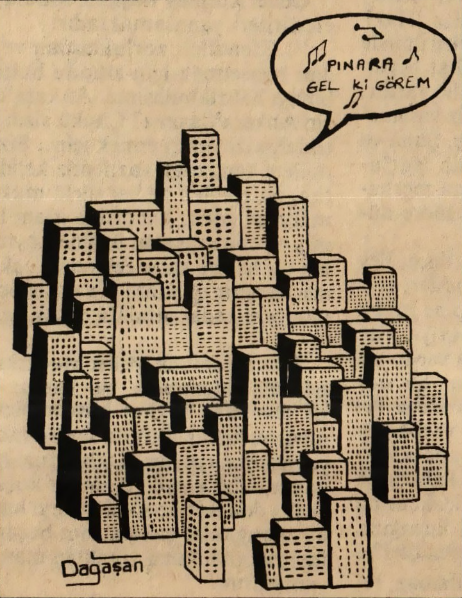
SOMUT günümüz Türkiye'sinde kuşkusuz iyi bir dergi. Ancak burada Bertolt Brecht'in "Anladık iyisin. Ama kimin için iyi" dizesi takılıyor usuma... Ve diyorum ki; Okuyan, düşünen ve yaşamı duymak isteyen duyabilen herkes için!.. Bu sorumluluğu "SOMUT' yerine getirebiliyor mu? Bu günümüz koşulları içerisinde tartışılabilir. Yanlış anımsamıyorsum bir yazar, "Büyük işlerle uğraşan bir yığın küçük adam yetiştiriyoruz da, küçük işlerle uğraşacak büyük adamlar yetiştiremiyoruz" diyordu.

Yazın dünyasının, bırakın Türkiye'de, tüm Dünyada tekelleşmiş bir durumda olduğu açıktır. Dayısı olmayanlar, altın yumurtlasalar da, yumurtaları sergileyecek, satacak pazar bulamazlar. SOMUT'un bu sorumluluğu yüklenir gibi görünmesi sevindirici cesaretlendirici bir tutumdu. Fakat, görülüyor ki, çizilen sınırlar var...

Anadolu denen, kırsal bölge denen, fotoğraflarda görülen yaşam denen bir gerçek varsa... Davuluyla, zurnasıyla duyursun sesini süslemeden. Onun içtenliği süslerin, değerlerin en güzelidir...

Tümünüze sevgilerle.

Nail Akdeniz/Balıkesir

ÇEVİR ASLANIM ŞU PLAĞIN ARKASINI

Kastelli istifazedelerden, Özal Hükümetinin Başbakan yardımcısı Kaya Erdem, televizyondaki açık oturumda Milli uzlaşmayı sağladık diyor. Nasıl sağladınız Milli uzlaşmayı, sayın Erdem.

Üniversitenin başına YÖK giyotinini koyarak mı?

Liseleri, ilkokul düzeyine indirip, ezber cennetine çevirerek mi?

İthalatı serbest bırakıp, fabrikaların daha kolay kapanmasını, işsizlerin yüzbinlerden milyonlara ulaşmasını sağlayarak mı?

216 Samsun'u 18.-TL'den ihraç edip, bize Maltepe'yi 100 liradan içirerek mi?

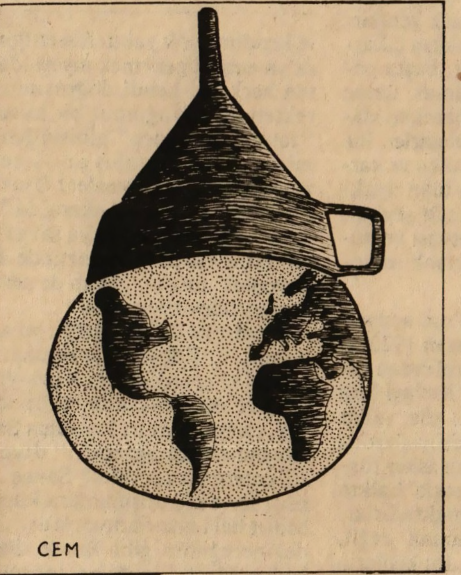
Arabeske (Ümit Besen, Ferdi Özbeğen) radyoevinin kapılarını açarak mı?

Daha uzatılabilir, ama gerek yok... Uzlaşma sağlandı ha?

Vay be, uzlaşmaya bak arkadaş!?

Doğru ya ağlamayan bebeğe meme vermezler. T.İ.S.K. genel başkanı, Halit Narin'de öyle yapıyor. 'Yaşayamıyoruz, bitkisel hayattayız" diyor. Vah vah, ağla aslanım ağla! Zaten siz ağlaya ağlaya geldiniz bu günlere, işçiler de güle güle!.. Çevir aslanım şu plağın arkasını!

Selahattin Özübilir (şoför)/İST.

SOMUT'A

Somut'un yeniden yayın hayatına başlamasından büyük bir coşku duyduk. Eksikliğini yüreğimizde duyuyorduk. Dileğimiz; hiç kesintisiz sürüp gitmesidir.

Somut'un yanında ve beraberindeyiz.

Sevgi ve Saygılarımızla.

Hümanist Sanatçılar Grubu Adına

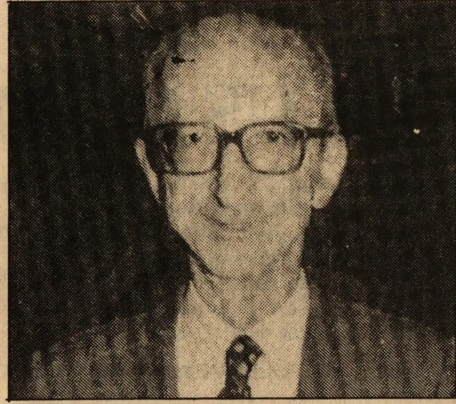
A.Hikmet Varlık

PARTİ LİDERLERİ 23 NİSAN KONUSUNDA NE DEDİLER?

Gülşen ÖZBEY

SOMUT, TBMM'nin kuruluşunun 64. yıldönümünde siyasi parti liderlerine 23 Nisan konusundaki görüşlerini sordu. Başbakan ve Anavatan Partisi Genel Başkanı Turgut Özal'la görüşme olanağı bulunamadı. Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanı Turgut Sunalp ise, gazetemizin haftalık bir yayın organı olduğunu belirtmemize ve teknik koşulları anlatmamıza karşın, konuya ilişkin sorumuzu, "Bu konuda görüş açıklamak erken. Her iş zamanında yapılır. Ben de 23 Nisan konusundaki görüşümü 23 Nisan'da açıklayacağım" savıyla yanıtlamaktan kaçındı.

Diğer siyasi partilerin konuya ilişkin değerlendirmeleri ise şöyle:

SOSYAL DEMOKRASİ PARTİSİ GENEL BAŞKANI ERDAL İNÖNÜ

"23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı, ulusal davaların, ancak ulus egemenliğine dayanılarak çözüleceğini anlatan bir bayramdır. Kurtuluş Savaşının başlangıcından Büyük Millet Meclisini açarak milletin hakimiyetini ilan eden Atatürk, bu hareketiyle hem Cumhuriyetin temelini atmış, hem de bütün gelecek kuşaklara her zaman hatırlamaları gereken bir ders vermiştir.

23 Nisanı Çocuk Bayramı olarak kabul etmeside, bu dersin, Ulusal egemenlik kavramının daha çocukken iyice öğrenilmesini istediğini gösterir. O günden beri, ulusça geçirdiğimiz her bunalımda çıkış, hep ulusun egemenliğine dayanılarak oldu. Bundan sonra da böyle olacağının bilinci içinde Büyük Atatürk'ü ve dava arkadaşlarını saygıyla anıyoruz."

HALKÇI PARTİ GENEL BAŞKANI NECDET CALP

"23 Nisan, yüce Atatürk'ün, Türk ulusunun kendi kendini yönetmesi konusundaki erginliğine inancını kanıtlar. Biz, Halkçı Parti olarak parlamenter demokrasiye başlangıç tarihi olarak 23 Nisan'ı kabul ederiz. Ülkemiz, genç demokrasisini azimle yaşatmak kararındadır. Demokrasimiz üzerindeki bazı sıkıntıların zaman içinde aşılacağı inancındayız. Türk halkının, demokrasi inancı ve demokratik kurumların sağlıkla gelişmesine dair deneyleri çoğalmaktadır.

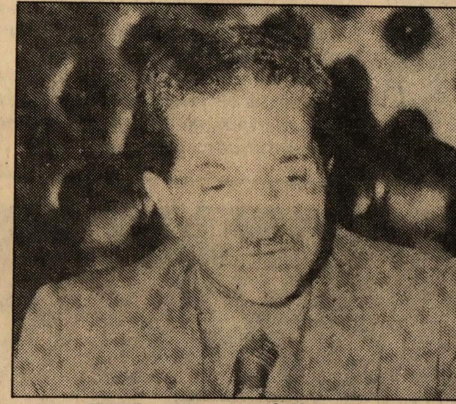
6 Kasım seçimleri, diliyoruz ki, demokrasimizin bundan böyle kesintiye uğramadan ebediyete kadar sürmesinin başlangıcı olsun. Yüce önder Atatürk, 'Hakimiyetin Kayıtsız Şartsız Millete Ait Olduğunu' ifade etmekle demokrasiye dair inancını da açıkça ortaya koymuş olmaktadır. Bundan sonra siyasi partilere ve biz politikacılara düşen en önemli görev, belli bir çağdaş düzey içinde ilişkilerimizi sürdürmek ve 23 Nisan 1920'de, ülkenin içinde bulunduğu koşullarda Atatürk'ün halkın yönetimine olan güvenini unutmamaktır.

DOĞRUYOL PARTİSİ GENEL BAŞKANI YILDIRIM AVCI

"23 Nisan, Milli Hakimiyetin tecellisi bakımından en mühim tarihtir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulması sırasında Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi için "en büyük eserimdir" demiştir. Bunun manasının uzun uzun düşünülüp, tüm siyasi partilerin bu esere daimi olarak sahip çıkmaları, Anayasal kuruluşların da bu görev bilinci içinde olmaları gerekir.

Türk vatandaşları, demokratik dönemde parlamentonun kıymetini çok daha iyi idrak etmiş ve ona dört elle sarılmıştır."

REFAH PARTİSİ GENEL BAŞKANI AHMET TEKDAL

"23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının bu kuruluş yıldönümünün Türkiye Büyük Millet Meclisimiz ve Çocuklarımız için başarılı geçmesini diler, vatandaşların bu bayramını tebrik ederim.

Meclisimizin kuruluş yıldönümü olan bu günde, milletin bünyesindeki tüm fikirlerin demokratik biçimde günümüzün meclisinde açıkça temsil edilmesini temenni ederim."

Başkan Mustafa Kemal ve milletvekilleri ilk Meclis binasının balkonunda (üstte) ilk devre milletvekilleri (yanda) sağdan itibaren: Zamir (Adana), Abdülhalim (Konya), Hacim Muhittin (Karesi) ve Neşet (İstanbul).

Devlet televizyonunda izlediğimiz filmde, "İstanbullu Hoca" yeni evliliğinde muhabbet, Cuma'ları Kuvayı Milliyecilere karşı şiddet içindeyken Bursa düşer. Kahvede "ah-vah" edilerek bu olay geçiştirilir. Bir de Büyük Millet Meclisi'ndeki seslere kulak verelim de; nerelerden gelip, nerelere gittiğimizi daha iyi anlamaya çalışalım:

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve "İstanbullu Hoca"

TOKTAMIŞ ATEŞ

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesiyle savaş dışı kalan ve silahlarını bırakan Osmanlı İmparatorluğu tam bir karmaşıklık içindeydi. Yüzyıllardır barış içinde yaşamış olan kimi etnik gruplar, sağlamış oldukları dış desteklerle bağımsızlık peşine düşmüşlerdi. Ermeniler, Fransa ve ABD'nin desteğiyle bağımsız bir Ermenistan hayali içindeydiler. İngiltere özerk bir Kürdistan plânlamaktaydı. İtalya Ege adalarına ek olarak Batı ve Güneybatı Anadolu'da toprak [...]

lisin İstanbul'da değil, Anadolu içerisinde bir yörede toplanmasını istiyordu. Zira gerçekten İstanbul, resmen olmasa bile, "düzen sağlamak" için gelmiş olan müttefik kuvvetlerin "fiilî" işgali altında idi. Ancak gerek Salih Paşa ve gerekse kendi arkadaşları İstanbul üzerinde ısrar ettiler. Zira "payitaht"ın, moral bir destek ve üstünlük sağlayacağını düşünüyorlardı. Mustafa Kemal "peki" dedi, "fakat ben İstanbul'a gitmiyorum. Zira bu fiili işgal her an resmi bir işgale dönüşebilir ve dönüşecektir.." Ve Mustafa Kemal gelişmeleri daha yakından izleyebileceği bir başka merkeze geçti: Ankara. [...]

içinde idi. (Atay, Çankaya.. s. 263) Ve işte ulusal bağımsızlığımız bu koşullar altında kazanıldı.

"İSTANBULLU HOCA..."

Günümüz Türkiye'sinde ise, sanki tarih altüst edilmeye çabalanıyor. Daha sonra bu savaşıma katılacak olsa da, yukarda belirttiğimiz o zor dönemlerde Ankara'yı bağnaz bir biçimde karşısına alan bir "tip", devlet televizyonumuz tarafından göklere çıkartılıyor. (Burada kendimce edebiyat yaşamımızda bir zirve saydığım ve öznel nedenler- [...]

halde tarihi böylesine öğrenmeye mecburuz ve mahkûmuz.."

İhanet benimsenemez, affedilemez. Aldatılanlar affedilebilirler. Aldatanlar, aldatılmaya neden olanlar affedilemez. Yani "destiyi kıran da bir, suyu getiren de.." Öyle mi? Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları iç ayaklanmalar ve asker kaçakları nedeniyle, savaş alanlarında yitirdiklerinden çok asker yitirdiler. Bunun sorumlularını unutacak mıyız? İhaneti benimsetmeye, affettirmeye çabalayanlar; ihanete yol açan duyguların [...]

Günümüz Türkiyesinde sanki tarih alt-üst edilmeye çabalanıyor. Da-

dakarlıkla kurtarılır. Fena uzuvları öldüreceğiz ve cephenin gerisinde kaçaklara, irade ve imanı zayıf alçaklara sığınak bırakmayacağız. Herkes ölecek, biz de öleceğiz..."

Acaba 1920 Ankarasının o çok onurlu havasından başka bir hava mı teneffüs ediyoruz artık? Acaba şeref gibi, istiklal gibi, alçaklık gibi kavramlar günümüzde, o günlerdeki anlamlarından farklı anlamlar taşımaya mı başladılar?

Devlet televizyonunda izlediğimiz filmde, "İstanbullu Hoca" yeni evliliğinde muhabbet, Cuma'ları Kuvayi Milliyecilere karşı şiddet içindeyken Bursa düşer. Kahvede "ah-vah" edilerek bu olay geçiştirilir. Bir de Bü- [...]

Büyü[...] Meclisinin [...]

(21 Teş[...]

★ Kemal Arıbur[...] kılaplarla ilgili K[...] Sah. 26

Emperyalist devletlerin, devlet[...] meleri neticesinde müdafaai meş[...] Meclisi, şimdiye kadar muhtelif [...] ettiği maksat ve meslekini bir ke[...]

taleplerinde bulunuyor, bunları İtalya'ya kaptırmak istemeyen Yunanistan, İngiltere'nin de desteğiyle bir "İonya Devleti" düşlerini görüyordu. Aynı şekilde Doğu Karadeniz'de Pontus devletinin yeniden oluşturulması umudu vardı.

Devletin içinde bulunduğu böylesi olumsuz ve karmaşık durumlar karşısında, İstanbul'da da tam bir keşmekeş hüküm sürmekteydi. Aydınların bir bölümü Amerikan mandasına umud bağlamışlardı. Başta Vahdettin olmak üzere, birkaç kez sadrazam olacak olan Damad Ferit'in de içlerinde bulunduğu; yönetimde ağırlıklı bir grup, İngilizlerin alicenaplıklarına sığınmak ve güvenmek istiyorlardı. Halk ne yapacağını şaşırmış bir durumdaydı ve yorgun ve yorgundu. Ve işte bu koşullar altında başta Mustafa Kemal olmak üzere, bir avuç insan kararlı bir mücadele ile bağımsızlığın kazanılabileceğinin umudu ve inancı içindeydiler.

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal'in gönlünde yatan bir tek parola vardı: KUVAYİ MİLLİYEYİ AMİL VE İRADEYİ MİLLİYEYİ HAKİM KILMAK... Yani ulusal güçleri etkin ve ulusal iradeyi egemen kılmak..

İstanbul'un ısrarlı çağrıları karşısında neredeyse çocukluğundan beri sırtında taşıdığı üniformasından ayrılmak zorunda kalan Atatürk, "ulusun bağrında savaşçı bir birey olarak mücadelesine devam ederken", toplum içindeki kimi güçler çoktan uzlaşmaya razıydılar. Fakat bu uzlaşmacıları, bu işbirlikçileri engelleyen bir tek güç vardı: Ulusun kalbinin infartında yatan bağımsız yaşama inancına ve ulusun gücüne inanan bir avuç insanın varlığı ve mücadelesi.

Erzurum ve bunun ardından gelen Sivas Kongreleri çok olumsuz koşullar altında geçmesine karşın, her iki kongrenin sonunda yayınlanan bildirilerde "işgâl altında bulunan" İstanbul'da alınan kararlara itibar edilmeyeceği ve ulusun kendi sorumluluğunu kendisi üstlenerek savaşımını sürdüreceği vurgulanıyordu. Bu kongrelerde en öncelikle üzerinde durulan bir başka husus, Tevfik Paşa tarafından kapatılmış durumda bulunan Mebusan Meclisi'nin en kısa zamanda seçimlerinin yapılarak açılmasıydı. Zira Atatürk'ün deyişi ile, "uğranılan bunca felaketlerden daha büyük bir tek felaket olabilirdi ki; o da, barış görüşmelerine katılacak olan temsilcilerin ulus denetimine karşı sorumlu olmamaları" idi. (Atatürk'ü bir diktatör olarak değerlendirmek isteyenlere ithaf olunur..)

Anadolu ve Rumeli'nin dört bir yanında ve gerçekten bir avuç insan tarafından örgütlenen değişik örgütler ortaya çıkıyordu. Çok farklı isimler taşımalarına karşın, tümünde ortak olan bir tek nokta vardı: Bağımsızlığı kazanabilmek için mücadele etmek.. Ve işte Sivas Kongresi'nde tüm bu değişik örgütler tek ve merkezî bir örgüt içinde toparlanıyor ve "Anadolu ve Rumeli Müdafayi Hukuk Cemiyeti" adını alıyordu. Mustafa Kemal işin bu aşamasında bu örgütün tüm yurdu temsil eden "Heyet-i Temsiliye"sinin başkanıydı.

Anadolu'daki direnme çabalarını engellemeyi, Sivas Kongresi'ni dağıtmayı başaramayan İstanbul'un sadrazamı Damat Ferit istifa zorunda kalınca, yeni kurulan kabineyle görüşmelerini Amasya'da yürüten Mustafa Kemal, öncelikle Meclis seçimlerinin yapılmasını istedi. Gerçekten Atatürk'e göre yapılması gereken ilk ve en önemli iş, "ulus iradesinin tecelli ettiği" Mebusan Meclisi'ni toparlamaktı. Görüşmelere İstanbul hükümeti adına katılan Bahriye Nazırı Salih Paşa, bunu kabul etti. Ancak Atatürk Meclisi...

O günlerin Ankara'sı tipik bir Orta Anadolu kentiydi. Ufak, fukara ve çok yorgun.. Fakat Ankara bağımsızlığa inanmış, bu bağımsızlığın gerektiğinde savaşımla kazanılabileceğine inanmış bir kentti. 29 Aralık 1919'da Dikmen sırtlarında Mustafa Kemal'i ellerinde kılınçlarıyla karşılayan seymenlerin, yol boyunca Mustafa Kemal'e çiçek atmak için dizilmiş bulunan öğrencilerin elbette bir bildiği vardı. Ve Ankara Mustafa Kemal'i 1919 sonlarında görkemli bir törenle bağrına basarken, sonsuza dek bağrına basmış oluyordu. O gün orada bulunanların hiçbirinin, bunları tahmin edebileceğini sanmıyoruz aslında..

İstanbul'da 12 Ocak 1920'de açılan Mebusan Meclisi Mustafa Kemal'in beklediği üzere 16 Mart 1920'de İstanbul'daki fiili işgalin resmî işgale dönüşmesiyle toplantılarına "ara" (talik etme) kararı verince, Mustafa Kemal'in "olağanüstü yetkilerle donatılmış bir meclisi Ankara'da toplanmaya" çağrısını duydu. İşte 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu çağrının sonunda toplanmış olan meclistir..

23 NİSAN 1920 VE ULUSAL BAĞIMSIZLIK

23 Nisan 1920'de saat 14.45'de Meclisin en yaşlı üyesi Sinop milletvekili Şerif Bey, yaptığı açılış konuşmasını şu sözlerle bitiriyordu: "Milletimizin dahili ve harici istiklali tam dahilinde mukadderatını bizzat deruhte ve idare etmeye başladığını bütün cihana ilan ederek Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum.." (S.Tansel; Ankara, 1973, s.87) Türkiye Büyük Millet Meclisi bundan bir gün sonra 24 Nisan 1920'de Mustafa Kemal'i başkanlığa seçecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, ulus iradesinin ilk kez "kayıtsız şartsız" tecelli etmesi açısından, tarihimizin en önemli olaylarından, aşamalarından biridir.

Ancak dış düşmana karşı böylesine bir "olmak, ya da olmamak" savaşımı sürdürülürken, ulusun tüm üyelerinin bir yumruk gibisinden kenetlendiğini sanmamak gerekir. Kendi çıkarlarını yabancı istilacıların çıkarlarıyla özdeş gören kimi çevreler; başta padişah ve İstanbul hükümeti olmak üzere Anadolu'nun bağrında doğan hareketi daha başlangıcında boğmak istemektedirler. Bu çevrelerin teşvik ve tahrikleriyle çıkan ve kardeş kanının dökülmesine neden olan ayaklanmaları bir kenera bırakarak salt şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın fetvası ve bunun sonuçları üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından on gün kadar önce, 11 Nisan 1920'de yayınlanan ve İngiliz uçakları tarafından her yana dağıtılan bu fetvaya göre, "Kuvayi Milliyeciler.. kötü kişilerdir ve halkı hile, yalan ve dolanla kandırmışlardır ve azdırmışlardır. Bunlar padişahın emri olmaksızın asker toplamakta, vergi koymakta ve zorla halkın elinden malını ve mülkünü almaktadırlar. Bunların amaçları asker toplamak değil, kendi keselerin doldurmaktır... Bu kişilerin kötülüklerinden memleketi kurtarmak **vacibtir**, bu gibileri öldürmek de **meşru** ve **farz'**dır.." (Tansel, s.81/82)

Mustafa Kemal ve arkadaşları dış düşmana karşı ulusu örgütlemeye çabalarkan, içte de bu düşmanlarla uğraşmak zorunda kalmışlardı. Zaten boyunlarında Nemrut Mustafa Divanının idam hükümleriyle dolaşıyorlardı. İstanbul'daki hükümet neredeyse Yunan ilerlemesi karşısında ulusal güçlerin gerilemesinden başarı duyacak bir ruh yapısı...

ha sonra bu savaşıma katılacak olsa da, o zor dönemlerde Ankara'yı bağnaz bir biçimde karşısına alan bir "tip" devlet televizyonumuz tarafından göklere çıkartılıyor. "İstanbullu Hoca" gibisinden körler değil midir ulusal kurtuluş savaşımızı bir çıkmazın eşiğine dek getirenler?

Ulus seferber edilmeye çabalanıyor; Ankara'da Meclis toplanmış, cephelerde kıyasıya savaş sürüyor, "İstanbullu Hoca"nın gözünde bunlar "bozgunculuk, nifak..." Hem de nerede izliyoruz? Devlet televizyonunda...

...le kendime çok yakın hissettiğim Sayın Buğra'ya eleştiri getirmek niyetinde değilim. Zaten herkesin kendi doğrusunu yazması yürekten savunduğumuz bir husustur.) Fakat, "İstanbullu Hoca" gibisinden körler değil midir ulusal kurtuluş savaşımızı bir çıkmazın eşiğine dek getirenler? Ulus seferber edilmeye çabalanıyor; Ankara'da Meclis toplanmış, cephelerde kıyasıya savaş sürüyor, "İstanbullu Hoca"nın gözünde bunlar "bozgunculuk, nifak".. Hem de nerede izliyoruz? Devlet televizyonunda..

Kimilerine de gün doğdu bu arada. Bir köşe yazarı, "..Küçük Ağa romanı, Akşehir kasabası ve çevresindeki Kuva-yı Milliye ortamını ve Anadolu'nun bütün iç ve dış zıtlıkları, çatışmaları ile Kurtuluş Savaşına hazırlanışını anlatmaktadır.." diyor. Nereye hazırlanıyorsunuz yahu? Savaş çoktan başlamış. İç ve dış düşmanlara karşı yürümekte. Millet hâlâ hazırlanıyormuş... Biraz aşağıda değineceğimiz gibi Bursa düşmüş, Büyük Millet Meclisi orduları İnönü sırtlarını tutmaya çabalıyor. Akşehir'in ağaları ise "vah, vah" diye döğünmekte.

Yukardaki satırların yer aldığı gazetede "sevinmekte haklılığımız var" diyen bir başka köşe yazarı da şu satırları yazıyor: (insanların) korkularını, endişelerini ve hatta ihanete temayüllerini bile anlayış ve sükunetle benimsiyorsunuz. Hiddet yok, sabır var. Peşin, peşin kinlenmek yok, anlayış var.." Aynı yazar birkaç satır aşağıda da şöyle yazıyor: "..Tarihimizi sevmek zorunda isek, o günümüzdeki uzantısından başka ne olabilirler acaba? Sevgi sözcüğü, insan sevgisi sözcüğü hiç yakışıyor mu ağızlarına? Ulusumuz sonsuz acılar içindeyken, daha çok acılara yol açan zihniyet, bu değil midir?

TBMM'de "Hıyaneti Vataniye" yasası görüşülürken, H.S.Tanrıöver'in yasanın sert maddelerini eleştiren konuşmalarına yanıt veren Menteşe milletvekili Tevfik Rüştü Bey, bakınız neler diyordu: (Ağaoğlu, s.125) "...Sonra sürülecek ailelere acıdılar. Hakikaten günahtır, hele bizim memleketimizde acınacak pek çok aile vardır. Fakat hepsinin üstünde acınacak büyük bir aile vardır. Efendiler o yıkıldığı gün hiç birimiz yaşamayacağız. O da milletimizin ailesidir. Şuna ve buna acıdıkça, şu ve bu mücrimin (suçlunun) haline acıdıkça, şuna ve buna merhamet etmeyi düşündükçe işte bu hallere düşüyoruz.."

Aynı konuda Adana milletvekili İhsan Bey de şunları söylemekteydi: "..Efendiler, bizleri bu çatı altında toplayan sebep ne ise bu kanunun kabulüne olan mecburiyet de odur.. Efendiler fert yok cemiyet vardır ve millet vardır. Efendiler, bir vücudun, bir varlığın muhafazası için fen, kangren olmuş bir vücudu keser atar. Bugün hakiki varlığımıza hücum eden kudurmuş düşmana karşı, tam bir şerefle boğuşan harb eden kahraman arkadaşlarını, namertçesine, alçakçasına düşmanlara bırakıp da karısının kucağına kaçanlara nasıl bir şey yaparsınız efendiler?..

Memleket, istiklal şiirle kurtarılamaz, fe-

...yük Millet Meclisi'ndeki seslere kulak verelim de; nerelerden gelip, nerelere gittiğimizi daha iyi anlamaya çalışalım: (Ağaoğlu, s.106-109)

Bursa düşmüştür. Mecliste kıyamet kopmaktadır. TBMM'nin 30.oturumunda son söz, tüm kritik toplantıların sonunda olduğu gibi Mustafa Kemal'dedir;

"..Efendiler, biz bir maksat takip ediyoruz. Bu maksadımız öteden beri muhtelif vesilelerle ifade edilmiştir. Ben şimdi de onu tekrar ediyorum: Milletin, devletin istiklalini muhafaza etmek.. Efendiler memleketimizin ellide biri değil, hepsi yıkılsa, hepsi ateşler içinde bırakılsa, biz bu toprakların üstünde bir tepeye çıkacağız ve oradan müdafaa ile meşgul olacağız. (Gayet şiddetli alkışlar).."

Bundan bir oturum sonra 18 Temmuz 1920 tarihli 31.toplantıda TBMM'nin kürsüsü siyah bir örtü ile örtülür. Bu örtü TBMM'nin onurlu kürsüsünde tüm ulusal kurtuluş savaşımız boyunca duracak ve Bursa geri alındığı gün, sevinç gözyaşları içinde kaldırılacaktır.

Aynı oturumdan bazı konuşmalara kulak vermek istiyoruz. İsmail Suphi kürsüdedir:

"..Evet efendiler, bu ağır facialar, intikam ve mücadele hislerimizi kuvvetlendirecektir.. Yunanı bizim üzerimize saldırtan kimdir? İstanbul hükümetidir efendiler.. Osmanlı bayrağı önde olarak Bursa'ya giriliyor... asıl felaket buradadır efendiler... Efendiler bizim hiçbir şeyimiz kalmamıştır. Bizi dünyaya bağlayan ancak bir kuru candır. Onu da sırası gelince tam bir metanetle Allaha veririz...

..Garbın cebini zalimi af etmem seni
Türküm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi.

Bu bizim şiarımız olsun.."

Aynı toplantıda söz alan Saruhan milletvekili Refik Sefket Bey üzüntüsünden konuşamamış ve gözyaşları içinde kürsüden inmişti. Gene aynı toplantıda Saruhan milletvekili Necati Bey şunları söylemekteydi:

"...Bizim cephelerimizi düşüren ve düşmanı korkusuz ilerleten kuvvet zannetmeyiniz ki, düşmanın yalnız üstün olan kuvvetidir. Hayır düşmanın Ferit Paşa hükümetiyle işbirliğidir. Düşman bugünkü vaziyete propaganda ile hakimdir. Elli süvari Kermasti ve Karacabeyi'i düşürmüştür. Bu sırf propagandadır. Çünkü daha düşman gelmeden düşmanın iç azaları düşman için hazırlık yapmıştı..."

Genel Kurmay Başkanı Miralay İsmet Bey eleştirileri yanıtlamaktadır:

"..Efendiler, zorluklardan ve yokluklardan bahsetmek için altında bulunduğumuz binayı hatırlamalısınız. Ankara'dasınız. Niçin Ankara'dasınız? Çünkü sizin ve bizim istiklalimizi temin etmek için.. Sizin ve bizim millete karşı olan vazifemiz kendisini hayattan, istiklalden ve her türlü mukaddesattan mahrum eden, kendisine idam hükmü vermiş ve onu masanın üstüne koymuş olan zalim bir heyete karşı cebindeki çakısı, elindeki taşı ve parmağındaki tırnağı ile boğaz boğaza ölünceye kadar müdafa etmek vazifesidir..."

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının 64. Yıldönümünde bu yazıyı; yanlış içinde olanlara, bunları hoşgörenlere ve tarihimizi bu bakış altında değerlendirmek isteyenlere sunuyorum. Ulusumuzun bağrındaki bağımsızlık ateşini o günün koşulları içinde ve dış desteklerle söndürmeyi başaramayanların bugünkü çabalarının başarıya çok daha uzak olduğuna yürekten inanıyorum, güveniyorum.

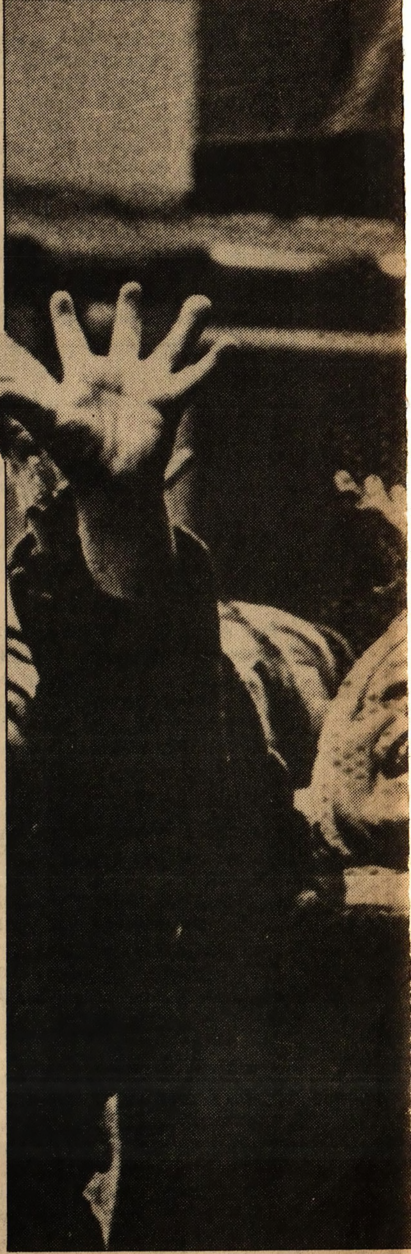
nameyi neşreylemeğe lüzum gör...

Türkiye Büyük Millet Meclisi, ...lâlini temin ve Hilâfet ve Saltana... miştir. Binaenaleyh, hayat ve isti... ği Türkiye halkını, emperyalizm ... kurtararak irade ve hakimiyetini... kanaatindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, ... emperyalist ve kapitalist düşman... maksada münafi hareket edenler... hiptir. Emir ve kumanda salâhiyet... neviyesindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, ... falet sebeplerini yeni vesait ve teş... det ikame etmeği başlıca hedefi ... adliye, maliye, iktisat ve evkaf iş... vet ve teavünü hâkim kılarak, ha... satı vücuda getirmeğe çalışacaktı... lerini milletin ruhundan almak ve... nı gözetmek fikrindedir.

Binaenaleyh Türkiye Büyük M... di, içtimai umum ihtiyacatına mü... nun şeklinde tatbik mevkine vaze... fik.

HAFTANIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

ÇOCUKLAR 23 NİSAN KONUSUNDA NE DEDİLER?

k Millet Beyannamesi

iniev̇vel 1336)

u, Milli Mücadele ve İn-
anunlar. Ankara, 1957,

ve milletimizin hayatına açıkça kasdet-
rua için toplanan Türkiye Büyük Millet
vesilelerle sarahaten veya zımnen ilân
e daha bütün cihana arz için şu beyan-

Atatürk'ün 23 Nisan 1920'de verdiği dersler

EMRE KONGAR

Bağımsızlık Savaşı'mız yalnız bir destan değil, aynı zamanda bir derstir de.

Bir yandan Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptıkları, öte yandan Ulus'un gerçekleştirdikleri, insanlık tarihinin "önemli derslerinden birini" oluşturur.

Nedir Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Ulus'un 23 Nisan 1920 tarihinde tüm insanlığa armağan ettiği bilgiler?

Ders 1: Bir Darbenin Başarısı Gücüne, Sürekliliği İse Meşruiyetine Dayalıdır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı sırasında asıl amacının yeni bir devlet kurmak olduğu hakkında kimsenin kuşkusu yoktur.

Yeni bir devlet kurmak için gerekli olan toplumsal, ekonomik, kültürel ve en önemlisi siyasal güç, düşmana karşı kazanılan bir zaferle elde edilmiştir. Ya da zamandizinsel (kronolojik) konuşursak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı sırada, **"edilecektir"**. Bir başka deyişle, içinde bulunulan koşullar, yani düşman ile savaş koşulları, bu savaşı yapanlar açısından başka bir siyasal ya da askeri güce gereksinme duyurmayacak kadar açıktır: Savaşın sonucu, yeni devleti kurmak isteyenlerin yazgısını da belirleyecektir: Savaş kaybedilirse, bırakınız yeni bir devleti, insanların bile yaşama şansları kalmayacaktır. Kazanıldığı zaman ise, sahip olunacak güç, başka hiçbir kaynağı gerektirmeyecek kadar büyük ve yeterli olacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk, bir savaşın içindedir: Yurdu işgal eden düşmana karşı savaşmaktadır. Bunun sonunda elde edeceği zaferin ona sağlayacağı gücü, herkesten iyi yine kendisi bilir: Çünkü hem askerdir, hem politikacı, hem generaldir hem Meclis Başkanı.

Fakat O, bir darbenin, geçici bir siyasal zafe-

Erdal: İsterim ki, bu bayram bir hafta veya daha fazla sürsün. Dünya çocukları birbirini tanısın

Fatma: Bu günde tüm çocukların eşit olmasını, hiçbir çocuğun birbirine imrenmemesini istiyorum

Tevfik: Bu günü seviyorum. Bu günü Atatürk'ün çocuklara armağan etmesi iyidir

Sabriye: Bu 23 Nisan'da biz de bütün çocuklar gibi iyi giyinmek istiyoruz

SÜREYYA

23 Nisan 1920 yeni bir dönemin başlangıcıydı. Bu başlangıç gününün çocuklarımıza armağan edilmesi ve bayram olarak nitelendirilmesi daha da güzeldi.Toplumumuzun taptaze, cıvıl cıvıl kesiminin bayramıydı artık 23 Nisanlar o günden bu yana.

Bugünü tartışmak için 4 kardeşimizle beraberiz. Bir gecekondu semtimizin, gözlerinden zekaları okunan 4 ilkokul öğrencisi. Çocukları karşıma aldığımda, hepsi de heyecanlıydı.

- 23 Nisan deyince ne anlıyorsunuz? İlk yanıt Tevfik'ten.

Tevfik Koca: Bu günü Atatürk çocuklara armağan etmiştir. 23 Nisan Atatürk'ün Türk çocuklarına armağan ettiği milli bir gündür.

-23 Nisan'ı seviyor musun Tevfik? Neler yaparsınız bu günde?

Bu günü seviyorum. Bu günü Atatürk'ün çocuklara armağan etmesi iyidir. 23 Nisan'da günün önemini belirten konuşmalar, şiirler, oyunlar yapılır. Okullar ve çevre süslenir. Tüm yurt bu bayrama katılır.

-Tevfik, bugünün küçüğüsün ama yarının büyüğü. Gelecekten beklentilerin neler? Ne olmak istiyorsun?

Siyasetle uğraşmak veya öğretmen olmak istiyorum. Yurduma yararlı bir insan olmak için siyasetle uğraşmak istiyorum. Öğretmenliği ise çocukları iyi eğitmek için istiyorum. Bu bize öğretilenleri yeterli görüyorum. Ben kendimi yeterli görüyorum ama büyüklerimden istediğim şu: Okulumuzda araç gereçlerimiz olduğu halde bir laboratuvarımızın olmasını istiyorum.

Biz Tevfik'le konuşurken diğer arkadaşları büyük bir dikkatle bizi dinliyorlardı.

-Ya sen Fatma Seçkin bize bu konuda neler

Nisan Atatürk'ün bizlere armağan ettiği bir bayramdır. Bizler deyince tüm dünya çocuklarını kastediyorum. Bize verilen bu bayramı en iyi şekilde değerlendirirsek daha iyi olur. Bu günde tüm çocukların eşit olmasını, hiç bir çocuğun birbirine imrenmemesini istiyorum. Atatürk bu günün küçükleri, yarının büyükleridir demiştir. Yarınki dünyayı çocukların yöneteceğini bildiği için bu bayramı biz çocuklara vermiştir. Onun için 23 Nisan'da o gün tüm ço-

cukların velileri onların mutlu olmaları için maddi ve birşeyler vermeli, çocuklarını tam anlamıyla o gün mutlu etmeliler. Hiç olmazsa bugün onu tam anlamıyla mutlu etmeli.

Bu 23 Nisan'da koro çalışmasında yer aldım ve şiir okuyacağım.

Yarının büyüğü olarak, büyünce hemşire ol-

çünkü ameliyatlara girmem gerekli. Eğer hastaları iyileştiremezsem korkarım.

Büyüklerime şunu iletmek istiyorum: Anadolu Lisesi paralı oluyor. Biz para ile okumak istemiyoruz. Bu durumda yalnızca zenginler okuyacak. Ama fakirler arasında da zeki ve iyi insanlar olabilir. Bu insanların okuması engelleniyor bu şekilde.

-Söz sırası sende Erdal...

23 Nisan denince Mustafa Kemal'in Türk çocuklarına armağan ettiği bir bayramı hatırlıyorum. Bu bayramı isterim ki dünyada bütün çocukların kutlamasını. Bu bayramda tüm çocuklar biraraya gelip eğlenmeliler.

Ben isterim ki bu bayramın bir hafta veya daha fazla sürmesini. Bütün dünya çocukları bir ülkede bir araya toplanıp bugünü iyi değer-

ların hayatını kurtarmak için istiyorum. Avukatlığı ise şunun için istiyorum. Bazıları suçsuz yere hapse atılıyorlar, onları kurtarmak için.

-Suçsuz yere alındıklarını nereden biliyorsun?

Geçen gün gazetenin birinde bir haber okudum. Adamın biri 6 sene hapishanede yatmış, 6 sene sonra suçsuz olduğu anlaşılmış, bunu örnek verebilirim.

Bir de bizim geleceğimizle ilgili okulda gerekli bilgilerin verilmesi gerekli. Biz hangi okul iyidir, hangisi kötüdür bilmiyoruz.

-Senin görüşlerini alabilir miyiz Sabriye?

23 Nisan'da Mustafa Kemal'in bize verdiği büyük bir gündür. 23 Nisan 1920'de TBMM kuruldu. Eski padişahlığa son verildi. Halkın seçtiği kişilerin seçildiği Cumhuriyet dönemine geçildi. Bu günün küçükleri yarının büyükleridir diyen Mustafa Kemal'dir. Ve bu günü bizlere armağan etmiştir. Bu günde çocukların biraraya gelip eğlenmelerini istemiştir.

23 Nisan'ın çocuklara armağan edilmesi çok iyi bir gündür. Okula giden çocukların biraraya gelmelerini sağlayan bir gündür.

Bu sene 23 Nisan'da halk oyunları görevinde yer aldım. Antep yöresinin oyunlarını oynayacağız. Her 23 Nisan'ın diğer bayramlar gibi olmasını istiyorum. Anne ve babalar çocuklara bayram dolayısıyla hediye ve buna benzer şeyler vermeli.

Bu günün küçüğüyüm ve yarın yani ilerde polis olmak istiyorum. Yurdumuzda esrar satanlar var, adam öldürenler, hırsızlar var, onlara engel olmak istiyorum.

Büyüklerimden istediğim bir şey var. Çocuklar yalnız bir gün değil, bütün bir yıl, bütün bir yaşam hatırlanmalı, mutlu edilmeye çalı-

müştür.

milli hudutlar dahilinde hayat ve istik- at makamını tahlis ahdiyle teşekkül et- klâlini, yegâne ve mukaddes emel bildi- ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden ı sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı

milletin hayat ve istiklâline suikast eden ların tecavüzatına karşı müdafaa ve bu i tedip azmiyle müesses bir orduya sa- i Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyeti ma-

halkın ötedenberi maruz bulunduğu se- kilât ile kaldırarak yerine refah ve saa- addeder. Binaenaleyh, toprak, maarif, lerinde ve diğer mesailde içtimai uhuv- lkın ihtiyacına göre teceddüdat ve tesi- : Bunun için de siyasi ve içtimai umde- tatbikatta milletin temayül ve ananatı-

illet Meclisi, memleketin idari, iktisa- teallik ahkâmı peyderpey tetkik ve ka- ylemeğe başlamıştır. Veminallahüttev-

Devlet, yeni bir toplum yapısına dayalı, yeni bir devlet kurmak istemektedir.

Ders 2: Siyasette Meşruiyet Düşmanla Savaşırken Bile, Hatta Asıl O Zaman Gereklidir.

1920 yılının baharı askeri harekat bakımından son derece kritik bir dönemdir. Bir takım sivillerle kurulacak bir takım Meclisler ve Kongrelerle zaman kaybetmek için en uygunsuz durumu simgeler.

Mustafa Kemal Atatürk, sanki düşmanla savaşan asi bir General değil de, iktidarı normal yollardan devir alan bir Osmanlı Şehzadesi imişcesine telaşsız, soğukkanlı, sağlam ve kararlı bir biçimde kurar Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni.

Eyleminin meşruiyetini "düşmana karşı savaş"tan almayı bile yeterli ve uygun görmez. Düşmanla savaşmak ve onu Anadolu'dan kovmak gibi "mukaddes" bir amacı bile "meşruiyeti"nin siyasal temelleri bakımından "kısa vadeli" görür. O, savaş sonrasını, zafer sonrasını da planlayan, gören bir yapı içinde asıl meşruiyetini "ulusun temsilcisi" olmakta arar. Savaş durumunun bu tür bir örgütlenmeyi gereksiz ve hatta zararlı kılan koşulları bile onu yolundan çeviremez. Tam tersine, savaşın en kritik anında, desteği yine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde arar ve bulur.

Ders 3: Ulusla Bütünleşmeden, Yani Sivillerin Desteği Olmadan Hiç Bir Askeri Eylem Başarılı Olamaz.

Bağımsızlık Savaşı'mızın temelde askeri bir eylem olduğunda kimsenin kuşkusu yoktur. Savaş kaybedilseydi, ne Erzurum ve Sivas Kongreleri, ne de Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sevr andlaşmasının uygulanmasını engelleyebilirdi.

Bağımsızlık Savaşını "mucizevi" bir biçimde kazanmamızın ardında Türk Ordusu ile Türk Ulusu'nun Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliği ardında birleşmiş olması yatar. Böyle bir bütünleşme gerçekleşmeseydi (ki bu bütünleşme 23 Nisan'da TBMM'nin kuruluşuyla simgelenmiştir). Birinci Dünya Savaşının galip ülkeleri tarafından girişilen bir işgal eyleminin engellenmesi söz konusu olamazdı.

Ders 4: Her Yeni Siyasal Yapı, Şu Ya Da Bu Biçimde Eski Yapının Sağlıklı Ögelerinden Yararlanır, Hatta Onları Sürdürür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, niçin 23 Nisan 1920'de açılmıştır da, bir yıl daha önce ya da bir yıl daha sonra açılmamıştır?

Bu sorunun yanıtı çok belirgindir: Çünkü Mustafa Kemal Atatürk TBMM'yi Osmanlı Meclis-i Mebusanı-nın bir devamı olarak görmektedir.

TBMM, Osmanlı Meclis-i Mebusanı-ın dağıtılmasından hemen sonra açılır. Onun Anadolu'ya katılan Mebusları, TBMM'nin doğal üyeleri sayılır.

Böylece Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurduğu Devletin yapısının eski İmparatorluğun yapısı içinden fışkırdığını ve o yapının sağlıklı ögelerini sürdüreceğini vurgulamış olur.

Ders 5: Hiç Bir Meclis, Göstermelik Olamaz. Bir Kez Kurulduktan Sonra Yetkilerini Tümüyle Kullanır.

Mustafa Kemal Atatürk gibi bir "Önder", bir "Komutan" bir "Devlet Adamı" ve bir "Başkan" ile çalışmış olmasına karşın, TBMM, hiç de pısırık bir Meclis olmamıştır. Tam tersine, kritik anlarda yetkilerini sürekli kullanmış, hatta zaman zaman kendisini oluşturan insanla, Mustafa Kemal Atatürk ile, bile çatışmaya girmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, tüm bu sürtüşme ve çatışmaları sabırla çözmüş, son derece olağanüstü koşullar içinde bulunmasına karşın, sanki her şey "güllük gülistanlık" imişcesine, işleri bir "parlamenter" ustalığı ve hoşgörüsü ile yürütmüştür.

Ders 6: Sivil Meclislerle Çalışmanın Mantığı Askeri Kurallara ve Komutanlık Mantığına Uygun Değildir.

Meclislerin çalışma mantığı insan ilişkilerindeki "grup dinamiği" kurallarına uygundur. Bugün "sosyal-psikoloji" adı altında gelişmiş olan ayrı bir bilim dalına konu olan bu mantık, "askeri" mantık ile farklı niteliktedir. Hele hele "komutanlık" işlevini yerine getirmenin ilk koşulu olan "emir-komuta zinciri" ile hiç uyumlu değildir.

İşte Atatürk bu "uygun olmayışa" karşın, yine de bir komutan ile bir Meclis'in en verimli ve en uyumlu çalışmasının üstün örneğini vermiştir.

23 Nisan'da TBMM kurulduğu için ana-kız, çoluk-çocuk büyük bir bayram yapmıştır. 23

rum ve tanıdıklarım hep hastaneye gittikleri için bu mesleği seçtim. Doktor olmak istemiyorum,

Geleceğin büyüğü olarak doktor veya avukat olmayı düşünüyorum. Doktorluğu, insan-

cuklar gibi iyi giyinmek istiyoruz.

-Teşekkür çocuklar!

Olaylar ve düşünceler

ADNAN CEMGİL

BAYRAMSIZ ÇOCUKLAR

Her yılın 23 Nisanı için

Bu yazım tam elli yıl önce (Nisan 1934) "Yeni Adam" dergisinde yayınlanmıştı. Dilini değiştirmeden aktarıyorum. Burada söylenenler bugün de geçerli mi dersiniz?

★ ★ ★

Bu hangi çocuğun bayramıdır? Çocuklar en mesut mahluklardır denir. Kuruntu nedir bilmezler. Hayatı kendi ufacık hayalhanelerinde yarattıkları rüya alemine sığdırmışlardır. Her şeyde bir sevinç ve oyun bahanesi bulurlar... Gözyaşından kahkahaya geçmek onlar için nefes almak kadar kolay bir şeydir..

Bu düşünce doğru mu? Bızce doğru olabilirdi: Eğer bütün çocukların ihtiyaçlarına cevap veren vasıtalar aynı olsaydı. Çocuklar arasında onları birbirine hiç benzetmeyecek kadar büyük farklar vardır: Büyük bir köşk bahçesinde oyuncak otomobilini işleten çocukla bomboş yaylada tek başına davar güden, yüzünün derisi -eğer varsa- ayağındaki çarıktan daha yanık ve çatlak bir küçük sığırtmaç. Yalnayak başı kabak peşimizden kendisinden büyük küfesiyle "götürelim" diye koşan hamal çocuk. Tek ayağıyla yuvarlanan küçük gazeteci. Bir dilenci torbasında uyuşan eli yüzü yaralı mahluk ve nihayet cami kapısına bırakılan piç...

Bütün bunlar birer çocuktur. Aralarında öyleleri vardır ki, taze bir ekmek kabuğu onlara sevinçlerin en büyüğünü verir. Öyleleri de vardır ki, en pahalı ve güzel şeylerle bile avunamazlar. Bazılarının beşikleri sevgi ve şefkat çiçekleriyle süslenmiş, bazılarının başlarının altındaki ana dizi değil kaldırım taşıdır. O halde tekrar soralım:

Bu bayram hangi çocuklar içindir?

Birinciler için çocuk kaldıkça ve belki bütün ömürlerince hayat her günü taze sevinçlerle dolu bir bayramdır. Ötekilere gelince, bayram bunlar için olmuyor. Yılın bu yedi günü de ötekilerden farksızdır. O yine kimsesiz bir dağ başında sürüsünün peşinde koşacak, ağır küfesinin altında kıvranacak, tek ayağını sokaklarda sürükleyecek ve buruşuk midesini dolduracak ekmekle, katık bulursa bir ağıl köşesinde bir tavan arasında veya bir yangın yerinde ona yorgunluktan ve sıkıntıdan başka bir şey vaadetmeyen ertesi günü bekleyecektir.

Bu gece yapılan çocuk eğlencelerine kirli çıplak ayaklarıyla küfeci çocuk, yırtık kasketli küçük gazeteci de girebilecekler mi? Hayır mı? O halde bu eksik bir bayram olacaktır. Onun daha genişlemesi, güzelleşmesi hiç gülmeyen çocukları sevindirmesi lazım. Bunu yapmak çocukları korumak için kurulan yurtların olduğu kadar her birimizin, hepimizin vazifesidir. Bu vazifeyi hiç unutmamak için şu manzara daima gözlerimizin önünde bulunsun:

Binlerce kimsesiz, hasta ve çıplak çocuk tutacak el arayan, ellerini uzatarak haykırıyor.

"Biz de yaşamak ve sevilmek isteriz"!

BİZE NE BU ADAMDAN?

ÖNCE kolejden atılmış 18 yaşında, büyüdükçe bir sürü birbirini tutmaz kişiliklere bürünmüş, toplumsal şarkılar söylemiş, "ardından uyuşturucuya vermiş kendini, bir yıl sonra mistik olmuş, birden güçten düşüp sıradan ve düşük kaliteli müziklerle üç yılı tüketmiş, ardından Hıristiyanlığa gönül veren ve hizmet eden (papaz mı olmuş) bu psikopatın adı Bob Dylan. (Somut, Sayı 52) Yazısının başına dengesiz şarkıcının bir özdeyişini de almış onu bize tanıtmak zahmetine katlanan Tozan Alkan. Sözüm ona toplumsal eleştiriler içeren şarkı sözleri de aktarmış.

Böyle iki yılda bir kişilik değiştiren birinin bir yıl sonra bu lafların tam tersini söylemeyeceğini kim ileri sürebilir? (Not: Ben eski kuşaktanım ama gerici değilim, folk müziğinin kimi ürünlerinden hoşlanırım ama bu türden zırtapozların gençliğe örnek gibi sunulmasında bir yarar göremiyorum.)

ALAFRANGADAN ALAMERİKENE

CEVDET Kudret'in ilginç ve öğretici bir incelemesini okudum: "Alafranga Dedikleri..." (Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 4 Nisan 1984) Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, giyim kuşamda Avrupalılığa özenme eğilimlerinin ilk belirtilerine parmak basıyor. Cevdet Kudret'ten öğrendiğimize göre, "alafranga kavramı bizde II. Mahmut (hük. 1808-1839) devrinde yeniçeriliğin kaldırılmasından (1826) sonra başlatılan Avrupalı (Frenk) usulüne uygun yaşayış ve kılık devrimi ile toplumumuza girmiştir." Bu yenilik hareketine alışkanlıklarından kurtulamayarak karşı çıkanlar, halkın gözünden düşürmek için çeşitli yollara başvurmuşlar, öyküler, şarkılar düzmüşlerdir. Bunlardan biri de o dönemdeki tutucu içeriğini bilmeden çok severek dinlediğimiz "Katibim" türküsü imiş: Şalvarla cepkenden kurtulmak istemeyenler, ceket ve pantalonu şöyle kötülemişlerdir:

"Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur / Kâtibimin setresi uzun, eteği çamur
(...) Katip benim, ben katibin el ne karışır / Kâtibime setre pantol ne güzel yakışır"

Giyim kuşamdan başka "Avrupa" adı verilen saç tuvaletinin de aydın çevrelerce benimsendiğini anlatan Cevdet Kudret'in bu yazısı ilginç resimlerle de bezenmiş. Yakın tarihimizdeki bu yenileşme girişimlerini belgelere dayanarak açıklarken Cevdet Kudret, titiz, olgun bir edebiyat tarihçisi olarak da bütün bu alafrangalık görünümlerinin edebiyatımıza nasıl yansıdığını tatlı bir anlatımla dile getiriyor. O ve daha sonraki dönemlerdeki şairlerimizin, romancılarımızın, yazarlarımızın Avrupalılaşma çabalarını anlatırken, öykü ve romanlardaki tiplerin büründükleri Avrupalılığa da değiniyor, Halit Ziya'nın "Mai ve Siyah" romanından Ömer Seyfettin'in "Kesik Bıyık" öyküsünden kısa örnekler veriyor. 1911-1912'de başladığını söylediği bu bıyık kesme modasının Amerikalılara özenerek başlamış olduğunu öğreniyoruz...

Burada bu Amerikalılara özenme çabasına ben de azıcık değinmek istiyorum. Aradaki uzun yıllarda -özelikle Birinci Dünya Savaşı döneminde- Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm'in uçları havaya kalkık bıyıkları ve alabros denilen saç kesimi pek moda olmuştu...

1947'lerden başlayarak, Amerikancılığın gittikçe yoğunlaşması ile bugün "Alameriken" yaşam biçimi alafrangalığın yerini aldı. Konuşmalarımızdan giyimimize, ilişkilerimize, kimi yemeklerimize, dükkân ve işyeri adlarına, meyvalarımıza kadar bulaştı alamerikenlik. Birkaç örnek: Delikanlılar, bir kızla arkadaşlık ettiklerini anlatırken: "Geçen gün... ile çıktım" diyorlar. Birinden ya da bir evden ayrılırken, "bay bay, görüşürüz" deniyor. Hanımlarımız kabul günlerinde ahbaplarına "eppıl pay" reçetesi veriyorlar. Evlerimizin kitaplıktan önce gelen en önemli eşyalarındandır. "Bar Amerikan". Ayağımıza artık pantolon yerine kot ya da blucin geçiriyor, üstüne de mont giyiyoruz. İçine de elbet bir tişört. Kasap dükkanlarının tabelasında "Grill" yazılı. Bakkalların market oluşu gibi. Dişçi muayenehaneleri "Dental Clinic"tir. Sakın hasta olduğunuz zaman tahlil yaptıracağım falan demeyin. Bunun adı "çek-ap"tır. Devlet dairesinde yapılan toplantıların adı "brifing"dir. Üniversite bitirenler ilerlemek için "master" yaparlar. Meyvalarımızın başlıcaları "Washington karpuzu ve Starting elmasıdır". Bu alamerikenliğin yayılıp kökleşmesinde televizyonumuzun büyük hizmeti yadsınamaz doğrusu. Bir süre önce bir genç kadın "beni Babi gibi öpmüyor!" diye kocasından ayrılmak için başvurmuştu.

Bütün bu alafrangalıkları, alamerikenlikleri sayıp dökerken, alaturkalığın da bir yandan canlanıp boy verdiğini söylememiz gerekir. Takkeli, top sakallı, eli tespihli erkeklerimiz, kara çarşafa gömülen kadınlarımız, bir zamanların kadın evliyası "Şule Yüksel" gibi sıkmabaş yapıp, topuklarına kadar yeldirme giyen genç kızlarımıza gittikçe daha çok rastlıyoruz. Bir yandan da ezanlı mevlutlu yerli filmlerimiz televizyon ekranından maneviyatımızı pekleştirmekte, çok hayırlı bir rol oynamaktadır. Kimi politikacılarımız da bu yolda güzel örnekler vermektedirler. ANAP'ın dini bütün genel başkanı seçim gezileri sırasında cuma namazına yetişebilmek için taşıt değiştirirken, kendisine birşeyler soran gazeteciye "No koment" diye bağırmıştı Amerikanca!

TÜRK ROMANINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

BERNA MORAN

Meslekdaşım sayın Berna Moran, "Edebiyat Kuramları ve Eleştiri" (1972) eserinden sonra, "Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış"la ihtisas alanının asıl ereği doğrultusunda verimli olduğunu gösteriyor: İngiliz dili ve edebiyatı uzmanlığının verdiği birikimle Türk edebiyatına eğiliyor ve bir batı filolojisinin sağladığı yöntem bilgisini kendi eserlerimize uyguluyor. Bu tutum, bence yabancı filolojilerde uzmanlaşmış bütün aydınlarımızın Türk edebiyatına karşı görevleridir.

1983'ün son aylarında İletişim Yayınları arasında çıkan eser, önsöz ve sonuç dışında 16 bölümden oluşuyor. Berna Moran, Ahmet Mithat'tan A.H.Tanpınar'a kadarki Türk romanının gelişimini belli bir problematiği esas alarak ortaya koyarken izlediği yolu şöyle özetliyor:

"İncelemeye çalıştığım yazarlarımızı değerlendirirken, Türk romanına hangi yönlerden katkıda bulunduklarını, geliştirdikleri teknikleri ve çoğunda ortak olan Batı-Doğu sorunsalına yaklaşımlarında roman türünü ne denli başarıyla kullandıklarını saptamak istediğimden herbirinin bir iki yapıtı üzerinde yoğunlaşmayı tercih ettim." (Önsöz)

"Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış"ta Berna Moran'ın romanlara yaklaşımı pluralist yöntemle. Ele aldığı romanın estetik yapısı, anlatım tekniği, angajmanı, kaynaklandığı sosyal ve siyasal ortam v.b. gibi ögelerden hangisi söz konusu eser için "yönlendirici" görülüyorsa onu esas alarak, incelemeyi daha çok o temellere dayama yöntemidir bu.

Berna Moran eserinde Türk romanına eleştirel bir bakışın ötesinde ikinci bir amacı olduğunu da sezdirmektedir: Roman eleştirisinde, roman incelemelerinde izlenmesi gereken bilimsel yöntemi vurgulamak, yani bir romanın nasıl inceleneceğini öğretmek. Zaman zaman neyi nasıl ve niçin başka türlü değil de böyle incelediği hakkında açıklamalarda bulunması herhalde bu tutumun belirtisi. Meselâ "Hasan Mellah"la "Felâtun Bey ile Rakım Efendi" romanlarında bakışlarını farklı noktalara yöneltmiş olduğunu şöyle belirtiyor:

"Hasan Mellah gibi yalın bir kurmacaya örnek bir roman incelerken daha çok onun benzeri yapıtlarla (özellikle aşk hikâyeleriyle) yapısal bezerliğine bakmak ve ne tür bir roman olduğunu saptamak daha uygun göründü bize. **Felâtun Bey ile Rakım Efendi** anlattığı dünya hakkında bir şeyler söylemeye çalıştığı için, onu ele alırken ister istemez bu amacı gözönünde bulunduran ve **bu amacın doğurduğu yapıyı** ortaya koymaya çalışan bir eleştiriye yönelmek gerekti." (s. 47)

Türk edebiyatına, yabancı edebiyatların uzmanlık alanlarından edinilmiş bil-

Ellerini görsem oğlumun/Yeşil söğüt dalını incelikle/Kuş sesleriyle değiştiğinde/Beş yaşında çalışkan ellerini/Uçtu gitti kitapların ardında/Uçtu gitti kalemlerin ardında.../(Eller İlahisi"nden)

ÇAĞDAŞ "İLAHİLER"

"Hey tanrım, bu çocuklar, çocuklarımız bizim/Bunca yıl hangi taşı oraya kapatsan/Unufak olur/Bunca yıl hangi kuşu/Bize hüzünlü görüşler, telörgüler/Beton gölgeler bağışlayan/Bunca yıl hangi bir kuşu,/ölür ölür ölür/Anlamıyor musun/Yok mu senin oğlun kızın" (S.29)

MUZAFFER UYGUNER

Gülten Akın'ın son kitabı **İlâhiler**'de yer alan ve çoğu "ilâhi" adını taşıyan şiirlerini ele almadan önce **ilâhi** kavramı üzerinde durmakta yarar görmekteyim.

Bilindiği üzere, **ilâhi,** dilimizde çeşitli anlamların karşılığı olarak kullanılmaktadır. Yazın alanındaki ilâhi, bir tanrı ya da bir kahramanı övmek için ve daha çok bir âyine bağlı olarak musiki eşliğinde okunan şiirlerdir. Mısır'daki piramitlerdeki metinlerden Hindistan'daki avestalara ve vedalara kadar dayanır. Eski Yunan yazınında da çeşitli amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. İslâm ülkeleri yazınında da oldukça yaygındır ve özellikle belirli bir makama göre topluca okuna gelmiştir. Bunların ölçüsü aruz ya da hecedir. Özellikle Türk yazınında hece ölçüsü yaygındır. Tekkeler dışında, camilerde ya da evlerde yapılan mevlit ve başka toplantılarda da ilâhiler söylenegelmiştir. İlâhilerin dörtlükler biçiminde yazıldığını görmekteyiz.

Gülten Akın'ın **İlâhiler** adlı kitabındaki ilâhi adı verilen şiirlerin ölçü ve biçim bakımından bu tanıtıma girdiğini söyleyemeyiz elbette. "Çağdaş ilâhiler" deyişimizin bir nedeni budur işte. Başlıklarında ilâhi sözcüğü bulunan şiirleri bu alışılagelmiş kalıplar içinde değerlendirmek istersek aldanırız. Bunları bir musiki eşliğinde okumak ya da okutmak da sözkonusu değildir. Bunlar, günümüzde yaşayan ve toplumsal bir kargaşa içinde bunalan bir ananın, anaların yürek yangısının şiirleşmesidir. Belki de, çok eski yıllardan bu yana yaşayan ilâhi anlayışında ortak tek nokta budur.

Gerçekten de, **İlâhiler**'de yer alan şiirlerde, bunalan bir ozanın, bunalan bir ananın yürek çırpınışlarını, yürek yangısının şiirleşmesini buluyoruz. Sabırlı olmak zorunda bulunduğunu anlayan, direnç içinde yaşaması gerektiğine inanan; bu yangılar, direnme zorunluğu içinde zaman zaman Tanrıya sığınan, zaman zaman kendi benliğindeki güçlerden yüreklenen, zaman zaman da yüreğinin toprağında özlemleri büyüten ve bu özlemlerle yaşayan bir ozanın şiirleridir bunlar. İmgelerin bol olduğu, simgelerin duldasında ve özenle seçilmiş sözcüklerin musikisinde, lirizmin inceliğine giden ince bir yolda bizi de alıp götürür umutlar dünyasına. Bir mutasavvıf kadar kendine dönük, bir inanmış kişi kadar Tanrısına yakın ve Pir Sultan'lar kadar içten başkaldıran kişi olarak görürüz ozanı. En umutsuz dizelerinde bile umudun aydınlığını buluruz. Gelecekten umutludur, Alaz torundan umutludur.

Ozanın bunalımını daha ilk şiirde buluruz: "Darıdan uffağım da/ Dünya sığar içime/ Dünyalara sığamam/ Sığamam oğul" (s.6). Böyle bir döngünün içinde, fesleğen ekip sardunyalar diker; umudu ve direnci onların gelişmesinde gözler, onlar gibi boyun eğmeden, doğanın içinde yaşamak ona mutluluk verir. "Alaz Toruna Ninni"de, "Üşüyoruz, yastığımız kar, yorganımız dondu/ Oğul arı yaban arılara tutuklu, gelemez/ Sen gel bizi kurtar" diyerek gelecekten de umutlu olduğunu söyler.

"İnanan İçin İlâhi"nin son dizelerinde, inanan insanın gücünü söyler: "Ey inanan/ Sen ey inanan/ Aracısız konuş kendinle" (s.15). İnançlı kişinin herşeyi yenebileceğine, bütün acılara, yoksunluklara katlanabileceğine bu dizeleriyle gösterir inandığını. "Sanılır ki şu koskocaman/ Geçişken karanlık/ Usulca ezerek karartır maviyi/ Bütün rivayetler ve düş biçimleri/ Kutsal kitaplar/ Bunu böyle yazar" (s.66). Ama, o inanır ki, mavi gene mavi kalacak belki de masmavi olacaktır. Çünkü, "Geçer, bir demdir, hüzünler de ezinçler de/ Kayalar çözülür, sızar duru sular/ Bir kuş konar yorgunluktan bitmiş omuzlarımıza/ İnler kendi tuzağına düşmüş avcılar/ Nedir? Umutlardan hoşlanıyor muyuz?" (s.77).

Bu direncin ve umudun yanında, bir çok şiirinde onu karamsarlık içinde de buluruz. Toplum içindeki öldürümler, insanın insana yaptığı kötülükler de böyle bir karamsarlığa iter onu. "Bir İncekara Küçücük Oğlana İlâhi" de, tutuklarevindeki oğlunu ziyarete giden ve o arada itilip kakılarak yere düşen, elindekiler çamurlara belenen ananın acısını duyumsar içinde.

Sonra "Acılar İçin İlâhi"yi yazar, yüreğinde artro septal deffekti olan bir ananın acısını "Artro İlâhi" de şiirleştirir. "Sarı Gelin Türküsü"nde, bir halk kişisi diliyle, tutuklarevinde yatan bir yiğitin nişanlısına seslenir: "Cümle hal insan halidir/ Yiğit başına iş gelir/ Bendi mapusane olur/ Oy sarı gelin/ Dolar gürleyi gürleyi" (s.45). "Eller İlâhisi"nde ise tutuklarevindeki bu delikanlı için lirizmin doruklarına varan, sözcüklerin bütün gücünü ortaya koyan, anılardan ve yaşamdan örülmüş, yangın bir yüreğin yanıklığını ve acılarını pekiştirmiş bir şiir yazar (s.20-21).

İlâhiler, insanın yakarışıdır bir bakıma. Halkımızın ya daHalklarınyakınışıdır. Bu yüzden, ilâhilerdeki sözcükler ve deyimler daha çok halkın kullandıklarıdır ve dizeler halk konuşmasından uzağa düşmez pek. Gülten de bu şiirlerinde halk söyleşinden uzağa düşmemiştir. Halkla bir arada yaşamış bir ozanın daha başka bir şiir diline iltifat etmesi de düşünülemez zaten. Bu bakımdan ilâhilere baktığımızda zengin bir deyiş özelliği ve sözcük buluyoruz. "Bulut olsam olurum/ Göğe ağsam ağarım/ Güzleri gezerim Yağamam oğul" dörtlüğünde (s.60). hem halk sözcükleri, hem de deyişi vardır. "Bozulmadı bikez, eğmedi başını" (s.9), "Gülten Akın acep gidişlerdesin/ Acın dinlencede değil/ Özlemin kanıyor/ Mülkün örselenmiş/ Ürünün dağılmış/ Hangi yaz seni nennileyebilir" (s.19), "Kendi işemiği içirilmiş" (s.35), "Nasıl üremiştik gösteriyorlardı/ Burgaçlar burgaçlar burgaçlar içinde" (s.37). "Önce beni çiğner

Gülten Akın'a sorular

SENNUR ŞEZER

Önce neden bu kitabın adı "İlâhiler" desem? İlâhilerin hangi özelliğinin bu kitaptaki şiirlerle örtüştüğünü düşünüyorsun? İlâhi yaradan da seslense, benim bildiğimce bir yakarış bir övgü şiiridir. Senin şiirinin tavrında ise sevdaya, inanca övgü olsa bile, hiç yakarı yok. Yanılıyor muyum?

İlahiler Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın ürünlerindendir. Tarihin dediğini kısaca özetlersek: 13. yüzyılda Anadolu'ya Moğol akınının başlamasıyla, Selçuklu İmparatorluğu bir yıpranışın alt-üst oluşun içine girmiştir. Bu kaynayan kazan içinde insanlar bir kurtuluş özlemine, yol arayışına zorlanmışlardır. Tarikatlar belirmiştir. Bu tarikatlara bağlı insanlar tekkelerini kurmuşlardır. Bu tarikatları yönlendi-

ların dirimini yok etmek" üzerinde duralım. Başka bir yazıda da "av" sözüyle betimlemiştin bu süreci. Bence olayın sanata dönüştürümü, olayın dirimini yok etmiyor, dirimi sonsuzlaştırıyor. Mumyalama gibi değil, bir yüzün taşa işlenişi gibi. Yalnız belki çizgilerde bir iki değişiklik olur. Senin de söylemek istediğin buydu belki. Ne dersin?

"Yaşam ve Şiir" adlı yazımdan bir parça almışsınız. O paragraf aynen şöyle: "Şiir yazmanın bence en önemli noktası yaşamın sanata dönüştürüldüğü noktadır. Sanat için, yaşamın olayları birer niceliktir. Onun sanatsal niteliğe dönüştürümü bir bakıma dirimini yok etmektir. Sanata dönüştürme sürecinin uzunluğu kısalığı ozanın öznel durumuna göre değişir." (Şiiri Düzde Kuşatmak 33)

simler görürüz. Çiğdir onlar. Hayatın dirimini, sanatın dirimine dönüştürememişlerdir.

İlk kitabının yayımlanışından bu yana otuz yıla yakın bir süre geçti. Söyleyişinden içeriğine geçirdiğin değişimi, durulmayı şiir deneyimine mi, yoksa toplumumuzdaki dönüşümlere mi bağlamak doğru olur sence?

İlk üç kitabımdan sonra, yani 60'larda şiirimde bir değişim oldu. Bu değişimin kaynağı elbette hem toplumsal dönüşümler, hem kişisel dönüşümler hem deneyde yetkinleşmedir. Bunu bir çok kez açıklamıştım. "Şiiri Düzde Kuşatmak" içindeki söyleşilerde ayrıntısıyla vardır.

"Şiiri Düzde Kuşatmak"ın sunusunda ozanların şiirlerinden başka bir şey yazma-

KISA/KISA...KISA/KISA...

Hazırlayan: Semih GÜNER

KUŞU SULAR İÇTİ
Tevfik H.Şenyuva / Şiirler
NİTELİK / Ankara 1984 / 64 Sf.

Tevfik Şenyuva'nın, Nitelik yayınlarının ilk kitapları arasında yer alan bu yapıtı; ozanın dostluğa, sevgiye, insanca yaşama değin şiirlerini içeriyor. Şenyuva, oldukça duru bir dil ve yer yer güçlü imgelerle oluşturduğu şiirlerini dört ayrı bölümde toplamış.

"Duymadınız dostlarım benim duymadınız / birdem olsun limanıma / demirleyip yüreklerinizi / dalgalarca gövdelerinize çarpan / sesimi duymanıdınız (...) Anlamadınız dostlarım benim anlamadınız / Sel olup kökünüzü çürüteceğimi / sandınız da mutluluğunuza yağdığımı anlamadınız"

MRS.STONE'UN ROMA BAHARI
Tennessee Williams /Roman
Çev: Fatih Özgüven
ADAM / İstanbul 1983 / 116 Sf. /200 TL.

Amerikalı oyun yazarı Tennessee Williams'ın, en başarılı kısa romanlarından biri olan "Mrs. Stone'un Roma Baharı", Fatih Özgüven'in çevirisiyle Türkçeleştirilmiş. Yapıtta, Williams'ın öteki kısa romanlarında ve oyunlarında gördüğümüz kadın-erkek ilişkileri, cinsel sorunlarıyla toplum dışına itilen kadınların dramı odaklanıyor.

"Beni kimsenin kendim olduğum için arzulamayacağı bir an gelecekse eğer, hiç kimse arzulamasın daha iyi."

DÖRTLÜKLER
Ataol Behramoğlu / Şiirler
VARLIK / İstanbul 1983 /60 Sf./150 TL.

Ataol Behramoğlu'nun ilki 1980 yılında basılan "Dörtlükler"inin ikinci baskısı da okurlara sunuldu. "Dörtlükler", beş bölümde toplanmış şiirlerden oluşuyor. Bu bölümlerde; toplum, aşk, doğa, yaşam, ölüm üstüne yazılmış dörtlüklerle, güncel dörtlükler ve yergiler, ozanın kızına seslendiği dörtlükler ve üç ülkeden izlenimleri yansıtan dörtlükler yer alıyor.

"Kızım, küçük pembe çiçeğim benim / Yavrum, güvercinim, bebeğim benim / Hepsinin üstünde, hepsinden önemlisi / En doğal, en insanca emeğim benim"

BİLGİ KURAMI SANAT KURAMI
Manfred Buhr, Alfred Kosing/Derleme.
Çev: Veysel Atayman
BİRİM/ İstanbul 1984/ 73 Sf./225 TL.

Nesnel gerçekliği yansıtmanın iki ayrı yolu olarak bilinen bilgi ve sanat kuramlarını birbirini bütünleyen unsurlar olarak inceleyen bu yapıtta, özellikle 'aydınlanma' sonrası dönemin irdelenmesine, incelenmesine ve eleştirisine yer veriliyor.

Toplum, insanın bilinçli ve örgütlenmiş türsel yaşamı anlamına geldiğinden, sanatlar toplumsal yaşam ile işlevleri gereği sımsıkı bir bağ kurmak zorundadırlar; ayrıca toplumsal bilincin bir bölümünü ve özgül bir biçimini oluştururlar."

HER SABAH YENİDEN
Hakkı Gümüştaş / Öyküler
SANAT-KOOP./İzmir 1984 /80 Sf./200 TL

Hakkı Gümüştaş, geçtiğimiz aylarda kitap yayımlamaya başlayan Sanat-Koop.yayınları arasında çıkan bu kitabında, yaşamın değişik kesimlerinden gelen insanların, sorunlarından, umutlarından, çilelerinden, duygularından kesitler veriyor.

"Yıl bin dokuz yüz elli dört... Ege denizi mavi dalgalarını, hafif meltemini ve sinsi emellerini yolluyor kıyıya. Öfke gözbebek-

gi birikimiyle eğilmenin sağlayacağı yararlar, yöntem bilgisinin de ötesinde tam bir ufuk genişlemesidir. Ancak Batıdaki romans ile roman arasındaki gelişim bağını bilen bir araştırıcı, Türk edebiyatında romanın kökenini âşık hikâyelerine ve meddah geleneğine bağlayabilir. Ahmet Mithat Efendi'nin anlatım tekniğinde dikkati çeken "araya girmeler", Alman edebiyat bilimine aşinalığı olanlara **romantik ironi**'yi çağrıştırıyor. Roman yazarının, anlatı illüzyonunu zaman zaman kırarak ortaya çıkması, okuyucuya sorular yöneltmesi onun fikrini almak istemesi, nasıl anlattığı hakkında bilgi vermesi, yazarlığının sırlarını paylaşmalarına izin vermesi olarak tanımlanan romantik ironi, Alman edebiyat tarihinde Chr. M. Wieland'ıa (1733-1813) başlar, ama daha sonra Alman romantiklerinde yaygınlaştığı için bu adla anılır olmuştur. Okuyucuyu aktif hale getirmek, onun zaman zaman anlatının yalancı dünyasından (illüzyon) çekip alarak düşünmeye çağırmak, ancak istediği zaman onun dikkatini yine o kurmaca dünyasına çevirme gücüne sahip olduğundan emin romancının işidir. Ahmet Mithat Efendi'nin bu yanı, sanırım gerçekten üzerinde durulmaya değer önemli bir özellik.

Recaizade Ekrem'in "Araba Sevdası"nda iç monolog tekniğini 1886'da uygulamış olduğunun ortaya çıkarılması dünya edebiyatı açısından küçümsenmeyecek bir katkıdır. Alman edebiyatında bu tekniğin ilk uygulandığı örnek olarak pek önemsenen "Leutnant Gustl" (A.Schnitzler) mesela 1901'de yayımlanmıştır.

Berna Moran, incelediği romanların orijinallerini esas almakla sadeleştirilmiş baskılarının eserlerin sanat özünü yansıtmada güvenilir olmadıklarına da zaman zaman işaret etmiş olmaktadır. "Araba Sevdası"nın, sadeleştiricisi Fâzıl Yenisey'in elinde ne hale geldiği başlı başına bir olay. (Bak. s. 69-70).

"Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış" belgelere dayalı, ikinci elden literatürle hesaplaşmayı ihmal etmeyen bilimsel bir inceleme. Yazarın kendi iddialarında, edebiyatın kişisel algılamaya ve dolayısıyla yoruma elverişliliğinin bilinci içinde ılımlı ve çekingen tutumu gözden kaçmayacak kadar belirgin. Zaman zaman bu tutum şöyle sözlerle vurgulanıyor:

"Eğer Adıvar'ın tezini doğru anlıyorsam çözüm..." (s. 139-140).

Ya da "Ukalâca bir kesinlik iddiası gütmeden diyebiliriz ki birinci bölüm sıkıntılı, ikincisi neşeli..." (s. 231)

"Anladığım kadarıyla, Huzur, Mümtaz'ın bir masal dünyasına benzeyen..." (s. 250)

Berna Moran, ele aldığı romanlara karşı bilimsel mesafeyi korumak, onları güçlü oldukları yanı teşhis ederek değerlendirmek yolunu izliyor. Siyasal ve toplumsal mesajı olmayan, ama estetiğe gösterdiği özen ve bireyin iç dünyasına yaklaşımlarıyla iddialı eserlerin de hakkını verdiğini görüyoruz:

"Bu tür romanların başarılı örneklerini okurken kişilerin iç dünyasına biz de dalar, ilginç ruh halleriyle yüzyüze gelir, onların sorunlarına katılırken kendi yaşantı dünyamızın zenginliğini fark eder ve roman usta bir yazarın yapıtı ise, **Aşk-ı Memnu**"da olduğu gibi romandan bir mimari eserin verdiği tadı da alırız." (s. 280)

"Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış"ta belirtmek istediğim bir özellik de bütün bilimselliğin yanısıra eserin zevkle okunan, rahat anlaşılan bir sohbet tonuyla kaleme alınmış olması. Sayın meslekdaşım Berna Moran'ı edebiyat bilimimize bu önemli katkısından dolayı candan kutlarım. Eser, başta Türkologlar olmak üzere bütün edebiyat meraklılarına tavsiyeye değer.

Prof. Dr. Gürsel Aytaç
D.T.C. Fak. **Ankara**

rense, tarihsel açılardan yükselen Tasavvuf düşünüşüdür.

Tasavvuf'a göre, **varlık** bir bütündür. **Yaradan** ve **Yaradılan tektir.** Yaradan **insanda** tecelli etmiştir, tüm varlıklar gibi. İlahi söyleyen aşıktır. Aşktır söyleten. Bu aşk Tanrı'ya, ama insanda tecelli eden Tanrı'ya yöneliktir. Çoğu kez, o yüzden sevda soyut bir sevda değildir. Bu sevdanın iletildiği biçimlerse, hayatın açılarından, insanın kendisinden kaynaklandığı için, konulara bağlandığı için, üretilip kaynağa döndüğünde, nesnel yerini bulur. Somutlaşır.

Tarihsel acılar dedik, inanç dedik. Bunlar, içerik açısından, sizin anlatımınızla, "örtüşme" konusunda yetiyor.

Yakarması mı eksik benim ilahilerimin? Bu çağda nasıl bir yakarma bekliyorsunuz benden? Şununla yetinmeniz gerekir: Her başkaldırı öte yüzünde bir yakarmadır. Kendi vanımızda olması gerekenlere. İnsana, insanlığını bilmesi, gereğini yapması için bir yakarı. Bu yakarı gündelik, alçaltıcı bir yakarı değildir. Çünkü kişisel beklentilerin değil, insanca bir uyarının iletimi amaçlanmıştır.

"Şiir yazmanın bence en önemli noktası yaşamın sanata dönüştürüldüğü noktadır. Sanat için yaşamın olayları birer niceliktir. Onun sanatsal niteliğe dönüştürümü bir bakıma dirimini yok etmektir" demiştin bir yazıda. Bu yazı, **"Şiiri Düzde Kuşatmak" adlı kitabında da yer aldı. Bu "olay-**

Bu düşüncenin doğruluğunu mu tartışacağız yoksa sizin getirdiğiniz, benim düşünceme karşılık olmayan bir anlatımın tartışmasını mı yapacağız? Konu eğer birinciyse, önce o beğenmediğiniz düşünceyi biraz açmam gerekecek. (Bence gereği yok ya.)

Biz toplumcu gerçekçi ozanlar, hayata da sanata da eytişimin çizgisinden bakıyoruz. Her nesne, her olay, her insani durum ortaya çıktığı anda, sav ve karşı sav diyebileceğimiz zıtlardan, bir sıçramayla birliğe ulaşmıştır. O anki durumunu konumunu almıştır. Bu sıçrama ve oluşum nitel bir oluşumdur. Sav dediğimiz, karşı sav dediğimiz oluşum, durum ve konumlarsa, nesnelerse, onlarda "kendileri için" bir niteliktir. Ama zıtların birliğine sıçradığında, o durum, konum, nesne için sav da karşı sav da birer niceliktir. Özür dileyerek, sık başvurulan suyun buhara dönüşümü örneğini bir kez daha yansıtayım. Su "kendine" bir niteliktir. Ama buhar içinse, bir niceliktir. Isı tamam olup kaynama ve buharlaşma gerçekleştiğinde, artık sudan sözetmeyiz. Yeni bir nitel oluşumla, suyun dirimi buharın dirimine aktarılmıştır. Su buharda sürmektedir.

Yaşamla sanat arasında da benzer bir ilgi vardır. Şiir bir nitelik olarak ortaya çıktığında, kaynağı yaşam da olsa, o yepyeni bir üründür artık. Yaşamdan bu ürüne aktarılan nicelik yine nicelik olarak kalırsa, sanat gerçekleşmemiş demektir. Öyle şiirler, öyküler, re-

malarının gelenekselleştirildiğine değiniyorsun. Bu geleneği şiiri bir eğlence aracı gibi gören camkule kentsoylularının yarattığını söylüyorsun. Oysa, böyle bir geleneği kurmak isteyenler şiiri ve ozanı değerlendiren bir eleştiri ve eleştirmen geleneğini de getirmek zorundaydılar. Bizi hem şiir yazmak, hem şiir geleneği ve öteki ozanlar üstüne konuşmaya zorlayan onların dilsiz sağırlıkları değil mi?

Yok. Kimseye dilsiz, sağır dememeliyiz. Her kulak efsanedeki sirenleri işitebilir mi? Kulağınız neye ayarlıysa, onu işitirsiniz. Diliniz neye ayarlıysa onu söylersiniz. Onlar da izliyorlar, değerlendiriyorlar, eleştiriyorlar.

Bizimse, kendi bakış açımıza yakın eleştirmenimiz yok değil. Sayıları da giderek artıyor. Tıpkı ozanlarımız gibi. O sunuştaki değini başka bir amaçla yazıldı. O amaç, bir ozan olarak niye düze indiğimizin açıklaması. Diyorum ki orada:

"Kim unutturmaya çalışırsa çalışsın, biliyoruz, ülkemiz şiirinin geleneğinde işlevsellik vardır, halk için, hayat için. Bu işlevselliğin bir sonucu da, ozanın neyi, niçin, kimin için yazdığını bilmesi, bunun hesabını vermesi. Düze inmesi, bir sis çanı gibi uyarıcı olması da var. Genç ozanlara birikimini açık seçik aktarma görevi de var."

Yetmez mi?

Sevgiyle.

diyordu/ Olamadı sözünün sahabı/ Ana dedikleri" (s.49), "Ağudan halkolmuş bunların hepsi/Alınlarında yatay üç çift elif" (s.51), "Gün karanısında gökyüzüne/Bir benek mavi düştü" (s.66), "Gizil gizil açan bir çiçeği" (s.74) ve "Işgın gibidir asmanın ucunda" (s.75) derken bunu görüyoruz. Bu yönde daha birçok örnek elbette verilebilir bu kitaptan. Bu özelliği, daha önceki kitaplarında da buluruz.

Gülten Akın, gerek halk kaynağından ve gerekse kendi iç kaynağından yararlanarak özgün ve ilginç imgeler yaratmakta; gene özgün ve kendine özgü simgeler kullanmaktadır bu şiirlerinde. "Sabır İçin İlâhi" adlı şiirde "Yüreğimde kıldan testere/ Bir yanartaşı yürüyorum döne, döne/ Hayatın dilvermez karıncasıyım" (s.12) dizelerinde onun bu ustalığını görmüyor muyuz? "Eflâtun İlâhi" de "Yazıları tersinden okuyorlar/ Biz de biliyoruz, okuyan da bilir/../ Zulümün durağı yitik oldukça/ Kavga gündemden düşmüyor" (s.18-19) dizelerinde de özgün imgeler var. "Yok, sevdiklerine göstermesinler/ İncinir demirler, üzülür dağlar" (s.33) dizeleri de özgün bir imgedir kanısındayım.

Maviyi ezmek isteyen karanlığı yaşayan, toplumsal burgaçları yüreğinde duyumsayan, yüreği kıl testereyle kesilip doğranan, gene de sabrı ve direnci deneyen, "karacık ufacık incecik" oğulun özlemini çeken Gülten Akın, **İlâhiler**'de toplanan şiirleriyle gerçek bir ozan olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Bu kitabında da, şiirimizin özgün örneklerini buluyoruz.

lerinin derinliklerinde yanıp yanıp sönüyor. Sinirler gergin. Gün, fırtına öncesi dinginliğini yaşıyor. Suskunluk tüm yüreklerde hançer gibi saplı."

BİR POLİTİKACININ PORTRESİ
Stefan Zweig /Belgesel Roman
Çev: Burhan Arpad
SAY/İstanbul 1984/İkinci Basım/287 Sf./ 450 TL.

Devrim yılları Fransa'sında, siyaset sahnesinde oldukça sık ve zaman zaman etkin rollerde görülen Joseph Fouche'nin yaşam öyküsünü konu alan bu roman; siyasetin çamuruna bulaşmış bir insanın yaşamı boyunca karşılaştığı acı durumları en gerçekci biçimde gözler önüne seriyor.

"Fouche, yoksulluk dünyasında ve hayat zorluklarında pek çok uzun süren geceden sonra, sabah rüzgarının kokusunu alır en sonunda. Ülkede yeni bir güç, yeni bir yönetici oluşmaktadır ve Fouche, ona hizmet etme kararı vermiştir. Bu yeni iktidarın adı paradır."

İSTANBUL İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN GREVİ (1920)
İsmail Göldaş / İnceleme-Araştırma
İstanbul 1984 / 96 Sf./250 TL

Öğretmenlerin 1920 yılında gerçekleştirdikleri ilk greve ilişkin basılı kaynakların azlığından, hatta yokluğundan yakınanlar için bir başvuru kitabı. Öğretmen İsmail Göldaş ın "Milli Kurtuluş Savaşı'nda Öğretmenler" adlı çalışmasından sonra bu kitap da, alanındaki boşluğu doldurmak üzere bir kaynak kitap olarak okurlara sunuluyor.

"Kurtuluş Savaşı yıllarında mesleğe 300 kuruş maaşla atanan bir öğretmenin eline, harp zammı vs. dahil 15 TL geçmektedir. Bu maaş, gerek savaşın beraberinde getirmiş olduğu genel yoksulluk, gerek ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı ve gerekse karaborsa, vurgunculuk, aşırı zam ortamında, öğretmenin asgari bir geçim düzeyi sağlamasından oldukça uzak bir ücrettir."

GENÇ KIZLAR VE SORUNLARI
W.B.Pomeroy
Çev:M.Serdaroğlu
YAPRAK /İstanbul 1984/151 Sf./300 TL.

Amerikalı psikolog Pomeroy'un, genç kızlarla genç erkeklerin karşılayabilecekleri sorunları, bu sorunlara yaklaşımlarını, özellikle de bu sorunların cinsel ağırlıklı olanlarını inceleyen, çözümleri ile ilgili bilimsel ve istatistiksel bilgiler veren bu yapıtı; gençlerin cinsel sorunlarına çözüm getirebilecek ciddi bir yapıt.

"Bu kitapta, bir genç kızın cinsel yaşamı açısından, daha iyinin olabilmesi için gerekli bilgiyi vermeye çalıştım. Kızların cinsel yaşamları ile ilgili en yeni ve güvenilir bilgileri genç kızların anlayabileceği şekilde sunmaya ve karmaşık dünyamızdaki yerlerini olumlu bir şekilde doldurmalarına yardımcı olmaya çalıştım.

Kayıp bir Greene romanı bulundu

Graham Greene'in bundan hemen hemen 40 yıl önce yazdığı, ancak sonra kaybolan bir romanı bulundu. "Onuncu Adam" adlı eserin, önümüzdeki yıl yayınlayacağı bildiriliyor.

Greene, romanı 1940'lı yıllarda MGM stüdyoları ile çalışırken yazdığını, sonra da tamamladığını bile unuttuğunu belirtti.

Yazarken MGM arşivinde bulunan romanın 1985 şubatında yayınlanmasını kabul etti.

Işıl Özgentürk'le söyleşi

"Her alanda bilincin bulandırılması dönemini yaşıyoruz"

MELTEM UYSAL-ADVİYE ALTINARDA

Kasım ayında soğuktan insanın içini titreten bir gün. Yağmur hazırlığı içinde kararmış bir gökyüzü var üstümüzde.

Biraz sonra Işıl Özgentürk'le karşılıklı oturup bir söyleşide bulunacağız. Işıl Özgentürk'ü telefondaki sevecen sesinden tanıyoruz.

Kapının zilini çalıp bekliyoruz. Kapı açılıyor ve Işıl Özgentürk içten bir gülümseyişle bizi içeri alıyor. Sımsıcak çayla bezediğimiz söyleşimize başlıyoruz.

Öykülerinizin, röportajlarınızın esin kaynağı nelerdir?

—Öykü, röportaj, oyun, senaryo, bunların hepsi farklı birer alandır. Tümü de aslında bir yazarlık serüvenidir. Fakat herbirinin ayrı bir tadı vardır. Ben röportaj yazarlığını çok severim, çünkü bana hayatı öğretir.

O kadar karmaşık bir ülkedeyiz ki biz, değerlerin, yerin kaydığı bir ortamdayız. Türkiye'de bence yer kayıyor, insanlar da kayıyor. İnsanlarla birlikte değerler de kayıyor. Bu değer kaymasını, kendinizi ne denli zorlarsanız zorlayın oturduğunuz yerden kestiremezsiniz. Evinizde oturup, 80.500 tane kişilik de düşünseniz bir röportaja çıktığınızda hiç beklenmedik, umulmadık olaylarla karşılaşırsınız. Bu bana müthiş bir keyif verir. O insanlarla birlikte saatlerce konuşurum, yemek yerim, hatta en büyük acılarını paylaşırım. Kısacası röportaja çıktığımda, onlardan biri olurum. Ve bu bende entelektüel sıkıntı dediğimiz; yani öykü, senaryo, bir oyun yazarken, bir yazarın çektiği sıkıntıyı alır götürür.

Peki, nerden bulursunuz bu insanları, örneğin bir röportajınıza konu olan Güllü Hanımı?

—Diyelim ben başka bir hatun tanıyorum, Gülsüm diye. Beni çok seviyor, onun röportajını yapmışım, gelmiş bana dertlerini anlatmış. Gülsüm'e, "Gülsümcüğüm, ben böyle bir işe girişiyorum, beni birileriyle tanıştır" diyorum. Tabii tanımadığınız bir insanın evine çat kapı gidemezsiniz. Yanımıza foto muhabirlerini alıp, Gülsüm'le gidiyoruz.

Benim büyük bir avantajım var. Girer girmez, o ortamın bütün kişileriyle nasıl konuşulacağını artık öğrenmiş bulunuyorum. Bu, deneyimler sonucu elde edilmiş bir şey. Bir de ben üç yıl sokak tiyatrosu yaptım. Sokakları ve insanları iyi bilirim, onun da yararı var tabii...

Önce, çay kahve sohbeti... Zaten, "Ben röportaja geldim" diye söze başlayamazsınız, çünkü bu ürkütücüdür. Karşınızdaki insan sizi tanımıyordur ve hemen "benim bunda kârım ne" diye soracaktır. Öyle ya, benim ondan bir çıkarım var, röportajıma malzeme olarak kullanıyorum. Onun kârı ne bu işten? İşte bu noktada röportaj yazarı, soruyu sorana bu işten kârı olmadığını, ama kendisinin insanları anlatmak istediğini, bu anlatılanlarla birike birike bir yere gidilebileceğini, belki de sorunların bir gün çözüme varabileceğini gayet açık bir şekilde vurgulamalıdır. Bunları açıklamadan size hiçbir şey vermezler. Özel hayatlarına ilişkin en ufak bir bilgi edinemezsiniz. Fakat bir kere o dostluk başladı mı siz artık bir röportaj yazarı olmaktan çıkıp, sırdaşları, arkadaşları olmuşsunuzdur. O zaman fotoğraf çekebilirsiniz, kadınlarla cinsel sorunlarından, çocuklarının problemlerine değin her konuda konuşabilirsiniz. Erkeklerin bile bütün problemlerini size anlattıklarını görürsünüz. Bu da hiç görmediğini, dört yıl sonra ona hediye getirdiğinde çocuğun anneden kaçtığını ve asıl ona bakan teyzeye sarıldığını ve tüm mahallenin onu Sementha diye çağırdığını anlatırsanız, röportajınızı toplumsal bir platforma oturtmuşsunuz demektir. Röportaj yazarlığında mümkün olduğu kadar geniş açıdan bakmanız gerekir. Bir bilim adamıyla, bir sanatçıyla konuşuyorsanız elbette ki daha kısıtlısınız. Belli sorular hazırlayıp soracaksınız ama konunuz hapishanelerse neyle karşılaşacağınızı bilmiyorsunuz. Diyelim kadınlar bölümündesiniz, yirmibeş tane kadının ortasında öylece duruyorsunuz. Konuşmaya başlayınca yavaş yavaş gruplaşmalar da başlar. Bu gruplaşmayı hemen anlamak zorundasınız; zinacıların çok aşağılandığını göreceksiniz, esrarcıların sürekli yalan söylediğine tanık olacaksınız. Ve tüm bunların arasında gerçek olanı yakalamaya çalışacaksınız.

Kısacası röportaj yazarlığı masa başı yapı-

"Türkiye'de bence yer kayıyor, insanlar da kayıyor. İnsanlarla birlikte değerler de kayıyor".

"Yazarlar, sinemacılar, tiyatrocular şimdi değişmekte olan

Tütengil gibi bilim adamları olduğuna inanıyorum. Yani bu toprakları keşfetmeye çalışan, aynı zamanda geniş bir bakış açısı olan bilim adamı. Bu çalışmanın benim hayatımda önemli bir değişiklik yaptığını söyleyebilirim. Sonra tiyatro ile uğraşmaya başladım. Bu da sokak tiyatrosu ile oldu.

Sokak tiyatrosu olgusunu biraz açar mısınız?

—Sokak tiyatrosu olgusu, ileriki tarihlerde çok yer verilecek, şu anda önemsenmeyen bir olgudur. Üç yıl süren bir çalışmadır ve bu üç yıl içinde beş oyun çıkarılmıştır. Ve bunların hepsi sokaklarda oynanmıştır. Davullarla insanlar toplanmış ve oyunlar sergilenmiştir.

O yıllarda toplumsal olayların bir takım etkileri oldu mu çalışmaya? Niye sokak tiyatrosu? Neden herşey yolunda giderken, okul sürerken, birden sokak tiyatrosu olayı başlıyor?

—Şimdi şöyle bir duyguya kapılıyorsunuz: "Bir genç insan olarak ben bir şeyler yapmalıyım" diyorsunuz. Ekonomi öğrenimi artık yetçıkmaya başladı. Ve buna bağlı olarak tiyatro-edebiyat-sinema bu toplumsal hızın gerisine düştü. Bunlar benim özel düşüncelerim. Örneğin 12 Mart olayı yaşanmıştır. Fakat bunun romanı yazılmamıştır. Ortaya çıkan romanlar eskimişlerdir ve gerçekten 12 Mart'ı anlatmaktan bence uzaktırlar. Yazarlar, sinemacılar, tiyatrocular, şimdi değişmekte olan Türk insanını yakalama peşindedirler. Bence bu yakalama en kötü öykü alanında başarılabiliniyor. Çünkü öykü daha demokratik. Her alandan insanlar öykü yazıyorlar.. Böylece öykü diğer dallara nazaran daha çok yayılıyor. Bu değişimin yakalandığını romanda pek göremiyoruz. Tiyatroda ise hiç göremiyoruz. Sinema alanında da 5-6 tane film bir şeyler yapmaya çalışıyor.

Olağanüstü dönemlerde piyasadaki sanat dergilerinde bir artış, buna karşılık siyasal nitelikteki dergilerde bir azalış oluyor. Bunu açıklarken, sanat dergileri hakkında genel bir değerlendirme yapar mısınız?

—Bütün olağanüstü dönemlerde bu durum görülür. Siyaset suyun altına çekilir, edebiyat ve sanat su üstüne çıkar. Suyun üstüne çıkan edebiyat ve sanatın da bence ne olduğu önemlidir. Yani olağanüstü dönemde suyun üstündeki edebiyat ve sanat nasıl bir sanattır? Nereye kadar buna izin verilir? Temel soru budur.

Olağanüstü dönemlerde bütün dünyada sanatçılara önemli işler düşer. Söylenecek sözler vardır, onları söylemeleri gerekir. Bu nedenden dergiler artar. İnsanlar bir anlamda siyasetten zorunlu olarak uzaklaştıkları için edebiyat ve sanata yönelirler. Siyasetin gerilediği dönemde sanat ortadadır.

Dergilere gelince; Şu anda Türkiye'de çok fazla dergi çıkıyor. Hepsi yaşadığına göre, hepsi okunuyor demektir. Bu dönemde kimsenin cebinden para verip de dergi çıkarmak gibi bir fantezi peşinde olduğunu sanmıyorum. Çok pahalı çünkü. Dergilere baktığınızda her türlü dünya görüşünün, yazınsal alandaki yansımasını görüyorsunuz. Bu da çok iyi bir şey bana göre. Her okuyucu kendisine uygun olanı seçebilir. Kısaca ben dergilerin çoğalmasından yanayım.

Bu durum bir değer karmaşısına yol açmaz mı? Türkiye'de eğitim düzeyi ve buna bağlı olarak sunulan ürünler hakkında neler söylersiniz?

—Olağanüstü dönemlerde bir takım yazarlar, tiyatro oyunları, sinema ürünleri özellikle ön plana çıkarılır. Bu bilinçli bir politikadır. Ve sindirilen, geri plana itilen bir ekip de bu dönemde söz konusudur. İşte değer karmaşası dediğimiz şey burada yaratılmaya çalışılır. Karamsar, nihilist, hayata küsmüş, hayatın hiçbir alanında hiçbir şeyin yapılamayacağını öne süren edebiyat yapıtlarının ya da fotoroman esprisindeki tiyatroların, fotoroman düzeyindeki filmlerin ön plana özellikle çıkarıldığı gerçeği sözkonusudur. Bu dönemin bir gereğidir bu. Ben size çok ciddi bir örnek vereyim: İki yıl önceAda'dayken genç bir gruba rastladım. Önce havadan sudan konuşmaya başladık. Konuşma devam ederken bir kız arkadaş bana, "Sevgi bitmişse hayat da bitmiştir" dedi. Ben bir an duraladım, artık yapılacak bir şey kalmamıştı. Bu 19 yaşındaki genç arkadaşın söylediklerini dönem dönem ben de söyleyebilirim; ama 19 yaşında bir insan bana bunu söylediği zaman çok üzülürüm.

Tanpınar'ın Huzur romanına düşünsel ve çözümleyici bir bakış

ZEKİ YUSUF BORAZAN

Toplumsal ve psikolojik açıdan, içinde zaman zaman doğru, zaman zaman yanlış veya tartışılabilir, ancak zengin içerikler taşıyan bir çalışma karşısında Dünya Savaşının hemen öncesi dönemleridir. Dünya huzuru aramakta, insanlar huzuru aramakta, fakat bunu gerçekleştirebilmek için bulabildikleri yol, ya kendi kendilerini ya da birbirlerini yemekten ibaret kalmaktadır. Kişisel ve toplumsal mutluluklar ele geçirilse de, çeşitli etkenlerle yitirilmekte, sağlıklı ve sürekli olamamaktadır.

Tanpınar'ın Huzur romanındaki ekonomik-siyasi tavır: Açıkça faşizm ve komünizm arasında bir yerdir. Bu yer, kişiye, kişinin yetenek, hak ve özgürlüklerine yer arayan, ancak bireyi de, toplumdan soyutlamadan ele alan, geçmiş-gün-gelecek ilişkisini yitirmeden, kendi gerçeklerimizden kalkılarak tavır alınmasını, hareket edilmesini öneren, toplumsal bir görüştür. Siz ister buna milliyetçilik, ister liberalizm, isterse sosyal demokrasi adını verin, sonuç değişmez. Zaten Huzur romanı, aynı zamanda bir arayışın da romanıdır. Doğu ve Batı uygarlıklarının gerçekleri karşısında, iki ayrı dünyayı da tanımak olanağı bulmuş bir yazarın, satırlar boyunca, aydınlık bir zekâ, duyarlı bir yürek eşliğinde, kendi değerlerimizi, doğrularımızı aramasına tanık oluruz. Böyle bir çalışmada, "Mutlu bir toplumda huzurlu insanlar" formülünün aranışını, uygar, çağdaş Türk toplumunun kuruluşuna, düşünsel katkıda bulunmak istemini sezmemek mümkün değildir.

Psikoloji: İnsanı tanımak, kişiliklerini, bir psikolojik çabayla, duygu ve yaşantılarıyla yansıtmakta ustadır yazar. Bilgi ve deney birikimleriyle olaylarını kurar, kahramanlarını yaratır ve yaşatır. Romanın tümünü oluşturan, yaşam, karakter, duygu ve düşünceleriyle, her birinin bir bölümü oluşturduğu İhsan, Nuran, Suat, Mümtaz kişilikleri, psikoloji biliminin verilerine uygun, inandırıcı ve başarılıdır.

Toplumsal Yönden: Ele alınan aile tipleri orta ve üst sınıftan insanlardır. Belli bir yaşama standartının üzerinde yaşadıkları söylenebilir. Adada yaşarlar, geçmişten, köklü ailelerden gelirler, aralarında asistan olanlar, hatta Avrupa'yı görenler vardır. Yeniyken bile eskiye bağlı ve onu yaşayan kahramanlar, denilebilir ki, ne geçmişin ne de yarının tam insanı olamadıkları için, bugünün sağlam ve tutarlı değerleri üzerine yaşamlarını kuramamakta ve bir geçiş döneminin insanları olarak, belli bazı acılar yaşamaktadırlar: Geçmiş eski, gün belirsiz, gelecek kaygılıdır.

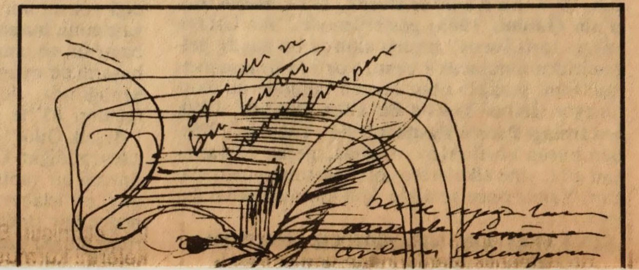
Romanın Kurgusu: Birbirinin devamı olan ilk ve son bölüm arasındaki iki kısım, geriye dönüşlerle verilmekte, yaşananlar adeta tekrar anımsanmakta ve değerlendirilmektedir. Ayrıca yapıtta, insanların ve toplumların kendi kendileriyle ve birbirleriyle savaşanları yani iç ve dış gerçeklik, belli bir koşutlukla yürütülmektedir. Dil akıcı, romanın dokusuna uygun, anlatım zengin, uslûp özgündür. Yapıtta olay, devinim az, buna karşılık benzetmeler, ruhsal, tarihsel, toplumsal çözümlemeler zengindir. Resimsel ve müziksel ögeler romanda geniş yer tutar. Yazarın konularına, bağnaz olmayan akılcı bir tutumla, bilgi ve sevgiyle yaklaştığını söyleyebiliriz.

Olumsuzluklar: Yapıtın dili, zaman zaman genç kuşaklarca anlaşılmayacak denli Osmanlıca, Farsça, Fransızca, İngilizce benzetme ve sözcüklerle doludur. (Hüddam, Veyl, Tahaffüz, Müraik, Fiction, Engaje, Preparasyon).

Eski değerlerin gerektiğinden çok öne çıkarılarak, benimseteyim derken, neredeyse göze sokulduğu ve kimi yerlerde sıkıcı, uzun nutuklara dönüşerek, romanın dokusuna zarar verdiği dikkati çekiyor. Ayrıca eskinin yerini alacak olan yeni, yeterince işlenmemiş, üzerinde açıklıkla durulmamıştır. Beri yandan sanatçı, çeşitli konulardaki önyargılarını da romanın satırları arasına geçirmekten kendini alamamış ve bu tutum, hem yapıt, hem kendisi için talihsizlik olmuştur.

Sonuç: Romanın tartışmaya çalıştığı konulardaki gelişmelere bir göz atarsak: İsabetli bir devlet politikasıyla girmediğimiz son büyük savaşta, dünyada yeni dengeler oluşmuş, Osmanlı kalıntı ve özlemleri büyük ölçüde bitmiş, Atatürk Türkiye'si ve onun insanları, yeni, lâik, çağdaş aşamalara ulaşmış, fakat yapıta konu olan sorular bitmemiştir. Bitmemiştir çünkü, uygarlık kültür, kalkınma, insanın ve toplumun huzuru, mutluluğu, iç ve dış uyumu sorunları evrenselsorunlardırve insanlık tarihi boyunca gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Çelişkiler sürdükçe de, başlangıçtan geleceğe üzerinde düşünülmeye devam edilecek, mutlu bir dünya cenneti özlemlerinin yaratılması savaşımı, aralıksız sürdürülecektir.

Özetle, Huzur romanı, getirdiği psikolojik, toplumsal, tarihi ve düşünsel soru ve savlarıyla yazıldığından 47 yıl sonra da, güncelliğini yitirmeden, üzerinde durulmağa değer bir roman kimliğinde görünmektedir.

çok zor bir şeydir, hele Türkiye gibi bir erkek toplumunda. Artık size de yazma yeteneğinizi kullanmak kalır.

Yazma yeteneğiniz dışında elde edilen malzemeyi ülke gerçekleri bütünü içinde kotarmak sorununuz var. Öyle değil mi?

—Evet, onu çarpıcı bir biçime getirmek gerek. Diyelim Almanya'da bir röportaj yapıyorsunuz. Almanya'da şu kadar insan yaşıyor, işte ben şunla konuştum, şunu dedi, "dediğiniz zaman röportajınızın çekici bir yanı kalmıyor. Elde ettiğiniz malzemeyi Türkiye'nin bütünü içinde kullanmak zorundasınız. Bir örnek vermek istiyorum: "Ben Almanya'daki Türk işçilerini anlatırken Adana'daki bir çocuğu anlattım bu röportajın içinde. Adı Sementha idi. Çok tuhaf bir şey, Sem'in annesi, babası Almanya'daydı ve o sırada Sementha olayı henüz Türkiye'ye gelmemişti. Onlar bu Tatlı Cadı filminden etkilenip, çocuklarına Sementha adını koymuşlardı. Ve dört yıldır çocuklarını görmüyorlardı. Şimdi siz bu olayı, "işte bir kız gördüm, adı Sementha" diye anlatırsanız hiçbir şey ifade etmez. Ama bir annenin dört yıldır çocuğunu

Türk insanını yakalama peşindedirler".

lamayacak bir iş. Aslında insan her an röportaj yapar gibi yaşamalı bence.

Sizin iktisat öğrenimi gördüğünüzü biliyoruz. Oysa çok farklı bir alanda çalışıyorsunuz. Bu durumu açıklar mısınız?

—Şimdiye kadar hiçbir şekilde rakamlarla ilgili bir iş yapmadım. Şanslı bir üniversite dönemim olduğunu, çok iyi hocalarla okuduğumu söylemek isterim. Burada Tütengil'in adını özellikle anıyorum. Kendisi çok saygı duyduğum bir bilim adamıydı. Üniversitedeki ilk ödevim, "Fikirtepe Gecekondularındaki Sosyal Hayat"tı. Tütengil Hoca bana bunu tez konusu olarak vermişti. Ve ben hayatımda ilk defa elimde bir defterle oralara gittim. Hiç bilmediğim bir ortamdı. İki ay sonra, üniversite arşivinde olduğunu tahmin ettiğim bir araştırmayla geldim. Bana Tütengil'in pekiyi verdiğini sevinçle söylemek isterim. Tütengil çok Türkiyeli bir bilim adamıydı. Şu anda Türkiye'nin en çok ihtiyacı olan bilim adamı tipinin

memeye başlıyor. Ve o sıralarda toplumsal olayların da etkisiyle sokakta oynamanın size cazip geldiğini görüyorsunuz. Sokaklarda, meydanlarda, biz insanlara kendi sorunlarını anlatan oyunlar oynadık. Epik, dramatik, herşey vardı. Türkiye'de yapılan ilk sokak tiyatrosu denemesiydi. Ve üç yıl sürmesi büyük başarıydı. O işin motoru olanların hepsi şu anda kendi alanlarında başarılı olan kişilerdir.

Toplumsal olaylardan, toplumsal olayların Türk yazını üzerindeki etkilerine geçebilir miyiz?

—Bence Türk yazarları Türkiye'yi 68'e kadar bilim adamlarından, politikacılardan daha iyi anlatabilmişlerdir, yani toplumun önünde gidebilmişlerdir. Örneğin Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal, Orhan Kemal gibi. Ancak 68'lerden sonra Türk toplumu, çok hızlı bir değişim içine girdi. Köylerden kentlerden gelen yeni bir insan türü, yeni bir aydın türü, yeni bir genç insan türü ortaya

Kimsenin bu denli büyük bir karamsarlığı bu genç insanlara aşılamaya hakkı yoktur. Ama bu dönemde bu özellikle yapılır. Tıpkı uyuşturucunun birden bire Türkiye'de ön plana çıkarılması gibi. Çünkü uyuşturucuyu tehlike olarak ön plana çıkarmak merak duygusu uyandırır. Ve boşluktaki genç insan bir süre sonra, bu yalancı cennete merak sarar. Bunlar hep bıçakucu şeylerdir. Olaya bir de başka bir açıdan bakalım. Şu anda sinemalarda bazı filmler oynuyor, bilmem izliyor musunuz? Bütün değerleriyle yiğit bir Anadolu delikanlısının magazin basını tarafından seks sembolü olarak sunulan kadınlarla bu filmlerde büyük aşklar yaşaması Türk seyircisine sunulmakta ve Türk seyircisi bunu izlemektedir. Burada seyirci için o kadın gerçekten bir seks sembolüdür ama buna karşın temiz Anadolu delikanlısı bu kadına platonik bir şekilde aşıktır. Sizce bu nasıl açıklanabilir?

Her alanda bilincin bulandırılması dönemini yaşıyoruz. Ama umutsuz olmamak gerek, her karmaşadan mutlaka sağlıklı bir şeyler doğar.

Madaralı Roman Ödülü üzerine Fikret Madaralı ile konuşma

Yüreklendirmeden ünlendirmeye kitap sattırmaktan okutmaya...

MEHMET GÜLER

Sayın Hocam. "Madaralı Roman Ödülü" bu yıl on yaşını doldurup onbir yaşına girdi. Bu ödül hangi gereksinimden doğdu, nasıl gelişti? Kısaca özetler misiniz?

Ben Tonguç'la birlikte 11 Eylül 1950'de açığa alındım, ardından mesleğimden oldum. O yıllarda maddi ve manevi yönden büyük sıkıntılar çektim. Benim için en büyük sıkıntı çok sevdiğim öğretmenlikten ayrı kalmaktı. Bunu bir türlü kabullenemiyordum. İçimde gün gün derin acılar, izler bırakıyordu. Açlık korkusunu yenip maddi durumumu düzelttikten sonra, bu mesleğin ilkelerine uygun doyum yolları aramaya başladım. Bu yıllarda öğrencilerim olan Talipler, Başaranlar, Baykurtlar, Makallar, Emin Özdemirler yetişip gelişiyorlar, bunlar bana sürekli coşku veriyorlar, destek oluyorlardı. Benim tutunacağım tek dal Köy Enstitüleri, Köy Enstitülerin yetiştirdiği sanatçılardı. İyi bir yazar olmak da yıllardır içimde mayaladığım özlemimdi. Ama olamamıştım. Kendimi Köy Enstitülü yazarlarda buluyor, onlarla çoğalıyor, daha da çoğalmak istiyordum. İşte öyle özgün bir yol bulmalıydım ki, tüm bu özlemlerim kitlelere yayılmalıydı. İçinde Köy Enstitüleri olmalıydı, Köy Enstitülerinin yetiştirdiği ürünler olmalıydı. Kitaplar, sevgiler, dostluklar bulunmalıydı. Arayıp da bulduklarımın içinde en uygun olanı roman ödülüydü. Bu düşüncemi 1973 yılında Fakir Baykurt'a açtım. Fakir sevindi, olumlu buldu. Böyle bir ödülün yazın dünyasında devinim yaratacağını, yeni adları yazmaya özendireceğini, eski yazarların daha çok okunup yayılmasında aracılık edeceğini söyledi. "Madaralı Roman Ödülü"nün ilk çatısı böyle çatıldı.

Yani buluş sizden, mimari Fakir'den desek olur mu?

Olur elbette. Niçin olmasın.

"Madaralı Roman Ödülü"nün "Köy Enstitülü sanatçılarla, bunların dünya ve estetik görüşüyle sınırlı" olduğunu söyleyenler çıktı. "Madaralı Roman Ödülü"nün temel ilkelerinin altını çizer misiniz?

1973'de yayımladığımız "Madaralı Roman Ödülü"nün 8. maddesi aday romanlarda şu nitelikleri arar:

a-Halktan yana ilerici bir öze sahip bulunmak,

b-Cumhuriyet ve demokrasi ilkelerine ters düşmemek.

c-Pürüzsüz ve arı bir Türkçeyle yazılmış olmak,

d-Türk romancılığının geldiği çağdaş aşamanın altında olmamak.

Şimdi sorarım sizlere; bu ilkelerin neresi "Köy Enstitüleri"nin dünya ve estetik görüşüyle sınırlı?" Ama şunu da içtenlikle itiraf etmek zorundayım: Ben köyden çıkmış bir insanım. Bir ağaç gibi kököm o topraklarda, o insanlarda. Her dalda yetenekli insanların bu bakir milyonların içinde olduklarına inanırım. Bu gün de değişen bir şey olmamıştır. İşte Köy Enstitüleri bu kabuğu çatlatmış, ilk ışığı buradan vermiştir. Bu kurumlar bir inancın, bir coşkunun, kısacası halkçı imecenin ürünleridir. Dünyada ilk kez Tonguç tarafından kuram ve pratiği hazırlanmış özgün bir eğitim sistemidir. Köy gerçeğini doğal olarak en iyi anlayan, duyan yazarlar bu halk imecesinin içinden çıkmıştır. Yukarda adını saydığım ve daha sayamadığım 700, evet 700 kadar irili ufaklı yazar bu kurumların bağrından yetişmiştir. İşte benim kökümün uzandığı toprak bunların toprağıdır. "Madaralı Roman Ödülü"nün, Köy Enstitülerinin kuruluş günü olan 17 Nisan'da açıklanmasının elbette bir anlamı vardır. Bu gün "Madaralı Roman Ödülü" on yaşını bitirip on bir yaşına girmişse, ve bundan sonraki yıllarda da yaşayacaksa, işte bu ruhla, bu coşkuyla yaşayacaktır. Tüm bu gerçekleri açık yüreklilikle söylerken; "Madaralı Roman Ödülü"nün "Köy Enstitülü yazarlarla ve bunların dünya ve estekik görüşleriyle sınırlanmış ve dondurulmuş olmadığını" söylemem de dürüstlük olur sanıyorum. Köy Enstitülerine şu ya da bu yolla karşı çıkanlar, ya da çıkmak isteyenler, bunu açıkça yapamayınca, "Madaralı Roman Ödülü"nü üstü kapalı küçümseme, yoksama yollarına başvurmuşlardır. Bu güne dek verilen 10 roman ödülü yazarlarının içinde Köy Enstitülü çıkışlı olarak tek Taip Apaydın vardır. Demek ki, "Madaralı Roman Ödülü" gücünü belli bir ruhtan, coşkudan alıyor, ama, belli bir dar grubun çıkarlarına angaje olmuyor.

> "Madaralı Roman Odülü"nün, Köy Enstitülerinin kuruluş günü olan 17 Nisan'da açıklanmasının elbette bir anlamı vardır. Ancak Ödül, Köy Enstitülü yazarlarla ve bunların dünya ve estetik görüşleriyle sınırlanmış ve dondurulmuş değildir."

Zaman zaman, "Fikret Madaralı yazın dünyasında, özellikle Türk romancılığında adı olmayan birisi..." yollu yazılara raslıyoruz.

Roman ödülü koymak için ille de ünlü bir yazar olmanın gereğine inanmıyorum. Dünya görüşümden, sanat tutkumdan gelen bir coşku bana bu gücü vermiştir. Son yıllarda ekonomik durumu düzelmiş bir insan olarak paralarımı kumarhanelerde, eğlence yerlerinde, içki masalarında tüketebilirdim. Başkaları gibi sünnet düğünlerinde on milyon lira harcayabilirdim. Sık sık Avrupa gezilerine çıkabilirdim. Tüm bu savurganlıklar yerine kültür ve sanat dünyasına kendi çapımda paramı ve yüreğimi koymuşsam suç bunun neresinde? Bir özveri kınanabilir mi? Yukarda sözlerden ayrı; "Madaralı tüm bunları adını reklam etmek için yapıyor", diyenler de var. Allah bile; "küntü kenzen mahfiyen feahbeptü en uğrefe fehâlâktühlak", yani; "ben gizli bir hazineydim; bilinmeyi, sevilmeyi istedim, mahlûku yarattım" demektedir. Ayrıca; ilk yıllarda "Madaralı Roman Ödülü"ne karşı olduğunu söyleyenler, sonradan Madaralı ödülünün yazın dünyasında kendine yer açtığını görünce eski söylediklerini unutup yeni yapıtlarıyla ödülümüze katılmışlardır. Bu durumlar başarımızın göstergesi değil midir?

Birkaç örnekle yetinirsek; "Nobel Ödülü" Albert Nobel'in ölümünden (1896) **"Goncourt Yazın Ödülü" de Goncourt kardeşlerin ölümünden (1870/1896), bizde ise "Sait Faik Öykü Ödülü" yazarının ölümünden (1954) günümüze dek sürüp geldiler. Tanrı gecinden versin; "Madaralı'nın ölümünden sonra, adınıza düzenlenen bu ödül yaşamını sürdürebilecek mi? Bunun "objektif ve subjektif" koşulları bir araya getirilmiş midir?**

Kişi olarak ölümlüyüz. On yılı aşan bir deneyimden sonra Türk kamu oyunca tutulmuş bulunan "Madaralı Roman Ödülü"nün süresiz yaşamasını sağlamak için babamız adına kurulmuş bir vakfımız vardır. 1985 yılından sonra ödülün tüm giderlerini bu vakıf sağlayacaktır. Nobel ödülü bir vakfa, Goncourt ödülünün bir enstitüye, Sait Faik ödülünün bir derneğe (cemiyete) dayanarak ayakta kaldıkları gibi, "Madaralı Roman Ödülü" de sürekli bu vakfın desteğinde yanında duyacaktır.

Sakıncası yoksa "Madaralı Roman Ödülü"nün "maddi portresini" açıklar mısınız?
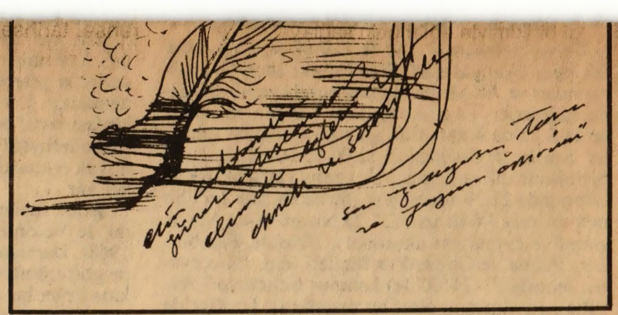
1973'de kurulduğunda ödül alan yazara 10.000 TL. veriyorduk. Bugün 50.000 TL.'na çıkarılmıştır. Seçici kurul üyeleri ise, on yıldır maddi karşılık beklemeksizin büyük bir özveriyle bu ödülün serpilip gelişmesi için çaba göstermişlerdir. "Madaralı Roman Ödülü" bir nicelik ödülü olmaktan çok bir nitelik ödülü haline gelmiştir. Adnan Binyazar, birkaç gün önceki mektubunda (Berlin 16 Mart 1984); "Artık Madaralı Ödülü Türkiye'de oturmuş, nesnel bir ödül olarak ağırlığını daha da duyuracaktır" diye yazıyordu. Bu görüş giderek daha da yaygınlaşacak. İnanıyorum buna.

Ödülün işlevine inanmayanlara rastlıyo**ruz. Bir ödül koyucu olarak bu konudaki düşünce ve gözlemleriniz önemli olmalı.**

Ödülün işlevine inanmayanların samimi olacaklarını sanmıyorum. "Madaralı Ödülü"'nden ilk yıllarda yapıtlarını çekip, Ödül gelişip yaygınlaştıktan sonra eski söylediklerini unutanları, verilen parayı ve şöhreti "arka cebime koyun" diyenleri gördük.

Kuşkusuz "Madaralı Roman Ödülü" alan yapıtlar hiçbir zaman sıradan yapıtlar olmamıştır. Ama bu yapıtlar ödül alıp, karnına "Madaralı Roman Ödülü" bandrolunu yedikten sonra, hızla II. III. IV. baskılara doğru yol almışlardır. Demek ki ödüllerin bir işlevi vardır. Yüreklendirmeden ünlendirmeye, kitap sattırmaktan okutmaya uzanan bir işlevi...

"İzleri Var" Hayatın

FAHRETTİN DEMİR

Seyyit Nezir, yetmişli yıllarda şiir yayımlamaya başlayan kuşağın önde gelen temsilcilerinden. Geleneksel in kesintisizliğinin bilinciyle yeni bireşimler arayan dönüştürücü bir şiir arayışında görünüyor.

"ŞİLİ DUYARLIĞI" (1976)ndan başlayarak, "ISRARLA" (1977), "BÜTÜN YARINLARDA" (1978), "DAĞLARI ÖYLECENE" (1981) bu tavrın somutlanmış örneklerini kapsıyor. Bir yanıyla günceli gözardı etmeden, yaşananı şiirin imbiğinden damıtırken, bir yandan dün-bugün-yarın bağlamında kalıcı özü arayan bir şiir bütünlüğüne ulaşmanın yollarını zorluyor. Bu bilimsel dönüştürücü tavır "Şiirin pırıltısını canlatan/Duygunun kocası bilim" (ISRARLA) dizelerinde ifadesini bulur, Seyyit Nezir'in şiirinde. Geleneği elden geçirirken irdeleyici ve eleştirici bir bakışla, geleceğe, ileriye ses veren öğelerin olumlanarak şiirleştirildiği görülür.

"İZLERİ VAR" bu şiir emeğinin son halkası. Şiirin kapsamını çizen bir sunuşla başlıyor. "Yaşanası hiçbir güzelliği boşlamaması" gereken şiir, hayatın her alanından, yaşananın binbir çehresinden görüntüler, izler sunuyor. Özellikle son yılların çalkantıları, kargaşası, yürek burkan tedirginlikleri.

"Hayırlı acılar", "Sır", "Sırasıdır iyiliğin yurduma", ve "İzleri var" bölümlerinden oluşan kitap, duyan, düşünen, tartışan bir şiir demeti sunuyor. Hayatın özsuyunu sağarak fışkırtan, kimi zaman yürek çizen, kimi zaman beynin kılcal damarlarında, en kuytu köşelerindeki kıvrımlarında kan olup dolaşan bir şiir. Düşünceyle duyarlığın ustaca emiştirilmesinin şiirsel kalıplara dökülmesi...

"İZLERİ VAR" Nezir'in şiir çizgisinde de önemli bir aşamayı vurguluyor. Zaten hep arayış, hep aşama içindedir Nezir. Kalıplaşma, kendini tekrar görülmez S.Nezir'de. Bu nedenle "İzleri Var"da öbür kitaplarına oranla daha damıtılmış bir şiir emeğinin ürünlerini toplamış.

Yaşanan günden ipuçları, ağırlıklar taşıyan şiirler geleceğe doğru açılarak uç veriyor; ağırlıkların, bungunlukların ucu açılıyor. "Toprağı hafif vuruşlarıyla kabartan bir çisenti sesiyle" kavrıyor hayatı. Sisle örtülü, görünmeyen, içten içe çiçeklenmeye hazır; kendini onaran, yenileyen dev hücrelerin tedirgin tıkırtıları duyuluyor: "Elim çoktandır yürek atışlarında, elimde izleri var/.../İzleri var, odur yenileyen sevecen soluğuyla bu koca gövdenin dokularını o büyük günlere doğru." (118)

Birtakım ölü duyarlıklardan hareket etmiyor, S.Nezir. Gününün, çağının sorumluluğunu taşıyan insanın şiirini yazıyor. Daha doğru ve yerinde bir söyleyişle hayatın şiirini yazıyor. O hayat ki, "Can derdi her şeyin üstündedir". O hayat ki, "küskünlüğüne iyi gelecek çırpıntılar" ondadır. "Canına can katacak sesler oralarda ayaktadır."

Ağır, bunalımlı günlerin baskısına direnişin şiirini geliştiriyor alttm alta. Hayatı, geleceği savunuyor. "Hiçbirşey yoktan değil, hiçbir yara/ saygındır herbiri, yaşadığımız günlerin ağırlığına." (17) Ama bu acılar doğurgandır. "Hayırlı acılar"dır, "Mutlu acılar"dır çekilen. "Bir çileye bin güzeli doğurtan acılar. "Şiirdir bu. Hayattır. Çekilenin umut kıvılcımlarıdır."

"Birikiyor" şiiri, emeğin, tarihin öznesiyle bilimin şiirleşmesidir. Şiirselin doruklarında gezindiği gibi, bilimi şiire yedirmenin, bilimle şiirseli emiştirmenin yetkin bir örneğidir: "Kanından aşka sırma karanfil/Sevdanın iliklerini çözen odur./.../Ve dün ve bugün ve en güzel gelecek/Sonsuz yarın odur/Her kitapta yeri var/Tek kutsal odur. "Bir başka yerde tarih konuşuyorsanki yüzyıllar ötesinden, geleceği aydınlatıyor o şiirli diliyle: "Dün ayrıydı, bugün başka, yarın büyük/Serencam üstüne serencam verildi/Spartaküs'ten Rosenberglere/Kanın cömertliğinde belalar gönderildi/Ter üstüne Ter, Ter üstüne Ter/Ve çeliğe cemre düştü."

"İZ" de ağır, bunalımlı günlerin tonlarca ağırlığı asılı havaya.Kuşkunun, tedirginliğin sarmalında karşılaşıyor, konuşuyor iki ARKADAŞ: "Örsten konuşuldu birara, çekiçten/Hak ve güçten, saksıyı delen çiçekten, fısıltıyla/Acaba bir ses kaldı mı havaya titreşen/Canlı bir antendir hava, yerin kulağı kaç para."

"Sırasıdır İyiliğin Yurduma", beş bölümden oluşan tek bir şiir. Şairin yurduna içlenerek, onu silkinmeye çağırışı. Üstüne düşen ölüleriyle her gün biraz daha eksilmektedir. 'Yüzü gözü" çizilmekte, "yeni yakası" kan içinde. "Temmuz, yüzünü büsbütün sıyırtarak geçti", yakın geçmişten izler, anıştırmalar. Yalnız şunu vurgulamak gerekir; S.Nezir, sadece anıştırmalara yaslanmıyor. Anıştırmaların geçiciliği, anıştırılanın belleklerden silinişi sonucu, şiirin imlediği gerçekliğin yitirilişi yalınkat şiirin kaçınılmaz akibeti. Anıştırılan durumun çarpıcılığından güç alan şiir, elbette, yazıldığı dönemdeki anlam ve imge yükünü koruyamaz. Oysa S.Nezir, anıştırmaları da geleceğe yönelik ipuçları ve imgelerle donatıyor: "Söz fide verir/Sessizliğin kalın ve sert kabuğunu çatlatır da/Söz fide verir/Dikmeye insanlarının yediveren bağrına."

S.Nezir, Geleneksel tema ve söyleyiş özelliklerinden de ustaca yararlanıyor. Halk dalkavukluğuna düşmeden, çürüyeni, gidiciyi yüceltmeden. Geleneksele takılıp kalma yerine, gelenekle olan kan bağını daha da geliştirerek, çağdaş duyarlıklara köprü kurma olarak uyguluyor bu tema ve söyleyiş özelliklerini. Geleneksel söyleyişlere çağdaş içerikler kazandırıyor.

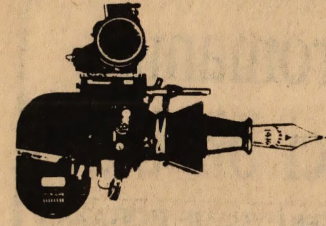
"Yok günde değil, yakındır, hak günde sorulur." (Birikiyor), "Mührü mülkümüzdür her devre devran" (Birikiyor) "Sır ile yeksan olduğun sıra." (Dünyaya hediyedir).

Neyi anlatırsa anlatsın, sığlığa, yalınkatlığa düşmüyor S.Nesir. Yüreğinden, beyninden damıtıyor şiirin özsuyunu.

Bir de şunu vurgulamak gerekir; güncel şiir denince, hep şiiri atlayan, varlık nedeni günü yansıtmak olarak belirlenenbir şiir akla geliyor çoğunlukla. Oysa bunun tersi de mümkün. Ölü duyarlıkların batağında kulaç atmadan, anlamsızlığın sırça köşküne sığınmadan da güncelin geçici etkisinden sıyrılmak mümkün. Yani Güncelle göbek bağını kesmeyen ama kalıcıyı ve şiire es geçmeyen bir şiir...

Bunun için de okumak gerekir Seyyit Nezir'i.

İzleri var-Seyyit NEZİR
YAZKO YAY. 1983

Sinemaseverlerin "iyi film maratonu" 23 Nisan'da başlıyor

"Sinema Günleri 84" şölenine hazır mısınız?

NEZİH COŞ

Sinema mevsiminin kısır geçmesi karşısında sinemaseverlerin dört gözle bekledikleri İstanbul Uluslararası Sinema Günleri 84, 23 Nisan Pazartesi günü başlayacak ve 6 Mayıs Pazar akşamı sona erecek. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı tarafından düzenlenen bu bulunmaz "sinema şöleni", bu yıl Uluslararası İstanbul Sanat Festivali'nin bünyesinden çıkarılmış ve bağımsız bir uluslararası film şenliği kimliğine kavuşturulmuş. Şenliğin, nisan-mayıs aylarına alınarak haziran-temmuz sıcaklarından kurtarılması olumlu bir uygulama. Öte yandan geçen yıl Türkiye dahil 14 ülkeden 35 filmin sunulduğu "Sinema Günleri"nde, bu kez 17 ülkeden (2'si kısa, 2'si orta metrajlı) 45 filme yer verilerek kapsam genişletilmiş. Şenlik süresi çeşitli nedenlerle 25 günden 14 güne inerken, salon ve seans sayısı artırılmış. Yine de, nitelikli filmlere susayanların, günde 2-3 film görerek de olsa, bu büyük maratona katılmaktan ve filmlerin büyük çoğunluğunu izlemekten geri kalmamalarını salık veririm. Çünkü şenlik izlencesi sık dış yolculuk yapma olanağı bulanların bile bir arada yakalayamayacağı bir film zenginliğine ve çeşitliliğine sahip.

REMBRANT'DAN LORCA'YA, PİCASSO'DAN GORKİ'YE...

İstanbul Uluslararası Sinema Günleri'nin temel özelliği, çeşitli sanat dalları ve sanatçılar üzerine ya da onlardan uyarlama yapıtlara ağırlık vermesi. Bu özellik bu yılki şenlikte de korunmuş. Böylece "Sinema Günleri 84", yalnızca sinemaseverler için değil, az sinemaya giden öbür sanat dallarıyla ilgili kişiler için de çekici bir görünüm taşıyor. Örneğin ünlü ressamlar Rembrandt ve Picasso ile ünlü yazar Marcel Proust üzerine üç ilginç film var şenlikte. Yine Lorca'nın, Gorki'nin, Shakespeare'in oyunlarından, Merimée-Bizet'in operası **Carmen**'den, Andersen'in bir masalından, çeşitli romancıların (örneğin Carlo Levi, Roger Vailland, Edgar Lawrence Doctorow) yapıtlarından uyarlamalar (sırasıyla Rosi, Losey, Forman) dikkati çekiyor. Bu arada özgün senaryolara dayanan kimi filmler de sanatçıların dünyalarına yönelik konular işliyorlar (Antonioni, Godard, M.Sen ve L.Brocka sinema dünyasından kişileri, Wenders bir polis romancısını, Wolf pop şarkıcılığına başlayan genç bir işçi kızı, Tarkovski bir müzikbilimcisini, Fellini çeşitli tiplerin yanı sıra opera sanatçılarını konu ediniyor).

G.M. VOLONTE ve J. İVENS İÇİN "SAYGI GÖSTERİLERİ"

İzlenecek filmler, şenliğin yukardaki özelliğini dile getirecek biçimde "Sanatlar ve Sinema", "Uyarlamalar" gibi bölümlerde toplanmış; birçok ilginç yapıtsa Üçüncü Dünya ülkelerinin de yer aldığı "4 Kıtadan Görüntüler" bölümünde bir araya gelmiş. Dört filmlik **"Gian Maria Volonté'ye Saygı"**, **"İstiklal Fedaileri"** 1968, **Lucky Luciano**, 1973; **İsa Eboli'de Durdu**, 1979; **Mario Ricci'nin Ölümü**, 1983) gösterileriyle "Bir Ustaya Saygı: Joris İvens" başlığı altında bu büyük belgeselciden sunulacak 1 uzun, 1 orta, 1 de kısa metrajlı film, şenliğin öbür önemli bölümlerini oluşturuyor (**İtalya Yoksul Bir Ülke Değildir**, 1960; **Sen Irmağı Paris'e Rastladı**, 1958; **Yağmur**, 1929). Ben bütün bu filmleri, aşağıda, geçen yıl yaptığım gibi, yine ülkelerine göre tanıtmaya çalışacağım. Yalnız önce şenlikle ilgili kimi gerekli bilgiler.

SİNEMALAR, SEANSLAR, İNCİ'DE "GECEYARISI GÖSTERİLERİ"

...lerin düzeyi konusunda ilk bakışta önemli bir gösterge.

İTALYAN FİLMLERİ YİNE BAŞI ÇEKİYOR

Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da "Sinema Günleri"nde İtalya, ağırlığını duyuracak. Bunun nedeni bu ülkeden sunulacak filmlerin nicelikçe olduğu kadar nitelikçe de baskın çıkması. Antonioni, Fellini Scola, 3 filmiyle Rosi ve Brusati'nin yanı sıra, Ivens ve Sovyet yönetmeni Tarkovski de İtalyan yapımı filmleriyle karşımıza çıkacaklar.

Michelangelo Antonioni'nin **Bir Kadının Tanımlanması** (İdentificazione di una Donna) adlı yapıtı, 1982 Cannes Şenliği'nde "35. Yıl Özel Ödülü"nü almıştı. Başrollerinde Thomas Milian ve Christine Boisson'u izleyeceğimiz kurdele, gelecek filminin ana kişiliğini oluşturacak kadın kahramanı araştıran, 45 yaşında, boşanmış bir yönetmenin öyküsü içinde, yine, günümüz toplumunda kadın-erkek ilişkileri üzerinde derinleşiyor ve olgun, incelikli bir Antonioni filmi olarak niteleniyor.

Federico Fellini'nin **Ve Gemi Gidiyor** (E La Nave Va, 1983) adlı görkemli son çalışmasını izleme olanağı bulmuştum. I. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı günlerde soylu ve yönetici sınıfın insanlarını, bu arada opera sanatçılarını bir araya getiren bir geminin yolculuğu çerçevesinde bir çöküşün, bir bitişin, bir yokoluşa gidişin değişik, simgesel bir anlatımı. Özgün, formda, her zamanki gibi şaşırtıcı ve güçlü bir Fellini filmi, ama bana yine de yönetmenin en iyi yapıtlarından biri gibi görünmedi.

Ettore Scola'nın 150 dakikalık **Varennes Gecesi** (La Nuit de Varennes, 1982) genellikle çok iyi eleştiriler almış bir İtalyan-Fransız ortak yapımı. Fransız Devrimi'nden hemen sonra 1791'de, Kral Louis XVI ve Kraliçe Marie Antoinette'in Paris'ten kaçtıkları günlerde, bir yolcu arabasının içinde bir araya gelen çeşitli sınıf ve kesimlerden insanların 16 saatlik birlikteliklerini konu alan film, o dönem Fransa'sının bir toplumsal tablosunu çiziyor; bugüne göndermelerde bulunuyor. Başrollerinde Jean-Louis Barrault, Marcello Mastroianni, Hanna Schygulla, Harvey Keitel, Jean-Claude Brialy gibi oyuncular var (Fransızca sözlü, İngilizce altyazılı).

Gelelim Francesco Rosi'ye. Gian Maria Volonté'li iki yapıtından **Lucky Luciano**'da (1973) bir Mafya şefinin kirli yaşamını yer yer röportaj tekniğiyle anlatan ve Mafya-iktidar ilişkilerini irdeleyen yönetmen, izleme olanağı bulduğum **İsa Eboli'de Durdu** (Christo si é Fermato a Eboli, 1978) ile en güçlü, en olgun filmlerinden birini imzalamış. Carlo Levi'nin özyaşamsal nitelikli romanını perdeye uyarlayan Rosi, 1935'lerde deneyimsiz doktor Levi'nin anti-faşist görüşleri nedeniyle sürgüne gönderildiği yoksul mu yoksul Eboli köyündeki tekdüze yaşamını, buranın insanlarıyla diyalog kurma çabalarını, vb. anlatıyor. Voloneé'nin çok yalın ve başarılı bir oyun verdiği film, 1979 Moskova Film Şenliği'nde, Polonyalı Kieslowski'nin "Sinema Günleri 83"te izlediğimiz **Amatör**'üyle birlikte "Büyük Ödül"e değer görülmüş... Rosi'nin yine izleyebildiğim **Üç Kardeş**'i (Tre Fratelli, 1980) de önemli bir yapıt. Üç erkek kardeş, bir sorgu yargıcı, bir islahevi öğretmeni ve sendikal eylemleri nedeniyle işinden atılan bir fabrika işçisi, analarının ölümü üzerine Güney İtalya'daki baba çiftliğinde buluşur ve sorunlarını tartışırlar. Konuş-

★ Bu yılki şenlikte Antonioni, Fellini, Rosi, Scola, Godard Fassbinder, Saura, İvens, Tarkovski, Goretta, Losey, Forman, Zanussi, Panfilov, M.Sen, L.Brocka, vb. yönetmenlerin ilginç yapıtlarını izleyeceğiz.

★ 15 günde, 17 ülkeden 2'si kısa 45 film sunulacak. Bunların 21'i çeşitli şenliklerde ödül almış yapıtlar.

★ Filmler, Emek, İnci, Gazi sinemalarıyla AKM sinema salonunda gösterilecek. Bilet fiyatı herkes için 200 lira. Seanslar 12.00 - 15.00 - 18.30 - 21.30 (AKM'de 21.30 yok: 4 salonda da 15.00 ve 18.30 seansları "anında çevirili"). İnci'de 4 kez de "Geceyarısı seansı" denemesi yapılıyor.

★ Üç yönetmen Gleb Panfilov, Krzysztof Zanussi ve Joris İvens ile ödüllü kadın oyuncu İnna Çurikova, şenliğin beklenen konuk sanatçıları.

★ Şenlik çerçevesinde 29 Nisan Pazar günü AKM'de "Sahne Sanatları ve Sinema" semineri var.

...emekçi bir genç kızı, zorba kral Charles V'in elinden kurtarıp sevgilisine kavuşturmasının şiirli öyküsü bu. Yönetmen, çizgi-film olarak ilk kez 1947-1953 arasında işlediği bu konuyu, yeniden ve daha ustalıklı bir anlatımla perdeye getirmiş. Süresi 87 dakika (İngilizce altyazılı).

İSPANYA'DAN 3 FİLMİYLE SAURA..

Günümüz İspanyol sinemasının Bunuel çizgisini izleyen önemli yönetmeni Carlos Saura, ilk kez "Sinema Günleri 84" aracılığıyla ve 3 filmiyle birden Türk seyircisi karşısına çıkıyor. Üçü de oldukça iyi eleştiriler almış, ilginç çalışmalar.. Saura, **Elisa, Hayatım**'da (Elisa, Vida Mia, 1977) kocasından ayrılmayı düşünen bir kadının, Kastilya dağlarında bir evde yalnız başına yaşayan babasıyla 20 yıl aradan sonra buluşmasını ve birlikteliğini işliyor; incelikle anlatılmış uzun konuşmalar boyunca çeşitli insani sorunları deşiyor. Geraldine Chaplin kadını, bu rolüyle Cannes'da ödül alan Bunuel'in unutulmaz oyuncusu Fernando Rey de babayı canlandırıyor (İngilizce altyazılı).

Geçmişte bale fotoğrafçılığı yapmış olan Saura'nın Lorca'nın ünlü oyunundan hareketle çektiği **Kanlı Düğün** (Bodas De Sangre, 1981) ise yapıtın bir çeşit bale-sinema uyarlaması. Filmin ilk bölümü **Kanlı Düğün**'ün balesini hazırlayan sanatçıları kuliste, makyaj sırasında ve prova çalışmalarında gösteriyor; ikinci bölümde başdansçı Antonio Gades'in koreografisiyle bu bale yapıtı sergileniyor. Ama kameranın üstün bir yorum gücü ve belirgin katkısıyla. Bu çok özgün deneme, Karlovy-Vary ve Cartegena (İspanya) şenliklerinde iki "jüri özel ödülü" kazandı. Kuşkusuz merakla beklenmeye değer (72 dakika, Fransızca altyazılı).

Üçüncü Saura filmi olan **Carmen** (1982)de **Kanlı Düğün**'e benzer bir anlatım taşıyor. Bu kez Merimee'nin ünlü **Carmen** öyküsünün (özgürlüğüne düşkün çingene kızı Carmen'le ona aşık olan ve-

ne, önce balenin provaları, hazırlık çalışmaları (yaratıcılık tutkusu), sonra temsili anlatılıyor; bu arada koreografın baş kadın dansçısına olan tutkusu da dile getiriliyor. İspanyol halk kültüründen, müziğinden, dansından (flamenca) özgürce yararlanan bu değişik deneme 1983 Cannes Şenliği'nde "Sanatsal Katkı Büyük Ödülü" ile 'Teknik Nitelik Büyük Ödülü''nü aldı (Fransızca altyazılı).

GORETTA-VOLONTE İŞBİRLİĞİ

İsviçre sinemasının en önemli birkaç yönetmeninden biri olan Claude Goretta da 1983 Cannes Şenliği'nde Gian Maria Volonte'ye "en iyi erkek oyuncu" ödülünü kazandırdığı **Mario Ricci'nin Ölümü** (La Mort de Mario Ricci) ile karşımıza çıkacak. Volonte, dünyada açlık sorunu uzmanı ama artık yazmayan bir Alman bilgini üstüne izlence hazırlamak isteyen bir TV röportajcısı. Bir İsviçre köyünde karşılaştığı bir İtalyan işçisinin öldürülmesi olayı ve yabancılara karşı gizli ırkçı tutumlar, onu bu olayların da nedenlerini araştırmaya yöneltiyor. Goretta, bildirisini TV gazetecisinin bu iki yönlü çabası içine yerleştiriyor. Film, Marcel Martin'e göre "yönetmenin anlatım yönünden en soğuk" çalışması. Ama Türk seyircisi için kuşkusuz ilgiye değer.

İKİ ALMANYA'DAN DEĞİŞİK ÖRNEKLER

Önce bir Fassbinder filmi. Sanatçının 1976'da TV için çektiği iki bölümlük (üç saatlik) **İstasyon Şefinin Karısı**'nın (Bolwieser) sinemalar için hazırlanan daha kısa biçimini izleyeceğiz. Oscar Maria Graf'ın bir romanından yola çıkan yönetmen, Nazizmin yükseliş yıllarında küçük bir Bavyera kasabasında geçen bir "aşk, aldatma, kıskançlık öyküsü"nü anlatıyor; insanın insana hükmetmesi, bağımsızlık gibi temalar içinde, küçük burju-

lon, ünlü Fransız yazarı Marcel Proust'un "Yitirilmiş Zamanın Ardında" adlı devromanını astımla boğuşarak yazdığı son 9 yılını, bakıcısı olan taşralı bir genç kızın, Celeste'nin ağzından anlatıyor. Chicago Şenliği'nde "gümüş ödül" alan filmin incelikli, titiz, başarılı bir sinema dili taşıdığı belirtiliyor. Başrollerde Jürgen Arndt ve Eva Mattes var.

Tanınmış tiyatro adamı Peter Stein de Gorki'nin aynı adlı oyunundan yaptığı **Yaz Konukları** (Sommergaeste, 1974) uyarlamasıyla şenlikte yer alıyor. Daha önce izlemiş olduğum yapıtı 20. yüzyıl başı Çarlık Rusyası'nda aydınların yaşamlarından hoşnutsuzluklarını, kendilerine bir çıkış yolu arayışlarını, Alman oyuncuların başarılı oyunlarıyla görüntülüyor. Ancak film, her şeye karşın tiyatro havasından kurtulabilmiş değil. Stein'ın **şenliğin ilk izlencesinde yer alan Derslik Düşmanı (1981) adlı ikinci bir filmiyse, sansürümüz tara**fından geri çevrildi ve yerini Italyan filmi **Istiklâl Fedaileri**'ne bıraktı.

Doğu Alman sineması geçen yıl **Goya** ile tanıştığımız en önemli yönetmeni Konrad Wolf'un, ölümünden (1980) önce, bitirebildiği son filmi **Solo Sunny** (1979) ile temsil edilecek şenlikte. Pop müzik tutkusu yüzünden fabrika işçiliğinden ayrılan 25 yaşında yetim bir genç kızın şarkıcılıkta yükselme tutkusu ve sevgi arayışı. 1980 Berlin Şenliği'nde Renate Krössner bu roldeki başarısıyla "en iyi kadın oyuncu" ödülünü alırken, film de FİPRESCİ (Uluslararası Sinema Yazarları Federasyonu) ödülünü kazanmış. Günümüz Doğu Alman toplumu üzerine ilgiyle beklenmeye değer bir gözlem.

Batı ve Doğu Alman filmleri "Sinema Günleri 84"te İngilizce altyazılı kopyalarıyla sunulacak.

ABD'DEN DÜZEYLİ ÇALIŞMALAR

ABD'den izleyeceğimiz 3 filmden **Carmen Jones**'a, şenlikte Saura'nın denemesinin yanı sıra, 1955'ten kalma ilginç bir **Carmen** uyarlaması olarak yer verilmiş. Otto Preminger, öyküyü 1950'lerde Florida'daki bir Amerikan askeri üssüne aktarmış. Carmen, paraşüt yapımında çalışan bir işçi kız, Don Jose üsten kaçan bir çavuş, boğa güreşi sahnesi Los Angeles Olimpiyat Stadı'ndaki bir boks maçı haline dönüştürülmüş; Bizzet'in müziğiyse korunmuş. Film, dramatik yapı bakımından pek güçlü sayılmıyor ama oyunculuğu (tümü zenci oyuncular), doğal dekorları ve yönetimiyle çok başarılı bulunuyor.

Alman yönetmeni Wim Wenders'in (geçen yılki şenlikte **Olayların Gidişi** adlı filmi gösterilmişti)**Hammett** (1980-1982) adlı ABD yapımı polisiyesi. Joe Gores'in, polis romanı yazarı Dashiell Hammett'i konu alan bir romanından hareketle, özel detektiflikten polisiye öykücülüğüne geçen yazarın içine karıştığı bir serüveni görüntülüyor. Anlatılan dönem 1928'ler, yer San Francisco. Yazarın yazdıklarını beğenmemesi, Hollywood için istemediği şeyler yazmaya zorlanması ilginç yönler. Wenders'in yapıtı, sonuç olaraksa "kara film" türüne saygı niteliğinde iyi anlatımlı bir çalışma olarak görünüyor.

Son ABD filmi, **Guguk Kuşu** ve **Hair**'in Çek asıllı yönetmeni Milos Forman'ın **Ragtime**'ı (1981). Forman, bu kez de Edgar Lawrence Doctorow'un ilk basımında 2 milyon satan ve 12 basım yapan aynı adlı romanını perdeye uyarlamış. 2 saat 35 dakika boyunca, birbiriyle ilişkili üç ailenin yaşamı içinde, 20. yüzyıl başı ABD'sini ce-

dan olan eşi İnna Çurikova, çok başarılı oyunlar veriyor.

ÜÇÜNCÜ DUNYA'DA BİR GEZİNTİ...

Şenliğin geri kalan yabancı filmleri, izleyicileri Hindistan'dan Brezilya'ya, Filipinler'den Yukarı Volta ve Cezayir'e bir geziye çıkaracak; bu ülkelerin toplum ve insan sorunlarından güncel ya da tarihsel boyutlu kesitler getirecek.. Hint sinemasının Satyacit Ray'dan sonraki en iyi yönetmeni sayılan Wrinel Sen'le bu yıl iki filmi aracılığıyla tanışacağız. **Sıradan Bir Gün** (1979) Kalküta'da, iki odalı bir evde barınan 7 kişilik bir emekli memur ailesinin güç yaşam koşullarını anlatıyor. Çalışarak evin geçimini sağlayan büyük kızın bir akşam eve geç kalışı ve dönmeyeşinin aile içinde yarattığı gerilim filmin iskeletini oluşturuyor (Fransızca altyazılı)...

Sen'in **Açlığın Peşinde** adlı sonraki filmi (1980), 1943'te yaşanan ve 5 milyondan çok insanın ölümüne yol açan kıtlık olayını sinemalaştırmak için bir Bengal köyüne gelen bir film ekibinin gündelik sorunlarını, iç çelişkilerini ve köylülerle ilişkilerini anlatıyor; 1943'teki sorunların 1980'de de sürdüğünü vurguluyor. Toplumsal gerçekci türdeki bu ilginç yapıt, Hint Ulusal Şenliği "en iyi film" ödülü dışında, 1981 Berlin Şenliği'nde "gümüş ayı" ödülüyle Protestan ve Katolik Jürileri ödüllerini almış (İngilizce altyazılı).

Filipinler sinemasının en önde gelen temsilcisi Lino Brocka da son yıllardaki iki filmiyle tanınacak. Bunlardan **Bona** (1980), ailesini ve okulunu bırakıp fimlerde figüranlık yapan bir oğlanın peşine takılan, giderek onunla yaşamaya başlayan bir genç kızın öyküsü (Fransızca altyazılı)... **Angelo Marcado** (1980) ise Carlo J. Caparas'ın ulusal düzeyde ünlü bir çizgi-romanından hareketle, bir çetenin saldırısına uğrayan bir kadın kahramanın saldırganlardan tek tek öç alışını işliyor. Film, 1983'te Fransa'nın Nantes kentinde yapılan Üç Kıta Film Şenliği'nde "büyük ödül"e değer görülmüş. Brocka'nın fimleri, toplumsal, yoksulluk, şiddet, kurban kadın ve çocuklar gibi tema öğeleri içeriyor.

Sırada Brezilya'dan Hermano Penna'nın 1983 Ulusal Gramado Film Şenliği'nde en iyi film, oyuncu, yardımcı oyuncu ve sinema yazarları ödüllerini alan **Çavuş Getolio** (Sargento Getolio, 1983) adlı filmi var. Yapıt, 1940'larda ülkenin en yoksul yöresi olan kuzeydoğuda, bir çavuşun bir siyasal tutukluyu bir başka kente götürmesini anlatıyor. Uzun yolculuğun sonunda gelen bir emir, ülkede yönetimin değiştiğini, tutuklunun serbest bırakılması gerektiğini bildirir. Oysa iki insan arasında kişisel bir düşmanlık oluşmuştur. Bu beklenmeye değer yapıt, Fransızca altyazılı bir kopyayla sunulacak.

Yukarı Volta filmi **Tanrının Bağışı** (Wend Kuuni, 1982) de daha az ilginç görünmüyor. Afrika'ya beyazların gelişinden önceki dönemde geçen öykü...

GECEYARISI GÖSTERİLERİ

Bu yılki gösteriler, hiç de yüksek sayılmayacak tek bilet fiyatıyla (200 lira) Emek, İnci, Gazi sinemaları ve AKM sinema salonunda yapılıyor. Sinemaseverler, 14 gün boyunca, her gün bu salonlarda 3 ya da 4 ayrı film görme olanağına sahipler. Senslar üç sinema için 12.00-15.00-18.30- 21.30 biçiminde düzenlenmiş. Üç seans yapacak AKM salonunda 21.30 seansı yok. Buna karşılık İnci Sineması'nda 4 film için (27,28 Nisan ve 4,5 Mayıs cuma ve cumartesi akşamları, Brusati, Fassbinder, Penna ve Godard'ın filmleri için, "Geceyarısı seansları"/24.00'de) konmuş bulunuyor. Avrupa için alışılmış olan bu uygulama Türkiye'de ilk kez "Sinema Günleri 84" çerçevesinde denenecek ve bakalım ilgi görecek mi?

"ANINDA ÇEVİRİ" UYGULAMASI

Şenliğin 41 yabancı filminin 14'ü İngilizce, 6'sı Fransızca, 4'üde **(İstiklal Fedaileri, Lucky Luciano, Valentina, Vassa)** Türkçe altyazılarla sunulacak (1 kısa film ise sessiz). 4 salonda da 15.00 ve 18.30 seansları "anında Türkçeye çevirili" olarak gerçekleştirilecek. Ancak İtalyanca olan 7 film için 12.00 seanslarında da "anında çeviri" yapılacağı bildiriliyor. Bu arada Lehçe ve Filipin dilinde gösterilip altyazısı bulunmayan iki yapıt (Zanussi'nin **Evlilik Sözleşmesi** ve Brocka'nın **Angelo Marcado**'su) 4 seansta da "anında çevrili" oynatılacak. Çevirmenlerin profesyonel kişiler oldukları ve genellikle filmleri önceden izleyecekleri belirtiliyor.

Öte yandan kimi seyircilerin merak ettikleri filmlere altyazı basılamama nedeni, kopyaların satın alınmış olmayıp yabancı büyükelçilik ya da kültür merkezleri aracılığıyla sağlanması ve geri verilme zorunluluğu. Ancak Sovyet büyükelçiliği bir "jest" yaparak şenliğe sağladığı iki filme **(Valentina** ve **Vassa)** Türkçe altyazı bastırmış durumda, "G.M. Volenté'ye Saygı" gösterileri içinde yer alan **İstiklal Fedaileri** ve **Lucky Luciano** ise daha önce sinemalarımızda gösterilen Türkçe altyazılı kopyalarıyla sunulacak.

AÇILIŞ, YABANCI KONUKLAR, SEMİNER

"Sinema Günleri 84"ün açılışı, 23 Nisan'da İnci Sineması'nda gösterilecek çocuklara yönelik uzun Fransız çizgi filmi **Kral ve Kuş** ile yapılacak.. Şenliğe çağrılı yabancı konuklardan Gian Maria Volonté, film çalışması nedeniyle gelemeyeceğini bildirmiş bulunuyor. Buna karşılık 86 yaşındaki Hollanda asıllı ünlü belge filmcisi Joris İvens, adına düzenlenen saygı gösterileri nedeniyle İstanbul'a mutlaka geleceğini haber vermiş durumda. Şenliğin gelmesi kesinleşen konuklarıysa Polonyalı yönetmen Krzysztof Zanussi, Sovyet yönetmeni Gleb Panfilov ile eşi ve değişmez kadın oyuncusu İnna Çurikova ve Nantes (Fransa) Üç Kıta Film Şenliği yönetmeni Philippe Jalledeau. Böylece sinemaseverler şenlik sırasında 2'şer filmi gösterilecek Zanussi, Panfilov ve 1984 Berlin Şenliği "en iyi kadın oyuncu" ödülü sahibi Çurikova ile tanışmak ve söyleşide bulunmak olanağına kavuşacaklar.

Yabancı konukların 29 Nisan Pazar günü AKM'de düzenlenecek **Sahne Sanatları ve Sinema** konulu seminere de katılmaları bekleniyor. Bu seminerde adları kesinleşmemiş 7-8 tiyatro ve sinema adamımız da yer alacak. Sabah 11'de başlayacak seminerde, yabancı konuşmacılar öğleden sonraki bölümde söz alacaklar.

ÜLKELER VE FİLM SAYILARI

"Sinema Günleri 84"de yeralan ülkeler ve film sayıları inceleyeceğim sıraya göre şöyle: İtalya (10 film), Fransa (4 uzun, 1 orta metrajlı), İspanya (3), İsviçre (1), B.Almanya (3), Doğu Almanya (1), ABD (3), İngiltere (2), Hollanda (1 uzun, 1 kısa), Polonya (2), SSCB (2), Hindistan (2), Filipinler (2), Brezilya (1), Yukarı Volta (1), Cezayir (1) ve Türkiye (2 uzun, 1 orta, 1 kısa). Bunlardan 2 kısa ve 2 orta metrajlı filmle 2 uzun yapıt belgesel nitelikte, 1 uzun film de çizgi-film dalında.

Görüldüğü gibi bu yıl İspanya, İsviçre, İngiltere, Hollanda, Hindistan, Filipinler, Brezilya, Cezayir ve Yukarı Volta geçen yılki şenliğe göre yeni ülkelerden örnekler sunuluyor. Yönetmen olarak İvens, Sen (Hindistan) ve Brocka'nın (Filipinler) yapıtları geçen yılın Yusuf Şahin filmlerini arattırmayacak bir düzey taşıyor. Üstelik bu filmlerin uluslararası ödülleri de var. Şenlikte izleyeceğimiz kısa-uzun 45 yapıttan 21'i çeşitli uluslararası ve ulusal şenliklerde ödüller almış bulunuyor. Bu da "Sinema Günleri 84"de yeralan film-

tukları aynı zamanda İtalya'nın genel sorunlarıdır. Yorumlar genellikle karamsardır ama film, seyirciyi geleceğin aydınlığına inançla çıkarır sinemadan. Yer yer şiirli, insancıl (dede-torun yakınlaşması), boyutlu, güzel bir film **Üç Kardeş.** Başrollerinde Philippe Noiret, Michele Placido ve büyük oyunculuğuyla 88 yaşında bir Charles Vanel var.

Şenlik izlencesine son anda giren bir İtalyan filmi de Volonte'li **İstiklal Fedaileri** (Quien Sabe, 1968). Damiano Damiani'nin daha önce ülkemizde gösterilmiş olan bu filmi, tarihsel nitelikli dikkate değer bir çalışma, **Ekmek ve Çukulata** (1973) ve **Venedik'i Unutmak** (1979) filmleriyle ad yapan Franco Brusati'den de 1982 yapımı **İyi Asker**'i (İl Buon Soldato) izleyeceğiz şenlikte. Kocasından ayrılan orta yaşlı, mutsuz bir kadının, genç bir erkekte yaşam sevincini yeniden buluşunu anlatan bu roman uyarlaması hakkında elde daha çok bilgi yok. Umalım, geçen yılki **Basileus Dörtlüsü** gibi bir sürpriz de **İyi Asker** yapsın. Başrolünde Mariangelo Melato var... Sovyet Andrey Tarkovski'nin İtalya'da çektiği **Nostalghia** (1983) içinse başyapıt diyenler az değil. Yönetmen, 1983 Cannes Şenliği'nde 3 ödül kazanan bu filminde, bir Sovyet aydınının (müzikbilimci), 18. yüzyılda İtalya'da yaşamış bir Rus bestecisi üzerine araştırma yapmak için bu ülkede kaldığı süre içindeki duygularını, yurdundan uzakta olmanın iç sıkıntısını, kimliğini arayışını dile getirmeye çalışıyor. Yoğun, güç, ilgiyle beklenecek bir calısma.

Son İtalyan filmi olarak da İvens'in 1960'da İtalyan TV'si için yaptığı **İtalya Yoksul Bir Ülke Değildir**'den (L'İtalia Non e un Paese Povero) söz edelim. Yönetmenin, senaryosunu Taviani Kardeşler'le birlikte hazırladığı bu uzun metrajlı belgesel, petrol üretim çalışmaları çerçevesinde, İtalyan halkının o günlerdeki yaşam koşullarından ilgiye değer kesitler sunuyor.

FRANSA'DAN GODARD, LOSEY VE...

Fransa'dan Jean-Luc Godard'ın son filmlerinden biriyle karşılaşmak şenliğin en güzel, en sevindirici ön sürprizlerinden birini oluşturdu. En aydın Fransız yönetmenlerinden Godard, **Çile**'de (Passion, 1982) Fransız taşrasında film çeken bir Polonyalı yönetmenle fabrikadaki işinden atılan ilerici bir işçi kız arasındaki ilişkiyi temel eksen alırken, sanki bir öykü anlatmıyor; akıp giden yaşamı çeşitli yönleriyle yakalamaya çalışıyor. Kişisel ve toplumsal sorunların iç içe yansıdığı **Çile,** Godard'ın en az konuşmalı, estetik düzeyi en yüksek yapıtı sayılıyor. Filmde klasik resim ve müzik de etkili bir anlatım öğesi olarak işlev görüyor. Başrollerde İsabelle Huppert, Hanna Schygulla, Jerzy Radziwilowicz ve Michel Piccoli var (İngilizce altyazılı).

İsabella Huppert, Joseph Losey'in **Alabalık'**ında da (la Truite, 1982) başrolde. Film, bu oyuncunun çekiciliği üstüne kurulmuş gibi. Roger Vailland'ın romanını uyarlayan Losey, Jura'lardan dar gelirli, serseri bir alabalık yetiştiricisinin kızı olan başkahramanın, biri yaşlı, öbürü genç iki zengin iş adamıyla ilişkisini dile getiriyor; kızın cinselliğini kullanıp onlardan yararlanışını anlatıyor. Simgeselliği ve usta anlatımıyla da dikkati çeken film, yine de Fransa'da iyi eleştiriler alamadı. Öbür oyuncular Jean-Pierre Cassel, Jeanne Moreau ve Daniel Olbrychski (İngilizce altyazılı).

Sırada iki de belgesel Fransız filmi var. **Picasso Gizemi** (Le Mystere Picasso), Henri-Georges Clouzot'nun 1956'da yaptığı 78 dakikalık bir çalışma. Claude Renoir'in görüntüleri ve Georges Auric'in müziği eşliğinde efsane sanatçı Picasso'yu çalışmaları başında, yaratım süreci içinde izleyeceğiz. Film, etkili bir kurgu ve anlatıma sahip. Ünlü yönetmen Clouzot, resim sanatı üstüne belgesellerde yapıtların bütününden çok ayrıntılarının gösterilmesini eleştiriyor, böylece bütünün gözden kaçırıldığını belirtiyor (İngilizce altyazılı).

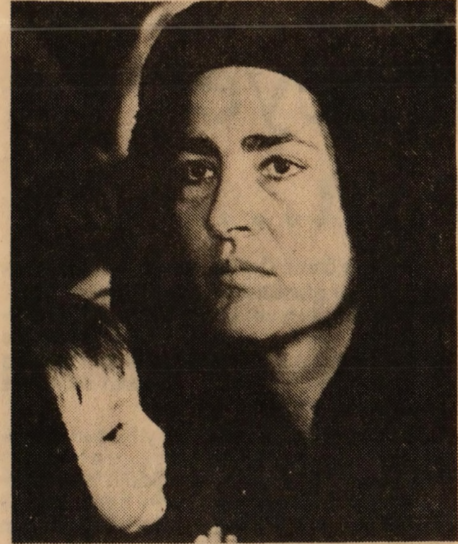
Joris İvens'in 1958'de sinema tarihçisi Georges Sadoul'un senaryosundan hareketle ve Jacques Prevert'in şiiri eşliğinde yaptığı 40 dakikalık belgesel **Seine Irmağı Paris'e Rastladı** (La Seine a rencontré Paris) "sinema-göz" anlayışını taşıyor. Zamanında Cannes Şenliği belgesel "Büyük Ödül"ünü alan bu yapıt. Seine ırmağı çevresinden ilginç, şiirli görüntüler sunuyor; giderek Fransa başkentinin bir portresini çiziyor.

Son Fransız filmi **Kral ve Kuş** (Le Roi et l'Oiseau) Paul Grimault'nun 1979'da Louis Delluc Ödülü'nü almış bir çizgi-filmi. Andersen'in bir masalından Grimault'nun Jacques Prevert'le hazırladığı bir senaryoya dayanıyor. Bir kuşun, uğruna yasalara karşı gelen Don Jose'nin trajedik öyküsü) ve Bizet'in ünlü operasının baleleştirilmesi söz konusu. Filmin ve balenin baş erkek oyuncusu ile koreografi yine Antonio Gades. Yivazinin sahte yaşam değerlerine saldırıyor yine.

Ardından genç yönetmen Percy Adlon'un 1981'de B. Alman sinema yazarlarının "yılın en iyi filmi" seçtikleri **Celeste** dikkati çekiyor. Ad-

"Evlilik Sözleşmesi"/Krzysztof Zanussi (Polonya)

"İsa Eboli'de Durdu"/Francesco Rosi (İtalya)

"Bir Başka Zaman, Bir Başka Yer"/Michaeli Radford

"Carmen"/Carlos Saura (İspanya)

"Vassa"/Gleb Panfilov (SSCB)

şitli yönleriyle yansıtan film, özellikle zenci düşmanlığı üzerinde duruyor. "Ragtime", o yılların çalkantılı toplumsal yapısı içinde pek tutulan bir dans ritminin adı. Film, güçlü ve etkili bulunan anlatıma karşın, Forman'ın önceki filmleri ölçüsünde beğeni toplamış değil. Ama şenlik sayesinde görebilmemiz sevindirici. Başrolünde James Cagney var.

İNGİLİZ VE HOLLANDA FİLMLERİ

İngiltere'nin ünlü tiyatro yönetmeni Peter Brook'un İngiltere Danimarka ortak yapımı Shakespeare uyarlaması **Kral Lear** (King Lear), Paul Scofield'in güçlü oyunculuğuyla ilgi çekebilir. Brook'un 1970'de yaptığı bu 137 dakikalık film, ünlü oyuna sinema olarak özel bir yorum getirme savında değil... İkinci İngiliz yapıtı **Bir Başka Zaman, Bir Başka Yer** (Another time, Another Place) ise 1983'te çekilmiş ve Taormina Şenliği'nde (İtalya) en iyi film, erkek ve kadın oyuncu (Giovanni Mauriello, Phyllis Logan) ödülleriyle Celtic Şenliği'nde "jüri özel ödülü"nü almış. TV'den sinemaya geçen yönetmen Michael Radford, Jessie Kesson'ın romanını perdeye aktardığı bu ilk uzun filminde, 1944'te, çalıştırılmak üzere bir İskoç köyüne getirilen ve yöre halkınca düsmanca karşılanan İtalyan savaş tutsaklarının, kocası yaşlı bir köylü kadınla dostluklarını ve içlerinden birinin kadınla yakın ilişkisini anlatıyor. Film, insancıl teması kadar anlatımıyla da ilginç bulunmakta.

Hollanda sineması, Jos Stelling'in **Rembrandt (Rembrandt Fecit 1669)** adlı yapıtıyla bakalım ne denli ilgi toplayacak? Yönetmen, 17. yüzyılın bu ünlü ressamının çalkantılı ve sorunlu yaşamını ölümünden az önce yaptığı kendi portrelerinden hareketle yansıtmaya çalışmış (İngilizce altyazılı)... Öbür Hollanda filmiyse Joris İvens'in 1929 tarihli, 12 dakikalık belgeseli **Yağmur** (Regen). Sinema derneği kurucusu iki gencin sınırlı parasal olanaklarıyla yaptığı bu filminde İvens, sağnak yağmur altındaki Amsterdam kentinden görüntüler sunuyor. Tam anlamıyla bir sinema şiiri (film, İvens'in **Seine Irmağı Paris'e Rastladı**'sıyla aynı seansta sunulacak.)

DOĞU AVRUPA'DAN: ZANUSSİ VE PANFİLOV

Şenliğin iki konuk yönetmeni Krzysztof Zanussi ve Gleb Panfilov, 2'şer filmle Polonya ve Sovyet sinemalarını temsil edecekler. Zanussi de, Panfilov da gerçekten ülkelerinin uluslararası düzeyde ad yapmış en önde gelen yönetmenlerinden. Daha önce de kimi filmlerini izledğimiz Zanussi, **Sabit Sayı** (Contans, 1980) ve **Evlilik Sözleşmesi** (Kontrakt, 1980) adlı iki yapıtında (ikisi de 1980 olayları öncesinde çekilmiş), Wajda ve Kieslowski gibi Polonya toplumunun çürümüş yanlarını eleştiriyor ve bir çeşit 1980'deki toplumsal patlamanın haberciliğini yapıyor. **Sabit Sayı** bir elektrik teknisyeninin çevresindeki yozlaşmaya karşı çıkışının öyküsü. 1980 Cannes Şenliği'nde "jüri özel ödülü"nü almış (Ingilizce altyazılı)... **Evlilik Sözleşmesi** ise bir sendikacı kızının oldukça varlıklı bir doktor oğluyla evlenecekken, nikah masasından korkup kaçmasıyla başlayıp, ikiyüzlü, çıkarcı, bencil aile ve dostluk ilişkilerinin sergilenmesine dek uzanan bir traji-komik toplum eleştirisi. Yönetmenin TV için yaptığı film, Fransız asıllı ünlü oyuncu Leslie Caron dahil tüm oyuncuların başarısıyla da dikkati çekiyor.

Panfilov'i kimi sinemaseverler AKM'de gösterilen **Söz İstiyorum** (1976) filminden anımsayabilirler. Yönetmenin Türkçe altyazılı olarak izleyeceğimiz iki yeni filminden **Valentina**(1980), A Vampilov'un "Çulimsk'te Son Yaz" adlı oyunundan uyarlanmış. Çevresine ve kendine güvenini yitirip Sibirya'da bir kasabada küçük bir görev isteyen bir polis müfettişinin buradaki kahvede çalışan bir genç kızla ilişki kurup, yaşamın anlamını yeniden bulusu ve kendini yeniden gözden geçirişi. Filmin sağlam bir dramatik örgü taşıdığı, ince ruhbilimselçözümlemeleri yanı sıra Sovyet toplumundaki bireycilik, adamsendecilik, kırtasiyecilik gibi zayıflıkları sergilediği belirtiliyor... Öbür Panfilov filmi **Vassa** (1982) ise Gorki'nin oyunundan uyarlanmış. 1913'te zengin bir tüccar konağında geçen öykü, iki kadın (orta yaşlı, akıllı ve işbilir burjuva Vassa ile genç ve ülkücü Rachel) arasındaki yakınlaşmayı işliyor. Devrim öncesi Rus toplumundan bir kesit sunan film, 1983 Moskova Şenliği'nde "büyük ödül"ü kazanmış. Panfilov'un iki filminde de şenliğin konukların-

çocuğu Tanrı'nın bağışı sayıp büyüten bir kabilenin yaşayışını betimliyor. Yıllar sonra ormanda asılmış bir adam görüp dili açılan "Tanrının Bağışı", yaşam öyküsünü anlatmaya koyuluyor. Gaston J. Kabore'nin yönettiği film, bir masal şiiri ve naifliğinin yanı sıra budunbetimsel **(etnografik)** bir değer de taşıyor. Film, 1982 Kartaca ve 1983 Ugadugu Şenlikleri'nde "gümüş ödül", 1983 Montpellier (Fransa) Ekoloji ve Çevre Konulu Filmler Şenliği'nde de 'büyük ödül" almış (Fransızca altyazılı).

"Sinema Günleri 84'ün Cezayir'den gelen **Çılgın Twist Yılları** (Les Folles Annees de Twist) adlı örneği de Fransa ile bir ortakyapım (1983). Mahmud Zemmuri'nin yönettiği film, 1960'larda, Cezayir'in küçük bir kasabasında yaşayan bir gencin öyküsü üstüne kurulu. Bir yandan günün müzik modasına ayak uydurmaya çalışan delikanlı, öbür yandan da karanlık işlere karışıyor. Filmde Cezayir'in en ünlü yönetmeni Muhammed Lakdar-Hamina'yı da oyuncu olarak izleyeceğiz.

ŞENLİKTE TÜRK SİNEMASI

Sinemamız "Sinema Günleri 84"te 2 uzun, 1 orta ve 1 kısa metrajlı filmde temsil ediliyor. Uzun filmler 1983 Antalya Şenliği birincisi **Faize Hücum**'la (Zeki Ökten), ikincisi **Derman** (Ş. Gören). Ökten'in filmi, ülkemizde 1980'lerin ilk yıllarında yaşanan banker iflası olaylarını yoksul bir emekli ailesinin dramı içinde işliyor. İyi oynanmış, iyi yönetilmiş bu yapıt, kimi temel eksikliklerine karşın görmeye değer; en azından taşıdığı ayrıntı zenginliği ve gülmece öğeleriyle ilginç... Gören'in Osman Şahin'in bir öyküsünden uyarladığı **Derman** da Doğu Anadolu'nun güç yaşam koşullarını dile getiren ve Tarık Akan'ın abartılı kompozisyonuna karşın sıcak insan ilişkileriyle dikkati çeken eli-yüzü düzgün, izlenebilir bir çalışma... **Faize Hücum**'la Genco Erkal ve Asuman Arsan, **Derman**'la Hülya Koçyiğit ve Talat Bulut ulusal şenliğimiz Antalya'nın en iyi oyuncu ödüllerini kazanmışlardı. Ayrıca ilk filmin en iyi yönetmen ve senaryo (Fehmi Yaşar), ikincisinin en iyi müzik (Yeni Türk Grubu) ödülleri de var. Gören'in İspanya'nın Valencia Şenliği'nde tüm yapıtları için bir özel ödül aldığını da anımsatalım (Şenlik için istenen Nesli Çölgeçen'in Sedat Simavi Vakfı Sinema Ödülü sahibi **Kardeşim Benim**'i kopya yetiştirilemediği için izlenceye alınmamış.)

Orta ve kısa metrajlı fimlerimiz de oldukça ilginç çalışmalar. Belgesel film alanında adını duyuran Suha Arın'ın 1983 Antalya Şenliği'nde kısa film ödülünü alan **Kula'da Üç Gün**'ü güzelim eski evleriyle masalsı bir hava taşıyan bu Manisa kasabasında yaşanan gerçek bir düğünü belgeliyor. Yöresel, folklorik, geleneksel değerlerin sinema yoluyla ortaya çıkarılmasında soluklu bir örnek Arın'ın çalışması. Uzunluğu 38 dakika... Sami Şekeroğlu'nun imzasını taşıyan **Neşet Günal'ın Toprak Adamları** (1983) adlı belgesel ile ünlü ressamımız Günal'ın toprak emekçilerini konu alan yapıtlarındaki gizil gücü, iç hareketi yakalamaya, yansıtmaya çalışıyor. İzleyemediğim bu film için eleştiriler genellikle olumlu. Örneğin ressam Günal, film için "Şekeroğlu benden daha duyarlı, daha dinamik. Çok duygulandım," diyor. Yapıtın uzunluğu 16 dakika... Şenlikte Arın'ın filmi Saura'nın **Kanlı Düğün**'üyle, Şekeroğlu'nun filmi de Wolf'un **Solo Sunny**'siyle aynı seansta sunulacak.

Istanbul Uluslararası Sinema Günleri 84 üstüne tanıtıcı ön notlarımız bu kadar. Görüldüğü gibi büyük, önemli, kapsamlı bir uluslararası şenliğimiz var artık. Dileğimiz bu yazının yazıldığı tarihte 1 filmi **(Derslik Düşmanı)**geri çevirmiş olan sansürün henüz izlemediği 15 film için şenliğin tadını kaçıracak engellemelerde bulunmaması; en azından filmlerin düşünce yapısı olgunlaşmış bir seyirci kesimine seslendiğini gözönünde tutması. Bu andan başlayarak görev izleyici olarak şenliğe katkıda bulunacak sinemaseverlere düşüyor. Umalım ki hepsi birbirinden ilginç bu filmler sinemaseverler kadar film dışalımcılarımızın da dikkatini çeksin ve içlerinden hiç değilse birkaçını gelecek mevsim daha geniş seyirci kesimleri de izleyebilsin. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu üyelerine, Vakıf Genel Müdürü Aydın Gün'e şenliğin danışmanları olan gönüldeş eleştirmen arkadaşlara ve Hülya Uçansu yönetimindeki yürütücü ekibe bu güzel "SinemaGünleri"ni hazırladıkları için, tüm sinemaseverler adına içten teşekkürler...

Işıl Özgentürk'le söyleşi

"Her alanda bilincin bulandırılması dönemini yaşıyoruz"

MELTEM UYSAL-ADVİYE ALTINARDA

Kasım ayında soğuktan insanın içini titreten bir gün. Yağmur hazırlığı içinde kararmış bir gökyüzü var üstümüzde.

Biraz sonra Işıl Özgentürk'le karşılıklı oturup bir söyleşide bulunacağız. Işıl Özgentürk'ü telefondaki sevecen sesinden tanıyoruz.

Kapının zilini çalıp bekliyoruz. Kapı açılıyor ve Işıl Özgentürk içten bir gülümseyişle bizi içeri alıyor. Sımsıcak çayla bezediğimiz söyleşimize başlıyoruz.

Öykülerinizin, röportajlarınızın esin kaynağı nelerdir?

—Öykü, röportaj, oyun, senaryo, bunların hepsi farklı birer alandır. Tümü de aslında bir yazarlık serüvenidir. Fakat herbirinin ayrı bir tadı vardır. Ben röportaj yazarlığını çok severim, çünkü bana hayatı öğretir.

O kadar karmaşık bir ülkedeyiz ki biz, değerlerin, yerin kaydığı bir ortamdayız. Türkiye'de bence yer kayıyor, insanlar da kayıyor. İnsanlarla birlikte değerler de kayıyor. Bu değer kaymasını, kendinizi ne denli zorlarsanız zorlayın oturduğunuz yerden kestiremezsiniz. Evinizde oturup, 80.500 tane kişilik de düşünseniz bir röportaja çıktığınızda hiç beklenmedik, umulmadık olaylarla karşılaşırsınız. Bu bana müthiş bir keyif verir. O insanlarla birlikte saatlerce konuşurum, yemek yerim, hatta en büyük acılarını paylaşırım. Kısacası röportaja çıktığımda, onlardan biri olurum. Ve bu bende entelektüel sıkıntı dediğimiz; yani öykü, senaryo, bir oyun yazarken, bir yazarın çektiği sıkıntıyı alır götürür.

Peki, nerden bulursunuz bu insanları, örneğin bir röportajınıza konu olan Güllü Hanımı?

—Diyelim ben başka bir hatun tanıyorum, Gülsüm diye. Beni çok seviyor, onun röportajını yapmışım, gelmiş bana dertlerini anlatmış. Gülsüm'e, "Gülsümcüğüm, ben böyle bir işe girişiyorum, beni birileriyle tanıştır" diyorum. Tabii tanımadığınız bir insanın evine çat kapı gidemezsiniz. Yanımıza foto muhabirlerini alıp, Gülsüm'le gidiyoruz.

Benim büyük bir avantajım var. Girer girmez, o ortamın bütün kişileriyle nasıl konuşulacağını artık öğrenmiş bulunuyorum. Bu, deneyimler sonucu elde edilmiş bir şey. Bir de ben üç yıl sokak tiyatrosu yaptım. Sokakları ve insanları iyi bilirim, onun da yararı var tabii...

Önce, çay kahve sohbeti... Zaten, "Ben röportaja geldim" diye söze başlayamazsınız, çünkü bu ürkütücüdür. Karşınızdaki insan sizi tanımıyordur ve hemen "benim bunda kârım ne" diye soracaktır. Öyle ya, benim ondan bir çıkarım var, röportajıma malzeme olarak kullanıyorum. Onun kârı ne bu işten? İşte bu noktada röportaj yazarı, soruyu sorana bu işten kârı olmadığını, ama kendisinin insanları anlatmak istediğini, bu anlatılanlarla birike birike bir yere gidilebileceğini, belki de sorunların bir gün çözüme varabileceğini gayet açık bir şekilde vurgulamalıdır. Bunları açıklamadan size hiçbir şey vermezler. Özel hayatlarına ilişkin en ufak bir bilgi edinemezsiniz. Fakat bir kere o dostluk başladı mı siz artık bir röportaj yazarı olmaktan çıkıp, sırdaşları, arkadaşları olmuşsunuzdur. O zaman fotoğraf çekebilirsiniz, kadınlarla cinsel sorunlarından, çocuklarının problemlerine değin her konuda konuşabilirsiniz. Erkeklerin bile bütün problemlerini size anlattıklarını görürsünüz. Bu da hiç görmediğini, dört yıl sonra ona hediye getirdiğinde çocuğun anneden kaçtığını ve asıl ona bakan teyzeye sarıldığını ve tüm mahallenin onu Sementha diye çağırdığını anlatırsanız, röportajınızı toplumsal bir platforma oturtmuşsunuz demektir. Röportaj yazarlığında mümkün olduğu kadar geniş açıdan bakmanız gerekir. Bir bilim adamıyla, bir sanatçıyla konuşuyorsanız elbette ki daha kısıtlısınız. Belli sorular hazırlayıp soracaksınız ama konunuz hapishanelerse neyle karşılaşacağınızı bilmiyorsunuz. Diyelim kadınlar bölümündesiniz, yirmibeş tane kadının ortasında öylece duruyorsunuz. Konuşmaya başlayınca yavaş yavaş gruplaşmalar da başlar. Bu gruplaşmayı hemen anlamak zorundasınız; zinacıların çok aşağılandığını göreceksiniz, esrarcıların sürekli yalan söylediğine tanık olacaksınız. Ve tüm bunların arasında gerçek olanı yakalamaya çalışacaksınız.

Kısacası röportaj yazarlığı masa başı yapı-

"Türkiye'de bence yer kayıyor, insanlar da kayıyor. İnsanlarla birlikte değerler de kayıyor".

"Yazarlar, sinemacılar, tiyatrocular şimdi değişmekte olan

Tütengil gibi bilim adamları olduğuna inanıyorum. Yani bu toprakları keşfetmeye çalışan, aynı zamanda geniş bir bakış açısı olan bilim adamı. Bu çalışmanın benim hayatımda önemli bir değişiklik yaptığını söyleyebilirim. Sonra tiyatro ile uğraşmaya başladım. Bu da sokak tiyatrosu ile oldu.

Sokak tiyatrosu olgusunu biraz açar mısınız?

—Sokak tiyatrosu olgusu, ileriki tarihlerde çok yer verilecek, şu anda önemsenmeyen bir olgudur. Üç yıl süren bir çalışmadır ve bu üç yıl içinde beş oyun çıkarılmıştır. Ve bunların hepsi sokaklarda oynanmıştır. Davullarla insanlar toplanmış ve oyunlar sergilenmiştir.

O yıllarda toplumsal olayların bir takım etkileri oldu mu çalışmaya? Niye sokak tiyatrosu? Neden herşey yolunda giderken, okul sürerken, birden sokak tiyatrosu olayı başlıyor?

—Şimdi şöyle bir duyguya kapılıyorsunuz: "Bir genç insan olarak ben bir şeyler yapmalıyım" diyorsunuz. Ekonomi öğrenimi artık yet-

çıkmaya başladı. Ve buna bağlı olarak tiyatro-edebiyat-sinema bu toplumsal hızın gerisine düştü. Bunlar benim özel düşüncelerim. Örneğin 12 Mart olayı yaşanmıştır. Fakat bunun romanı yazılmamıştır. Ortaya çıkan romanlar eskimişlerdir ve gerçekten 12 Mart'ı anlatmaktan bence uzaktırlar. Yazarlar, sinemacılar, tiyatrocular, şimdi değişmekte olan Türk insanını yakalama peşindedirler. Bence bu yakalama en kötü öykü alanında başarılabiliniyor. Çünkü öykü daha demokratik. Her alandan insanlar öykü yazıyorlar.. Böylece öykü diğer dallara nazaran daha çok yayılıyor. Bu değişimin yakalandığını romanda pek göremiyoruz. Tiyatroda ise hiç göremiyoruz. Sinema alanında da 5-6 tane film bir şeyler yapmaya çalışıyor.

Olağanüstü dönemlerde piyasadaki sanat dergilerinde bir artış, buna karşılık siyasal nitelikteki dergilerde bir azalış oluyor. Bunu açıklarken, sanat dergileri hakkında genel bir değerlendirme yapar mısınız?

—Bütün olağanüstü dönemlerde bu durum görülür. Siyaset suyun altına çekilir, edebiyat ve sanat su üstüne çıkar. Suyun üstüne çıkan edebiyat ve sanatın da bence ne olduğu önemlidir. Yani olağanüstü dönemde suyun üstündeki edebiyat ve sanat nasıl bir sanattır? Nereye kadar buna izin verilir? Temel soru budur.

Olağanüstü dönemlerde bütün dünyada sanatçılara önemli işler düşer. Söylenecek sözler vardır, onları söylemeleri gerekir. Bu nedenden dergiler artar. İnsanlar bir anlamda siyasetten zorunlu olarak uzaklaştıkları için edebiyat ve sanata yönelirler. Siyasetin gerilediği dönemde sanat ortadadır.

Dergilere gelince; Şu anda Türkiye'de çok fazla dergi çıkıyor. Hepsi yaşadığına göre, hepsi okunuyor demektir. Bu dönemde kimsenin cebinden para verip de dergi çıkarmak gibi bir fantezi peşinde olduğunu sanmıyorum. Çok pahalı çünkü. Dergilere baktığınızda her türlü dünya görüşünün, yazınsal alandaki yansımasını görüyorsunuz. Bu da çok iyi bir şey bana göre. Her okuyucu kendisine uygun olanı seçebilir. Kısaca ben dergilerin çoğalmasından yanayım.

Bu durum bir değer karmaşısına yol açmaz mı? Türkiye'de eğitim düzeyi ve buna bağlı olarak sunulan ürünler hakkında neler söylersiniz?

—Olağanüstü dönemlerde bir takım yazarlar, tiyatro oyunları, sinema ürünleri özellikle ön plana çıkarılır. Bu bilinçli bir politikadır. Ve sindirilen, geri plana itilen bir ekip de bu dönemde söz konusudur. İşte değer karmaşası dediğimiz şey burada yaratılmaya çalışılır. Karamsar, nihilist, hayata küsmüş, hayatın hiçbir alanında hiçbir şeyin yapılamayacağını öne süren edebiyat yapıtlarının ya da fotoroman esprisindeki tiyatroların, fotoroman düzeyindeki filmlerin ön plana özellikle çıkarıldığı gerçeği sözkonusudur. Bu dönemin bir gereğidir bu. Ben size çok ciddi bir örnek vereyim: İki yıl önceAda'dayken genç bir gruba rastladım. Önce havadan sudan konuşmaya başladık. Konuşma devam ederken bir kız arkadaş bana, "Sevgi bitmişse hayat da bitmiştir" dedi. Ben bir an duraladım, artık yapılacak bir şey kalmamıştı. Bu 19 yaşındaki genç arkadaşın söylediklerini dönem dönem ben de söyleyebilirim; ama 19 yaşında bir insan bana bunu söylediği zaman çok üzülürüm.

Tanpınar'ın Huzur romanına düşünsel ve çözümleyici bir bakış

ZEKİ YUSUF BORAZAN

Toplumsal ve psikolojik açıdan, içinde zaman zaman doğru, zaman zaman yanlış veya tartışılabilir, ancak zengin içerikler taşıyan bir çalışma karşısında Dünya Savaşının hemen öncesi dönemleridir. Dünya huzuru aramakta, insanlar huzuru aramakta, fakat bunu gerçekleştirebilmek için bulabildikleri yol, ya kendi kendilerini ya da birbirlerini yemekten ibaret kalmaktadır. Kişisel ve toplumsal mutluluklar ele geçirilse de, çeşitli etkenlerle yitirilmekte, sağlıklı ve sürekli olamamaktadır.

Tanpınar'ın Huzur romanındaki ekonomik-siyasi tavır: Açıkça faşizm ve komünizm arasında bir yerdir. Bu yer, kişiye, kişinin yetenek, hak ve özgürlüklerine yer arayan, ancak bireyi de, toplumdan soyutlamadan ele alan, geçmiş-gün-gelecek ilişkisini yitirmeden, kendi gerçeklerimizden kalkılarak tavır alınmasını, hareket edilmesini öneren, toplumsal bir görüştür. Siz ister buna milliyetçilik, ister liberalizm, isterse sosyal demokrasi adını verin, sonuç değişmez. Zaten Huzur romanı, aynı zamanda bir arayışın da romanıdır. Doğu ve Batı uygarlıklarının gerçekleri karşısında, iki ayrı dünyayı da tanımak olanağı bulmuş bir yazarın, satırlar boyunca, aydınlık bir zekâ, duyarlı bir yürek eşliğinde, kendi değerlerimizi, doğrularımızı aramasına tanık oluruz. Böyle bir çalışmada, "Mutlu bir toplumda huzurlu insanlar" formülünün aranışını, uygar, çağdaş Türk toplumununun kuruluşuna, düşünsel katkıda bulunmak istemini sezmemek mümkün değildir.

Psikoloji: İnsanı tanımak, kişiliklerini, bir psikolojik çabayla, duygu ve yaşantılarıyla yansıtmakta ustadır yazar. Bilgi ve deney birikimleriyle olaylarını kurar, kahramanlarını yaratır ve yaşatır. Romanın tümünü oluşturan, yaşam, karakter, duygu ve düşünceleriyle, her birinin bir bölümü oluşturduğu İhsan, Nuran, Suat, Mümtaz kişilikleri, psikoloji biliminin verilerine uygun, inandırıcı ve başarılıdır.

Toplumsal Yönden: Ele alınan aile tipleri orta ve üst sınıftan insanlardır. Belli bir yaşama standartının üzerinde yaşadıkları söylenebilir. Adada yaşarlar, geçmişten, köklü ailelerden gelirler, aralarında asistan olanlar, hatta Avrupa'yı görenler vardır. Yeniyken bile eskiye bağlı ve onu yaşayan kahramanlar, denilebilir ki, ne geçmişin ne de yarının tam insanı olamadıkları için, bugünün sağlam ve tutarlı değerleri üzerine yaşamlarını kuramamakta ve bir geçiş döneminin insanları olarak, belli bazı acılar yaşamaktadırlar: Geçmiş eski, gün belirsiz, gelecek kaygılıdır.

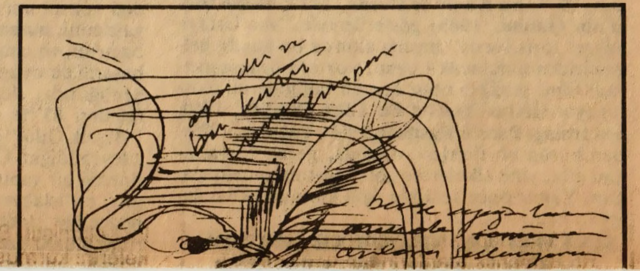
Romanın Kurgusu: Birbirinin devamı olan ilk ve son bölüm arasındaki iki kısım, geriye dönüşlerle verilmekte, yaşananlar adeta tekrar anımsanmakta ve değerlendirilmektedir. Ayrıca yapıtta, insanların ve toplumların kendi kendileriyle ve birbirleriyle savaşanları yani iç ve dış gerçeklik, belli bir koşutlukla yürütülmektedir. Dil akıcı, romanın dokusuna uygun, anlatım zengin, uslûp özgündür. Yapıtta olay, devinim az, buna karşılık benzetmeler, ruhsal, tarihsel, toplumsal çözümlemeler zengindir. Resimsel ve müziksel ögeler romanda geniş yer tutar. Yazarın konularına, bağnaz olmayan akılcı bir tutumla, bilgi ve sevgiyle yaklaştığını söyleyebiliriz.

Olumsuzluklar: Yapıtın dili, zaman zaman genç kuşaklarca anlaşılmayacak denli Osmanlıca, Farsça, Fransızca, İngilizce benzetme ve sözcüklerle doludur. (Hüddam, Veyl, Tahaffüz, Müraik, Fiction, Engaje, Preparasyon).

Eski değerlerin gerektiğinden çok öne çıkarılarak, benimseteyim derken, neredeyse göze sokulduğu ve kimi yerlerde sıkıcı, uzun nutuklara dönüşerek, romanın dokusuna zarar verdiği dikkati çekiyor. Ayrıca eskinin yerini alacak olan yeni, yeterince işlenmemiş, üzerinde açıklıkla durulmamıştır. Beri yandan sanatçı, çeşitli konulardaki önyargılarını da romanın satırları arasına geçirmekten kendini alamamış ve bu tutum, hem yapıt, hem kendisi için talihsizlik olmuştur.

Sonuç: Romanın tartışmaya çalıştığı konulardaki gelişmelere bir göz atarsak: İsabetli bir devlet politikasıyla girmediğimiz son büyük savaşta, dünyada yeni dengeler oluşmuş, Osmanlı kalıntı ve özlemleri büyük ölçüde bitmiş, Atatürk Türkiye'si ve onun insanları, yeni, lâik, çağdaş aşamalara ulaşmış, fakat yapıta konu olan sorular bitmemiştir. Bitmemiştir çünkü, uygarlık kültür, kalkınma, insanın ve toplumun huzuru, mutluluğu, iç ve dış uyumu sorunları evrenselsorunlardırve insanlık tarihi boyunca gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Çelişkiler sürdükçe de, başlangıçtan geleceğe üzerinde düşünülmeye devam edilecek, mutlu bir dünya cenneti özlemlerinin yaratılması savaşımı, aralıksız sürdürülecektir.

Özetle, Huzur romanı, getirdiği psikolojik, toplumsal, tarihi ve düşünsel soru ve savlarıyla yazıldığından 47 yıl sonra da, güncelliğini yitirmeden, üzerinde durulmağa değer bir roman kimliğinde görünmektedir.

çok zor bir şeydir, hele Türkiye gibi bir erkek toplumunda. Artık size de yazma yeteneğinizi kullanmak kalır.

Yazma yeteneğiniz dışında elde edilen malzemeyi ülke gerçekleri bütünü içinde kotarmak sorununuz var. Öyle değil mi?

—Evet, onu çarpıcı bir biçime getirmek gerek. Diyelim Almanya'da bir röportaj yapıyorsunuz. Almanya'da şu kadar insan yaşıyor, işte ben şunla konuştum, şunu dedi, "dediğiniz zaman röportajınızın çekici bir yanı kalmıyor. Elde ettiğiniz malzemeyi Türkiye'nin bütünü içinde kullanmak zorundasınız. Bir örnek vermek istiyorum: "Ben Almanya'daki Türk işçilerini anlatırken Adana'daki bir çocuğu anlattım bu röportajın içinde. Adı Sementha idi. Çok tuhaf bir şey, Sem'in annesi, babası Almanya'daydı ve o sırada Sementha olayı henüz Türkiye'ye gelmemişti. Onlar bu Tatlı Cadı filminden etkilenip, çocuklarına Sementha adını koymuşlardı. Ve dört yıldır çocuklarını görmüyorlardı. Şimdi siz bu olayı, "işte bir kız gördüm, adı Sementha" diye anlatırsanız hiçbir şey ifade etmez. Ama bir annenin dört yıldır çocuğunu

Türk insanını yakalama peşindedirler".

lamayacak bir iş. Aslında insan her an röportaj yapar gibi yaşamalı bence.

Sizin iktisat öğrenimi gördüğünüzü biliyoruz. Oysa çok farklı bir alanda çalışıyorsunuz. Bu durumu açıklar mısınız?

—Şimdiye kadar hiçbir şekilde rakamlarla ilgili bir iş yapmadım. Şanslı bir üniversite dönemim olduğunu, çok iyi hocalarla okuduğumu söylemek isterim. Burada Tütengil'in adını özellikle anıyorum. Kendisi çok saygı duyduğum bir bilim adamıydı. Üniversitedeki ilk ödevim, "Fikirtepe Gecekondularındaki Sosyal Hayat"tı. Tütengil Hoca bana bunu tez konusu olarak vermişti. Ve ben hayatımda ilk defa elimde bir defterle oralara gittim. Hiç bilmediğim bir ortamdı. İki ay sonra, üniversite arşivinde olduğunu tahmin ettiğim bir araştırmayla geldim. Bana Tütengil'in pekiyi verdiğini sevinçle söylemek isterim. Tütengil çok Türkiyeli bir bilim adamıydı. Şu anda Türkiye'nin en çok ihtiyacı olan bilim adamı tipinin

memeye başlıyor. Ve o sıralarda toplumsal olayların da etkisiyle sokakta oynamanın size cazip geldiğini görüyoruz. Sokaklarda, meydanlarda, biz insanlara kendi sorunlarını anlatan oyunlar oynadık. Epik, dramatik, herşey vardı. Türkiye'de yapılan ilk sokak tiyatrosu denemesiydi. Ve üç yıl sürmesi büyük başarıydı. O işin motoru olanların hepsi şu anda kendi alanlarında başarılı olan kişilerdir.

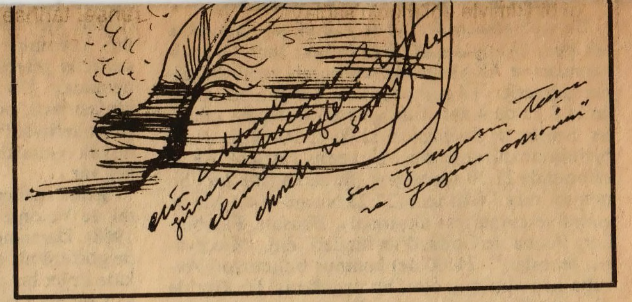
Toplumsal olaylardan, toplumsal olayların Türk yazını üzerindeki etkilerine geçebilir miyiz?

—Bence Türk yazarları Türkiye'yi 68'e kadar bilim adamlarından, politikacılardan daha iyi anlatabilmişlerdir, yani toplumun önünde gidebilmişlerdir. Örneğin Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal, Orhan Kemal gibi. Ancak 68'lerden sonra Türk toplumu, çok hızlı bir değişim içine girdi. Köylerden kentlerden gelen yeni bir insan türü, yeni bir aydın türü, yeni bir genç insan türü ortaya

Kimsenin bu denli büyük bir karamsarlığı bu genç insanlara aşılamaya hakkı yoktur. Ama bu dönemde bu özellikle yapılır. Tıpkı uyuşturucunun birden bire Türkiye'de ön plana çıkarılması gibi. Çünkü uyuşturucuyu tehlike olarak ön plana çıkarmak merak duygusu uyandırır. Ve boşluktaki genç insan bir süre sonra, bu yalancı cennete merak sarar. Bunlar hep bıçakucu şeylerdir. Olaya bir de başka bir açıdan bakalım. Şu anda sinemalarda bazı filmler oynuyor, bilmem izliyor musunuz? Bütün değerleriyle yiğit bir Anadolu delikanlısının magazin basını tarafından seks sembolü olarak sunulan kadınlarla bu filmlerde büyük aşklar yaşaması Türk seyircisine sunulmakta ve Türk seyircisi bunu izlemektedir. Burada seyirci için o kadın gerçekten bir seks sembolüdür ama buna karşın temiz Anadolu delikanlısı bu kadına platonik bir şekilde aşıktır. Sizce bu nasıl açıklanabilir?

Her alanda bilincin bulandırılması dönemini yaşıyoruz. Ama umutsuz olmamak gerek, her karmaşadan mutlaka sağlıklı bir şeyler doğar.

"İzleri Var" Hayatın

FAHRETTİN DEMİR

Seyyit Nezir, yetmişli yıllarda şiir yayımlamaya başlayan kuşağın önde gelen temsilcilerinden. Geleneksel kesintisizliğinin bilinciyle yeni bireşimler arayan dönüştürücü bir şiir arayışında görünüyor.

"ŞİLİ DUYARLIĞI" (1976)ndan başlayarak, "ISRARLA" (1977), "BÜTÜN YARINLARDA" (1978), "DAĞLARI ÖYLECENE" (1981) bu tavrın somutlanmış örneklerini kapsıyor. Bir yanıyla günceli gözardı etmeden, yaşananı şiirin imbiğinden damıtırken, bir yandan dün-bugün-yarın bağlamında kalıcı özü arayan bir şiir bütünlüğüne ulaşmanın yollarını zorluyor. Bu bilimsel dönüştürücü tavır "Şiirin pırıltısını canlatan/Duygunun kocası bilim" (ISRARLA) dizelerinde ifadesini bulur, Seyyit Nezir'in şiirinde. Geleneği elden geçirirken irdeleyici ve eleştirici bir bakışla, geleceğe, ileriye ses veren öğelerin olumlanarak şiirleştirildiği görülür.

"İZLERİ VAR" bu şiir emeğinin son halkası. Şiirin kapsamını çizen bir sunuşla başlıyor. "Yaşanası hiçbir güzelliği boşlamaması" gereken şiir, hayatın her alanından, yaşananın binbir çehresinden görüntüler, izler sunuyor. Özellikle son yılların çalkantıları, kargaşası, yürek burkan tedirginlikleri.

"Hayırlı acılar", "Sır", "Sırasıdır iyiliğin yurduma", ve "İzleri var" bölümlerinden oluşan kitap, duyan, düşünen, tartışan bir şiir demeti sunuyor. Hayatın özsuyunu sağarak fışkırtan, kimi zaman yürek çizen, kimi zaman beynin kılcal damarlarında, en kuytu köşelerindeki kıvrımlarında kan olup dolaşan bir şiir. Düşünceyle duyarlığın ustaca emiştirilmesinin şiirsel kalıplara dökülmesi...

"İZLERİ VAR" Nezir'in şiir çizgisinde de önemli bir aşamayı vurguluyor. Zaten hep arayış, hep aşama içindedir Nezir. Kalıplaşma, kendini tekrar görülmez S.Nezir'de. Bu nedenle "İzleri Var"da öbür kitaplarına oranla daha damıtılmış bir şiir emeğinin ürünlerini toplamış.

Yaşanan günden ipuçları, ağırlıklar taşıyan şiirler geleceğe doğru açılarak uç veriyor; ağırlıkların, bungunlukların ucu açılıyor. "Toprağı hafif vuruşlarıyla kabartan bir çisenti sesiyle" kavrıyor hayatı. Sisle örtülü, görünmeyen, içten içe çiçeklenmeye hazır; kendini onaran, yenileyen dev hücrelerin tedirgin tıkırtıları duyuluyor: "Elim çoktandır yürek atışlarında, elimde izleri var/.../İzleri var, odur yenileyen sevecen soluğuyla bu koca gövdenin dokularını o büyük günlere doğru." (118)

Birtakım ölü duyarlıklardan hareket etmiyor, S.Nezir. Gününün, çağının sorumluluğunu taşıyan insanın şiirini yazıyor. Daha doğru ve yerinde bir söyleyişle hayatın şiirini yazıyor. O hayat ki, "Can derdi her şeyin üstündedir". O hayat ki, "küskünlüğüne iyi gelecek çırpıntılar" ondadır. "Canına can katacak sesler oralarda ayaktadır."

Ağır, bunalımlı günlerin baskısına direnişin şiirini geliştiriyor alttm alta. Hayatı, geleceği savunuyor. "Hiçbirşey yoktan değil, hiçbir yara/ saygındır herbiri, yaşadığımız günlerin ağırlığına." (17) Ama bu acılar doğurgandır. "Hayırlı acılar"dır, "Mutlu acılar"dır çekilen. "Bir çileye bin güzeli doğurtan acılar. "Şiirdir bu. Hayattır. Çekilenin umut kıvılcımlarıdır."

"Birikiyor" şiiri, emeğin, tarihin öznesiyle bilimin şiirleşmesidir. Şiirselin doruklarında gezindiği gibi, bilimi şiire yedirmenin, bilimle şiirsel emiştirmenin yetkin bir örneğidir: "Kanından aşka sırma karanfil/Sevdanın ilklerini çözen odur./.../Ve dün ve bugün ve en güzel gelecek/Sonsuz yarın odur/Her kitapta yeri var/Tek kutsal odur. "Bir başka yerde tarih konuşuyorsanki yüzyıllar ötesinden, geleceği aydınlatıyor o şiirli diliyle: "Dün ayrıydı, bugün başka, yarın büyük/Serencam üstüne serencam verildi/Spartaküs'ten Rosenberglere/Kanın cömertliğinde belalar gönderildi/Ter üstüne Ter, Ter üstüne Ter/Ve çeliğe cemre düştü."

"İZ" de ağır, bunalımlı günlerin tonlarca ağırlığı asılı havaya. Kuşkunun, tedirginliğin sarmalında karşılaşıyor, konuşuyor iki ARKADAŞ: "Örsten konuşuldu birara, çekiçten/Hak ve güçten, saksıyı delen çiçekten, fısıltıyla/Acaba bir ses kaldı mı havaya titreşen/Canlı bir antendir hava, yerin kulağı kaç para."

"Sırasıdır İyiliğin Yurduma", beş bölümden oluşan tek bir şiir. Şairin yurduna iğlenerek, onu silkinmeye çağırışı. Üstüne düşen ölüleriyle her gün biraz daha eksilmektedir. "Yüzü gözü" çizilmekte, "yeni yakası" kan içinde. "Temmuz, yüzünü büsbütün sıyırtarak geçti", yakın geçmişten izler, anıştırmalar. Yalnız şunu vurgulamak gerekir; S.Nezir, sadece anıştırmalara yaslanmıyor. Anıştırmaların geçiciliği, anıştırılanın belleklerden silinişi sonucu, şiirin imlediği gerçekliğin yitirilişi yalınkat şiirin kaçınılmaz akibeti. Anıştırılan durumun çarpıcılığından güç alan şiir, elbette, yazıldığı dönemdeki anlam ve imge yükünü koruyamaz. Oysa S.Nezir, anıştırmaları da geleceğe yönelik ipuçları ve imgelerle donatıyor: "Söz fide verir/Sessizliğin kalın ve sert kabuğunu çatlatır da/Söz fide verir/Dikmeye insanlarının yediveren bağrına."

S.Nezir, Geleneksel tema ve söyleyiş özelliklerinden de ustaca yararlanıyor. Halk dalkavukluğuna düşmeden, çürüyeni, gidiciyi yüceltmeden. Geleneksele takılıp kalma yerine, gelenekle olan kan bağını daha da geliştirerek, çağdaş duyarlıklara köprü kurma olarak uyguluyor bu tema ve söyleyiş özelliklerini. Geleneksel söyleyişlere çağdaş içerikler kazandırıyor.

"Yok günde değil, yakındır, hak günde sorulur." (Birikiyor), "Mührü mülkümüzdür her devre devran" (Birikiyor) "Sır ile yeksan olduğun sıra." (Dünyaya hediyedir).

Neyi anlatırsa anlatsın, sığlığa, yalınkatlığa düşmüyor S.Nesir. Yüreğinden, beyninden damıtıyor şiirin özsuyunu.

Bir de şunu vurgulamak gerekir; güncel şiir denince, hep şiiri atlayan, varlık nedeni günü yansıtmak olarak belirlenenbir şiir akla geliyor çoğunlukla. Oysa bunun tersi de mümkün. Ölü duyarlıkların batağında kulaç atmadan, anlamsızlığın sırça köşküne sığınmadan da güncelin geçici etkisinden sıyrılmak mümkün. Yani Güncelle göbek bağını kesmeyen ama kalıcıyı ve şiire es geçmeyen bir şiir...

Bunun için de okumak gerekir Seyyit Nezir'i.

İzleri var-Seyyit NEZİR
YAZKO YAY. 1983

Madaralı Roman Ödülü üzerine Fikret Madaralı ile konuşma

Yüreklendirmeden ünlendirmeye kitap sattırmaktan okutmaya...

MEHMET GÜLER

Sayın Hocam. "Madaralı Roman Ödülü" bu yıl on yaşını doldurup onbir yaşına girdi. Bu ödül hangi gereksinimden doğdu, nasıl gelişti? Kısaca özetler misiniz?

Ben Tonguç'la birlikte 11 Eylül 1950'de açığa alındım, ardından mesleğimden oldum. O yıllarda maddi ve manevi yönden büyük sıkıntılar çektim. Benim için en büyük sıkıntı çok sevdiğim öğretmenlikten ayrı kalmaktı. Bunu bir türlü kabullenemiyordum. İçimde gün gün derin acılar, izler bırakıyordu. Açlık korkusunu yenip maddi durumumu düzelttikten sonra, bu mesleğin ilkelerine uygun doyum yolları aramaya başladım. Bu yıllarda öğrencilerim olan Talipler, Başaranlar, Baykurtlar, Makallar, Emin Özdemirler yetişip gelişiyorlar, bunlar bana sürekli coşku veriyorlar, destek oluyorlardı. Benim tutunacağım tek dal Köy Enstitüleri, Köy Enstitülerin yetiştirdiği sanatçılardı. Iyi bir yazar olmak da yıllardır içimde mayaladığım özlemimdi. Ama olamamıştım. Kendimi Köy Enstitülü yazarlarda buluyor, onlarla çoğalıyor, daha da çoğalmak istiyordum. İşte öyle özgün bir yol bulmalıydım ki, tüm bu özlemlerim kitlelere yayılmalıydı. İçinde Köy Enstitüleri olmalıydı, Köy Enstitülerinin yetiştirdiği ürünler olmalıydı. Kitaplar, sevgiler, dostluklar bulunmalıydı. Arayıp da bulduklarımın , içinde en uygun olanı roman ödülüydü. Bu düşüncemi 1973 yılında Fakir Baykurt'a açtım. Fakir sevindi, olumlu buldu. Böyle bir ödülün yazın dünyasında devinim yaratacağını, yeni adları yazmaya özendireceğini, eski yazarların daha çok okunup yayılmasında aracılık edeceğini söyledi. "Madaralı Roman Ödülü"nün ilk çatısı böyle çatıldı.

Yani buluş sizden, mimari Fakir'den desek olur mu?

Olur elbette. Niçin olmasın.

"Madaralı Roman Ödülü"nün "Köy Enstitülü sanatçılarla, bunların dünya ve estetik görüşüyle sınırlı" olduğunu söyleyenler çıktı. "Madaralı Roman Ödülü"nün temel ilkelerinin altını çizer misiniz?

1973'de yayımladığımız "Madaralı Roman Ödülü"nün 8. maddesi aday romanlarda şu nitelikleri arar:

a-Halktan yana ilerici bir öze sahip bulunmak,

b-Cumhuriyet ve demokrasi ilkelerine ters düşmemek.

c-Pürüzsüz ve arı bir Türkçeyle yazılmış olmak,

d-Türk romancılığının geldiği çağdaş aşamanın altında olmamak.

Şimdi sorarım sizlere; bu ilkelerin neresi "Köy Enstitüleri"nin dünya ve estetik görüşüyle sınırlı?" Ama şunu da içtenlikle itiraf etmek zorundayım: Ben köyden çıkmış bir insanım. Bir ağaç gibi köküm o topraklarda, o insanlarda. Her dalda yetenekli insanların bu bakir milyonların içinde olduklarına inanırım. Bu gün de değişen bir şey olmamıştır. İşte Köy Enstitüleri bu kabuğu çatlatmış, ilk ışığı buradan vermiştir. Bu kurumlar bir inancın, bir coşkunun, kısacası halkçı imecenin ürünleridir. Dünyada ilk kez Tonguç tarafından kuram ve pratiği hazırlanmış özgün bir eğitim sistemidir. Köy gerçeğini doğal olarak en iyi anlayan, duyan yazarlar bu halk imecesinin içinden çıkmıştır. Yukarda adını saydığım ve daha sayamadığım 700, evet 700 kadar irili ufaklı yazar bu kurumların bağrından yetişmiştir. İşte benim kökümün uzandığı toprak bunların toprağıdır. "Madaralı Roman Ödülü"nün, Köy Enstitülerinin kuruluş günü olan 17 Nisan'da açıklanmasının elbette bir anlamı vardır. Bu gün "Madaralı Roman Ödülü" on yaşını bitirip on bir yaşına girmişse, ve bundan sonraki yıllarda da yaşayacaksa, işte bu ruhla, bu coşkuyla yaşayacaktır. Tüm bu gerçekleri açık yüreklilikle söylerken; "Madaralı Roman Ödülü"nün "Köy Enstitülü yazarlarla ve bunların dünya ve estekik görüşleriyle sınırlanmış ve dondurulmuş olmadığını" söylemem de dürüstlük olur sanıyorum. Köy Enstitülerine şu ya da bu yolla karşı çıkanlar, ya da çıkmak isteyenler, bunu açıkça yapamayınca, "Madaralı Roman Ödülü"nü üstü kapalı küçümseme, yoksama yollarına başvurmuşlardır. Bu güne dek verilen 10 roman ödülü yazarlarının içinde Köy Enstitülü çıkışlı olarak tek Taip Apaydın vardır. Demek ki, "Madaralı Roman Ödülü" gücünü belli bir ruhtan, coşkudan alıyor, ama, belli bir dar grubun çıkarlarına angaje olmuyor.

> "Madaralı Roman Odülü"nün, Köy Enstitülerinin kuruluş günü olan 17 Nisan'da açıklanmasının elbette bir anlamı vardır. Ancak Ödül, Köy Enstitülü yazarlarla ve bunların dünya ve estetik görüşleriyle sınırlanmış ve dondurulmuş değildir."

Zaman zaman, "Fikret Madaralı yazın dünyasında, özellikle Türk romancılığında adı olmayan birisi..." yollu yazılara raslıyoruz.

Roman ödülü koymak için ille de ünlü bir yazar olmanın gereğine inanmıyorum. Dünya görüşümden, sanat tutkumdan gelen bir coşku bana bu gücü vermiştir. Son yıllarda ekonomik durumu düzelmiş bir insan olarak paralarımı kumarhanelerde, eğlence yerlerinde, içki masalarında tüketebilirdim. Başkaları gibi sünnet düğünlerinde on milyon lira harcayabilirdim. Sık sık Avrupa gezilerine çıkabilirdim. Tüm bu savurganlıklar yerine kültür ve sanat dünyasına kendi çapımda paramı ve yüreğimi koymuşsam suç bunun neresinde? Bir özveri kınanabilir mi? Yukarda sözlerden ayrı; "Madaralı tüm bunları adını reklam etmek için yapıyor", diyenler de var. Allah bile; "küntü kenzen mahfiyen feahbeptü en uğrefe fehâlâktühlak", yani; "ben gizli bir hazineydim; bilinmeyi, sevilmeyi istedim, mahlûku yarattım" demektedir. Ayrıca; ilk yıllarda "Madaralı Roman Ödülü"ne karşı olduğunu söyleyenler, sonradan Madaralı ödülünün yazın dünyasında kendine yer açtığını görünce eski söylediklerini unutup yeni yapıtlarıyla ödülümüze katılmışlardır. Bu durumlar başarımızın göstergesi değil midir?

Birkaç örnekle yetinirsek; "Nobel Ödülü" Albert Nobel'in ölümünden (1896) **"Goncourt Yazın Ödülü" de Goncourt kardeşlerin ölümünden (1870/1896), bizde ise "Sait Faik Öykü Ödülü" yazarının ölümünden (1954) günümüze dek sürüp geldiler. Tanrı gecinden versin; "Madaralı'nın ölümünden sonra, adınıza düzenlenen bu ödül yaşamını sürdürebilecek mi? Bunun "objektif ve subjektif" koşulları bir araya getirilmiş midir?**

Kişi olarak ölümlüyüz. On yılı aşan bir deneyimden sonra Türk kamu oyunca tutulmuş bulunan "Madaralı Roman Ödülü"nün süresiz yaşamasını sağlamak için babamız adına kurulmuş bir vakfımız vardır. 1985 yılından sonra ödülün tüm giderlerini bu vakıf sağlayacaktır. Nobel ödülü bir vakfa, Goncourt ödülünün bir enstitüye, Sait Faik ödülünün bir derneğe (cemiyete) dayanarak ayakta kaldıkları gibi, "Madaralı Roman Ödülü" de sürekli bu vakfın desteğinde yanında duyacaktır.

Sakıncası yoksa "Madaralı Roman Ödülü"nün "maddi portresini" açıklar mısınız?

1973'de kurulduğunda ödül alan yazara 10.000 TL. veriyorduk. Bugün 50.000 TL.'na çıkarılmıştır. Seçici kurul üyeleri ise, on yıldır maddi karşılık beklemeksizin büyük bir özveriyle bu ödülün serpilip gelişmesi için çaba göstermişlerdir. "Madaralı Roman Ödülü" bir nicelik ödülü olmaktan çok bir nitelik ödülü haline gelmiştir. Adnan Binyazar, birkaç gün önceki mektubunda (Berlin 16 Mart 1984); "Artık Madaralı Ödülü Türkiye'de oturmuş, nesnel bir ödül olarak ağırlığını daha da duyuracaktır" diye yazıyordu. Bu görüş giderek daha da yaygınlaşacak. İnanıyorum buna.

Ödülün işlevine inanmayanlara rastlıyo**ruz. Bir ödül koyucu olarak bu konudaki düşünce ve gözlemleriniz önemli olmalı.**

Ödülün işlevine inanmayanların samimi olacaklarını sanmıyorum. "Madaralı Ödülü'-'nden ilk yıllarda yapıtlarını çekip, Ödül gelişip yaygınlaştıktan sonra eski söylediklerini unutanları, verilen parayı ve şöhreti "arka cebime koyun" diyenleri gördük.

Kuşkusuz "Madaralı Roman Ödülü" alan yapıtlar hiçbir zaman sıradan yapıtlar olmamıştır. Ama bu yapıtlar ödül alıp, karnına "Madaralı Roman Ödülü" bandrolunu yedikten sonra, hızla II. III. IV. baskılara doğru yol almışlardır. Demek ki ödüllerin bir işlevi vardır. Yüreklendirmeden ünlendirmeye, kitap sattırmaktan okutmaya uzanan bir işlevi...

1976'dan günümüze

İzmir GSF Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü etkinlikleri

MUSTAFA TANER ÇELİK

*1976-1977 yılında eğitime başlayan Tiyatro Anabilim Dalı ilk kez nıye 1979/80 yıl sonunda Heinrick Von Kleist'in **Kırık Testi** oyunuyla seyirciye açılmıştır. Tiyatronun temelini oluşturan sahne ve diğer etmenden yoksun oluşundan.*

İzmir Alsancak Garı'nın arkasına dönülünce Alsancak Stadyumu'nun yoluna geçilir. Bu yol, buğday silosu, yağ kombinaları, incir işletmeleri, kömür depoları ve bir yığın sanayi kuruluşları arasından uzanır, Güzel Sanatlar Fakültesi'nin önünden geçer. Ereğim, Güzel Sanatlar Fakültesi'nin yerleşim planını çıkarmak değil. Solunan havayı yağlardan, kömür tozlarından, çeşitli kokulardan arındırarak, etkinlikleriyle solunacak biçime getiren, G.S.F. bünyesindeki Tiyatro Ana Bilim Dalı'nın kuruluşundan bu yana gerçekleştirdiği gösterilerden söz etmektir.

1976-1977 yılında eğitime başlayan Tiyatro Ana Bilim Dalı, ilk kez niye 1979/80 yıl sonunda Heinrick von Kleist'in **Kırık Testi** oyunuyla seyirciye açılmıştır. Tiyatronun temelini oluşturan sahne ve diğer etmenden yoksun oluşundan ve bir yığın olanaksızlıklardan.

Friedrich Hebbel, Kleist'in bu oyunu için şöyle der: "Kırık Testi öyle yapıtlardandır ki, bunun karşısında seyirci sınıfta kalabilir. İnsanı hayran bırakan buluşları ve renkli ahlak tablosu burada dahiliğe yükseltilmiş organik bir bütünlüğe kök ve meyvası gibi bağlıdır. Falstaff'dan bu yana komedyalarda, bu köy yargıcı Adam'ın pabuçbağını bile bağlıyabilecek bir figür daha yaratılmadı."

Kırık Testi, oynanması zor bir oyundur. Prof. Dr. Özdemir Nutku'nun yönetimi, Öğ.Gör. Talay Toktamış'ın dekor-kostüm çalışmalarıyla, diğer öğretim görevlileri ve öğrencilerin katkılarıyla bu zorluğun üstesinden gelinmiştir.

Fransız ressamı Deboucurt'un Le Vean tarafından kopyası yapılmış, **Kırık Testi** adını taşıyan bakır haki tablo Kleist'e konu olmuştur. Kleist, mahkeme sahnesinden yola çıkarak yarattığı bu komedyada, zorbalığı, kurnazlığı, alıklığıyla bütünleşen bir karakter oluşturmuştur. Hakları olmadığı halde toplum içinde kendilerini zeytinyağı gibi üste çıkarmaya çalışanlarla alay etmiştir.

İlk kez 2 Mart 1808 tarihinde Weimar'da Hoftheater'de sahneye konan **Kırık Testi** oyununda testi bir simgedir. Özdemir Nutku'nun deyişine göre bu simge yer yer üç anlam birden kapsar"... Örneğin, oyundaki dava konusu olan Kırık Testi, dış görünüşüyle sahibi için değerli olan süslü bir testidir, ama aynı zamanda o kişinin kırılan onurunu, parçalanan namusunu da simgeler. Bu kadarla da kalmaz, siyasal yaşamın düzenbazlıklarını, toplumun yozlaşmışlığını vurgular."

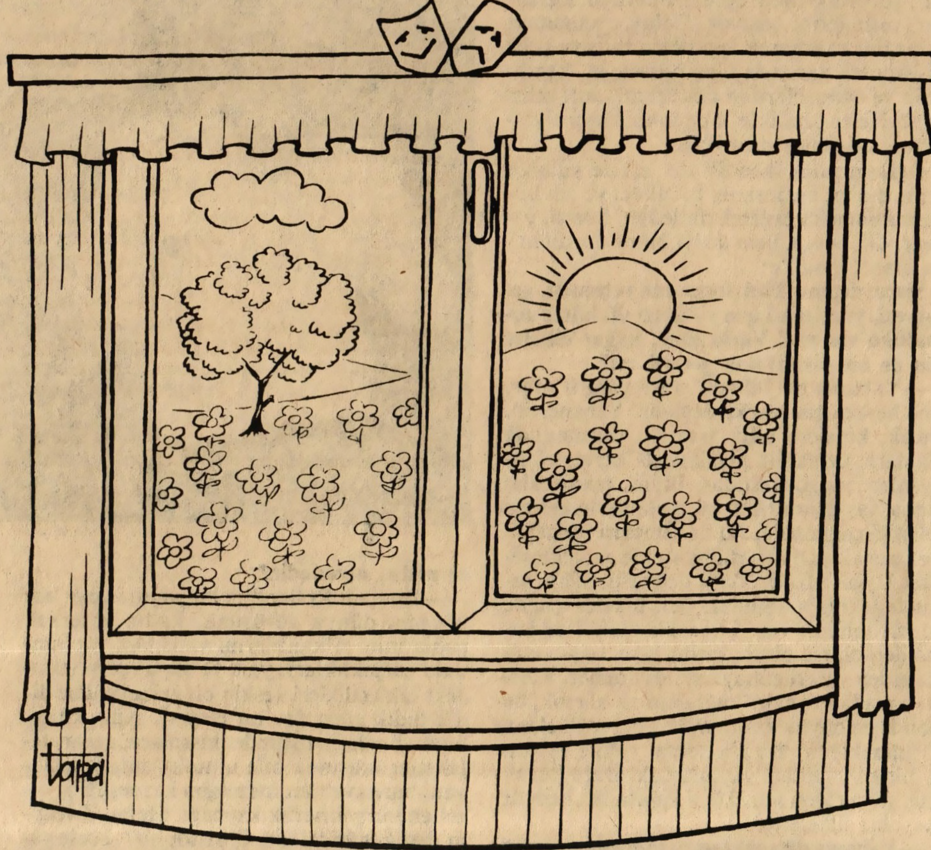
1980-1981 döneminde Turgut Özakman'ın **Ocak,** Haldun Taner'in **Sersem Kocanın Kurnaz Karısı** adlı oyunları sahnelenmiştir. Yönetmenliğini Prof. Dr. Özdemir Nutku'nunyaptığı **Ocak** oyununun dekor ve giysilerini Oğ. Görevlisi Talay Toktamış denetiminde Yıldız Köse hazırlamıştır.

Turgut Özakman'ın **Sahici Oyun** adıyla 1955/56 yılında, KölnTiyatro Bilimleri Enstitüsü'nde konuk öğrenci olarak bulunduğu günlerde yazdığı, 1961 yılında adını **Ocak** olarak değiştirdiği oyun 1962 yılından bugüne profesyoneller ve amatörlerce çok kez oynanmıştır.

Ocak oyununda, insanın olduğu yerde eksik olmayan acıların, sevinçlerin iç içe geçtiği, kolları arasında çırpındığımız sorunların sergilendiği görülür. Nedir bu sorunlar? Bugün bile canavarlığını sürdüren ekonomik yetersizlikler, bu yetersizliğin ürünü olan çaresizliklerdir. Çıkış yolu, kurulan düşlerde bulunur. Aslında bu avuntudan başka bir şey değildir.

Oyunun dekorunda, oyunun yapısına uygun olarak, basit basmadan minderler, pencereye gerilen naylon, gazete parçalarıyla yoksulluk, yıpler, oyun geliştikçe, sorumluluk duygusunun ve çevresinde yaşayanların baskısıyla önemsemediği suçunun altında yavaş yavaş ezilmeye başlar. Sorumluluğu ortağının üstüne atarak hapisten kurtulmuştur. Bu olaydan üç yıl sonra ortağının oğlu George'un gelişiyle asıl suçlu olduğu ortaya çıkar. Olay, bu eksen çevresinde gelişimini tamamlar. Joe Keler, işlediği suçun cezası olarak yapayalnız kalmıştır. Yalnızlıktan kurtulmak için intihar etmekten başka çaresi kalmamıştır.

Yönetmenliğini Özdemir Nutku'nun, dekor ve giysilerini Talay Toktamış'ın denetiminde Nalan Türkoğlu'nun yaptığı **Hepsi Oğullarımdı** oyununda, dekor içinde, sıkıntıyı arttıracak ögelerin kullanımına gidilmiştir. 1920'li yılların "düzgün ev" kavramını yakalamak için ahşap ev beyaza, ince uzun pencerelerdeki panjurlar yeşile boyanmıştır.

1981-1982 döneminin ikinci oyunu Goethe'nin yaşamından alınan **Biraz Daha Işık** oyunudur. Bu oyunun niçin seçildiğini, nasıl oynandığını, oyunun yönetmeni Prof. Dr. Özdemir Nutku şöyle açıklar: "1982, tiyatroda Goethe yılı olarak duyurulunca, biz de buna tiyatro bölümü olarak katılmak istedik. Bunun için Goethe'nin oyunlarını bir kez daha taradık. **Stella, Clavigo, Egmont, Suç ortakları** ve benzeri küçük oyunları Türk seyircisinin ilgisini çekemezdi. **Iphigenia** ise kendi geleneğimizden uzak kalırdı. Bu oyunun anlaşılması için bir takım önbilgilerin ve imgelerin kendi seyircimizde bulunması gerekirdi. Geriye **Faust** kalıyordu. Bu büyük oyun gerek çalışma, gerek teknik, gerekse parasal açıdan üstesinden gelemiyeceğimiz bir oyundu. Bunun üzerine düşündük taşındık ve Goethe'in mektuplarından ve Eckermann'ın anılarından yararlanarak yeni ve özgün bir oyun ortaya çıkarmayı düşündük. Bunun için de bölümümüzün dördüncü sınıf öğrencilerinden Önder Paker'e bir oyun yazmasını söyledik. Paker, bütün bir yaz boyu bunun üzerinde uğraştı. Oyunu bize verdikten sonra üzerinde dramaturgi çalışması yapıldı, sahne üzerinde düzeltemelere gidildi. (....) Oyun açık biçimde "fantazi" olarak sahneye kondu. Belli ölçüde bir usluplaştırmaya giderek, gerçekliği olağanın dışında bir hava içinde göstermeye çalıştık. Goethe'nin hasta yatağında ölmeden önce mırıldandığı son sözler oyunun adı oldu: "Biraz daha ışık!"

1982-1983 döneminde gelindiğinde sahnelenmede, Haldun Taner'in **Lütfen Dokunmayın** oyunu yerini alır. Oyunun konusu 1711 yılında yapılan Prut Savaşı'nda Baltacı Mehmet Paşa ile Katerina arasındaki ilişkidir. Bu ilişki, oyunda, Nesib, Ekmel ve Oktay'ın kişisel yorumlarıyla ayrı ayrı anlatılmış, canlandırılmıştır. Neden ortak bir yoruma gidilmemiştir? Çünkü aradan geçen 250 yıllık zaman içinde ortak yorumu getirecek tarihsel belgeler kaybolmuş, herkes kendi kafasına göre Baltacı Mehmet-Katerine ilişkisini ortaya sürmüştür.

"Açık biçim" denemesi olan **Lütfen Dokunmayın,** sahneleme açısından zorluklar getiren bir oyun. Tarihsel olaydaki ayrıntılar, metindeki Fransızca, İngilizce, Osmanlıca bir çok sözcük ve deyimin bulunması, sık sık mekaa değişimi, bu değişime koşut olarak dekor, giysi, ışık, efekt, müzik ögelerinin kullanımı, ayrıca oyun kişilerinin banttan gelen sesinin bulunması, bu zorluğu oluşturan etkenlerdir.

Öğretim görevlisi Cem Duygulu'nun yönetimi, Adnan Ongün'ün dekor, Deniz Mutlu'nun giysi ve tüm bölüm öğrencilerinin özverili çalışmalarıyla bu zorluğun üstesinden gelinmiştir.

Oyuncunun dekoru kolayca kullanabilmesi ve teknik çözüm gereği oyunun dekoru simgesel yalınlıkta tasarlanmıştır. Günümüz Topkapı Sarayı'nda geçen oyun açık- biçim özelliğiyle geçmişe göndermeler yaparak, değişik çağ ve mekana yönelir. Bu nedenle çabuk değişebilen dekor anlayışına gidilmiştir.

Topkapı Sarayı ve imparatorluğun görkemi, yaşam biçimi yansıtılmaya çalışılmış, dekor ve aksesuar parçalarında grotesk bir anlayışla abartmaya gidilmiştir.

Yalınlık ve simgesellik giyside de göze çarpar. Tez çalışması yapan Sevgi'nin Topkapı Sarayı'na gelmesiyle başlayan oyunda Sevgi, günlük, sarayı gezmeye gelen gezginler de rahat giysiler içindedir.

Oyunun akışı içinde, gerçeklik ile düşsellik arasında gidip gelmede, günlük giysilerden tarihi giysilere bürünmeler görülür. Bu giysiler 18.yy Osmanlı ve Rus giysileridir. Sadrazam ve Katerina için yalnızca kaftan, kavuk, pelerin kullanılarak yalın bir anlatıma gidilirken giysi değişikliği seyircinin önünde yapılır.

Evet, işte böyle, yıllar yılları kovaladı, oyunlar oyunları izledi ve **1983-1984 döneminde** sergilenecek olan Güngör Dilmen'in **Midas'ın Kulakları** oyununa sıra geldi. Prof. Dr. Özdemir Nutku'nun yönetiminde bu oyunun provaları sürmekte.

Tiyatro Ana Bilim Dalı'nın etkinlikleri salt bu gösterilerle kalmıyordu. 1980-1981 döneminde "Atatürk ve Bağımsızlık Savaşı" adlı şiir dramatizasyonu gösterimi, 1983 yılı içinde geçen yıl kaybettiğimiz Suat Taşer'i anma töreni ve "Yaşamak Sevmektir" adlı dramatizasyon gösterimi, yine 29 Ekimde Cumhuriyetin 60. yıldönümü kutlama çalışmaları yapıldı.

Diğer büyük etkinlik de Dünya Tiyatro Günü'nün geçen yıldan bu yana haftaya dönüştürülerek kutlanmasıydı. Bu bir hafta, festival havasında geçiyordu.

Tiyatro Ana Bilim Dalı öğrencilerine araştırma, deney alanları açan bu uygulamalar öğretici niteliğiyle yararlı çalışmalardır. Bu çalışmaların değerlendirilmesi de hiç kuşkusuz seyirciye kalıyor.

"Biz, izleyenler, incelik,

Erol Bulutlu ile söyleşi

"Alışılmışa tepki..."

AYLA ERSOY

Erol Bulut 1982 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Yüksek Resim Bölümü'nü Dinçer Erimez atelyesinden birincilikle bitirmiş genç bir sanatçı. Bu gün Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde görev yapıyor. 1982 yılında düzenlenen DYO Resim Yarışması'nda mansiyon almış, ayrıca Sanatçılar ve Sanatseverler Derneği'nin başarı belgesi de bu genç yetenekli

likle çalışırım."

—Resimlerinizde ağırlığın insan ve çevre ilişkisinde yoğunluk kazandığını gözlemliyorum. Doğru mu bu gözlemim?

"Evet doğru. Aslında bu yeni bir konu değil. Tarih boyunca insan ve doğa ilişkisi birçok sanatçı tarafından ele alınmış. Resim tarihi bunun örnekleri ile dolu. Burada sözkonusu konuya yenilik getirmek değil, aynı konuya yeni bir yaklaşım, yeni bir bakış açısı getirmektir bence."

—Yapıtlarınızın hemen hepsinde metafizik, fan-

ranmışlık verilir. Bireylerin içine düştüğü çaresizliğin altını çizmek için siyah renkler kullanılır. Aynı erekle dekorların rengi pastel olarak boyanır. Oyun kişilerinin kostümleri de karekterlerini yansıtacak biçimde hazırlanmıştır.

Tarihsel nitelik taşıyan kişilerin, Tomas Fasulyeciyan, Ahmet Vefik Paşa, Küçük İsmail'lerin sergilendiği, Haldun Taner'in **Sersem Kocanın Kurnaz Karısı** adlı oyunun yönetmeni Prof.Dr.Özdemir Nutku'dur. Öğ.Görevlisi Talay Toktamış denetiminde dekoru Ayşegül Oral, giysileri Nalan Türkoğlu hazırlar.

Romantik oyunculuktan başlayarak adaptasyon ve tuluat oyunculuğuna dek uzanan çizgide Tazminat Tiyatrosu'nun önde gden sanatçılarının tiplemesi yapılan bu oyunda, bu ustaların sanatları için verdikleri savaşımlar, çektikleri sıkıntılar canlandırılır. "Oyun içinde oyun" tekniğinin yanısıra o dönemde geçerli olan çeşitli oyunculuk teknikleri perdeler arası geçişlerde sergilenmiştir.

Oyunun temeli, Moliere'nin **George Dandin** güldürüsü üstüne atılmıştır. Bu uyarlamanın Türk tiyatrosu sahnesinde uygulanan üç ayrı yorumu birinci ve ikinci perdede işlenmiştir. İlk uygulamada Batı tiyatro anlayışının aktarımı, ikinci uygulamada, aynı temanın Ahmet Vefik Paşa tarafından toplum içindeki insanlar gözetilerek karakter oluşturulmasına gidilmiştir. Üçüncü uygulamada tuluat tiyatrosundan örnekler vardır.

Moliere dönemi giysileri, 19.yy ile tuluat dönemi giysilerinin kullanımı kostüm zenginliğini getirmiştir. Kadınlar arasındaki kıskançlığın belirtilmesinde aşırı süsleme kullanılmıştır. Ahmet Vefik Paşa'yla gelen yenilik dekor ve kostümde bir atmosfer yaratılarak gösterilmiştir. Üçüncü perdede, yüklendiği görev nedeniyle Küçük İsmail'in birinci ikinci perdede giydiği kostümüne bir tüylü fes ile cepken eklenmiştir.

1981-1982 döneminde sergilenen ilk oyun **Hepsi Oğullarımdı**, bir pazar günü başlar, gelişir ve biter. Amerikan toplumunda pazar günü geçmek bilmeyen, sıkıntılı günlerden biridir. Oyun yazarı olarak dekordaki en küçük ayrıntıyı yazan Miller, oyunun başında da bu sıkıntılı havayı yansıtmaya çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında orduya hatalı silindir başlıkları satan, bunun sonucu, düşen uçakta yirmibir pilotun ölümüne neden olan Joe Ke-

hafiflik, dinginlik ve somutluktan yanayız"

Bertolt Brecht

GALİLEO GALİLEİ

(Yazan: B.Brecht, Türkçesi: Adalet Cimcoz, Teoman Aktürel, Genco Erkal, Müzik: Nejat Yavaşoğulları, Giysi-Mask: Sevim Çavdar, Huşper Akyürek, Babür Kerim İncedayı, Yöneten Genco Erkal)

ZEHRE İPŞİROĞLU

Brecht, ilk kez 1938'de, sonra da 1945'de ve 1956'da değişen tarihsel koşullara koşut olarak kaleme aldığı "Galile"de aydın sınıfı ile tutucu güçler arasındaki savaşımı dile getirir. Baskı dönemlerinde nasıl davranılmalıdır? Doğruyu açık açık söylemeli mi, yoksa susmalı mı? Güçlüklere karşı ödün vermeden göğüs germeye mi çalışmalı, yoksa pasif bir direnişe mi geçmeli? 1939'da Hitler yönetiminin doruğuna ulaştığı bir dönemde çizdiği kurnaz, bilge Galile tipiyle pasif direnişi haklı gösteriyordu Brecht. Hiroşima saldırısının etkisi altında yazdığı sonraki düzenlemelerinde ise tam tersine susmanın doğurabileceği korkunç sonuçlara işaret ediyordu. Galile'nin dünyanındöndüğünü yadsıması bencil ve korkakça bir davranış olarak değerlendiriliyordu bu kez.

Aynı soruna tek bir bakış noktasına bağlı kalmadan çeşitli açılardan yaklaşma, iyi kötü, doğru yanlış gibi katı bir ayrım, önceden belirlenmiş kesin bir çözümden kaçınma, Brecht'in sanat anlayışının özünü oluşturuyor. Bu anlayış doğrultusunda bir yorumlama "Galile"ye her sahnelenişinde, sahnelendiği dönem ve koşullara göre yeni bir yaklaşım, yeni bir boyut getirecektir kuşkusuz. Dostlar Tiyatrosu'nda Genco Erkal'ın yönetiminde izlediğimiz "Galile", düşünce özgürlüğünün bir türlü kök salamadığı, bir türlü benimsenemediği ülkemizde, düşünen, düşünmeye çalışan, düşünmek isteyen herkesi kendi kendisiyle hesaplaşmaya çağırıyor. "Galile" düşünen insanın karşılaştığı güçlükleri gözler önüne sererken, doğruya giden yolun hazır kalıpları yineleme, slogan atma, isyan etmeden ne denli uzak olduğunu gösteriyor bize, duygusal tepkilerden, önyargılardan arınmış bir düşüncenin ne denli zor olduğunu gösteriyor. Galile, sözünden döndüğünde, onu acımasızcana yargılayan öğrencisi Andrea, oyunun sonunda Galile'nin gizli gizli çalışmalarını sürdürdüğünü öğrendiğinde, yüceltir, göklere çıkartır onu. Oysa Galile'nin özeleştirisinde de vurguladığı gibi, Andrea gene yanılmıştır. Ne bir alçaktır Galile, ne de bir kahraman. Tüm zayıflıkları çelişkileriyle yalnızca bir insandır. Sözünden dönmesinin de tek bir nedeni vardır: İnsanca bir korku.

Genco Erkal'ın Galile'si kolaylıkla benimseyebileceğimiz, yakınlaşabileceğimiz bir insandır: Sevimli, sevecen, insancıl. Ancak bu yakınlaşma ona gene de uzaktan, eleştirel bir gözle bakmamızı engellemiyor. Çünkü sahnelemede oyunun toplumsal boyutu, Galile ile tutucu güçler arasındaki karşıtlık öylesine ustaca dengelenmiş ki, Galile'yi her an, kendimizi ona en yakın duyduğumuz anlarda bile, belli bir bağlamda, içinde bulunduğu ortam ve koşullara göre değerlendiriyoruz.

Yakınlık ve uzaklık, özdeşleşme ve eleştirme, burukluk ve gülmecenin bir bütünü oluşturduğu bu yorumun en belirgin özelliği açık seçikliği ve kolay anlaşılır olması. Açık renkler ve ışıkla nasıl alabildiğine aydınlık bir dekor kullanılıyorsa, oyunun bütününde de hep aynı aydınlığı, saydamlığı, hafifliği hissediyoruz. Brecht notlarında, bir sanat yapıtının gerçekten etkiliyebilmesi için, işlenilen malzemenin belli bir dinginliği olmasından söz eder, aşırı hız ve heyecanı sanatın baş düşmanları olarak görür (1). Bu anlayış doğrultusunda oldukça ağır bir tempoyla gelişen oyun, izleyicinin söylenen her söz, gösterilen her davranış üzerinde yer yer gülerek keyfini çıkartarak, rahat rahat düşünmesini sağlıyor. Oyunun iç gerilimi, Galile'nin uzak yakın çevresindekilerle olan ilişkileri, bu ilişkilerin süreç içinde gösterdiği değişim, yobazlar, zorbalar ve çıkarcılardan oluşan din adamlarıyla savaşımı Galile'nin dışındaki karakterlerin olumlu ve olumsuz dokuları, davranışlarındaki çelişkiler ve değişiklikler en ince ayrıntılarına değinilerek öylesine net çizgilerle vurgulanıyor ki, oyun hiç tekdüzeliğe kaymıyor. Gerilimi sağlayan önemli bir etken de oyunda ağırlıkta olan ince bir alay. Doğrudan doğruya oyunun özünden, karşıt davranışların çatışmasından, sözcüklerin gücünden doğan bu alay, sahnelemede en ufak bir abartma ya da karikatürleştirmeye düşmeden verilmiş.

Sonuçta, parlak buluşlar ya da şaşırtıcı bir oyunculukla izleyiciyi etkileme kaygısından uzak, yalnızca Brecht'i anlamak ve onun güncelliğini vurgulamak doğrultusunda çok dürüst, sade ve temiz bir oyun ortaya çıkmış, yalnız bir kere değil bir kaç kez aynı keyifle izleyebileceğimiz ve her izlediğimizde yeni bir yanını keşfedebileceğimiz bir oyun.

(1) B.Brecht, Über experimentelles Theater, Frankfurt 1970, S.15.

Yüzyıllık yalnızlığın girdabında Aydın Ayan'ın resimleri

EMİN ÇETİN GİRGİN

Yüzyılın insanı tedirgin ve kuşkuludur; Fransa'daki dok işçisinden, İran'daki metalurji mühendisine kadar yaşanılan yüzyılın endişeli gerilimi "birey" olarak varlığını sürdüren günümüz insanında aşılmaz hendikaplar yaratmaktadır.

Çağın tanıklığını üstlenmiş sanatçının görevleri zordur. Kişi olarak varlığını zeka boyutlarında geliştirdiği çağdaş "depresyon"un çok bilinmeyenli denklemlerine taşıması, otantik hareket noktasının temel taşlarından birini teşkil etmektedir? Son sergisiyle genç kuşak sanatçılarından Aydın Ayan (D. 1953) sofistik varyantlarla, aklın verilerini zorlayan bir kimlik görünümünü korurken, düşsel gitgellerle de insanın grift yapısına ait kuvvetli denemeler vermektedir. Temalarda geliştirdiği "yalnızlık" olgusunu, oylumlu kurgusunda pastoral duyarlılıklarla kuşatılmış "insan"a ait amprik gerçeklerle ansızın deşifre etme tavrını seçen sanatçı, protestocu fantazilerle geliştirilen bir söylem şeklinin bağımsız ürünlerini sunmaktadır. Tedirgin bir mizansende üslupsal verileriyle de deşilen bu gerçeklerin canalıcı noktası olarak beliren nıhilist eğilimler yer yer rönesansın kuzeyli ustalarını hatırlatan bir anlatım odağına yönelmektedir. "Darağacı", "mezartaşının önündeki kaptan su için kargalar", "ölü bir bebek" gibi sembollerle donatılan bu tavır, kuşkulu bir gerçekçilikle insan metabolizmasının narin noktalarına yönelmektedir. Yüzyıllar süren yalnızlığında, aklın sınırlarını aşan "doğa"nın darp izleriyle, güçsüzlüğünün cenderesini binlerce yıl boynunda hisseden "insan"ın tarihsel yazgısını, nostaljik bir gözlemin dökümanlarıyla donatan Ayan, "müstensıh" eleştirisiyle pentural denemenin de sınırlarını zorlamaktadır. Tasarımı önde plastiğin başına buyruk diskuru çoğu yerde anlatımın ajitatif odağına taşınmakta, konu bazen "mesaj" karakteri kazanırken (elektriğe bağlanan insan figürüyle ışını tamamlamış eldivende olduğu gibi) çoğunlukla "imaj" etkisi kutrunu zorlayan bir bildirim olarak varlığını sürdürmektedir.

GENÇ KUŞAK SINIRLARI ZORLUYOR

Kul mantalitesinden gelen uyumsuzlukların baskı gücü kendini yıllarca hazır birikimler sağlamışsa da, bugün artık karşı birikimlerin varlığıyla düşünme olgusu, irtifa kazanan "birey" önünde belirleyicidir. Ürünün niteliğini tayin eden özgünlüğün mihenk taşı bu "mütecessis" ayrıntılarda toplanmaktadır; araştıran, kurcalayan ayrıntılarda, Osmanlının yüzyıllar süren "teba"ya buyurganlığında, "teba" değil, "birey" diyerek felsefi ilişkilerde komisyoner temeli reddeden günümüz sanatçısı, kendi kendine yaratıştan, kendisi için yaratışa geçişe zorlanmaktadır.

KONUYA DÖNERSEK..

İrdelediği "yaşam"a bakışta, "insan" ve "doğa"nın mütecaviz yapısının etkilenmelerinde özgün üslup örgüsünü oluşturan Ayan, ordodoks takdirlerin dışında değerlendirilmesi gereken bir kişiliktir. Yer yer hikâyeleştirdiği (illüstre) anlatımıyla, malzemeye yüklenen üslupsal karakteri dışında bir yöntem olarak ele aldığı eksitasyonda sağlıklı dökümanlar veren Aydın Ayan'ın Urart Sanat Galerisi'ndeki sergisi genç kuşak sanatçıları açısından eleştiriden denemeye kayan bir penturun göstergesi olarak izlenmelidir.

sında İzmir İş Sanat Galerisi'nde sergi açtı. Daha önce birçok karma sergiye katılan Erol Bulut'la yeni sergisi üzerine söyleştik.

—Sayın Erol Bulut, İzmir'de düzenlediğiniz bu sergi kaçıncı serginiz oluyor?

"Beşinci sergim oldu. İlk iki sergimi lise öğrencisi iken açtım. 1982'de Erenköy İş-Sanat Galerisi'nde, 1983'de Akbank Sanat Galerisi'nde sergi düzenledim."

—İzmir serginizde genellikle ne tür çalışmalarınız yer alıyor?

"Taşıma zorluğu nedeniyle, çoğunlukla küçük boyutlu tablolardan oluşuyor."

—Küçük boyutlu derken üzülmüş gibi bir haliniz var?

"Resimlerimin boyutu küçülünce, büyük yüzeylerde kullanmaya alıştığım figür ve çevre ilişkisi daha sınırlı kalıyor. Bu da bence önemli bir sorun. Büyük boyuta uygun nitelikteki konuların daha yüzeysel olarak alınması sözkonusu."

—Çalışmalarınızdan gördüğüm kadarı ile yapatlarınızın boyutları oldukça büyük. Neden böylesine büyük boyutlarda çalışma gereğini duyuyorsunuz?

"Aslında büyük boyutlu çalışmak ne bir hüner, ne de gövde gösterisi. Resim görsel bir olgu. Büyük boyutlu resimlerinde görsel etkisi daha çok. İzleyen ile resim arasındaki iletişimi daha kolay sağlanıyor, yapıtın etkisini çoğaltıyor. Belli bir uzaklıktan baktığımızda görmeye alıştığımız boyuttaki resime oranla büyük boyutlu bir resmin etkisini bir tutabilir miyiz? Şüphesiz büyük olan görsellik açısından küçük olana baskın çıkacaktır. Ancak şunu da belirtmekte yarar var, her büyük boyutlu resim de iyi demek değildir. Sadece büyüklüğü ile görsellik etkisi artar o kadar."

—Sayın Bulut, bize bir resminizi hangi aşamalardan geçerek nasıl oluşturduğunuzu anlatır mısınız?

"Bu gerçekten üzerinde konuşulması gereken bir konu. Bizde ressam veya heykeltraş ya bohem bir hava, ya da XIX. yüzyıl romantizmi içindedir. Oysa sanatçı belli bir sistem içinde ilkelerine bağlı olarak ve titiz bir çalışma ile yapıtlarını ortaya koymalı. Ben öncelikle uzun ezgis araştırmaları yaparak çalışmaya başlar, daha sonra tuval üzerine kompozisyonu çizerim. Gerekirse kompozisyonu bozmadan tuval üzerinde ufak değişiklikler yaparım. Konstrüktive bir tavırla konunun iskeletini kurduktan sonra, rengi düşünmeksizin öncelikle resmin siyah-beyaz etkisini düşünür, ikinci aşamada renk ve renk dağılımını ele alırım. Kişisel çalışma tarzım olarak renk geçişleri ile yüzeyleri kapatır, figür ve çevresiyle ilişkisi siyah beyaz, renk ve geçiş değerlerinin bağıntısını kurmaya çalışırım. Son aşamada resmin bütünlüğünü bozmayacak şekilde gerekli yerlerde titiz bir işçi-

tastik ya da sürrealist diyebileceğimiz bir yaklaşımın aşırıya kaçmadan biçim kazandığı görülüyor. Sizi böyle bir tavrı benimsemeye iten nedenler olmalı?

"Bu kolayca yanıtlanabilecek bir soru değil. Alışılmış değer yargılarına bir tepki belki de. Bizler genellikle her nesneyi olması gerektiği şekilde ve ortamda bulmaya alışkınız. Örneğin toplumun değer yargılarına göre erkek gururunu, kadın da görüntüsünü korumalı. Her şey geleneklere uygun olarak yerlerini almalı düşüncesiyle yetiştiğimizden, bunların ötesine geçmek gereksinimi salt belleğimizde düşüncemizde bastırılmış duygular olarak kalır. Ben bu düşüncelerin belleğimde kalması yerine görüntüye dönüşmesini sağlayabildiğim için kendimi şanslı sayıyorum. Bu olanaktan yoksun kişilere karşı kendimi daha sağlıklı görebiliyorum."

—Yapıtlarınız ilk anda garipseniyor. İzleyenlerin bu tepkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

"Aşırı olmamakla birlikte nesnel gerçekçiliğin görüntü olarak dışına çıkmak, ortamında görmeye alıştığımız nesneleri ya da insanı toplumdaki konumun dışına çıkarmak, cinsellik gözetmeksizin kadın ve erkeği insan olarak değerlendirerek alışılmışın dışında düşsel bir ortama sürrealistçe bir yaklaşımla yerleştirmek gerçekten de izleyenler tarafından garipseniyor. Ancak izleyenlerin kültür düzeylerine koşut olarak tepkileri de farklılık gösteriyor. Çıplak bir kadının kendisine yakıştıramayacağımız bir zaman ve mekân içindeki görüntüsü bazen sert bir tepkiyle, bazen de gerçekten olabilir mi sorusuna yanıt arayan bir görüntü yaratıyor."

—Sayın Bulut, genç bir ressam olarak bu günün Türk resim sanatını nasıl değerlendiriyor, bu konuda neler düşünüyorsunuz?

"Günümüz Türk resmi deyince insanın aklına çok değişik düşünceler geliyor. Öncelikle Türk resmini uluslararası resim etkinliklerinden kesin olarak ayırmak olanağı var mı? Günümüz Türk resmi deyince ben çağdaş resim etkinliklerine koşut olarak çabagösteren ve 1975'lere dek Türk resmine önemli katkıda bulunan kişilerin resim anlayışlarının dışında araştıran çağdaş sanat akımlarına uygun örnekler veren veya vermeye çalışan genç kuşağın arayışlarını gözümün önüne getiriyorum. Bu yeni kuşağın arayışlarını irdelediğimiz zaman Türk resmi ya da Batı resmi diye ayırım yapmakta güçlük çekeceğiz. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim, tüm sanat etkinliklerinin olduğu gibi, resim sanatının da artık evrensel bir dili var. Teknik yönden Türk sanatçısı hiç de Batıdan aşağı değil. Ancak Türk olduğunu kanıtlayan görüntüsel ögeler aramak gerekecek. Onu Batı sanatçısından ayırdetmek için."

Başarıya giden yolda inançlı ve umutlusunuz, devamını dilerken bu güzel söyleşi için teşekkür ederim.

"Herşey geleneklere uygun olarak yerlerini almalı düşüncesiyle yetiştiğimizden, bunların ötesine geçme gereksinimi salt belleğimizde bastırılmış duygular olarak kalır. Bu düşüncelerin görüntüye dönüşmesini sağlayabildiğim için kendimi şanslı sayıyorum."

Erol Bulutlu söyleşi sırasında

Adnan Cemgil:

“Kültürün temeli tam bağımsızlıktır”

somut

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

“Başka kültürlerden esinlenme sözünden ‘etkilenme’yi anlamak gerekir. Yoksa herhangi bir yabancı kültürü kopya etmek, olduğu gibi benimsemek, kültürsüzlüğün ta kendisi olur.”

Yazı ve fotoğraflar:

ŞAHAP BALCIOĞLU

Biz neden böyle olduk? Neden hırçınlaştık? Neden kurşun sıktık birbirimize? Bizi kimler düşman etti kendimize? O kavgalı, fırtınalı yılların temelinde yatan gerçek sorun yalnızca yabancılar mıydı, kökü dışardaki eller miydi? Beden yatkın olmasaydı, dıştan gelen mikrop bizi böylesine hasta edebilir miydi? Nerde iç düşmanlar? Şimdi toprak altında yatanlar, mahkemeleri, hapishaneleri dolduranlar mıdır gerçek suçlular? Toplumu çıkmazlara, açmazlara itenlerin, köşeye sıkıştıranların vicdanı hiç sızlamaz mı? Sevgi fukarası politikacılar, sahte aydınlar nasıl da oturuyorlar hâlâ o rahat koltuklarında? Şu bir avuç gence acıyan yok mu? Onlar bizim çocuklarımız, bu toprak yetiştirdi o yavruları. Bütün suçu yüklendiler. Ezilmezler mi bu ağırlığın altında? Çökmezler mi? Rahmet mi okurlar bize? Sustular ama temelli pustular mı? Onlara kulak verecek, gönül açacak, anlayışla yaklaşacak büyükler! Hele sizler, hele sizler...

Ağlama gözlerim, durdur kanamanı yüreğim. Onlar anan babansa, ben de amcanım senin. Duvardan bizi izleyen temiz bakışlı gözlerinden öperim. Acılı kuşağın ciğeri yanık ana-babasına selam olsun!

Bu çocuklar, çılgınlık nöbetleri geçiren toplumun taze kurbanları. Kimse hırsız diyemedi onlara, kimse namussuzluk çamuru sıçratamadı. Düştüler, toprak oldular. Karşımda oturan şu yaşlı ve suskun zayıf kadının yüzü gülmüyor artık. Kırgın, küskün ana, aynı derdi ekmek gibi bölüşen yetmişbeş yaşındaki adamın yüzüne gözü gibi bakıyor, kocasının çizgilerinde evladını görüyor. Bir zamanlar oğlunu emzirdiği göğsünü yeni aldırdı. Seni nasıl sevip saymam Nazife Ana? Sana yüreğimin ta... derininden nasıl selam durmam Adnan Cemgil?

*Karın, yanık yürekli bir melek. Gönül ka*anaforlarıyla fikir savaşımları da girdi. Bir kafa, bir beyin kolay mı oluşuyor? Kahkahalar az acı mı gizliyor?

Adnan Cemgil, bugün çeviri ve evlilik yaşamının kırkbirinci yılında. İkinci kez ve iki kez kırkbir kere maşallah!

O sessiz, o çekingen, o zarif, o acılı, o buruk gülümseyişli Nazife Müren de sağlam bir kültür kökünden gelme. Çörekle çay veren, yanınızdaki sehpaya elma, portakal koyan bu ellere komuta eden o kafa İzmir'deki “Dame de Sion”da sağlam bir Fransızcayla Almanca öğrendi, sonra da İstanbul'a gelip Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe bölümünde bilendi.

Sözün kısası, Cemgil ailesinin iki ayağı da, sağlam iki “ortadirek”.

***

KÜLTÜR NEDİR?

—Gerçek kültür nedir sizce ve nasıl oluşur? Diye girdim söze. **“Kültürlü” denebilecek insanı hangi yanları ve yönleriyle belirler, tanımlarsınız?**

Sağ eliyle, seyrelmiş saçlarını düzeltir gibi oldu.

—“Kültür nedir” sorusuna verilecek yanıt kişisel bir görüş olamaz kanısındayım, dedi. Toplumsal, tarihsel bir kurum olarak kültürün bilimsel tanımı yapılmıştır. Gereğince bilinmektedir. Benim bu konuda söyleyeceğim de ansiklopedilerde kolaylıkla busattı. Gecekondu olayı, minibüsün, arabesk müziğin oluşumu ve lahmacun furyası bu “yeni gelen”in damgasın vurmadı mı koca kentin üstüne? Aslında, üzerinde önemle durulması gereken gerçek, genç ve dipdiri bir kitlenin sosyal gidişi etkileme gücüdür. Bu önüne geçilmez gücün, bu nüfus patlamasının, bu insan selinin ardından büyük kentle zorunlu olarak karşılıklı etkileşimden doğacak yasal çocuk ne tür bir nitelik taşıyacak? Sorun burda. Ama eninde sonunda gerçekleşecek o tohumlama. Büyük kent nasıl değiştiyse, gelen de, onun evlatları da değişiyor, değişecek. Yasal engellemeler nedeniyle bilinçlenmesi, örgütlenmesi ertelenen bu kitle, geç ve güç değişecek. Ancak bilelim ki, insan topluluğunun gerçek bir güç olduğu bu denli doğruysa, kişinin giderek insan ordularının, toplumda tuttuğu yerin biincine varması gereği de aynı oranda zorunludur. Yeni bir yurttaş tipi ürüyor. Bu kültür karışımı hangi yeni kültürü doğuracak? Bekleyelim. Bekleyelim ama bilelim ki, “lumpen kültür”ün övülecek yanı yoktur. Dünyanın neresinde, bilinçsiz lumpen kitlesinin bilinçli oluşuma arka çıktığı görüldü? Sen sürdür bağırmanı patatesci. Cahil olan biziz herhalde.

Karşımdaki adam, bu yaşa gelene kadar, kendini yüceltmek için okumuş, toplumuna yararlı olmak amacıyla onca yapıt çevirmiş bir kişiydi.

—Peki, dedim, **kültürün oluşmasında insanoğluna yardımda bulunacak, yol göstericilik yanı ağır basan, başka bir deyimle “başucu kitapları” denebilecek başlıca yapıtlar sizce hangileridir?**

Gülümsedi:

—Kültürün oluşumunda yol gösterici bir “kitap listesi” vermek zor bence. Ancak şunu söyleyebilirim: Uygarlığın ayrı çağlarının kültürünü yansıtan kitaplar önemlidir. Bu arada genel tarih ve ulusal tarih bilgisinin de sağlam bir kültür edinmenin başlıca koşullarından olduğuna inanıyorum. Aslında, büyük bir düşünürün dediği gibi, kültürün başlıca iki temelli öğesi, doğanın tarihi ve insanın tarihidir. Bu bakımdan, kültürlü insan, doğayla bireyin ve toplumun karşılıklı etki-tepkilerini kavrayabilen insandır.

sizliği göze çarpıyor. Bu noktaya biraz açıklama getirmek gerekirse şöyle diyebiliriz: Öğretmenlerimizin, içinde çırpındıkları geçim sıkıntısı gözönünde tutulursa, öğretim ve eğitim görevlerini tam bir huzur içinde yerine getirecekleri düşünülebilir mi? Öğretmenin, öğrencisini her zaman daha iyi eğitebilmesi için, durmadan kendini yetiştirmesi, bilgisini yenileştirmesi, kültürünü geliştirmesi gerekmez mi? Zaman zaman gazeteler, dersten sonra pazarlarda maydanoz, çorap satan, şoförlük eden öğretmenlerden sözediyor, resimlerini basıyor. Çoluk çocuğunun ekmeğini kazanmak için böyle bir yan-gelir işi yapmak zorunda olan öğretmen, kendisinin ve öğrencilerinin kültürünü nasıl geliştirir? Hele, özellikle, bugünkü kitap fiyatlarının erişilmez düzeyiyle.

Öğretmenliği, kendisi de, eşi de yıllarca yapmış olan bir insanın bu akılcı ve içli konuşmasını içim ezilerek dinledim. Sonra, yabancı dili bilme, hem de iyi bilme durumunda olan Cemgil'e:

Sizce, dedim, **Türk insanının yetişmesi, gelişmesi, yücelmesi için yabancı dil bilme zorunluğu var mı? Varsa eğer, uygar ülkeler için de bu zorunluluk geçerli mi?**

—Yabancı dil bilmek elbet yararlı olur, ama herkes için gerekli değildir. Yabancı dil, ancak, kitlelere bilgi aktarma durumunda olanlarla uzmanlık alanlarında ilerlemek istiyenler için zorunludur. Bilim, teknik alanında baş döndürücü bir hızla ilerlemelerin geliştiği çağımızda, bu ilerlemeleri izleyebilmek ancak yabancı dil bilmekle gerçekleşebilir. Uygar ülkeler, daha doğrusu, bilim, sanat ve teknik alanındaki ileri ülkeler için de bu zorunluluk var. Uygarlık düzeyi ne kadar ileri olursa olsun, hiçbir ülke, başka kültürlerden yararlanmaya sırt çeviremez. Kaldı ki, o açıdan “çeviri” uğraşını ele alırsak, bu alanda en büyük kazanımlar gene o ülkelerde görülmektedir. Bu ülkelerde, yalnız yabancı dilden yapıtları yayınlamak üzere kurulmuş yayınevleri var. Hem kapitalist, hem de sosyalist ülkelerde.

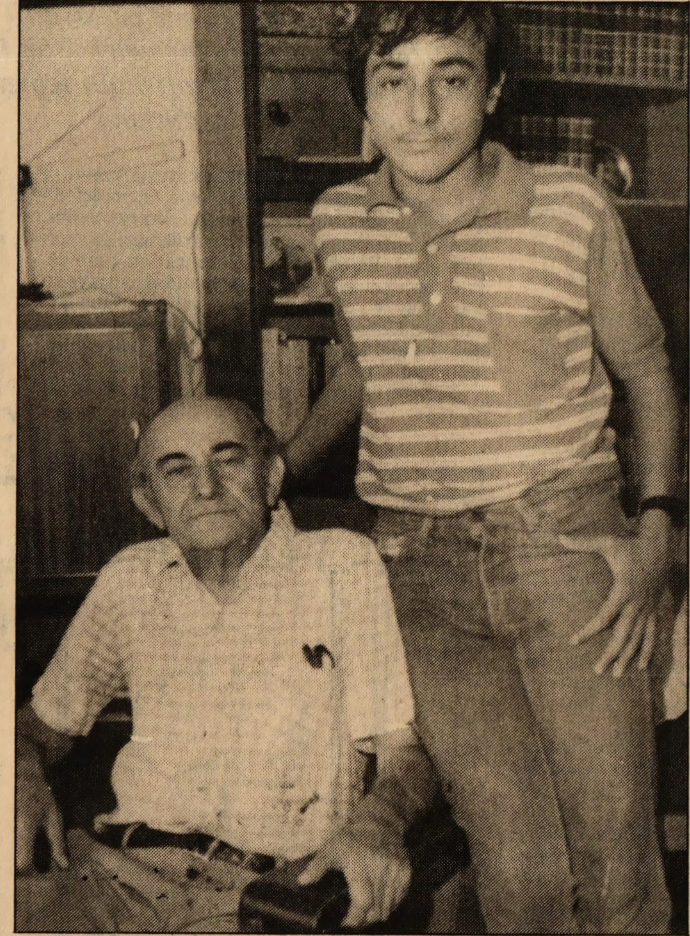
—Yabancı dil sözkonusu olmuşken, çeviri uğraşına da değinsek. Kültürün oluşması ve gelişmesinde çevirinin rolüne biraz önce değindiniz. Ya bizdeki çeviri çalışmaları konusunda ne düşünüyorsunuz?

Bu kez çevirmen Adnan Cemgil konuştu:

—Tazminat döneminden beri, yabancı dillerden yapılan çevriler, nicelik bakımından gittikçe arttı. Ama, yapılan çevirilerin hepsinin nitelikçe yeterli olduğu söylenemez.

Anlaşılan, Cemgil ölçülü konuşuyor, kimsenin kırılmasını, alınmasını istemiyordu. O zaman, şişe açacağını biraz daha çevirmemiz gerekiyor demekti:

—“Nitelik” sözcüğüyle neyi anlatmak istiyorsunuz?

Adnan Cemgil torunuyla

“Kültür emperyalizminin saldırısına karşı gelen çok büyük bir gençlik kesimi var. Bu gençlik, kültür alanındaki bağımsızlığın, ancak emperyalizmin siyasal, ekonomsal ve benzeri alanlardaki saldırılarına karşı koymakla kazanılabileceğini biliyor. Türkiye'nin, kültür alanında olduğu kadar, ulusal yaşamın her alanında da yükselmesinin, üstün bir yaşam düzeyine erişmesinin güvencesidir bu gençlik.”

ce nedir, neredédir?

—Romain Rolland'ın bu yapıtı, sanat anlayışını, dünya görüşünü, kadın ve erkek ruhlarının çalkantılarını yansıtan, toplumdaki çarpıklıkları, yazı ve sanat çevrelerindeki sahtecilikleri keskin bir gerçekçilikle didik didik eden dev bir eleştiri. Ama kitap, bütün bunların üstünde, insanlara, acılar, felaketler arasında bile umutlu olmayı aşılayan, barışı ve tüm insanlığın kardeşliğini yücelten bir iyimserlik kaynağı. Stefan Zweig'ın dediği gibi “Jean-Christophe”, sözle yazılmış bir senfoni, çağdaş düşüncelerin bir demetidir.”

—Bir de geçen yıl yayınına başlanan “Thibault'lar” çeviriniz var.

—Evet. Roger Martin du Gard'ın bu yapıtı da on kitaplık bir nehir-roman. İlk iki cildi olan “Gri Defter” ve “Yetiştirme Yurdu” birarada yayınlandı. Kalan sekiz kitap da ardı ardına yayınlanacak. Tekniğindeki ustalık, üslûbundaki arılık ve canlılıkla olduğu kadar, olayları ve kişileri yavanlığa düşmeden büyük bir gerçekçilikle yansıtan bu roman, yalnız Fransız Edebiyatı'nın değil, dünya edebiyatının da seçkin yapıtlarından.

BASININ GÖREVİ

ra tuttu kendini. Lâfa girdi:

—Yaşlı kuşaklar genç kuşakları etkiler elbet. Ne var ki, burada topyekün bir kuşaktan sözetmek doğru olmaz. Yaşlı kuşaklardan kimilerinin olumlu, kimilerininse olumsuz etkileri var. Çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen, inançsız, düşünce ve davranışlarında içtenlikten uzak, ikiyüzlü yaşlıların etkileri kötü oluyor elbet. Ama buna karşılık, yaşamlarının temizliğiyle, doğru bildiklerini hiç ödün vermeden savunan yaşlıların gençler üzerindeki etkisi olumludur. Bu insanlar, bu yaşlı dünyanın gidişine ayak uydurabildikleri için, dünden aldıkları kültür mirasını genç kuşaklara aktarabilirler. Kaldı ki, yaşlıların gençleri etkilemesini tek yanlı olarak düşünemiyorum. Bence bu konuda gençler edilgen, yani pasif değildir. Yaşlılar da, eğer her anlamda kireçlenmemişlerse, gençlerin canlılığından atılım gücünden etkilenirler. Yani burada bir etki-tepki ilişkisi sözkonusudur.

Duvara baktım. Gözler: “Doğrudur, dedi, toptan katılıyorum o sözlere. Önemli olan kafa kâğıdı değil, kafa yapısıdır.”

nadını sana germiş. Sense iki ayaklı bir ortadireksin. İşin zor. Yerinde hokkabazlık, yerinde kocalık edersin. Susup içine kapanamazsın. Sen babasın, sen kocasın. Karını düşünmek, onu avutmak zorundasın. Gözlüyor seni o. Her hareketini, her adımını ruhuyla, kalbiyle izliyor. Birbirinize omuz vermek zorundasınız. Varsın, oynadığınız rol olsun. Konuşmadan anlaşmalı, söyleşmeden sözleşmeli, gerçekten özverili, kutsal bir oyundur bu. O, size duvardan bakıyor. Sizi, bizi, hepimizi çok seviyor.

Benim suçlu olan. Gününde anlayış göstermedim ona. El uzatmadım. Sevgiyi kendime sakladım. Hiç mi hiç acımadım. Hiç mi hiç utanmadım. Bağışlanacak yanım yok!

"O düştü. Biz yine ayakta kaldık. Halbuki ne kadar, ne kadar da yorgunuz! Öyle bakmayın, bu yaralar şerefli yara değil! Ah, öyle bakmayın! Utanırız. Kahroluruz!"

★★★

Göztepe'deyiz. O apartmanın yerinde, bir zamanlar, bahçesinde ıhlamur ağacı bulunan ahşap bir ev vardı. Gelişme, çarpık kentleşme orayı da kocaman bir beton yığınına dönüştürdü. Adnan Cemgil'in eşi Nazife Cemgil, şimdi bu yapıda oturuyorlar. Adnan Cemgil'in yetmişbeş yaşına geldiğine epey tanık ister. Bu kafa kırkbir yıldır çeviriyle uğraşıyor. Ondan önceyse, epey muharebeler vermiş sivri bir kalemdi. Şimdi ikisi de emekli. Saffet Korkut, Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratavlı yıllar geride kaldı. Bugün savaşım, kalıcı kültürün Türk toplumuna verilişine katkıda bulunma yolunda sürüyor. Diderot'nun, Gramsci'nin Türk insanına tanıtılıp kazandırılması için epeydir süren zorlu uğraşa, şimdi Roger Martin du Gard'ın "Thibault'-lar"ıyla Romain Rolland'ın "Jean-Christophe"u eklendi. Fransızcayı çok kimse bilir ama, çevirinin böylesine güzelini yapmak "her kula nasip olmaz". Cemgil gözlüğünü taktı mı, anlayın ki bir güçlüğün daha üstesinden gelecek. Ve de sonra gevrek kahkahasını atacak!

Küçük rastlantılar insanın yaşam çizgisinde yönlendirici, belirleyici rol oynayabiliyor. Bir zamanların ünlü çoğrafyacısı Faik Sabri Duran'ın bundan altmışbeş yıl önce Guy de Maupassant'dan çevirerek "Sahaifi Güzide-Seçilmiş Sayfalar" adıyla yayınladığı öyküler derlemesinin, o zamanlar onbir, oniki yaşında bir çocuk olan Adnan'ı o denli etkileyeceğini kim bilebilirdi? Öykünün bir yerinde, hana yorgun argın giren yolcunun aşçı kadına "Tout d'abord une omelette!" diye seslenişini, Faik Sabri'nin çevirisiyle "evvelemirde bir omlet!" biçiminde okuyan çocuğun kafasına saplanıverdi o söz.

—Bende okuma zevkini o yazı uyandırdı, dedi Cemgil. O sıralarda ortaokula yeni geçmiştim. Orta sonda da bu kez Türkçe öğretmenimiz Halit Fahri Ozansoy'un bir yazı görevini bitirip kendisine teslim ettim. Yazıyı okuyan hocam, "Sen, dedi, iyi bir öykücü olacaksın. Bol bol Fransızca yapıtlar oku. Kendine bir "Larousse-Larus" edin." Kosup Yüksekkaldırım'daki kitapçılardan eski bir Larus satın aldım. Onun yardımıyla Alphonse Daudet'nin "Lettres de mon Moulin-Değirmenimden Mektuplar"ını söktüm. Okuma, yazma, Fransızcayı ilerletme ve çeviri olayı böylece yavaş yavaş gelişip oluştu.

İnsana "kırkbir kere maşallah" dedirten bir kırkbir yıllık çeviri yaşamı elbetteki yalnızca çeviriyle, kırktan fazla yapıtla sınırlanmadı. 1935'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Bölümünü bitiren, 37'den 47'ye kadar öğretmenlik yapan Cemgil'in geçtiği dikenli yolların içine 1941-44'de "Yurt ve Dünya" dergisi, 1947'de Ankara'daki "Yirmidört Saat" gazetesi, particilik

Nazife Cemgil, düşüncelerimin, davranışlarımın hem destekçisi, hem acımasız eleştirmeni oldu. On yıllık siyasal yaşamında (TİP) kişiliğinin gücüyle saygınlık kazandı"

lunabilen bilgiler olacak: Kültür, Latince "cultura"dan gelmektedir. Aslında, "belirli bitkileri yetiştirme" anlamında kullanılır. Buğday kültürü, üzüm kültürü, lale kültürü gibi. Toplumsal anlamda kültür, bu tarımsal işlemden esinlenerek, insanların edindikleri bilgileri, izlenimleri, duyguları, zevkleri, gelenekleri benimseyip, beyinleriyle işleyerek olgunlaştırmaları anlamında kullanılmaktadır. Bu benzetişten hareket ederek, bizde kimi yazarlar "kültür" sözcüğüne "ekin" diyorlar. Bence ekin, bitkilerin yetiştirilmesi sürecinde sadece bir evredir. Bu bakımdan ekin, yalnızca "mahsul"ü yani "ürün"ü anlatır. Nitekim çiftçiler, "bu yıl ekinler iyi oldu' derken, bunu anlatmak isterler. Bir de "kazıbilim" terimini anımsıyorum. "Arkeoloji" karşılığı kullanıyorlar bunu. Oysa, kazı, arkeoloji çalışmalarının sadece bir aracı, önemli olsa da bir aracıdır. Hem sonra, arkeolojiyle uğraşanlar, "kazı" ile toprak altından çıkan kalıntıları incelemekle yetinmezler elbet. Birçok eski yapıtlar, varlıklarını toprak üstünde de sürdürmüşlerdir. Genel anlamda kültürden başka özel kültürlerden de sözedilir. Müzik kültürü, resim kültürü, tiyatro kültürü gibi. Kültürü oluşturan yalnız bilim ve sanat ürünleri değildir. Belirli bir toplumdaki yaşam biçimi, dünya görüşü, zevkler, gelenekler ve benzerleri kültürün bütününe girer.

Gözlerime baktı:

—Bir de, herhangi bir toplumda yaşayanların hepsinde ortaklaşa kültür nitelikleri olmakla birlikte, toplum içinde sınıfların da ayrı kültürleri var. Aslında, bütün bu saydıklarım bilinen gerçekler. Üzerinde durulması gereken önemli bir başka nokta var.

—**Nedir o?**

—Kültür, geniş anlamıyla evrenseldir. Çağdaş dünyada ulusların kültürleri birbirini etkiler. Ancak, bu da çağdaş uygarlığın gereğidir. Ne var ki, dıştan gelen kültür akımları ulusun öz kültürü içinde eriyerek özümlenmezse, bu, sadece "kozmopolitlik" olur.

Durdu. Geniş saksıdaki kauçuğun yaprağını okşarken:

—Kültürlü insan kime derler diye düşünüyorum, dedi. Bunun yanıtı kısaca, "şu saydığım nitelikleri benimseyen kişiye kültürlü denir" olabilir. Ama bu tanım doyurucu değildir aslında. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede gerçek kültürlü sayılabilmesi için bir insanın, çok bilgili, ince zevkli, güzel sanatlardan anlayan, bir kişi olması yetmez. Geçmişin kültür mirasını benimsemekle birlikte, daha ileriye, toplumun yöneleceği daha üstün, daha insanca yaşam düzeylerine kişiliğini ayarlamış, evrimsel bir dünya görüşünü benimsemiş olan insan sözkonusudur herhalde.

Dışarıda oparlörle "soğan.... patates..." diye bağırarak mahalleyi ayağa kaldıran adam, bana, bu kez ekmek kavgası için gelen Anadolu tarafından 1453'den sonra İstanbul'a bir kez daha el konduğunu anım-

TAM BAĞIMSIZLIK ŞART

—**Öyleyse,** dedim, **yarınlara giden kuşaklar hangi kültürel ve sosyal ortamda, hangi koşullarda yetişiyor? Sağlam kültürün ne kadarını öğrenim kurumlarından alabiliyorlar? Kendilerine bu anahtarı verecek eğitim, öğretim sistemi içindeler mi? Ne yapılmalıdır?**

—Cumhuriyetin kuruluşundan beri ülkemiz sürekli bir değişim halinde, dedi. Ulusal kültürün oluşumu ve evrimi Ulusul Kurtuluş Savaşından kaynaklanmaktadır. Buna göre, Ulusal Kültür'ün temeli "Tam Bağımsızlık"tır. Burada hemen belirtmek gerekir ki, bu bir "kendi içine kapanma" değildir. Tersine, ulusal kültür ancak başka kültürlerle aşılanarak serpilir, meyvalarını verir. Olayın burasında çok duyarlı bir nokta var: "Başka kültürlerden esinlenme" sözünden "etkilenme"yi anlamak gerekir. Yoksa, herhangi bir yabancı kültürü kopye etmek, olduğu gibi benimsemek, kültürsüzlüğün ta kendisi olur. Sorun böyle olunca, "kültür emperyalizmi" konusu karşımıza çıkıyor. Konuyu bu açıdan ele alınca, yetişmekte olan kuşakların nasıl bir kültür ortamı içinde bulunduklarına bakmak gerekir.

Gözlüğünün camlarını silerken:

—Cumhuriyetin ilk onbeş yıllık döneminden sonraki evrelerde, o dönemdeki temel ilkeden adım adım uzaklaşıldığını gördük, dedi. Özellikle siyasal ve ekonomik ilişkilerin yönüne koşut olarak kültürümüzün de "Amerikancılık" etkisinde kaldığını hem acı, hem de gülünç örnekleriyle görmekteyiz. Amerikan etkisi, tişortuyla, bluciniyle, pop müziğiyle, fri-şopuyla, "Dallas" tutkusuyla günlük yaşamımıza karışmıştır artık. Yeni yetişen gençlerin bir bölümü, Amerikan filmlerinin kahramanlarınınkini andırır davranışları benimsemekte. Hemen şunu ekleyelim ki, kültür emperyalizminin saldırısına karşı gelen çok büyük bir gençlik kesimi var. Bu gençlik, kültür alanındaki bağımsızlığın, ancak emperyalizmin siyasal, ekonomsal ve benzeri alanlardaki saldırılarına karşı koymakla kazanılabileceğini biliyor. Türkiye'nin kültür alanında olduğu kadar, ulusal yaşamın her alanında da yükselmesinin, üstün bir yaşam düzeyine erişmesinin güvencesidir bu gençlik.

Sesinin tonu yükseldi:

—Atatürk'ün cumhuriyeti emanet ettiğ gençlik, hangi dönemde olursa olsun, bu gençliktir.

Duvardaki, gözleriyle onayladı bu sözleri. O:

—Öğretim kurumlarının kültürün oluşmasında ve gelişmesinde birinci derecede rolü var elbet, diye sürdürdü. Ama, bugün bizdeki durum bu bakımdan ürkütücüdür.

—**Yani?**

-Yani ilkokuldan başlayarak, üniversiteye kadar bütün derecelerdeki eğitim ve öğretim kurumlarımız birçok bakımdan yetersiz: Bina bakımından, araç gereç bakımından, kitap bakımından diye sayabiliriz rahatça. Hepsinin üstünde de öğretmen yeter-

—Önce çevirmenin çevirdiği yapıtı iyi anlamış olmasını, sonra da Türkçeye, alabildiğince az fire vererek aktarmasını. Böyle çeviri çalışmalarının, kültürümüzün gelişmesinde büyük payı var elbet. Felsefe, bilim, edebiyat, teknik bilgi konularında gittikçe artan bir çeviri çalışmasına tanık olmaktayız. Bu çevirilerin o alanlardaki özgün çalışma ve araştırmaların gelişmesinde etkisi olduğu tartışılamaz.

—Ya sizin, kırkbir yıldan beri Türk okuruna sunduğunuz kırkbir kitap arasında en çok severek, değer vererek çevirdikleriniz hangileri oldu?

Rahatladı, gülümsedi:

—Sevindim bu sorunuza, dedi. Bakalım, bir sıralama yapalım.

Biraz düşündü. Sonra başladı saymaya:

—Önce Diderot'nun yapıtlarından sözedeyim: Romanlarından "Rameau'nun Yeğeni", "Kaderci Jak ve Efendisi", "Rahibe"yi ilk ağızda belirtebiliriz. Materyalist felsefe düşüncelerini sergilediği yapıtları arasında da "Görenlerin Yararına Körler Hakkında Mektup", "Felsefe Konuşmaları", "La Marechale.. ile bir Filozofun Konuşması" hemen akla gelenlerdir.

—Diderot'ya neden bu kadar önem veriyorsunuz? Size gelinceye kadar kimse onu bu denli gün ışığına çıkarmamıştı.

—Bacon ve Descartes'la başlayan ve Ortaçağ düşünüşünü yıkan çağdaş felsefenin onsekizinci yüzyıl Fransasında en belirgin temsilcisidir benim gözümde Diderot. Bu pırıl pırıl kafa, Katolik dogmasına destek olan idealist felsefeyi en keskin bir eleştiriyle didik didik etmekle kalmamış, onun yanısıra materyalist ve Tanrısız bir dünya görüşünü savunmuştur. Diderot en karmaşık felsefe düşüncelerini, soyut, kuru formüllerden uzak, çok canlı bir anlatımla sergiler. Romanlarında düşünceyle duygu, coşkun bir hayal gücüyle berrak bir gerçek sergisini kaynaştırır. Ayrıca bütün yapıtlarına yansıyan coşkulu, canayakın, keskin yergici zekâsının yanında ince, duygulu kişiliğini de çok seviyorum.

—Antonio Gramsci'yi de seviyorsunuz galiba.

—Evet, kuşkusuz. Felsefe konusunda onun da "Felsefe ve Politika Sorunları"nı çevirdim. Gramsci bu kitabı oluşturan yazılarında başlıca çağdaş felsefe ve politika sorunlarını, dogmatikçe anlayışları çürüterek sıkı bir eleştiri süzgecinden geçirir.

—Ya tarih konusunda?

—O konuda profesör Pierre Renouvin'in "Birinci Dünya Savaşı" adlı çok değerli yapıtını çevirdim. Birinci Dünya Savaşı'na başından sonuna kadar katılmış olan profesör Renouvin, bu yapıtta, savaşın askersel evrelerini anlatmakla kalmıyor. O ilk emperyalist savaşı hazırlayan ekonomsal, sosyal, kültürel olayları da yalnız bir tarihçi gibi değil, titiz bir toplumbilimci olarak da inceleyip sergiliyor.

—Geçenlerde Romain Rolland'dan çevirdiğiniz "Jean-Christophe" yayınlandı. Biraz da ondan sözetsek... Yanılmıyorsam, romanın bazı bölümleri daha önce çıkmıştı. Bunlar hangileriydi?

—Yirminci yüzyılın başlarında yayınlanan bu nehir-roman on kitaptan oluşmaktadır. İlk iki, yani "Gün Doğarken" ve "Sabah" 1944-45 yıllarında Ölmez Eserler Yayınevi'nce basılmıştı. Yirmibeş yıl geçtikten sonra, bu ilk iki kitapla birlikte üçüncü "İsyan" ve dördüncü "İlk Gençlik" Altın Kitaplar Yayınevi'nce çıkartıldı. Şimdi on kitaplık romanın yayınını tam metin olarak Sosyal Yayınlar gerçekleştirdi.

—Araya uzun yıllar girdikten sonra, "Jean- Christophe"un bu kez bütününü çevirerek yayınlattınız. O romanın önemi siz-

Göztepe'deki evde sohbet ettiğim adam, yalnız düşünen ve duyan bir kafa değildi. O aynı zamanda yıllarını basına vermiş, dergi ve gazete üretmiş bir insandı da.

—Sizce, dedim. Türk basını, haber verme görevinin dışında kültür verme görevini yapıyor mu? Yoksa oyalayıcı, saptırıcı yayınlar mı sürüp gidiyor Bâbıâlimizde?

—Bu sorunuzun yanıtı da içinde, dedi. Yalnız hemen söyleyeyim ki, basın, haber verme işini de gereğince yapmıyor. Bunda elbet bazı etkenlerin rolü var. Ama, sudan olayları gürültüyle ilan eden kimi gazeteler, Türkiye için, dünya için çok önemli bazı haberleri vermiyorlar. Herşeyden önce bir haber aracı olan basın, bunu yerine getirmekte pek başarılı olmadığına göre, onun kültür verme görevinden de sözedilemez kanısındayım. Gazetelerin çoğu, işporta malı satar gibi, pazarlama yöntemlerini benimsediler. Bir de çekici olmak için pornografiğin en mide bulandırıcı örneklerine yer veriyorlar sayfalarında.

Güldü:

—Yalnız bu konuda, hemen başka hiçbir ülkede görülmeyen bir "özgürlüğü" var basınımızın!

—Basın konusu görüşülürken, biraz da basım işinden sözetsek. Kâğıt fiyatlarına yapılan sürekli zamlar, gerçek kültürü yayacak olan kitapların, dergilerin basım ve yayım yollarını engebelerle dolduruyor. Bu durum kültür gelişimini engellemekte. Ama arabesk kültür, bulvar basını bundan pek rahatsız değil. Hatta şu saydığım görüntü onun işine bile geliyor. Bu konularda sizin düşünceniz ne?

—Kâğıt fiyatlarının artması, dediğiniz gibi, bulvar ve arabesk zevkinin -"kültürün" diyemeyeceğim- yayılmasına engel olmuyor. Ama, kültürün yayılmasına hizmet eden edebiyat ve bilim yapıtlarının yayınına hergün biraz daha ket vuruyor. Bu durum, kitapların basım maliyetlerini yükselttiği için, okumaya tutkusu olanlar da o gereksinmelerini karşılayamıyorlar. Fiyatların giderek yükselmesine karşı okurların alım gücünün azalması, giderek ciddi ve kültür üretici yapıtların "pazardan" çekilmesine yol açıyor. Her alanda tasarruf öğütlendiği halde, gazetelerin çoğu, abuksabuk şeylerle dolu eklerle akılalmaz bir kâğıt savurganlığı içindeler. Yapılan bir hesaba göre boyalı basından yüksek tirajlı bir gazetenin bir haftalık kâğıt harcaması, Türkiye'de bir yılda yayınlanan tüm kitaplara giden kâğıda eşitmiş. Bunun önüne geçmek için düşünülecek başlıca önlemler arasında, gazetelerin çarşaf çarşaf çıkmasının önlenmesi ve kültüre yararlı yapıtlar yayınlayanlara ucuz fiyatla kâğıt sağlanması önerilebilir.

—Bu noktada aklıma gelen, bir zamanlar sizin de içinde görev almış bulunduğunuz bir konuyu sormak isterim: Hasan Ali Yücel devrinde başlayan "Klâsikler Dizisi" yeniden basılamaz mı? Eksik kalmış olan bu diziye daha ne gibi ekler düşünürsünüz?

—Kırk yıl kadar önce Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmış olan "Klâsikler Dizisi"nin yeniden ve olduğu gibi yayınlanması bence sözkonusu olamaz. Ancak, bu nitelikteki yapıtlardan yeni diziler oluşturulabilir. Ama, o zamanki klâsikleri, basım işinden önce inceleyen bir "Tercüme Bürosu" vardı. Yeniden yayınlanacak klâsikleriyse kim, evet, kim inceleyecek, söyler misiniz?

KUŞAKLARARASI ETKİ-TEPKİ

Göztepe'deki o evde bir süredir yürüyen görüşmemizi noktalamadan önce, her kuşaktan aklı başında insanı ilgilendirmesi gereken ortak sorunu attım ortaya:

—Sizce, dedim, yaşlı kuşaklar gençlerin yetişmesine kültürel ve benzer alanlarda ne ölçüde hizmet ettiler?

Bir an gözleri duvara kayar gibi oldu. Son-

ANKARA KULİSİ

Baştarafı 1. sayfada

TRT'nin yeni Genel Müdürü Tunca Toskay da, geçtiğimiz hafta TBMM KİT komisyonunda bu milletvekillerine kurumuyla ilgili hesap verdi, onların sorularını yanıtladı, eleştirilerini göğüsledi.

Kurumda özellikle teknik personel sıkıntısı çekildiğini bildiren Toskay, 101 TRT'cinin görevden neden alındığı sorusuna, "Bu, TRT'nin diğer devlet kuruluşlarıyla olan ilgileri sonucu ortaya çıkmış bir' durumdur" karşılığını verdi. Bu yıl TRT'nin yapacağı yatırımları anlatırken, "Çamlıca'daki TV kulesinin 80. metresine bir döner restoran inşaasından sözeden Toskay'a milletvekillerinin yönelttikleri eleştiri ve sorular şöyle:

Mahmut Karabulut (ANAP-Sivas)-Örf ve adetlerimize, milli harsımıza uymayan bir takım filmleri çocuklarımız televizyondan kızararak, yüzlerini kapatarak seyretmeye devam etmek zorunda kalacaklar mı? İçki reklamlarını yayınlamaya devam edecek misiniz?

Abdurrahman Kara (MDP-Kütahya) - Dallas, Flamingo Yolu gibi merakla izlenen ancak milli örf ve ananelerimize ters düşen dizi yayınların devamı satın alınacak mı?

Rezzan Şahinkaya (ANAP-Ankara)- Neydi o, geçen akşam bir film yayınladınız TV'de... Bir hanım, erkeklerin kucağında getiriliyor, bacakları açılıyor, sonra bu hanıma iğne yapıyorlar... Hah, hatırladım, (Bitmeyen Balayı), aman ne balayı... Ben kalpten gidecektim, eşim bayılacaktı TV başında. Bundan sonra da böyle iğrenç filmler yayınlayacak mısınız?

Mehmet Kocabaş (MDP-İçel)-Komünist Bizim Radyo ve TKP'nin Sesi memleketimiz aleyhine kışkırtıcı, bölücü yayınlar yaparken TRT sessiz kalacak mı? Yani Sovyet Rusya böyle yayınlar yapıyor da TRT neden yapmıyor? Rusya'da 100 milyon Türk var, biz de onlara seslenen bir yayın neden yapmıyoruz?

Rezzan Şahinkaya (ANAP-Ankara)-Evet efendim, Bizim Radyo'nun yayınları izleniyor mu? Hiç sanmıyorum. Oturtun Bizim Radyo'nun başına birisini, dinlesin, rapor versin, bakın neler söylüyorlar...

Metin Gürdere (ANAP-Tokat)-Buz dansını naklen veriyorsunuz da Kırkpınar güreşlerini neden müziğiyle, peşreviyle naklen vermiyorsunuz?

Mahmut Oltan Sungurlu (ANAP - Gümüşhane)- Milli mareşalimiz Fevzi Çakmak programı için teşekkür ederim. Ama hepsi bu... TV sayesinde milli kültürünü bilmeyen, örf ve ananelerini bilmeyen maddiyatçı, acayip, tedavisi mümkün olmayan son derece tehlikeli bir nesil yetişiyor. Arada bir iyi şeyler oluyor, mesela Küçük Ağa gerçekten faydalı, seviyeli bir program, ama öteki programlar?..

Mehmet Kocabaş (MDP-İçel)-Bir de dilinizi düzeltin, milli dil istiyoruz. Nedir bu 'olanak', 'olasılık?'.. Cevap dururken 'yanıt' ne demektir?

★★★

TRT'nin yeni Genel Müdürü Toskay önce profesörlüğünü hatırladı, bilimsel yanıtlar vermek istedi:

"Türk toplumu dinamik bir dönem geçirmektedir. Farklı değerlere sahip katmanlardan oluşan bir toplum yapımız vardır. Sınırlı bir süre içinde tüm bu katmanların farklı taleplerine karşılık vermeye çalışarak yayın yapıyoruz, ama herkesi memnun etmek güç. Toplumun değişik sosyal yapısını dikkate almak zorundayız."

Fakat bu yanıtlar özellikle kendisini Genel Müdürlük görevine getiren ANAP'lıların hoşuna gitmeyince ve ANAP'lılar, MDP'lilerin de desteğiyle "milli program" -ne demekse- istemini yineleyince, Toskay titredi ve kendine döndü:

"Tenkitleriniz üzerinde hassasiyetle duracağım. Önümdeki kanunu hem ruhuna hem de lafzına uygun şekilde uygulamak azmindeyim. Çocuklarımızı, gençlerimizi zararlı şekilde etkileyecek yayınlara elbette izin vermeyeceğim. Konuşulan, yaşayan Türkçe'nin kullanılmasına gayret edeceğim." ★★★